

АНДРИЈА ЛУБУРИЋ

ДРОБЊАЦИ

ПЛЕМЕ У ХЕРЦЕГОВИНИ

ПОРЕКЛО, ПРОШЛОСТ И ЕТНИЧКА УЛОГА
У НАШЕМ НАРОДУ

Тодор Једановић

БЕОГРАД

1930

СВОМЕ УЧИТЕЉУ И ДОБРОТВОРУ,
ВЕЛИКОМ НАУЧНИКУ,

Д-ру ЈОВАНУ ЦВИЈИЋУ,
ПОРЕКЛОМ ДРОБЊАКУ,
ЗА ПОБОЖНУ УСПОМЕНУ.

САДРЖАЈ

	страна
Предговор — — — — —	III
Границе племена Дробњака — — — — —	1
Постанак племена Дробњака — — — — —	9
Постанак имена Дробњак — — — — —	12
Кричи — — — — —	17
Прошлост племена Дробњака — — — — —	20
Новљани — — — — —	43
Усељеници у Дробњаку — — — — —	150
Ускоци — — — — —	189
Прилози — — — — —	267
Породична историја Дробњаковића (у Рисну) — — — — —	269
Женидба Кнежевић-Милоша — — — — —	279
Бајо Пивљанин и Дробњаци — — — — —	288
Зидање града Никшића — — — — —	297
Погибија војводе Огана Косорића — — — — —	213
Погибија наше на Брљеву — — — — —	321
Погибија војводе Јована Церовића — — — — —	327
Скопљак-паша и Дробњаци — — — — —	330
Скопљак-паша и Морачани — — — — —	334
Исправке штампарских грешака	

ПРЕДГОВОР

Још 1910 године почео сам се бавити скупљањем народних песама и разне историске и етнолошке (етнографске) грађе. У августу 1913 године упознао сам се са пок. Јованом Цвијићем, кога сам тада обавестио о своме раду и постигнутим резултатима. Он ми је нарочито скренуо пажњу на значај испитивања насеља и порекла становништва. После дужег разговора о насељима племена Риђана ставио ми је у дужност, да испитујем насеља код племена у црногорској Херцеговини, а нарочито Никшића. Тада ми је дао потребна упутства. О своме раду и о постигнутим резултатима обавештавао сам често пок. Цвијића и он ми је тада давао нова упутства за даљи рад. Према овим упутствима испитао сам насеља и порекло становништва: Никшића, Пиве, Никшићке Жупе, Дробњака, Опутне Рудине, Горње Мораче и Голије и порекло и прошлост појединих породица у Црној Гори, Херцеговини, Санџаку и Босни. Од свих наших племена пок. Цвијића је највише интересовао Дробњак, јер је налазио, да је Дробњак у погледу испитивања најинтересантније српско племе, где се племенски живот и порекло и прошлост појединих породица да пратити до најстаријих времена. Његово је интересовање било у толико веће, што је Дробњак наш најраснији и етнички најчистији крај, а поред тога је матица многобројних породица у свим нашим покрајинама.

Пок. Цвијић био је и сам пореклом Дробњак и то своје дробњачко порекло истицао је с поносом. Био му је циљ да овај мој рад о Дробњаку буде што потпунији и да у сваком погледу одговара погледима, које је он о радовима ове врсте имао.

Кад сам био готов са прикупљањем грађе, он ми је рекао, да прикупљену грађу о Дробњаку средим по своме нахођењу, а по томе да ће је он прегледати пошто би јој претходно додао многе необјављене податке и своја лична испитивања о Дробњаку. То је било пред саму смрт Цвијићеву, те су сви

подаци, које је он имао и знао о Дробњаку са његовом смрћу предати забору. Тако сам био принуђен после смрти Цвијићеве да прикупљену грађу средим како сам најбоље умео.

Сматрам за дужност, да и овом приликом благодарим професору Универзитета г. др. Влади-миру Ђорђевићу на уступљеним подацима о Дробњаку из дубровачких и которских архива.

Да сам ову књигу могао сада издати, а можда и икада, имам да захвалим г. Душану Новоседу трговцу из Београда, који је осигурао материјалну страну издања ове књиге.

Поред свега тога што би овај рад могао имати и своје недостатке, ипак сам сматрао за дужност и моралну обавезу, да га објавим и тиме се бар у неколико одужим нашем великом учитељу — чијој сени овај скромни рад и посвећујем.

Београд
децембра 1929 године.

Андреја Лубурић

Границе племена Дробњака

Садашње границе племена Дробњака су ове: почевши с врха планине Војника, где је тромеђа с Никшићем и Пивом, граница према Никшићу и Жупи иде право на исток линијом Голопуст — Ошља Коса — Бећовина (северно од Омерагина Гроба) — у Обли Камен на дно Рудог Поља. Одатле иде на Лубању Главу — Вјетрепо Брдо — Млијечно Брдо, па на Иваново Бројило уврх Гацкових Грета. Одавде граница иде на Водни Дб, па на Доње Црвено Ждријело. Ту почиње граница према Горњој Морачи и иде на Љевишка Корита, па низ Дуге Лошковића на катун Шоројевац. Одатле преко Студенаца на Борова Брда. Овде скреће граница пут севера и иде у Мркоњину Греду, на Осијек, па на Бајовића Пећину. Одавде иде испод Раћенова Брда на Јанковића Корито, па се пење на брдо Коњ. Одатле иде на Врачарске Сјечине, Осредак, па преко Брезовог Поља у Црвену Греду, а одавде на Ристове Долине, преко Катунина и Урнебеса на Велики Старац. Са Великог Старца иде линијом преко Тичије Воде на Морачке Долове и Рабренске Ливаде. Ту је тромеђа Дробњака, Морачана и Пољана. Од тромеђе па до Таре граничи се Дробњак с Пољима колашинским. Између њих граница иде почев од Рабренске Ливаде на Водени Пећарац, преко Врхова право на Одраг, а одатле преко Осуђеника на Расовац. Затим у Црвено Ждријело, па на Планиницу, а одатле на Забој, па преко Калуђерских Лука у реку Тару. Даље граница иде све реком Таром до крша Језика под селом Црном Гором у Пиви. — Одатле почиње граница према Пиви, скреће право на југ и пење се на брдо Штуоц, па даље линијом на врх Тијрове Пећине у Дурмитору. Даље иде преко Пријеспе на Колијевку, а одатле преко Мрамора у Каменицу код Драгаљева. Одавде се спушта право низа страну у реку Комарницу, па Комарницом до моста под село Дужи. Одатле се пење уза страну до Брњине Пећине, па иде даље на Козју Греду, а одатле уз Велику Валу излази на врх планине Војника, одакле смо пошли.

Ово су границе које су утврђене 1860 године. Поменуте границе нису биле сталне, него су се мењале у току векова. Ми ћемо овде изнети и раније границе овога племена, као и узроке због којих су се мењале.

У време формирања племена дробњачка територија простирала се на север само до линије: врх Дурмитора—извор реке Буковице, па њеним коритом до Јаковове Главице код села Боровца, а одатле преко Развршја на врх Осуђеника више Одрага у Сињавини.

Граница према југу била је много пространија. Тада је Дробњаку припадала пространа територија, која се простире од садашње дробњачке границе до саме вароши Никшића. Јужну границу ове територије чинила је линија врх Требјесе—Петрова црква и ушће Расточког Потока у Зету.

Источна граница је ишла реком Грачаницом од Требјесе до Граца у Рваћеву, а одатле правом линијом преко Градине, брда Вардара, Побилја и Туркова Брда на Мали Дажник, а одавде на Велики Дажник, па на Лубању Главу у гомилу. С Лубање Главе граница је ишла на Млијечно Брдо, па на Гацкове Грде у Иваново Бројило, одатле је скретала северу и ишла на Велико Брдо, па на Штит, испод кога извире река Морача. Са Штита је граница силазила у Горњу Морачу и ишла преко Потског Врха и Дебеле Горе у село Границе, а одатле на ушће Малошевског Потока у Морачу, па у врх Врмца. Одавде је граница ишла на Стубицу, па између Коњуа излазила на врх Старца, а одатле на Пећарац, који је источно од Кричачког Поља.

Западну је границу ове територије чинила река Зета од ушћа Расточког Потока до под Перај-до у Глибавцу, а одатле право преко Дебеле Љути на Јасенови Врх у планини Товићу. Затим се спуштала на село Границе и одатле скрећући северозападу ишла преко Орашке Љути на Шипачко Точило. Одавде је окретала северу и преко Шумате Главице и Опретина избијала на врх Војника.

Петрова Црква у Никшићу, која се убраја међу најстарије цркве у Херцеговини, била је саборна црква за све Дробњаке и Оногштане. Њу је основао, како се прича, Петар Јакичић из Рубежа, која су раније спадала у дробњачку територију. Јакичићи су, како се тврди, отпочели борбу противу грчке власти у тим крајевима.

Да је ова црква била заједничка Дробњацима и Оногштанима познато је било и Вуку Поповићу из Рисна. Он је о томе писао 3 маја 1861 год. Вуку Караџићу, како је, по причању неког старца из Никшића, Петрова Црква у Никшићу била саборна црква свему Никшићу и Дробњаку.¹⁾

Народно предање каже, да се поп Марко Абазовић из Пошћења у Дробњаку, идући на пиће о Арханђелову дне код Вука Николића у Озриниће код Никшића, утопио у реци Грачаници. Дробњаци су га хтели упокати у гробље код Петрове Цркве; али су се томе успротивили Никшићи бојећи

¹⁾ Вукова преписка, књ. VII, с. 390. Београд, 1913 год.

се градобитине. Тада се, као и сада, веровало, да ће онај крај убити град, где се упоа утопљеник. За доказ да је део гробља на њиховој територији Дробњаци ископају, веле, неку плочу из близине олтара, на којој су биле уписане најстарије дробњачке границе. Из тог се написа, причају, дознало, да је пола цркве и гробља дробњачко. По моме рачунању овај догађај десио се око 1680 године.

Дробњаци још причају да су они Петрову Цркву поправљали, па чак једном и дозидали, и то око 1696 год, кад је њихов војвода Огаш Косорић с Дробњацима посекао пашу Махмутбеговића и растерао му војску, а нову тврђаву освојио. Песма пева како је иза тога Огаш помакао војску с бедема:

„И Петрову доградио Цркву
За спомена цијела Дробњака
И освету свога родитеља“.¹⁾

Народна традиција зна да је дробњачко браство Мандићи имало велике земље у оном делу Никшићског Поља, који је према старој племенској подели припадао Дробњаку. Интересантно је, да се границе земаља тих Мандића према вароши Никшићу тачно поклапају са старим племенским границама Дробњака. О тим границама дао је око 1796 год. оногوشي парох поп Раде Ђук једно уверење Митру и Алекси Дробњаковићима из Рисна. Из тог уверења попа Ђука сазнајемо, да је Мандићима некада припадало пола Лукова и цело Рудо Поље до Гручке Мале у Никшићу. Границе овог земљишта ишле су према југу, односно граду Никшићу, до неког Великог Камена и Гробница, које су око Петрове Цркве; а на западу до Велике Реке (Зете).²⁾

Границе према Горњој Морачи биле су тада много пространије. Оне су ишле с Гацкових Грда на брдо Штит испод кога извире река Морача, а затим линијом на морачко село Границе, па одатле на ушће Малошевског Потока, па уз Поток до на брдо Врмац, а одатле у правцу Кричачког Поља у Сињавини, остављајући Дробњацима предео око извора Тушине.

Дробњаци су приликом формирања племена имали добар део Никшићског Поља и пространа пасишта према Морачи, али на северу нису имали испаша сем мало у Ирици, јер су равна Језера и Шаранце с највећим делом Сињавине држали Кричи. На тој страни требало Дробњацима да прошире границе до Таре, да би добили пространа и богата пасишта и природну границу. Због тога су они, чим су се мало боље организовали и упознали са положајем земљишта и својим новим суседима, приметили свађу с Кричима и после дугих и крвавих борби успели су да пребаце Криче преко Таре и

¹⁾ В. у Прилозима песму бр. 3.

²⁾ В. докуменат IV у приложеној породичној историји породице Дробњаковића у Рисну.

своју су северну границу помакли далеко на север и тиме су добили природну границу и простране пашњаке. Овим придобитком њихова се територија повећала за више од једне трећине. Тако утврђена граница реком Таром остала је кроз сва времена, па је и сада. На том делу, тада освојеног земљишта, станује сада 1048 домова, а то је скоро половина од целокупног дробњачког становништва.

Границе према југу, односно према Никшићу, Дробњаци су задржали до друге половине 14 века. Тада су се те границе почеле сужавати и Дробњаци губити од своје територије. О томе се у народу прича ово: пошто се Никша Илионов, који је побегао из Грбља од Балше I, населио на Заграду у Жупи, пошаље своје синове код бана Радана у Рваћево под планином Товићем, да га поздраве у његово име. Они тада бана убију, због чега се његово братство, Рвати, незнано куда одсели. Како је бан Радан управљао оним делом Дробњака, који је сада у Никшићском Пољу, дође до борбе између Дробњака и Оногштана. У тој борби изгубе Дробњаци део територије, који је јужно од планине Товића. По моме рачунању ово је било око 1365 године.

Одмах иза Косовске Битке поново дође до борбе између Дробњака и Оногштана, којима су управљали Никшићани синови. О томе сукобу прича се ово: на извору, који је тада био у Судином Дољу под врхом Товића, био је заједнички водопој једног дела Оногштана и оног дела Дробњака, који је станао у Лукову. Једног дана ту чобани приметну неку игру, у којој су се узимале залогне онима који погреше у игри и њима је судио нарочито изабрани суд. Тада за судију изабери неку уседелицу из Оногшта. Она осуди неког момка да га мало обесе о једној крушци. То се наравно и изврши. Она продужи са суђењем, а на обешеног и заборави. Кад у зло доба нареди да скину обешеног, њега нађу мртвог. Како је момак био дробњачки чобан, а уседелица оногштанска чобаница, то дође до покоља између ова два племена. Борбе су биле крваве. Кажу, да их није нико могао помирити. Најпосле чују за неког турског кадију у Скопљу, те га позову да пресуди спор. Прича се, да тада није било Турака ближе од Скопља. Кадија дође с једанаест Турака у Оногшт. Пошто је изашао на лице места и саслушао обе стране, кадија је, веле, рекао. „Ово је судио један суд и други ово не може обарати. Ова је вода баксузна, јер је свађа дошла код ње, па да се одмах покрије земљом и гором. Девојка је изабрана за судију и судила је по својој памети, стога нема да плаћа крв, нити да одговара за обешеног“. Како планина Товић није била још тачно подељена између Дробњака и Оногштана, кадија им је поделила, како је и природа била поделила — водоваљом. Још се прича да им је кадија за пресуду и путину узео дванаест волова и пошао одмах за Скопље. По моме

мишљењу и рачунању старих људи овај се догађај десио при крају 14. века.

Према помињатој пресуди скопског кадије Оногштанима припадне цела испаша планине Товића, јер онај његов део према југу има врло благ нагиб, а према северу потпуно стрмен.

У току 15. века Оногштани освоје од Дробњака и Луково и своју границу помакну до Крспа више Ивања и Цертовог Бријега изнад села Ораха. Ове границе, овуда, утврдио је, како веле, дробњачки војвода Дука Радосинов Јунац. А он је, како сазнајемо из једног документа, 1500 год. убио једног турског пашу и растерао му војску.¹⁾ Доцније је, како причају, био помилован од султана и добио многе повластице за своје, дробњачко племе. Због тих повластица војвода Дука ограничио је тада Дробњак. По тим његовим границама Дробњаку је територијално припадало у Никшићском Пољу само Прага, Јасеново Поље и источни део села Шипачна. Тај део, који је у сливу Јадранског Мора и нагнут је Никшићу, задржали су Дробњаци до око 1750 год. Тада су изгубили све крајеве, који су јужно од линије врх Војника—Крстац више Ивања. О томе се прича ово: турски кадија у Дробњаку звао се Сака. Он је седео у Комарници. Једне године пође да купи харач и уочи Божића заноћи код Дурутовића у Шипачну. Тада је тај део Шипачна припадао Дробњаку. Кадија, не знајући шта су бадњаци, помокри се случајно уз један Дурутовић се због овог наљуте и убију кадију. Тада Шипчањани замоле за заштиту капетана Мушовића. Према некој старој турској административној подели дробњачки кадија купио је харач на целој дробњачкој територији са границама из доба пре 1360 године. Према тој подели дробњачком кадији давало је харач становништво села: Праге, Лукова, Глибавца, Јасеновог Поља, Рубежа, Рваћево, Драгове Луке, једног дела Шипачна, па чак и оног дела вароши Никшића, који је био на старој дробњачкој територији, а називао се Грудком Малом: Све то становништво помогне Дурутовиће, те помоћу Амзе Мушовића, никшићског капетана, израде у Цариграду, да се од Дробњака одвоји територијално дробњачки део Шипачна, Прага и Јасеново Поље и припоје племену Никшића и да цео предео, који је јужно од линије врх Војника—Крстац више Ивања, припадне у административном погледу Никшићу. И тако се то земљиште и у административном и у територијалном погледу тада одвоји сасвим од Дробњака.

Године 1858 Луково је с околином припало Црној Гори, а тако и део Дробњака. Црногорска влада тада насели Луково, Границе и Прагу и од ових села формира племе Луково. Како

¹⁾ Архив за jugoslov. povjestn. V, 109.

ово ново племе није имало својих планина, црногорска влада одузме Дробњацима део планине Војника, Вучје и цело земљиште до данашње дробњачко-никшићске границе. О томе је Црногорски Сенат 5 јануара 1860 год. издао овај докуменат:

„Замѣчаніе Граница дробњачко-луковска. 1. у Војникѣ, 2. Ошља Коса, 3. у Тврди Комѣ на врху Крнова, одатле на управо на врху Поља у Камените Главице, па отоленѣ правцемѣ на врху Млиечнога Брда.“¹⁾

На помињаноме земљишту, које су у току неколико векова отели Никшићи од Дробњака, станује сада преко 600 домова.

Границе према Пиви остале су скоро сталне. У другој половини 17. века дошло је до свађе између Дробњака и Пивљана око границе код Пријеспе у Дурмитору. Спор се решио међаном Ивана Чупића Дробњака и Рада Чавића из Пиве у корист Дробњака. Тада је ова исправка границе била и сувише незнатна.

У оно време кад се формирало дробњачко племе није у Горњој Морачи ни било никаквих насеља. Према уопштеној народној традицији најстарији горњоморачки становник био је поп Соа Томић. Он се доселио у Горњу Морачу 1252 г. Њега је ту преселио Стеван Вуканов Немањић, кад је почео да подиже манастир морачки, зато што је поп становао на месту, које је било одабрано за манастир. Доцније се почела насељавати Горња Морача, а нарочито од доба доласка Турака. Због свог згодног географског положаја она је у турско доба постала уточиште многих ускока из свих околних крајева. У колико сам могао сазнати између Морачана и Дробњака дошло је до борбе око граница тек у другој половини 17. века. Тај спор решен је међаном између Крња Селаковића Морачанина и Ивана Чупића Дробњака на планини Јаворју. Иван је посекао Крња. Место међана зове се „Крњин Мрамор.“

Мало раније, око 1650 год., Малошевина и Љевишта припадали су Дробњаку. То сазнајемо и из једне народне песме. Она пева како је Бак харамбаша с хајдучима разговарао, где ће презимити зиму. Дружина му рече:

„Да идемо у село Љевишта,
„То је село до Мораче близу,
„Њега бране ускопи јунаци,
„Не даду нас прије своје главе,
„Тамо ћемо зимовати зиму,
„Са ускопи опет бити Турке.“²⁾

Око 1750 год. Морачани под војводом Пејом отпочињу борбу с Дробњацима око племенских граница и успевају да лако освоје Љевишта, Малошевину и Добродо. У тим борбама:

¹⁾ Овај је докуменат у мојој збирци.

²⁾ В. Караџић: Песме. Књ. VII, п. 55. Државно издање.

истицали су се од Дробњака Јанко Матељевић и Никола Скоко. Сачуван је фрагмент народне песме, како су певали Морачани:

„Да нам није Скока и Новака,
„Овце би нам на Тушину пиле.“

Као што се и из песме види, тада је дробњачко земљиште било дуж целе Тушине и њен је извор био подубоко у дробњачкој територији; а данас је тај извор за скоро пет км. у морачком пределу.

Кад се у Горњу Морачу доселе (1792). Требјешани и окупе око себе многе ускоке, они с Морачанима отму од Дробњака део планине Лоле, Јаворје, део Семоља село Крњу Јелу и добар део Сињавине.¹⁾

На земљишту које су Морачани отели од Дробњака живи сада преко 100 домова.

Као што се из поменутога види, Дробњаци су у току векова изгубили пространи део племенске територије према Никшићу и Морачи. Проширили су се на рачун Крича, с којима су приликом досељења имали само привремену границу. Поред овога Дробњаци су отели од Бањана цео Дурмитор са свим ближим огранцима. Тај предео, и ако је спадао у дробњачку племенску територију, био је власништво Бањана од доба насељавања Дробњака до око 1834 год., а тада Дробњаци отму Бањанима то земљиште. Око тога било је мало борбе и спор се водио код Алипаше Ризванбеговића. До тада Дробњаци нису имали својих испаша у Дурмитору и у његовим ближим огранцима.

Око средине 18. века Дробњаци су отели Риђањанима део планине Лоле, који им је служио за испашу још од времена формирања првих српских племена у источној Херцеговини. Интересантно је, да је поменуто земљиште, које је пространо око 4.000 коса, спадало одувек у дробњачку територију, а било је власништво Риђањана.

У доба књаза Давида Риђањани су водили спор око овог земљишта, али је књаз Давид пресудио у корист Дробњака.

И данас се то земљиште зове Риђан-Лола.“

Дробњаци су, поред овог земљишта о коме смо говорили, имали на бањској висоравни ону територију на којој су становали пре пресељења у Дробњак. То је земљиште између Бањана и старих Риђана, а пружа се од Матијеве Цркве у Вилусама до планине Његоша. Граница овог земљишта према Бањанима почињала је од Матијеве Цркве и ишла право северу до на врх Вјетренога Брда више села Успутнице, одатле је окретала истоку и преко Танурева Брда излазила на Шушковачу више Јелића. Одавде је граница скретала право у север

¹⁾ Казивањ Стари Требјешана, стр. 37. Београд, 1842.

и ишла на Штрбачку Цркву, Дробњачку Међу (више Пригредине), Дробњачки Градац (у план. Јеловици), Букоров До (у Златној Страни), Лучеви Градац и избијала уврх Његоша на Облу Главицу.

Граница према Риђанима почињала је од Матијеве Цркве, где је била тремеђа Бањана, Дробњака и Риђана, и ишла правом линијом на Јасен, а одатле преко Божуровог Брда на Церово Брдо, па на Ђешор. С Ђешора је граница ишла преко Пискове Љути на врх Ките, а одатле на Милојев До и Лађанско Брдо, па на Бурков Мрамор у Злој Гори.

Поменуто земљиште временом су посели Бањани и Риђани. Део тог земљишта који је припао Риђанима данас припада новоформираним племенима Грахову и Никшићким Рудинама.

Не може се дознати кад су и због чега Дробњаци изгубили ово земљиште. То је било врло давно, а свакако пре доласка Турака. Врло је вероватно, да га нису изгубили борбом, јер би о томе остало каквих трагова у предању. Тако је исто поуздано, да га нису изгубили и каквом разменом с Бањанима и Риђанима, јер би за њ добили бањске испаше у Дурмитору и риђанске у Лоли. А те испаше биле су Дробњацима јако потребне због велике близине њихових насеља у Бијелој, Комарници, Дужима, Кутњој Њиви и Дубровску. До ових испаша дошли су Дробњаци борбом и то тек после 1750 год., док су своје земљиште на бањској висоравни изгубили пре доласка Турака. Највероватније је, да су поједине дробњачке породице испродавале појединачно своје земље Бањанима и Риђанима. Овој претпоставци иде у прилог предање породице Церовића, да су они с неког земљишта у Церовици узимали хак све до погибије војводе Рада Церовића (1785) и чињеница, да сталних и правих граница између Бањана и оног дела Риђана, који се сада назива Никшићским Рудинама, није било до 1859 год. Бањани су заузели мањи део овог земљишта и то дуж целе своје источне границе.

Интересантно је, да је онај део помињатог дробњачког земљишта, који сада припада Никшићским Рудинама, од око 1720 г. па до 1859 служио за испашу свега Никшића и Никшићске жупе.

На овом су земљишту села: део Вилуса, бањски Броћанап, Кешељева Градина, део Тупана, Балосаве, Маочићи, Рњечани, Смрлуша, Церсвица, Мужевце, део Каменска и Трепча са свим својим засеоцима. У тим селима живи данас преко 600 кућа.

Постанак племена Дробњака

Дробњачко племе основали су Новљани, који су се ту доселили у другој половини VII или у првој половини VIII века.¹⁾ Они су ту дошли с бањске висоравни. О њиховој даљој прошлости и досељењу сазнао сам из народа по предању ово: први српски досељеници у Херцеговину дошли су из Босне и „издушили“ у Херцеговину код Метковића. Било их је више племена. Тада су у Херцеговини становале Матаруге. Њима је управљао краљ Сумор. Старосидиоци су се повукли на север и прву и највећу битку дали су на Невесињу. Ту су били поражени и пребачени преко планина Фочи. Потискивање Матаруга настављено је и према истоку и од њих је освојено земљиште до Оногшта. Тада су се у јужној Херцеговини формирала неколика племена, међу којима Поповљани, Рапњани, Љубињани, Требињани, Дабрани и Рудињани. Сва су ова племена јужно од планинског ланца Вележ—Трусина—Липник—Бед—Троглав—Сомина. Поменуто племена поделила су тада све планине, које су северно од Гатачког и Невесињског Поља. У исто доба се племена Риђани, Новљани и бравство Угреновићи населе привремено на бањској висоравни. До мало времена они отму од Матаруга земљиште, које се простире на север до линије Лебршник—Дурмитор и Одраг у Сињавини; на исток до реке Мораче, а на југ до старе „Президе“, која је некада делила Зету од Херцеговине. Освојено земљиште поделе и населе.

Риђанима допадне на део земљиште између Рисна и Оногшта. Западна граница овог земљишта ишла је до града Клобука, а југоисточна до старе „Президе“. Ово је земљиште пресецао стари пут, који је ишао од Рисна преко Оногшта за Београд и Скопље.

Угреновићи заузму земљиште око брда Удомира у Никшићском Пољу, на коме су данас села Кочани и Заврх. Један њихов предак, краљ Оногшта, како причају, подигао је на средини Никшићског Поља, а на раскрсници путева који везују Рисан са Србијом и Босну са Зетом, тврђаву Оногшт. Из те тврђаве управљали су он и његови потомци својим земљиштем у Никшићском Пољу, Риђанима и Жупом. Поменути крајеви сачињавали су стару жупу Оногшт, а доцније Никшићско војводство.

¹⁾ Век сам ја одредио према моме рачунању.

Новљани, као најбројнији, заузму најпространије земљиште. Њима тада дође на део: земљиште данашњих Бањана, део Корјенића, Грахова и Никшићских Рудина; затим све земљиште које је између града Оногшта (Никшића) и линије Лебршник—Дурмитор и Одраг у Сињавини. Ово се земљиште простирало на запад до реке Пиве, а на исток до извора Мораче. После краћег времена Новљани се поделе: већи део оде у данашњи Дробњак и онај део Никшићског Поља, који је раније припадао Дробњаку, а мањи део остане на бањској висоравни. Од ова два дела Новљана формирала су се тада племена Бањани и Дробњаци.

Пошто се део Новљана пресели у Дробњак, поделе они зиратно земљиште по браћвима, а испаше и шуме по селима. И данас поједина дробњачка браства чувају у успомени границе тадашњих својих имања.

Новљани су се у Дробњак доселили као организовано племе, коме су били на челу војвода и неколико кнежева, чија се имена и данас памте. Не може се сазнати, да ли су од једног заједничког познатог претка или су група разних породица (родова) повезаних општом племенском организацијом. Ако су били од једног заједничког претка, он је морао живети на много времена пре њихова доселења у Дробњак. То закључујемо по томе, што се у традицији овог старог српског племена не зна ништа о том претку, нити се ишта прича о сротству новљанских породица, изузимајући што се тврди, да су Косорићи, Вуловићи и Церовићи од три рођена брата. Па и ова су три браства по предању дошла у Дробњак са засебним презименима.

Од времена доселења па до данашњих дана досељавале су се разне породице међу Новљане. По времену доселења најстарији су Церовићи (Курећи) у Тушини, затим, у колико нам је познато, Јакичићи (Рубежани) на Боану. Ови први доселили су се кад и Новљани, а Јакичићи по њихову казивању, у доба првог устанка противу Грка у тим крајевима. Многобројни примери казују нам, да су Новљани били толерантни према усељеницима и олмах им давали потпуну равноправност у свему, тако да су досељене породице одмах по досељењу могле узети учешћа у племенској управи према својој вредности. Овакве толеранције не налазимо код других племена. И ако је усељавања у Дробњаку било увек и ма да су усељеници чинили знатан проценат дробњачког становништва, а нарочито у турско доба, они нису утицали на етнички карактер Новљана. То је ваљда дошло отуда, што су се усељеници усељавали појединачно међу Новљане, а у размаку од преко хиљаду година.

У старије доба становало је у Дробњаку и нешто влашког становништва, а нарочито у подручју планине Војника. Тамо је и данас назив „Влашка Кућишта“. Ово је становништво било, по моме мишљењу, од бањско-рудинских Влаха.

Њих је тамо раније било много и називали су се заједничким племенским називом „Горњи Власи“. Данас их нема у Бањанима, али их има много у околини Билеће (Рудини). Део т. зв. „Горњих Влаха“, који је становао у Бањанима, имао је испаше у Дурмитору, а онај други део, што је становао у Рудини, испаше у Волујаку, Кручичини и другим планинама у Пиви и Гајку. Поменути Власи свакако су узимали у Дробњака под закуп сувишне дробњачке испаше, а временом се неки и насељавали на тим испашама или у близини истих. Ово влашко становништво временом се иселило из Дробњака и ми нисмо могли наћи њихових остатака међу данашњим дробњачким становништвом. Једино су нам оставили спомена у предању и топографским називима.

Новљани и данас чине у Дробњаку скоро половину од целокупног становништва.

Данашње дробњачко становништво поделили смо на три групе: Новљане, Усељенике и Ускоке. О свим овим групама говорићемо посебно, а о породицама још и појединачно, из чега ће се најлепше видети постанак и развијање племена.

Постанак имена Дробњак

Према уопштеној народној традицији Дробњак је добио своје име по томе, што је један дробњачки првак „разбучио дроб“ вођи непријатељске војске. У погледу имена тог вође и његове војске традиција се не слаже. То долази отуда, што су се десила два слична догађаја, а оба у давна времена. Како су оба догађаја слична, код многих је новији догађај бацио у засенак старији.

По једном предању Дробњак је добио своје име по томе што су Дробњаци „разбучили дроб“ једноме турском паши на Мокроме и ту му Турци укопали дроб, а тело однели у Сарајево и сахранили у његовој задужбини. Ово предање односи се на погибију Хусреф-бега босанског намесника 1541 год. Исто предање забележио је Д. Ж. Батинић приликом свога путовања по Дробњаку 1882 г. и о томе написао у своје путопису: „Из Никшића на Горанско“ ово: „Народ прича, да је име Дробњаци, дошло од именице дроб, а то с тога, што су убили неког пашу, па му дроб послали цару у Стамбулу. Колико у томе има истине, не знам, али је сасвим природно, да су Дробњаци постали од дроба.“¹⁾

Г. Светозар Томић, говорећи у своје раду о Дробњаку о имену племена Дробњака, износи ово предање по Батинићу, додајући да се паша звао Реџеп (Хоџа), да је био царев сестрић и да се по њему зове место на Мокроме где је погинуо „Хоџина Главица“.²⁾

Нека ми не замери г. Томић, што га још овде морам исправити у погледу погинулог паше на Мокроме.

Није био Реџеп Хоџа, како пише г. Томић, но Хајдук Хоџа, и он је погинуо на Мокроме 1703 год. и по њему се зове „Хоџина Главица“, а Реџепом се звао паша који је погинуо на Косорићима кад и Хајдук Хоџа на Мокроме.³⁾ Реџеп-паша је био тада санџак Херцеговачки и његово је тело сахрањено у Пљевљима код џамије Али-паше Бољанића, а не у Сарајеву. „Паша“ коме су закопали дроб у Сарајеву и сахранили у његовој задужбини, звао се Хусреф-бег и био је тада босански намесник и царев сестрић. Према натпису

на његову гробу погинуо је 4 541 год.¹⁾, а према народном предању на сами Петровлан.

Код босанско-херцеговачких муслимана уопштено је предање, да је Хусреф-бег босански намесник и царев сестрић погинуо у Дробњаку, да му је на месту погибије сахрањен дроб, а тело однесено у Сарајево и сахрањено у његовој џамији и да је по томе Дробњак добио своје име. Ово предање забележили су сви Хусреф-бегови биографи.

О. А. Кнежевић у своје раду „Царско-турски намјесници у Босни и Херцеговини“ (Сењ 1887) на страни 22. пише о погибији Хусреф-беговој и постанку имена Дробњак ово: „Споменимо како је и Црну Гору хтео покорити, У рату лоша му срећа. Нож му црногорски на земљу дроб просу, а од тога веле да је постало мјесто Дробњаци. Турци му тијело уграбе и у Сарајево донесу, гдје се у његовој џамији чува“.

Сафет-бег Башагић у својој „Краткој упуту у прошлост Босне и Херцеговине“ (Сарајево 1900) на стр. 33. пише о погибији Хусреф-беговој и постанку имена Дробњак ово. „Међу тим се побуне Брђани и ускрате харач Турској, по свој прилици по наговору Млечића. Хусреф-бег дигне се с нешто војске и сађе у Брда, да успостави ред и мир и покори непослушну рају. Ну ту га затече смрт. Један Брђанин из Кута гурне га ножем у трбух, гдје на мјесту остане мртв“.¹⁾ Затим у примедби каже: „Народна предаја вели, да му је туде дроб покопан, а тијело пренешено у Сарајево и сахрањено у турбету код његове џамије. По његову дробу кажу да се прозвзо Дробњак“.

Др. Ђиро Трухелка у своје делу „Гази Хусреф-бег“ (Сарајево 1912) на стр. 58 пише о смрти Хусреф-беговој између осталог и ово: О смрти Хусреф-беговој немамо поузданих вијести, тек на самртном тариху на његову турбету, што га је крај своје џамије за живота свога саградио, пише да је умро 948 по Хиџрету (= 1541.). Нека турска врела, а међу њима особито Мувекит, причају, да је Хусреф-бег те године повео војску на Црногорце, који су се побунили, али да је у боју са племеном Кучи погинуо те га је један Црногорац смако. Покојнику извадише његови људи дроб и закопаше на мјесту, које се од онда назвало Дробњаци, а мртво тијело му пренијеше у Сарајево и сахраниша га у његову турбету“.

У једном опису Бегове Џамије у Сарајеву, који је објављен у календару „Требевићу“ за 1893. на стр. 122. говори се о погибији Хусреф-беговој у Дробњаку и постанку имена Дробњак ово: „Мало ниже од ових чесама налази се лијепо ограђен и спомеником украшен гроб оснивача џамије, који је погинуо у боју с Црногорцима око 1541. Дроб му је остао“.

¹⁾ Д. Ж. Батинић: Годишњица V, стр. 220.

²⁾ Етногр. Зборн. IV, 359 – 360.

³⁾ Љ. Стојановић: Записи, бр. 5741 и 5742.

¹⁾ Др. Ђиро Трухелка: Гази Хусреф-бег, с. 58. Сарајево 1912.

тамо, гдје је погинуо, те се с тога и назвало то мјесто „Дробњаци“, а тијело је донешено у Сарајево“.

Др. Милан Прелог у својој „Повијести Босне“ (Сарајево) I дио на стр. 64. пише по турском историчару Мувекиту, да је Хусреф-бег погинуо у боју са црногорским племеном Кучи и да га је један Црногорац смакнуо. „Покојнику, вели, извадише његови људи дроб и закопаше му тијело на мјесту, које се од онда звало Дробњаци, а мртво му тијело пренијеше у Сарајево и сахранише га у његовом турбету“.

Као што се види из изложених цитата неколицине наших познатих историчара и уопштеног народног предања Хусреф-бег је погинуо у Дробњаку и ту му је дроб сахрањен, а тело пренето у Сарајево и сахрањено у његовој задужбини. Он није погинуо у борби с Кучима ни Црногорцима, него с херцеговачким племеном Дробњацима. Код Мувекита пише, како ме уверава г. Сафет бег Башагић, одличан познавалац турског језика, да је Хусреф-бега убио један брђанин из *Куша*, а не из Куча, како неки пишу произвољно идентификујући Кута с Кучима, а Куче убрајајући у Црногорце.

Поред овог предања о постанку имена Дробњак, о којему сам до сада говорио, ја сам испитујући порекло и прошлост дробњачког становништва сазнао од старих познатих дробњачких приповедача, да су се Дробњаци у најстарије доба звали Новљанима, а њихова данашња територија Пleme. А данашње име да су добили по томе што је њихов војвода Лапац Косовић разбучио дроб сину кричког војводе Калоке код Чесме у Буковичкој Гори, кад је овај ишао у тазбину у Дробњак. Како је ово убиство учинио стари војвода Лапац преко вере и задате речи, на један невитешки начин, недостојан правих јунака, околна племена из „поруге“ назову Новљане Дробњацима. Најбољи познавалац прошлости дробњачке, кога сам ја упамтио, пок. поп Јован Головић, причаше, да је он у раној младости, кад би се препирали Дробњаци с околним племенима о јунаштву, слушао људе из околних племена: Пиве, Никшића и Горње Мораче, где коре Дробњаке, да су своме зету, сину кричког војводе, на Бога и „Божју вјеру“ и на „со и хлеб“ просули дроб. Због овог случаја, веле, околна племена звала су Новљане Дробњацима из „поруге“. Постепено и сами Новљани прилагодили су се том имену, а касније га и примили. Доцније се територија, коју су они насељавали, по њима назвала Дробњаком.

Да је становништво помињатог краја пре добило име Дробњаци, него што се њихова територија назвала Дробњаком и да се предео Дробњак назвао по становништву, а не становништво по пределу види се, поред народног предања, и из првих познатих помена имена Дробњак.

Најстарији помен имена Дробњак налази се у Которском Архиву у Div. Сaпс. II fol 64. Тамо се према испису г. Вла-

димира Горовића, чијом смо добротом дошли до њега, каже, да су се 3 децембра 1285 године обвезали платити десет перпера Јовану Пиченегу Власи: Браћиња Дробњак, Бранислав Његомиров и син му Добросав, Радомир брат попов, Боривоје Видаковић, Мирослав Глеђанић, Владо Пипер и Радомир Видаковић. У запису се не каже одакле су ови људи, али пошто дају заједничку обавезу, може се претпоставити да су из једног места или из близине.

У Пошћенском Гробљу била је раније једна гробница на којој је писало, да ту „лежи Бран Дробњак“¹⁾ Интересантно је, да је у самоме Дробњаку давно становала породица с презименом Дробњак. Није искључено да је овај Бран Дробњак идентичан Браћињи Дробњаку, који се помиње у Которском Архиву 3 децембра 1285 год. Бран је можда кратак облик од Браћиња. Ко зна, да се по овом Брану или Браћињи не зове место Браново у Језерима?

Из једног записа сазнајемо, да су браћа: Дабижив, Бо-гоје и Хран, унуци Дробњакови, подигли, 1354—1355 год., цркву у селу Ваганешу у гиљанској нахији.²⁾ Дакле и из овог записа сазнајемо, да је у другој половини 13 века било породица с презименом Дробњак.

К. Јиречек у својој „Историји Срба“ износи нам из дубровачког архива много података о старим Дробњацима из 14. и 15. века. Ми ћемо овде цитирати само ове: „Micien Clarcich, Vlachus de Drobnjach“ обвезао се, 12 августа 1390 год., у Дубровнику Јакову Гундулићу и Прибилу Мирковићу спатару „pro uno equo, qui fuit furatus in Jesera“, те је Прибилу и његову другу (socius) Павлу положио 12 перпера; 21 августа 1433 поднесена је тужба, да је неки Влах Drobnjach, украо неком Дубровчанину „in Jesereh“ три шкопца (castratos); 19. августа 1454 забележено је, опет, како су Дробњаци „a Jesera“ украли неку свиту (panni).³⁾

Поред ових побројаних породица има у дубров. арх. књигама помена о још неким дробњачким породицама. О појединим тим породицама нашли смо у Дробњаку трагове у топографској номенклатури и народном предању.

Најстарији помен дробњачке територије налазимо код Дукљанина и он је назива жупа „Comerniza“. А у мени познатим изворима ова територија назива се Дробњаком први пут 1500 год. и то у извештају Марина Санудиа. Тамо се каже, да предео Дробњак, који је раније био у Херцеговој држави, броји 1500 кућа и да је његов војвода син Радосина Јунца.⁴⁾

¹⁾ Starine, X, с. 267.

²⁾ Љ. Стојановић: Записи, бр. 106.

³⁾ К. Јиречек: Историја Срба, III, с. 56. ⁴⁾ Archiv za jugosl. povjestn. V, 109.

У нашим покрајинама има неколико места с називом Дробњак. Мени су позната таква четири места, а можда их има и више. Ја ћу навести овде податке о овим познатим местима.

Једно село зове се „Дробњак“ у општини бањевачкој (срез рађевски). То село броји, по попису из 1921 год., 45 домова са 300 душа.¹⁾ У општини „Бенерал Јанковић“ срез качанички у скопској области има сеоце „Дробњак“. По попису из 1921 г. броји сврга 14 домова са 80 душа.²⁾ Име селу може се довести у везу с оснивачима цркве у Ваганешу, о којима смо већ говорили. Има село с називом „Дробњак“ и у срезу босанско-крупском. Оно броји, према попису из 1921 год., 27 кућа са 187 душа.³⁾ Поред побројаних села с именом „Дробњак“ има код Богојевић-Села у Зупцима у Херцеговини место „Дробњак“. Нема сумње да су сви ови називи места „Дробњак“ дошли од становништва истог имена, које је пореклом из нашег племена Дробњака. У прилог овој тврдњи иде чињеница, да у близини места „Дробњак“ у Зупцима станује породица Јелићи са својим огранцима, која се ту давно доселила из Дробњака.

Није без интереса напоменути, да се многе породице по нашим покрајинама називају Дробњацима по месту из кога су се доселиле, ма да нису ни у каквом сродству. И све ове породице с поносом истичу, да су из племена Дробњака. То је чак истицао с поносом и наш бесмртни Вук, и ако су се његови стари, како је он писао, иселили из Дробњака око 1739 год. Он се на многим својим делима потписивао: Вук. Стеф. Караџић Јадранин из Тршића а од старине Дробњак из Петњице.

И пок. Цвијић с поносом је говорио, да су његови стари из Дробњака. Он ми је пред саму смрт дао неколико података о прошлости његове породице, са захтевом да их унесем у овај рад.

¹⁾ Речник места по зван. подацима Мин. Унутр. Дела. Издао „Народна Просвета.“ Београд 1925. стр. 220.

²⁾ Ibidem, 287.

³⁾ Ibidem, 33.

Кричи

Успомена на старо становништво Криче или Кричкове живи код доброг дела нашег народа, а нарочито оног дела који станује око река Таре и Лима. О њима има много замагљених прича и оне су најстарија реминисценција на старо становништво, које су у тим крајевима затекли први српски досељеници. Дугим и детаљним испитивањем и проучавањем постанка најстаријих наших племена у првогорској Херцеговини дошли смо до многих података о Кричима и њиховом простирању у време насељавања Срба у Херцеговину, као и о њиховој даљој судбини.

Ми ћемо овде изнети неке прикупљене податке из прича и литературе о Кричима, а у исто време указати и на неке топографске називе, помоћу којих ће се моћи утврдити правац њихових миграција, које би могле послужити као путоказ за даља и свестранија испитивања овог прастарог племена; односно народа.

Према причању најбољих памтиша и познавалаца етничке прошлости херцеговачких племена Кричима се називао онај део Матаруга, који се после првог српског надирања у Доњу Херцеговину и погибије матарушког краља Сумора повукао у крајеве око реке Таре. Они су се, причају, простирали на запад до Јелеча и Сутјеске код Фоче, а на исток до данашње вароши Колашина. Нисам могао сазнати границе њихова простирања према северу. Врло је вероватно, да су тада Кричи држали већи део бившег Новопазарског Санџака. Име Старом Влаху долази, по моме мишљењу, од старог становништва, од којег су остатак данашњи Кричи Предање каже, да су Кричи имали вароши у Пљевљима и Фочи и да им је седиште највеће власти било у Пљевљима. Они су мрзели Србе као освајаче, а нарочито због тога што су их ови сматрали као инфериорнији народ, који су таманили на све могуће начине. Отуда су борбе између њих и Срба биле не само дуге него и толико крваве и дивљачне, да су остале у живој народној успомени и до данашњега дана. Поред тога досељење Срба и прве борбе с Кричима биле су епохалан догађај у историји оба народа, што је у знатној мери појачавало одржавање успомена на помињате догађаје.

Као што смо пре рекли Криче сматрају за део народа Матаруга. Ово име, Кричи, су, прича се, добили од Срба, који

су их тако назвали по томе што су, веле, они „кричали“ кад говоре. Бар тако је изгледало тим првим Србима. Тај назив, Кричи, проширио се на цео тај део Матаруга, који се груписао северно од Таре. Временом су и они овај назив примили, а доцније се по њима назвала „Кричком“ област коју су насељавали. Доцније се овај назив локализовао на данашњи Кричак у Потарију. Ово локализовање изведено је пре 13 века. То дознајемо из једне повеље краља Стефана Уроша I, писане око 1260, у којој се каже да село Прошћење граничи с Кричком.¹⁾

Нићифор Дучић пишући о Колашину каже, да се цео тај предео звао Кричак по становништву које је у њему становало и да је имао своје војводе, који су се презивали Кричковићи; а да се данас Кричком назива само један мањи предео између Пјеваља и Бијелог Поља.²⁾

Нема сумње, да се у ранија времена Кричком називала пространа област у бившем Санџаку.

Породични назив Кричак или Кричковић постоји и данас. Тај назив често сретам у старим писаним споменицима. Не и Давид Кричковић из Пољица у Далмацији помиње се 1492 год.³⁾ Никола Кричак, родом Грубановић, из села Крушевице преписао је, 1528, једну стару црквену књигу.⁴⁾ У једном поменику манастира Хиландара из 16. или 17. века помиње се род Филипа Кричка, презвитера коморанскога са још неколико Кричака, који су му били ближи род.⁵⁾ Године 1694. Никодим Бусовић, епископ далматински, запопио је Радојицу Кричка и дао му парохују у Дрнишу.⁶⁾ Максим Кричковић, свештеник, помиње се 1762. у запису на једној старој штампаној књизи, коју је тада поклонио цркви у Гомирију.⁷⁾ У списку приложника које је св. Николе у Вреспима (Банија) из 1781 год. налазе се имена: Петра, Атанасија, Михаила и Станише Кричковића.⁸⁾ Иван Кричковић поклонио је, 1797, две књиге Стипанској Цркви за душу свог сина Арсенија.⁹⁾ В. Скорић саопштава, да Кричковића има у кричкој парохии у Далмацији и по разним местима северозападне Босне, а нарочито у вођеничкој парохии.¹⁰⁾

И у топографским називима Кричи су нам оставили доста трагова. Поред места „Кричак“ између Пјеваља и Бијелог Поља, које се помиње још у 13 веку,¹¹⁾ имало назив Кричачко Поље у планини Сињавини. Село Кричина има у општини Брибиру у срезу новљанском. По попису из 1921 год. било је тада у њему 61 кућа са 266 душа.¹²⁾ Место Кричићи има у срезу јачком. Оно је имало 1921 год, 23 куће са 138 душа.¹³⁾ Село

Кричке има у општини Бучу у срезу пакрачком. Године 1921 бројило је 43 куће са 261 душом.¹⁾ У општини Чаглић у срезу пакрачком има село Кричке. Према попису из 1921 год. бројило је тада 112 кућа са 597 душа.²⁾ Кричке је велико село у општини Дрнишу у срезу книнском. Оно броји, по попису из 1921 год., 193 куће са 837 душа.³⁾

Нема сумње, да су сви ови називи дошли од становништва истог имена. Ова имена показују нам правац миграција, а у исто време и љубав становништва према своме старом називу „Кричи“ и тежњу да га што душе задрже у успомени, задржавањем презимена Кричке или Кричковићи и давањем назива „Кричке“ местима где су се насељавали.

У крајевима које смо испитивали нисмо нашли остатака од Крича. Једино су нам причали у Дробњаку о изумрлој породици Гуске, која је била од Крича. Они су недавно изумрли. Последњи њихов изданак, Јевто, умро је на Косорићима око 1875 год. О Гускама смо сазнали, да су пореклом од унука кричког војводе Калоке. Мајка Калокиног унучета била је родом од Косорића. Кад јој Дробњаци убију мужа у Буковичкој Гори, побегне с малим синчићем у род. Од тог детета била је породица Гуске. Они су становали на Косорићима у Дробњаку преко хиљаду година. Стари људи, који памте њихове последње изданке, причају о Гускама, да су били од другог народа и да су по „крви и облику“ били „особити.“ Према њихову опису Гуске су биле: ситног раста, здепасти, крути, припурасти а зеленијех очију, дебелијех усана и тд. По спољашности могао их је, веле, свако лако познати да нису од „нашег народа“ — Дробњака.

Интересантно је, да су истих телесних особина и бањски Кокотовићи и Мишковићи, о којима смо раније говорили као о остацима староседелачких Матаруга.⁴⁾

Из предања сазнајемо за два њихова лична имена: једном кричком војводи било је име Калока, а једном мегданџији Рамеза. Можда су нам од Крича остали називи планине: Дурмитора и брда Пирлитор. Пределе ових географских објеката држали су они неко време по насељавању Новљана у Дробњак и ови су поменуте називе могли врло лако примити од Крича и задржати по освајању тог предела.

¹⁾ Споменик III, 9. ²⁾ Н. Дучић: Књижевни радови. Књ. III, с. 347. ³⁾ К. Јиречек: Историја Срба III, с. 56. ⁴⁾ Љ. Стојановић: Записи, бр. 462. ⁵⁾ Љ. Стојановић: Записи, књ. VI, с. 168. ⁶⁾ Е. Н. Милаш: Православна Далмација. Нови Сад 1901. с. 323. ⁷⁾ Љ. Стојановић: Записи, бр. 8216. ⁸⁾ Ibidem бр. 8569. ⁹⁾ Ibid., бр. 8850. ¹⁰⁾ В. Скорић: Поријекло православног народа у сјеверозападној Босни (Гласник Зем. Музеја у Босни и Херцеговини, XXX, 1918), с. 240 и 250. ¹¹⁾ Споменик III, с. 9. ¹²⁾ „Речник Места“ по зван. подацима Мин. Унутр. Дела. Издала „Народна Просвета.“ Београд 1925. стр. 548. ¹³⁾ Ibidem, 309.

¹⁾ Ibid., 514. ²⁾ Ibid., с. 514. ³⁾ Ibidem, с. 578. ⁴⁾ Види мој чланак: „Прилог за испитивање Матаруга“ у 11. свесци „Гласника Геогр. Друштва“, с. 134—139.

Прошлост племена Дробњака

О најстаријој прошлости Дробњака скоро и немамо писаних помена; али имамо прилично података из народног предања. Ови подаци, које ћемо у кратким потезима овде саопштити, имају по моме дубоком уверењу много историских елемената у себи.

Предање каже, да су Дробњаци одмах по доселењу у Дробњак дошли у сукоб с Кричима. У првом сукобу били су тучени и мир су купили уладбом ћерке кнеза Косорића за сина кричког војводе Калоке. Треће године по овом Дробњаци изазову борбу с Кричима. Та је борба почела у Буковичкој Гори и била је толико крвава, да се, веле, један извор назвао Крвавац по многој проливеној крви. Дробњаци добију помоћ од Оногштана, Риђањана, Бањана и Рудињана, те надбију Криче. Напоследку их опколе под планином Кучајевицом и изазову међу њима помор, те тај део Крича скоро сасвим увиште. Мало допније Кричи се искупе у Фочи и преко Пиве од стране Дурмитора ударе Дробњацима, али их ови потуку до ноге. Борбе су биле дуге и толико дивљачне, да се и сада о томе с ужасом прича. Резултат је ових борби био пребацивање Крича на десну обалу Таре. О овим се борбама зна много појединости и за њих је везала традиција постанак многих топографских назива, па чак и реке Пиве.

И Нић. Дучић је, кад је 1865 године путовао по Дробњаку, слушао о овим борбама и он је о њима написао ово: „Кричковићи се у старо доба заваде с Дробњацима око Језера, те дође до боја. Разбојиште је било у планини Ивици, огранку Дурмитора, међу Језерима и Дробњацима. Ту од обе стране мноштво изгине. Ту погине и војвода Кричковић.

У Ивици се, заиста, и сада види у долу код извора један камени споменик с биљезима на њему: мач и копље. Предање вели, да је то гроб војводе Кричковића.“¹⁾

Оногшт је играо значајну улогу у српској историји за првих пет векова, а нарочито у ослободилачким борбама Срба с Грцима и Бугарима. И ако сама тврђава Оногшт није била нарочите јакоте, а оно је њена област, у коју су улазили и Дробњаци, била природна тврђава и као таква служила је за уточиште бегунцима из других српских крајева и често била

центар акције противу Грка и Бугара. Ту је улогу имала ова област и за Турско доба до 1711 године, када се центар акције противу Турака пренео на Цетиње. И баш због оваквог његова географског положаја тесно су везани за Дробњак сви догађаји који се тичу Оногшта као тврђаве или жупе. На основу ових чињеница ми ћемо у најкраћим потезима изнети прошлост Дробњака.

Према народном предању на дробњачком земљишту је отпочела борба противу Грка. Ту су борбу почели зетски ускопи Јакичићи у данашњем селу Рубежима код Никшића. Тада још није био, веле, подигнут град Оногшт, него је заповедник грчке посаде становао у стародревној вароши Моштаници, која је била западно од града Оногшта. Прича се, да су тада Грци коначно протерани из тих крајева.

Када иза Чаславове смрти требињски кнежеви овладају Хумом, Зетом и крајевима око Таре и Лима, тада је у њихову државу ушао и Дробњак с Оногштом. Кад Грци покоре Бугаре и нападну на Рашку, тада се рашки велики жупан склони у Оногшт, где нађе требињског краља Прелимира. Овај лепо прими бегунце и ожени се жупановом ћерком Прехвалом, а њеног брата Радиграда постави за жупана у Оногшту. Још им поклони у власништво крај Требјесу¹⁾ код Оногшта.²⁾

Пред крај 10. века Дробњак је с Оногштом чинио саставни део требињске државе, којом је управљао краљ Хвалимир. Он је пред своју смрт поделио своју државу тројици својих синова: Петриславу, Мирославу и Драгомиру. Мирославу је дао област Подгорје у које су, према Дукљанину,³⁾ улазиле ове жупе: Onogoste,⁴⁾ Moratia,⁵⁾ Comerniza,⁶⁾ Piva,⁷⁾ Gerico,⁸⁾ Netusini,⁹⁾ Guisemo,¹⁰⁾ Com,¹¹⁾ Debreca,¹²⁾ Neret,¹³⁾ и Rama.¹⁴⁾

¹⁾ Требјесом се сада зове само једна велика главица код града Никшића (Оногшта). Раније се Требјесом називало и једно насеље испод ње. То је насеље расељено 1789. г. У најстарије доба Требјесом се звао део Никшићског Поља, који је јужно од тврђаве Оногшта и главице Требјесе. На томе су земљишту данас села: Озринићи, Кличево, Кунак, Бршно, Пријесна, Гудеља и Страшевина.

²⁾ Попа Дукљанина летопис и т. д. С, 38. Др. Иван Црничић. Краљевица 1874.

³⁾ Ibidem, 39.

⁴⁾ Оногшт, данашњи Никшић са Жупом и старим Риђанима.

⁵⁾ Данашња Доња Морача с Ровцима

⁶⁾ Дробњак у старим границама.

⁷⁾ Пива.

⁸⁾ Гацко

⁹⁾ Невесиње

¹⁰⁾ Голија

¹¹⁾ Трусина у Невесињу с околином тамошњег брда Кома.

¹²⁾ Дабрица с градом Коштуном.

¹³⁾ Борач

¹⁴⁾ Крај око реке Раме, притоке Неретвине.

Изгледа, да је престоница Подгорја била у граду Оно-гошту. Мирослав није дуго владао, но се утопио у Скадарском Језеру, кад је ишао брату Петриславу у госте. Тада Петрислав заузме Подгорје и прикључи га Зети.¹⁾ Тако тада Дробњак с Оногоштом дође у састав зетске државе.

Петрислава наследи син му Владимир. Он је ратовао с бугарским царем Самуилом и био од њега заробљен, па после помилован (1002).²⁾

Народно предање каже, да су једном приликом Дробњаци потукли Бугаре, кад су ови били прегазили све српске земље и да су се тада Дробњаци „опоштили“ мимо све Србе.³⁾ Предање још каже, да је свети краљ Владимир помогао кнезу Вуловићу подићи манастир Бијелу у Дробњаку.⁴⁾

За неко време Дробњак је био у саставу зетске државе, а доцније је припао Рашкој; али кад је то било ми не знамо. Само се зна, да је у доба краља Милутина Дробњак био у рашкој земљи. То дознајемо из светостефанске хрисовуље краља Милутина, писане између 1313 и 1318 године. Тамо се каже за дробњачко село Тушину, да је у Рашкој земљи.⁵⁾

По Душановој смрти Дробњак је с Оногоштом дошао под власт Војиновића, а мало доцније Николе Алтомановића. Кад су краљ Вукашин и Бурађ Балшић начинили савез противу Николе у намери да поделе његову државу, Никола је дошао у Оногошт (1371) и ту чинио потребне припреме за одбрану своје државе. Због навале Турака на земље Мрњавчевића није дошло до овог рата јер је Вукашин морао ићи пред Турке и том приликом погинуо је с оба брата на Марици.

У народном предању има трагова, да је тада краљ Вукашин врбовао присталице у Дробњаку и давао им разна обећања.⁶⁾

Године 1374 удруже се кнез Лазар и краљ Твртко противу Алтомановића и поделе његову државу. Лазару припадне Дробњак, Оногошт и Пива. Тада је дробњачки војвода Милеша Мандић за кнеза Лазара пролио своју крв, због чега је од њега добио неке повластице.⁷⁾

У доба Косовске Битке у дробњаку је војводовао Ђурђан Косовчић. Он је према предању и песми учествовао с Дробњацима у Косовској Бици и задобио седам рана. После пораза на Косову Дробњак се прикључио Босни и био у држави Сандаћа Хранића, а доцније Херцег Стјепана.

Дробњак је сачувао своју самосталност према Турцима до 1482, а тада, када су Турци покорили Херцегове земље: Нови,

Рисан, Требиње и Оногошт, Дробњаци се подложе Турцима, али с погодбом, да имају широку аутономију. Турци тада поставе у Дробњаку Тому Балотића за оборкнеза с наследним ферманом, а Дробњаци се обавезу давати одређени број људи за турску војску.

Године 1500 Дробњак је, према извештају Марина Сануда, бројио 1500 домова и имао за војводу сина Радосина Јунца. Предање каже, да му је било име Дука. он је тада био убио једног турског пашу и преотео му имање. Због тога су, пише Санудо, турске харачлије побегле у Скадар из Црне Горе, где су се биле бавиле скупљањем харача.¹⁾ Предање каже, да је доцније војвода Дука Јунац ишао султану у Цариград и да га је овај лепо примио и дао му велике повластице за цело дробњачко племе.

Народно предање каже, да је на Дробњаке ударао Хусреф-бег, босански намесник и да је једну борбу на Језерима напустио, када је добио позив да иде у помоћ Новоме, кога су 1538. г. освојили Шпањолци. У исто доба Млечићи су узели Рисан, а усташи, како се прича, Клобук. Тада су у устанку била многа херцеговачка племена и број усташа је био толико велики, да се херцеговачки војвода Лазар могао затворити у Нови (1539) са 4.000 Херцеговаца, Турци те године после много мукe и погибје освоје Нови, а затим и Рисан.

Године 1541 Хусреф-бег дигне војску на побуњена херцеговачка племена око Оногошта. Уђе у Дробњак и допре до на Мокро. Дробњаци с околним племенима ударе Хусреф-бегу и војску му униште, а њега распори мачем војвода Дракуле. Турци му дроб уконају на место погибје, а тело пренесу у Сарајево и сахране у његовој задужбини.²⁾ Идуће године је дробњачки капетан Милош Милешевић био у Цариграду примљен од султана и богато обдарен. Султан му је дао повластице за њега, фамилију му и за цело дробњачко племе. Још га је поставио старешином на дванаест дробњачких кнежева.³⁾

Пред крај 16. века спремао се на Балканском полуострву велики покрет хришћана противу Турака. Центар је овог покрета био у Оногошту, а на челу покрета су стојали оногошки војвода Грдан Никшић и пећки патријарх Јован. Године 1596 Грдан је подигао противу Турака Никшиће, Дробњаке и Пивљане, али је 10. јануара 1597 био поражен на Гацку, после чега се помирио с Турцима. Те је године био дробњачки војвода Иван Калуђеровић.⁴⁾ На Ђурђев дан 1605. Дробњаци су потукли Турке у Буковицу, али су тог лета Турци приморали Дробњаке на покорност. Њихов је војвода

¹⁾ Попа Дукљанина летопис и т. д. с. 41.

²⁾ Ibidem, с. 41—42.

³⁾ О овом опширније у одељку о Козлинама.

⁴⁾ Опширније о томе у одељку о Вуловићима.

⁵⁾ С. Новаковић: Законски споменици 623.

⁶⁾ О томе опширније у одељку о Србљановићима.

⁷⁾ Види докуменат II у приложеној историји Дробњаконића.

¹⁾ Arhiv za jugosl. povjestn. V, 109.

²⁾ О Хусрефбеговој погибји види у одељку Постанак имена Дробњак.

³⁾ Види докуменат II у помињ. историји Дробњаконића.

⁴⁾ Гласник земаљ. музеја за 1909., св. 1. и 2. с. 57.

Иван Калуђеровић морао ићи Турцима у Пљевља, где га је посекао Тагаран-паша.¹⁾ Дробњаци су се и даље бунили и радили на ослобођењу од Турака. На сабору српских и арбанашких главара, који се одржао 1608. г. у манастиру Морачи, налазимо испред Дробњака Секулу Церовића.²⁾ Из једног документа сазнајемо, да су 1612 Дробњаци били подложни Турцима и да је њих 300 ишло у војску босанског везира Кукавице на побуњене Црногорце и учествовало у рушењу Чева.³⁾ На сабору српских главара у Кучима 1614, где се решавало о устанку противу Турака, налазимо испред Дробњака Милију Милошевића, кнеза из Бијеле.⁴⁾ Тако исто на сабору српских, арбанашких и др. главара у Београду, где се 1620 решавало о ослобођењу хришћана од Турака, налазимо кнеза Секулу Церовића као претставника Дробњака. Њему се ту додељује значајна улога, да у самом почетку намераваног устанка заузме са 5.000 ратника Нови у Боки.⁵⁾

У почетку Кандијског рата Дробњаци су устали на оружје и њихов је војвода Павле Абазовић на челу једне бројне усташке војске погинуо на Равноме у Пиви 1646. Предање каже, да је тада у тој борби погинуло 300 Дробњака. Треће године иза овог боја на Равноме (1649) налазимо кнеза Стјепана Балотића да с Дробњацима и другим Херцеговцима осваја Рисан од Турака и предаје га Млечићима.⁶⁾ За све време овог дугог и крвавог рата Дробњаци су водили с Турцима крваве битке и често пута били победници. Тадашњи турски путописац Евлија Челебија, бавећи се у турској војсци која је 1665 ратовала по Херцеговини, описује нам један поход турске војске на непокорне Никшиће, Дробњаке и Пивљане, који се безуспешно свршио. Даље у поменутом путопису пише поред осталог и ово: „Пивска нахија, коју смо покорили и укротили са Серхаб Мехмед-пашом, Никшићска Брда, Хатерњак и Дробњачка нахија, често се пута опире херцеговачким пашама, те оружје проговара.“⁷⁾

Судећи по једном документу у приложеној историји Дробњаковића и народном предању Дробњаци су врло добро прошли приликом закључења мира 1669 године.⁸⁾

Када су после турског пораза под Бечом 1683. отпочели велики ратови за протеривање Турака из Европе, Дробњаци су ступили у акцију и водили велике борбе с Турцима. Они су тада имали и два војводе: Илију Томића и Илију Косорића.

¹⁾ Љ. Стојановић: Записи, бр. 1095,

²⁾ Ј. Томић: Пећки патријарх Јован с. 115.

³⁾ Види докуменат I у помињ. приложеној историји Дробњаковића.

⁴⁾ Јов. Томић: Састанак и договор српских главара у Кучима 1114 год. ради устанка на Турке, с. 86.

⁵⁾ Гласник земаљ. музеја за 1909, св. 3 с. 346 и 350.

⁶⁾ Препис документа о овоме, чији је оригинал у задарској архиви, добио сам од г. Јована Томића, академика.

⁷⁾ Гласник зем. музеја за 1908, св. 3, с. 333.

⁸⁾ Види докуменат III. у пом. историји Дробњаковића.

Први је с нешто Дробњака прешао у Боку и помогао Млечићима око освојења Новог и других места по Боци и Херцеговини, а други је остао у Дробњаку, те водио велике борбе с Турцима. Те су борбе биле дуге и крваве. Оне су Илију истакле на положај главног војсковође Дробњака, Никшића, Морачана и Пивљана. У тим борбама Дробњаци су се много проредили и њихов је војвода Илија¹⁾ посечен у Никшићу око 1696. Заменио га је син Огаш. Он је, како песма пева, са 300 Дробњака хајдуковао по целој Херцеговини и најпосле (око 1697) посекао пашу Махмутбеговића у Никшићу, растерао одатле турску посаду, а нову турску тврђаву освојио. Иза Карловачког мира (1699) дочекао је с Дробњацима, Пивљанима и Никшићима требињског пашу, посекао га на мегдану и сам погинуо. Његова војска, чију је команду прелузео кнез Бојовић, потуче турску војску.

Године 1702 Реџеп паша Невесињап буде постављен за херцеговачког санџака. Он те године усели у нову турску тврђаву у Никшићу двадесет турских фамилија из Рисна и Новог. Идућег пролећа дође у Дробњак, да га покори. Ту му Дробњаци побију пратњу, а њега баце под гомилу.²⁾ Дробњаци се нису никако хтели покорити Турцима, а нарочито њихов војвода Илија Косорић-Лијовић. Најпосле 1705 испадне за руком Мустај-паше Селмановићу посећи војводу Илију и покорити Дробњаке.³⁾

Приликом Милорадовићевог доласка у Црну Гору и Херцеговину (1711) Дробњаци устану на оружје као и друга херцеговачка племена. Водили су борбе с Турцима до августа 1714, када их прегази Ђупрић.⁴⁾ Идуће године опет устану на оружје и борили су се с Турцима уз Млечиће до 1718, када се помире Турци и Млечићи. Тада Турци намисле, да једном за вазда покоре ово храбро племе. Ради тога израде план за колонизацију муслиманског живља у Дробњаку и за подизање неколико џамија. За тај посао дође у Дробњак неколико шеова из Бишћа у Босни. Дробњаци их све побију 1718.⁴⁾ Због овог су јако страдали и многи били посечени, а неки се раселе из Дробњака.

Време од 1718 до 1768 г. јесте доба тешког робовања код свих херцеговачких племена. Турци су помоћу својих јаких насеља у Никшићском Пољу и неинтересовања Млечића за те крајеве могли да држе у ропској потчињености сва херцеговачка племена. Истина, то робовање се неда упоређивати с робовањем у Босни и по другим турским покрајинама. Бивало је појединачних отпора, само без икаквог виднијег резултата. Турски су намети били тада врло велики.

¹⁾ О овоме има опширно у одељку о Косорићима.

²⁾ Љ. Стојановић: Записи, бр. 7343.

³⁾ Сафетбег Башагић-Реџепаша: Кратка упута у прошлост Босне и Херцеговине, с. 90.

⁴⁾ О овоме има опширније у одељку о Караџићима.

Kosoric

Дробњаци су поред харача и десетине морали давати и нарочити порез „бишћанију“ од које су се издржавале породице погинулих „шеова“ из босанског Бишћа; затим је заведен „ћефш“. Према овом „ћефшу“ никакав мртвац у Дробњаку није се смео закопати док из Пљеваља не дође турски чиновник да констатује од чега је преминуо. За сваки овакав преглед плаћало се по стотину гроша. Услед оваквих насиља дробњачко становништво се јако проредило. Број домова, како се прича спао је на 304, а број кнежева на седам од дванаест колико их је било у Дробњаку 1542 г.¹⁾ Један запис каже, да су се Дробњаци приселили у ужичку нахију 1720 године.²⁾

Године 1768 на позив Шћепана Малог устану сва херцеговачка племена, која су јужно од Таре и западно од пута Дубровник—Билећа—Гацко—Фоча. Тада су отпочеле борбе с Турцима, које су се успешно продужиле до 1774 г. Тада (1774) пљеваљски паша Реиз удари с војском на Пиву. Овима прискоче у помоћ Дробњаци, те на Брљеву разбију Турке и пашу посеку³⁾ У исто доба скадарски везир Мехмед паша Бушатлија разури Куче Дрекаловиће, а доцније нападе на Ровца и нанесе им прилично штете⁴⁾ Тада се Дробњаци покоре Турцима али је турски притисак бивао све слабији услед међусобне борбе босанског и скадарског везира око превласти над Зетом и Херцеговином. У те борбе, које су трајале до 1788 г мешали су се и Дробњаци помажући увек јачему и ломећи турску снагу. Дробњачки војвода Станиша ишао је Махмуд-паши Бушатлији у Скадар (1785 г.) и од њега добио херцеговачко војводство и за своје племе алајбарјак херцеговачки.⁵⁾ Но мало доцније, кад је везир добио обавештење о несигурности војводе Станише, послао је своје људе, те су убили и војводу Станишу и алајбарјактара Стевана Вуловића.⁶⁾ Због тога Дробњаци ступе у војску босанског везира Селим Сирипаше, која је 1787 г. опсела Бушатлију у Скадру. Да би се осветили Бушатлија за своје погинуле прваке, понуде се везиру, да јуришем заузму Скадар, али им он то не допусти.

Године 1788 на позив црногорског гувернадур Јока Радоњића устали су на оружје Дробњаци с Пивљанима, Морачанима и Ровчанима и нанели Турцима много штете. Идуће је године морачки архимандрит Никодим Дуловић нудио губернатору Радоњићу 300 турских одсечених бркова као доказ јунаштва поменутих племена.⁷⁾ Борбе су биле дуге

¹⁾ В. докуменат I у помињ. историји Дробњаковића.

²⁾ Љ. Стојановић: Записи, бр. 7510.

³⁾ В. песму у Прилозима под бр. 5.

⁴⁾ Љ. Стојановић: Записи, бр. 3687.

⁵⁾ Бр. 9 у рукописној збирци А Лубурића у Срп. Краљ. Акад.

⁶⁾ Глас Срп. Краљ. Акад. Књ. LXXVI. Чланак Јов. Томића: Махмуд Бушатлија паша скадарски. Стр. 127.

⁷⁾ Вл. Борђевић: Исписи из бечких државних архива уз дело „Црна Гора и Аустрија“, с. 203 и 204.

и кржаве. Турци нису успели покорити Дробњаке до 1794 г., када их попале никшићки Турци¹⁾

У јесен 1796 г. поново се одметну Дробњаци и придруже одметнутим племенима Ровцима и Морачанима, те се године преселили добар део ускока из Горње Мораче у дробњачка села Струг, Сировац и Малинско. Дробњак постаде уточиште многим ускоцима из Херцеговине и Босне. Борбе и четовања нису никако престајала. Године 1800 одметницима се придружише Бањани и Граховљани, а Жупљани и Пољани Никшића стално су се свађали с Турцима из Никшића и парничили пред вишим турским властима. То принуди босанског везира, те 1801 г. пошаље на побуњене Дробњаке Зулфикар-пашу Ченгића, званог „паша Миљевина“ по месту где је становао. Он успе да попали и пороби део Дробњака, па се врати у Пљевља, где домама седам Дробњака и сваког обеси.²⁾ Видећи да не могу силом умирити херцеговачка племена Турци покушају путем разних уступака. Буде наређено Сијерчићу, да одметницима да амнестију и да склони ускоке, да се врате својим кућама. Сијерчић дође у Никшић 1801 г. с царским ферманом и посредовањем херцеговачког владике Ананија ступи у везу с Требјешанима, али до споразума не дође.³⁾ Због тога никшићки Турци прогнају Сијерчића из Никшића⁴⁾.

Поред Дробњака тада су били у одмету Ровчани, обе Мораче, део Васојевића и многи ускоци из свих херцеговачких племена. У исто време непрестано су се бунили Пивљани, Бањани, Граховљани, Жупљани и Пољани Никшића. У томе су их помагала брђанска племена: Цешивци, Бјелопавлићи и Пишери. Њихов претставник, острошки игуман Петроније Дамјановић, био је душа овог покрета противу Турака и заједничког рада Брђана и Херцеговаца, а манастир Острог знатан политички центар. Претставник Херцеговаца, пивски архимандрит Арсеније Гаговић, ишао је 1803 г. у Русију и руском цару предлагао, да се створи јужно-словенско царство. Тада се спремао велики устанак Срба у Турској. Херцеговина је била центар овог рада. Устанак је требао планути у јесен 1803 г., али су устали само Жупљани и Пољани Никшића и придружили се Дробњацима и другим раније одметнутим племенима.

Појава Карађорђевог устанка овеселила је све Србе а нарочито Херцеговце. Одмах на оружје скочише Пивљани и придружише се Дробњацима. Србијански усташки имали су највећу наду у Херцеговце. Њима су се 27 августа 1804 г. обратиле за помоћ вође србијанских усташа преко Арсенија/

¹⁾ Љ. Стојановић: Записи, бр. 3674 и 3675.

²⁾ Часопис „Дан“, св. 3 и 4. година 1911. с. 135.

³⁾ Казив Стари Требјешана, Београд, 1842, стр. 52—55

⁴⁾ Милорад Медаковић: Повјесница Црне Горе, Стр. 182. Земун 1850.

Гаговића.¹⁾ Херцеговачки усташа очекивали су помоћ од Црногораца и Брђана, да би могли побунити и остали део Херцеговине и што успешније предузети офанзиву у правцу Србије и Сарајева. Ради тога су се обраћале њихове вође владици Петру и Брђанима. Тако је 7 јуна 1804 г. морачки архимандрит Аксентије Радоњић - Шундић писао владици Петру у име Никшића, Морачана, Пивљана и Дробњака да устаје на Турке.²⁾ Мало доцније, 20 јуна, писао је владици Петру дробњачки војвода Стојан Карацић с игуманом манастира Бијеле, преклињући га да устане на Турке. Бојећи се да његово писмо неће наћи жељеног одзива користио га је речима: „Зар не видите шта урадише Шијаци? Узеше сав Београдски Пашалук и ево ударише на Босански Пашалук и узели нахију Зворничку и Зворник опколили и доходио је босански везир Турцима у помоћ и отишао је грдан и срамotan. Ја сада, ја никада! Бога ради ево згоде — тек нема никога (да је поведе)“.³⁾ Херцеговачка племена и даље су се обраћала за помоћ владици Петру, Црногорцима и Брђанима. Брђани су се увек одазивали овим позивима, а Црногорци су спречавали у сваком раду противу Турака руски гроф Марко Ивљевић и владика Петар. Овај последњи скоро за све време Карађорђевог устанка одржавао је с Турцима најпријатељскије односе и утицао на побуњена херцеговачка племена, да се покоре Турцима; а на неодметнута да се не одмећу. Оваквом њихову раду имају да захвале Турци, што још тада нису изгубили Херцеговину и Зету, а можда би се и ствари Карађорђевог устанка друкчије развијале и дале много боље резултате.

Владика је захваљујући свом утицају који је имао, као црквени старешина, на архимандрита Гаговића успео да од усташа одвоји Пивљане. То се лепо види из одговора Арсенија Гаговића од 6 новембра 1804 год. на примљено владино писмо. У томе одговору Гаговић пише владици, да ће Пивљани послушати његове савете и слупати Турке до идућег пролећа, а да ће се тада опет бити с Турцима, као што су били ранијег лета.⁴⁾ Владика је 14 јануара 1805 г. писао из манастира Стањевића архимандриту Гаговићу, да ухвате неког руског официра, који буну Пивљане и друге Херцеговце и да му га одмах спроведу са свим писмима која нађу код њега.⁵⁾

У исто је време и руски гроф Марко Ивљевић писао из Рисна 29 августа 1804 г. Гаговићу да народ буде миран и да слуша Турке.⁶⁾ То је исто поновио и у писму од 16 децембра 1804 г. упућеном Гаговићу и главарима Пиве и Дробњака.⁷⁾

¹⁾ Ст. М. Д., Грађа, Споменик, LIII, стр. 95—96.

²⁾ М. Вукићевић: Карађорђе, II, стр. 211.

³⁾ Ibidem, с. 211 и 212.

⁴⁾ У Цетињском Архиву, бр. 154, за 1804.

⁵⁾ На истом месту, бр. 176, за 1805.

⁶⁾ Ст. М. Д., Грађа, Споменик, LIII, стр. 96 и 97.

⁷⁾ Ibidem, стр. 98.

Устанак око Никшића толико је забринуо Турке, да је сами султан у зиму 1804 год. послао свог капицибашу Али-Ризу у опседнути град Никшић с налогом, да у свему задовољи тамошње Србе. У том циљу је овај изасланик посмицао и погљобљавао многе Турке у Никшићу и учинио све могућно да умири Жупљане и Пољане Никшића. Кад у томе није успео, обратио се херцеговачком митрополиту Јеремији и у писму од 26 октобра 1804 г. (3 шабана 1219) пише му између осталог и ово: „Ево месеца су шес' како мене честити цар опреми у ови град израд раје. Много су пута везири искали да изиде капиџибаша на ове стране и од ветха (фета) до данас не дође капиџија у Ерцеговину до ја саде, по молби патријарховој ја сам послан како и ви знате и до данас ниесам раји еднога шамара удрио израд цара и патријара како и ви знате казала е вама раја, а овима Турцима изрази рае и куће сам разурио и расчерао по градовима и по усату(?) и узео њихове паре и хизмет порезао на Турке, а раи не досадио ничим како и ви чуєте пак саде раја од мене обратила главу а дружи' се з Бердима неznam шта би или е њима невера омилила или неда господа да су самном по царевуј заповеди. Зато шаљем вама моју бурултију да дођете ви владико оће к нама и међу рајом вама је раја од цара дата да ви видите шта је међу мнош и међу рајом“.¹⁾

Кад се у Никшићу видело, да се оваквим мерама не може угушати устанак око Никшића, никшићки Турци протерају царског капицибашу и судбину града узму у своје руке.²⁾

У зиму 1805 год., травнички је везир послао у Никшић Смаил-пашу с босанско-херцеговачким безима и спахијама, да угуше тамошњи устанак и сачувају град Никшић.³⁾ Како се сви бежи и спахије нису одазвали везирином наређењу он им је упутио наредбу 4 јуна 1804 год. у којој између осталог каже: „Примите на знање; босанско-херцеговачки бежи и спахије одређени су да иђу у помоћ Смаил-паши, који се налази у служби ради уређења и успостављања реда и мира у граду Оногосте (Никшић) и његове околине, те због тога неколико сам бујрудија отперио тим безима и спахијама, али исти пошто нијесу хтели да послушају моју заповијед нити су отишли на одређено мјесто, то поново заповиједам за десет дана, који се не одазову овом позиву и не оду под барјак алајбегов, с њиха ће се зијаметити и тимари скинути и другијем дати, и осим тога ће се још казнити“.⁴⁾

Босанским Турцима се никако није ишло на никшићку касапницу. Дробњаци и други херцеговачки одметници не-

¹⁾ Гласник српског ученог друштва XXXVIII, стр. 184 и 185.

²⁾ М. Медаковић: Повјесница Црне Горе, стр. 183

³⁾ Кемура Сејфудин Фехми: Први српски устанак под Карађорђем, страна 18.

⁴⁾ Ibidem, стр. 19 и 20.

престано су нападали на околне Турке и четовали по Херцеговини и Босни. Залуду су их од оваквог рада одвраћали гроф Ивељић и владика Петар. Арсеније Гаговић је писао грофу Ивељићу 13 јуна и 25 јула 1805 г. да Дробњаке највише покрећу противу Турака, поп Милутин (Церовић) и Мијо Годијељ.¹⁾ Одговарајући му на оба ова писма Ивељић му је 4 августа 1805 г. препоручио да ради, да Пивљани и друга раја слушају Турке и да не гледају на Дробњаке, кои, веле, лудо себеведу у ово вријеме.²⁾

Колико је тадашња акција Дробњака била погибелна по Турке, најлепше се види из бујрулдије травничког везира Сеид Мустафа-паше, коју је 7 августа 1805 г. упутио сарајевском кадији и другим турским старешинама наређујући им да одмах хитају у помоћ Синан-паши у Плевља. У тој наредби каже се између осталог и ово: „Примите на знање, приспела ми је народна тужба и шериатски „илам“ таслицанског кадије и писма, који јављају у таслицанском кадикуку у нахији Дробњацима станујућа раја од неколико година је постала дволична то јест погдјекад су подложни, а гдјекад противни, те сада су по све устали на устанак и то на подговор ешких Морачке, те траже да им отпремим помоћ ради чувања поменутог кадилука и ако су одређени бези и спахије из Рогатице, Фоче, Чајнича и у Таслицу, који се тамо налазе из зворничког и херцеговачког савцака.“³⁾ А 10 септембра 1805 г. пишу Синан-паша и Али Зајим-бег из Пљеваља херцеговачком митрополиту Јеремији, који је тада био у Никшићу као помагач Смаил-паше, о раду Дробњака ово: „Да ти е на знање што чине Дромлаци. Покупили се од иладе више те прешли на Тепцима пак дошли у Врбу те у сабах удрили на турске куче те исекли Турке и турску ћецу од двадесет и више меита (мртвијех) па што могли поарали пак куче попалили и његод е било погорело. И стоку и говеда очерали доке ми чусмо те почерасмо они биаху преко Таре прешли ми звасмо амо толико пута некчеше доћи а ви и звасте тамо нече они ни тамо ни амо ето видиш што чине нити ће оста коњ ни говече ни ситна стока нешто силом отимају нешто краду ови кадилук пропаде вече од њега фаиде неима нимало нити се може нима низам ставити докле турску саблу не изеду ми смо заиру осекли (порезали) и купимо и заиру и војску а везиру смо послали па како он заповеди и вама ће абер бити.“⁴⁾ Два дана доцније (12 септембра) Синан-паша и Али-Мехмед одговарајући митрополиту Јеремији на његово писмо, пишу му да и они чине „тедаруч“ и да имају доста војске и да ће још бити од Босне и Сарајева, али да још није стигла у Пљевља и да ће једна на Гацко. Затим пишући му о Смаил-паши изражавају наду, да је попуштао раји

¹⁾ Ст. М. Д. Грађа, Споменик, LIII, стр. 98.

²⁾ Ibidem, стр. 99.

³⁾ Кемура, стр. 30 и 31.

⁴⁾ Гласник српског ученог друштва XXXVIII, стр. 185 и 186.

дизгин докле закрочи како ваља, а тада ће је покорити и показати јој прави суд.¹⁾

Турци су по Босни и Херцеговини прикупљали војску противу Дробњака за скоро два месеца. Кад се прикупило прилично војске, онда босански везир одреди 2 октобра 1805 год. Сулејман-пашу Скопљака за главног заповедника те војске.²⁾ Он је требао поћи с војском из Скопља—Вакува 7 октобра.³⁾ Кад је дошао у Фочу, ту је подуже времена прикупљао и одмарао војску. И поред бројне војске, коју је имао, Скопљаку се није ишло на Дробњаке, зато је тражио начина, да их принуди на признавање турске власти, макар и привидно. Ради тога је херцеговачки митрополит Јеремије упутио писмо дробњачким поповима и кнезовима у коме им каже, да је у великом труду због њих има пуно седам месеци и да су они и поред свих великих зала које су починили добро проšli, јер су, вели, имали наклоност везиру. Даље их зове да дођу Сулејман-паши, а он им гарантује да им се неће ништа десити. Напоследку прети, да ће клети оне која се мирно не покоре.⁴⁾

У исто време Скопљак је упутио писмо војводи Стојану Караџићу, у коме је тражио признање турске власти и харац. О томе се у песми пева ово:

„О Стојане, дробњачки војводо!
„Ево има девет годин' дана,
„Од ка' си се, Влаше, одметнуо,
„Не даш цару гроша ни 'араца,
„Ни нашега цара познајете,
„Пошљи арач од девет година,
„Ако ли га оправити нећеш,
„Велику сам војску прикупио,
„На Дробњак ћу тебе ударити
„У живој га ватри изгорјети!“⁵⁾

Дробњаци одговоре Сулејман-паши, да неће никад признати турску власт и пошаљу му фишек у писму. Затим позову у помоћ Морачане, Ровчане и Брђане. Ровчани и Морачани одмах се одазову. Петко Пилетић доведе 300 Пипера, а Петроније Дамјановић пошаље им у помоћ Биелопавлиће. Жупљани, Пољани и Пјешивци затворе турску посаду у Никшићу и осигурају Дробњаке с те стране. У исто време Дробњаци се обрате преко Петронија Дамјановића владци Петру за помоћ.

Око 22 новембра 1805 г. Херцеговци и Брђани дочекају Турке на Кулићима у Пиви и после жестоке борбе разбију их

¹⁾ Ibidem, стр. 185 и 186.

²⁾ Кемура, стр. 33 и 34.

³⁾ Ibidem, стр. 32.

⁴⁾ Гласник српског ученог друштва XXXVIII, стр. 187 и 188.

⁵⁾ Види у Прилозима песму бр. 6.

1805
Шкопљак-паша

и потисну до Црквица. Затим се врате у Пирни До на конак. Те ноћи неки Пивљани заведу турску војску иза Дурмитора те удари изненада на усташку војску у Пирном Доу. У почетку борбе Турци посеку војводу Стојана и неколико бираних Дробњака Овај изненадни напад и порибија војводе Стојана изазва код усташа велику панику и њихову победу претвори у страховити пораз. Турци су их прогонили до морачке границе и посеку 280 глава од којих 74 Дробњака. Тада притисну пео Дробњак и Скопљак ологори на Пошћењу.

И пре и за време борбе Дробњаци су тражили помоћи од владике Петра и руског команданта у Боци. Тако је 24 нов. 1805 год. писао игуман Дамјановић владици Петру, да су Турци ударили на Дробњаке и да они и Брђани, који су с њима, моле Брђане и Црногорце за помоћ, а нарочито за дебану. Даље пише, да је капетан Мушовић развио баријак у у Никшићу, под којим окупља Турке да иду на Дробњаке.¹⁾ Мало доцније, 11 децембра, Дамјановић обавештава владика Петра, да је у Дробњаку 2.000 Турака под командом бега од Залома (Даут-бега Реџепашаића) Нефит-бега Ченгића и Јусуф-бега Шадића, а да је главни заповедник Сулејман паша Скопљак, који носи царски ферман да од Брђана, Ускока и Морачана узме харач по талијер на кућу.²⁾

И ако су Турци притисли Дробњаке, они нису мислили на предају, него су се спремали с Брђанима, Морачанима, Ровчанима и Ускоцима, да ударе Турцима у Дробњаку. Овај би напад имао много изгледа на успех. До њега није дошло кривицом владике Петра, јер је он одвратио од тога Брђане и Морачане и приволео Дробњаке, да се покоре Турцима, гарантујући им животе и имања.

У јануару 1806 г. Скопљак је на превару похватио 26 бираних Дробњака и послао их као таоце у Травник.³⁾ Затим је ухватио других 26 и повешао их на Пошћењу. Међу обешенима су били Мијо Годијељ, кнез Мијаило Косорић и Јанко Добриловић. Кад су Годијељу намицали омчу на врат, он је како се прича опсовао мајку владици Петру и то су му биле последње речи. Његову је смрт опевао народна песма.⁴⁾ Тада Турци страшно похарају Дробњаке. Многе уцене, те даду на откуп. Прича се, да је Скопљак приликом напуштања Дробњака повео 64 заробљеника са собом и нешто женског робља, међу које фамилију Тока Маловића. У фебруару 1806 г. Скопљак је пошао на Србију.⁵⁾

Пораз Дробњака на Пирном Доу повукао је за собом Жуљане и Пољане Никшића. Они су крајем 1805 г. морали дати таоце Турцима у Никшићу.

¹⁾ У Петњиском Архиву, али није заведено.

²⁾ На истом месту под бр. 175. за 1805.

³⁾ Кемура, стр. 49 и 50.

⁴⁾ У рукописној збирци А. Лубурића

⁵⁾ Сафет-бег Башагић: Кратка упута, стр. 120.

После одласка Сулејман-паше Скопљака Дробњаци су због датих талаца били у миру до октобра 1806 г. Само су појединци четовали, а нарочито ускоци насељени у Дробњаку, који никако нису хтели признати турску власт. Босански је везир на предлог дробњачких кнежева поставио за дробњачког војводу Шуја, сина погинулог војводе Стојана Караџића. О Томину дне 1806 г. војвода Шујо и поп Митар Головић-Абазовић с 33 Дробњака пређу преко Санџака у Србију и оду Карађорђу. У исто доба тамо дође и 40 Морачана. Они се саставе и учествовали су у освојењу Београда. Тамо се нису добро показали, јер су се били договорили да не гину но да се чувају за Херцеговину. Те године Јован и Гаврило Шибалије, Симо Терић и друге харамбаше накупе 300 ускока и хајдука и пошто с њима прокрстаре по Санџаку и Босни оду Карађорђу у Тополу, а одатле под Београд, где су учествовали у његову освојењу.

Те јесени (1806) старешине Пољана код Никшића отиду у Боку команданту руске војске и замоле га за оружану помоћ. Овај им обећа. Тада се диже део Пољана, а поново се одметну и Жупа, те затворе Турке у Никшићу. Пред крај 1806 г. зарате Руси с Турцима, те повуку са собом и владика Петра с Црногорцима. Руски командант издаде проглас на Херцеговце и позва их на оружје. Учинише се велике припреме. У одређени дан на простору од Требиња до Фоче отпоче борба с Турцима на седамнаест места. Одред Руса зазими у Бањанима. Граховљани упадоше у Корјениће, попалише их и посекоше клобучког капетана са 40 бираних Корјенића. У почетку априла 1807 г. Руси, херцеговачки усташа и владика Петар с Црногорцима одоше на град Никшић и после крвавих борби у Кусидама и на реци Моштањици успеше да га опседну са три стране. У помоћ им одмах дођоше Бјелопавлићи и Пјешивци. У исто доба стиже и поп Никола Јоковић са 400 Пивљана и нападе на град са северне стране и у крвавом јуришу допре до самог предграђа. Тада Турке стерају у тврђаву. Они пристаде на предају и потписаше капитулацију. По наредби руског команданта Лако Чолаковић изнесе баријак на градске бедеме. По уговору Турци су требали да се идуће јутро иселе за Тацко. Али те ноћи владика Петар без разлога диже Црногорце и оде за Црну Гору. Што је још горе он о томе и не обавести ни Русе ни херцеговачке усташе. Кад ово сазнаду опсађени Турци, одбију предају и снажно нападну на Русе те им нанесу велике губитке, а такође и Брђанима и Херцеговцима.

Народна песма која нам опева опсаду града Никшића пева да су Турци, кад су око бедема сагледали велику војску, послали два поглавара:

„Да замоле Бела барјактара,
Када сјутра буде на предају,

Те им даду бијела Никшића,
 Да поштеде од Никшића Турке
 Од Московца и Црногораца.
 Много благо обећају Белу
 И Бело их води пред владику
 И његова Богом побратима,
 Брагодилер' млада ђенерала,
 Ту им вјеру тврду зададоше
 Да предаду свијетло оружје
 И Никшића града бијелога,
 Па им ништа учинити неће,
 Нека иду враг их и однио!
 Поглаваре у град повратише
 Па Никшића тврдо опасаше.
 Ту их бијел данак оставио,
 А тамна их ноћца прифатила.
 Ђе је срећа ту је и несрећа:
 Завади се цетињски владика
 Са Московом, Богом побратимом,
 Овако му Москов говораше:
 „Побратиме, цетињски владика!
 „Што ми на број не буде солдата,
 „За свакога Московца солдата
 „Да ми дадеш по два Црногорца“.
 А владика каза ђенералу,
 Да му не да, богме, ђаволега.
 Ту неслога, да је Бог убије!
 Оставише бијела Никшића,
 Па одоше на поље Цетиње“.¹⁾

Иза тога Руси оду на Клобук с Бањанима, Граховљанима и Корјенићима. Одмах им дође у помоћ и владика Петар с Црногорцима. У исто време Зупци, Крушевичани и Суторани ударе на Требиње и стерјају Турке у тврђаву. Руси су чинили бесне јурише на град Клобук. Један њихов мајор погинуо је на самим градским вратима. Његово мртво тело унесу поп Марко Булаић и Симо Благојевић. У најосуднијем часу опсађенима дође у помоћ Алијага Дадић из Мостара. Руси и њихови савезници имали су скоро неосвојиме положаје. Али владика Петар с Црногорцима скоро без борбе напусти свој положај и с томе не обавести ни Русе ни херцеговачке усташе. Због овог Турци зађу Русима с леђа и потпуно их униште. И данас се прича о њиховој страшној погибији. Напредовање Турака у Грахову задрже Бањани и Граховљани.

Ове недаће и издаја владике Петра под Никшићем и Клобуком омогућиле су Турцима, да сачувају Никшић и Клобук и тиме онемогуће груписање херцеговачких усташа. Руси

¹⁾ В. Караџић: Песме, књ. IV, песма бр.44. Државно издање Београд, 1896.

су те године и даље покушавали, да се дочепају Клобука. Долазили су им у помоћ и Црногорци, али успеха није било.

Један је део Дробњака учествовао у опсади Никшића, а други је четовао по Санџаку и Босни. У лето 1807 г. Аџи Мехмед-паша Селмановић је домаћио у Пљевља попа Милутина Церковића и тамо му посекао главу. Његова је смрт ожалостила све Србе у Херцеговини и многе су чете ишле у освету. У четовању и мањим борбама прошле су 1807 и 1808 година.

За пролеће 1809 г. чињене су у Херцеговини велике припреме за општу буну и заједнички рад с Карађорђем. Главна је тежња херцеговачких племена била успостављање веза са србијанским усташима. Ради тога је писао Карађорђе 30 марта 1809 г. војводи Гаврилу Шибалији о великим припремама, које се чине у Србији за офанзиву противу Турака а која је требала почети 1 априла, да га позива да подигне Херцеговце и да иде са њима у сусрет Србијанцима. У писму му пише још и ово: „Познато ме да ишпе од првога племена твога велика храброст произходила и бранила свое отечество и нистесе дали погазити под гњев турски зато ишпе од старине царства нашега тврдо сте ваш предјел држали и бранили нистесе дали никад Турком погазити и много сте пакости Турцима чинили и одржали сте ваше предјеле све, а ми смо били подпали под иго велико Турек од онога истога времена какосмо на Косову царство изгубили све еднако до 1803 године страдалисмо много и подигли смо се бранити род свој од проклетих некрштених вере.“¹⁾

Тога пролећа груписали су се у Жупи сви одметници из Никшићског Поља. Један део је држао са Жупљанима у опсади град Никшић, а други, већи, четовао је по Херцеговини и Босни.

Приликом Карађорђевог поласка на Новопазарски Санџак (1809) Дробњаци, Морачани, Ровчани, Ускоци и Пивљани попале многобројна турска села по Херцеговини и Санџаку. Од њих се изабере 400 људи, те сретну Карађорђа на Сјеничком Пољу. Предводили су их војвода Мина Радовић, Батрић Кршикапа и Аксентије Шундић. Поред ових 400 Херцеговаца сreo је Карађорђа и добар део херцеговачких хајдука, које су предводиле харамбаше: Јован Шибалија, Јакша Таџанин, Симо Терић и Маџија Јушковић. По повратку Карађорђевој из Санџака поменути побуњена херцеговачка племена, којима су се придружили Бањани, Граховљани, Зупци, Крушевичани и Голијани, водили су борбе с Турцима целе 1809 г.

Сва настојавања херцеговачких и србијанских одметника да покрену владику Петра на акцију противу Турака и заједнички рад остала су без успеха. Истина он је с Црногор-

¹⁾ Књижевни лист „Луча“ за 1895, св. IV, стр. 285 и 286.

цима дошао на Планиницу код Никшића и ту на својој граници провео скоро два месеца сеیرهћи борбе између херцеговачких усташа и Брђана с једне стране и Турака с друге стране. Ту су га нашла србијанске војводе Чолак Анта Симоновић и Рака Левајац, који су се одвојили од своје војске у Васојевићима и пошли владичи Петру, не би ли га како склонили на акцију противу Турака.

О раду владике Петра те године пише Медаковић ово: „Исте 1809 године провео је цијело лето на Планиници, ра-
запевши шатор на спрема турског града Оногшта (на граници ерцеговачкој), са својим витезовима Црногорцима престајао“.¹

Цела 1809 г. прошла је у борбама и четовању, а тако исто и 1810 г. Велики део босанско-херцеговачких Турака био је привезан за Херцеговину. Концем 1810 г. буде одређен Сулејман-паша Скопљак да спасава Никшић и да ратује с херцеговачким одметницима. Он с доста бројном војском дође у Гацко. Одатле удари на Пивљане, који га дочекају на Забрђу и даду крвав отпор.² Турци победе и Скопљак уђе у Пиву и принуди Пивљане на покорност. Један део војске упути у опседнути Никшић,³ а доцније и сам тамо оде.

Владика Петар пишући 24 јануара 1811 г. неком свом пријатељу о доласку Сулејман-пашине војске у Никшић и о његовој намери да удари на Жупљане и Дробњаке каже, да они нису хтели његова писма ни науку слушати: „да не тичу никога изван Никшићах и Колашинацах, него су ову војску сами на себи Дробњаци довели четујући преко Таре и по осталој Херцеговини“.⁴)

Жупљанима су одмах прискочили у помоћ Пјешивци и горњи Бјелопавлићи.⁵) С овом помоћи а имајући одличне одбранбене положаје Жупљани су одбили све Скопљакове нападе. Немогући ништа Жупљанима и Пољанима Никшића, који се беху склонили у Жупу, Скопљак удари на Дробњаке и успе да уђе у Дробњак. Тамо је остао прилично дуго. Попалио је и поробио нека дробњачка села и принудио Дробњаке на покорност,⁶) а затим се вратио у Никшић.

Медаковић пише, да је тада владика Петар писао Карађорђу, не би ли он којим начином одвратио Скопљака од Жупљана и Дробњака.⁷)

Чудновато да владика Петар моли Карађорђа, да он из велике даљине помогне побунена херцеговачка племена, која су на црногорској граници; а он их не помаже и ако је располагао са 7—8 хиљада храбрих црногорских ратника, који су тукли и самог Махмуд-пашу Бушатлију. После оваквог

¹) М. Медаковић, с. 186.

²) В. песму: „Купљење харача и бој на Дубровску“ у Босанској Вили за 1901, бр. 15 и 16.

³) Медаковић, с. 188 и 189.

⁴) Ibidem, с. 189. ⁵) Ibidem, с. 189. ⁶) Башагић, с. 123. ⁷) Медаковић, с. 189 и 190.

захтева и дотадашњег рада у корист Турака владика се није требао чудити у априлу 1812 г. што му „верховни вожд ништа не пише“.¹)

Сулејман-паша Скопљак је провео у околини Никшића око осам месеци ратујући са тамошњим одметнутим херцеговачким племенима. Успеха је имао врло мало. Успео је принудити на покорност само Пивљане и Дробњаке, па и они се иза његова одласка из тих племена поново одметну. У почетку септембра је напустио крајеве око Никшића, пошто је град Никшић снабдео храном и муницијом, и дошао у Столац. Ту се одмарао неколико дана, па пошто је распустио Херцеговце (Турке) пошао је око 17 септембра 1811 г. (10 рамазана 1226) главној босанској војсци код Зворника.²)

У почетку марта 1812 г. босански везир нареди Зулфикар-пашу Ченгићу, званом „паша Миљевина“ по месту где је становао, да с војском иде на Дробњаке и да их у случају победе онемогући за дужу акцију противу Турака. У помоћ му пошаље и нешто Босанаца. Тада се турска војска раздели на два дела: Смаил-ага Ченгић с једним одредом Босанаца и Херцеговаца удари од Гацка преко Пиве на Дубровско, а Миљевина од Фоче преко Црквица и Језера на Комарницу. Он успут попали сва пивска села. У исто време нареди Осман-капетану Мушовићу, да с турском посадом из Никшића нападне Дробњаке с леђа.

Дробњацима дођу у помоћ Ровчани, Ускопи и Морачани, а Жупљани, Пољани Никшића и Пјешивци затворише пролазе од Никшића и обећаше Дробњацима, да ће их осигурати с те стране. И Дробњаци се разделе у два дела: један је део био на Дубровску према Смаил-аги, а други према паша Миљевини у Комарници. Око првог априла 1812 г. Турци ударе на усташе. Борба је била врло крвава, а нарочито на Дубровску. На јуришу изгину многи бирани турски јунаци. Турци нису могли постићи никаквих успеха ни поред великих губитака, које су претрпели. Али на несрећу Дробњака Турци из Никшића пробију опсадни ланац усташа и Пјешиваца и нападну на незаштитена дробњачка села. те их попале и притисну дробњачку нејач. И поред овакве тешке ситуације један се део Дробњака затвори у Петњици, а други у Комарници и одатле даше јак отпор. Најпосле сили попусте и оступе Морачи. Турци притисну цео Дробњак, попале га и поробе. Војводу Шуја притесне у Петњици и принуде на предају. Али он доцније вешто измакне Турцима у Морачу и тамо почне прикупљати војску, да удари Турцима у Дробњаку, због чега ови брзо напусте Дробњак и оду натраг. Поведу са собом, како се прича, 330 робова, од којих један део откупе Србијанци.

¹) Ibidem, с. 190.

²) Башагић, с. 123; Кемура, с. 284 и 285.

1811

Zulfikar
Cengic

1812

Овај догађај су опевали и муслимани¹⁾ и православни.²⁾ И у једној и у другој песми је опевано велико јунаштво Дробњака.

Ова је година прозвана „Миљевина година“ и о њој се и сад с ужасом говори у Дробњаку.

Дробњаци и други Херцеговци видећи да се за своје ослобођење не могу надати никаквој помоћи од Црне Горе, а да је Србија и сама у тешком положају, обрате се Русији. Они су тамо имали и раније јаких веза, јер су увек на све руске позиве устајали на Турке и помагали Русима. Поред тога неке херцеговачке фамилије, које су прешле у Русију, стекле су тамо племство и у руској историји играле су видну улогу. Међу тим фамилијама треба нарочито истаћи Владислављевиће и Милорадовиће. Због тога је молба Херцеговаца за помоћ око ослобођења целе Херцеговине нашла топлог одзива у Русији. Веза између Херцеговаца и Русије одржавана је тада преко руског грофа Марка Ивљеића, који је и сам био Херцеговац.³⁾

Од стране херцеговачких главара по овој ствари био је упућен Арсеније Гаговић. Он је у мају 1812 г. био у Букурешту код главног команданта руске војске, адмирала Павла Чикагова. По његовој наредби гроф Ивљеић је упутио Гаговића у Херцеговину с наредбом, да позове десет првака од десет херцеговачких нахија, да дођу с њим и Гаврилом Шибалијом у Букурешт ради договора о ослобођењу Херцеговине. Још му је наредио, да се информише о броју француске војске у Боци и о раду владике Петра. Упутства му је дао у виду наређења 21 маја 1812 г.,⁴⁾ а нешто и усмено. Истог дана Ивљеић је написао писмо и Гаврилу Шибалији, у коме му је писао, да скуп осам или девет јунака верних и од јаких племена и да с њима и с Гаговићем дође код њега у Букурешт ради договора.⁵⁾ Одатле Гаговић дође у Србију и из Ужица пошаље Ивљеићево писмо Шибалији по Сави Кулићу и Милосаву Пару. Чим добије писмо Шибалија одмах окупи херцеговачке главаре те они одреде за делегате: Гаврила Шибалију испред Дробњака, Илију Бедовића испред Мораче, Матију Јушковића испред Никшића, Антонија Котлицу испред Колашина, Николу Неимаревића испред Мостара, Јакшу Гачанина испред Гацка, Милића Новосела испред Пљеваља, Стевана Поповића испред Невесиња, Милосава Пара и

¹⁾ Песма „Кушњење харача и бој на Дубровску“ у Босан. Вили за 1901, бр. 15 и 16.

²⁾ Песма „Кула Караџића“ у „Огледалу српском“, бр. 47.

³⁾ Часопис „Луча“ за 1895, св. IV, с. 287.

⁴⁾ Ст. М. Д. Грађа, Споменик, LIII, с. 106 и 107.

⁵⁾ У поменутом броју „Луче“, с. 287.

Саву Кулића испред Пиве. Они пређу преко Санџака и дођу у Ужице код Гаговића, а одатле у Тополу. Шибалија оде у Букурешт, а остали остану у Тополи по савету Караџевићем. У јулу (1812) дође Ивљеић са Шибалијом у Тополу и каже херцеговачким главарима, да сад није време за ослобођење Херцеговине због напада Француза на Русију. Даде им по 50 дуката и нареди да са врате у Херцеговину и да о овом обавесте херцеговачке главаре.¹⁾ Шибалији напише писмо 30 јулија 1812 г., у коме му нареди, да обавести херцеговачке главаре, да се руски цар помирио с Турцима, но да Херцеговци гледају да живе у миру са херцеговачким Турцима, јер су, вели, они исте крви, племена и језика с њима.²⁾

Те године (1812) се није ништа сејало у Дробњаку. Дробњачка нејач била је по Морачи, Жупи и Ровцима, а одрасли људи по четовању. У јесен те године војвода Шујо и поп Јован Кујунџић дигну 150 дробњачких фамилија и преко Санџака пређу у Србију. Тамо се растуре по зимовницима. У исто време Мимо Караџић са 50 Дробњака оде у Босну и тамо је четовао до идућег прољећа, када пређе у Србију.

И 1813 и 1814 г. Дробњаци су четовали по Турској, а тако и 1815 г. То досади Турцима, те у пролеће 1816 г. босански везир нареди паши Миљевини, да умири Дробњаке. Он прикупи прилично велику војску с којом нападне на Дробњаке, победи их, попали и пороби. Део становништва се склони у Морачу, Ровца и Жупу. Иза тога се Турци поврате натраг.

Један савремени запис, на једној старој књизи у манастиру св. Луке у Ровцима, каже о овој похари Дробњака: „1816 И би мучно пролеће скупо жито 8 Подгорици ока пара винжлинџ и поара се Дробњакџ.“³⁾

Тада војвода Шујо оде на Цетиње код владике Петра и затражи какву помоћ за гладне Дробњаке. Овај га саветује да иде кнезу Милошу, за кога му даде препоруку. Кнез Милош се радо одазове овој молби и 26 септембра 1816 г. упути писмо Дробњацима у коме им пише, да ће примити на исхрану њихових неколико стотина фамилија и да ће им још извадити бурунџију за слободан пролазак кроз Турску.⁴⁾

Иза овог (1816) Дробњаци се покоре Турцима сем оног деда, који су насељавали Ускоци.

Године 1829 одметну се Дробњаци, због чега им идуће (1830) године ударе седам муселима са великом војском и цео Дробњак

¹⁾ В. Караџић: Скупљени историски и етнографски списи, књ. I, с. 208 и 209.

²⁾ У пом. бр. „Луче“, с. 287 и 288.

³⁾ Препис овог записа добио сам од г. Томаша Катанића.

⁴⁾ Медаковић, с. 203 и 204.

попале и поробе.¹⁾ Нарочито настрадаше Ускоци: Њих 17 посекоше Турци и међу њима њихова капетана, Петра Вујачића. Тада се покоре Турцима не само Дробњаци него и ускочка села у Дробњаку: Струг, Малинско и Сировца. Она уговоре са Смаил-агом, да плаћају Турцима на име свих пореза само 50 талира годишње.

Тада Турци ологоре у Буковици. Ту су били за три недеље. Ибраим-бег Селмановић нареди Турцима, да ништа не смеју узети силом нити као поклон, него да све купују за готов новац. Због тога настане таква скупотиња у Дробњаку, да је јагње излазило на 40 а јаје на два гроша. Селмановић истури на продају своја зијаметска права на Дробњак. Купи их Хасан-бег Ресулбеговић, али му по жељи Дробњака преотме куповицу Смаил-ага Ченгић и погоди за 36 ћеса. Одмах даде у готовом 12.000 гроша, а остало остане дужан. Ибраим-бег узме 30 Дробњака да му чувају стражу и наврх три недеље даде им као награду 200 талира. Кад пође из Дробњака поведе у таоштво Милана Зарубицу. Дробњаци га на Пријеспи откупе за 200 талира.

1840-9. Дробњаци су покушавали неколико пута да убију Смаил-агу, али увек без успеха. После рногорског пореза на Грахову 1836 год., где је у борби са Смаил-агом погинуло неколико Петровића, владика Раде желећи да се освети Смаил-аги, стане наговарати Дробњаке да га убију. Неки дробњачки главари на то одмах пристану, а нарочито Новица Церовић. Они за ту циљ придобију цело племе сем Бока Маловића. Владика им пошаље нешто муниције. Године 1840 Дробњаци се одметну од Турака. О томе обавести Смаил-агу Боко Маловић. Ченгић узме неколико талаца од Пиве и Дробњака, па са 400 људи дође у Дробњак. Дробњаци, желећи да га што дубље увуку у своје племе, изјаве, да су му верни и покорни. Овај им поверује и дође на Млетичак. Ту му зором 23 септембра 1840 г. ударе Дробњаци, Ускоци, Ровчани и Морацани. Напад је био изненадан и изведен с јаким снагама. У току кратке борбе погине Смаил-ага са 75 друга, а остали се разбеже куд-који.²⁾

1740-9. Погибија Смаил-аге Ченгића јако огорчи све херцеговачке муслимане. Али-паша Ризванбеговић, херцеговачки везир, скупи велику војску и пошаље је на Дробњаке под командом Хасан-бега Ресулбеговића. Дробњаци се спреме за одбрану и позову у помоћ Морацане, Ровчане, Ускоке и Бјелопавлиће, који им притекоше у помоћ. Око 20 октобра 1840 г. дође до борбе код Борове Главе у Дробњаку. Турци победише и посекоше преко 100 српских глава. Поробе и

попале пео Дробњак сем краја Бока Маловића. Затим узму многе таоце, па се врате натраг.

Тада се Дробњак покорио Турцима сем ускочких села Струга, Малинска и Сировца.

Ускоци су непрестано четовали и задавали Турцима много јада. То најпосле досади Турцима, те Дед-ага Ченгић и Сали-ага Бунгур прикупе доста велику војску и ударе на Ускоке. Дед-ага окрене преко Никшића и удари на ускочка села Струг и Малинско. Ускоци се у први мах затворе у тврде чардаке и даду јак отпор, а доцније учине јуриш на Турке и разбију их до ноге. Бунгур, који је требало да удари на Сировца и Тушину, задоцни и кад виде Дед-агин пораз не удари никако, него се врати без борбе. Ова победа јако прослави Ускоке и они наставе четовање.

Године 1851 одметну се Дробњаци и почну четовати. У пролеће 1852 год. одбију да предају оружје Турцима. Пред крај исте године позову их Турци на покорност, али ови то одбију. Тада се Турци обрате херцеговачком митрополиту Јосифу за интервенцију. Овај упуту 6 децембра 1852 год. писмо Дробњацима, у коме их позове да се покоре Турцима.¹⁾ Ови и то отклоне. Најпосле Турци прибегну сили. Паше Смаил и Реиз с великом војском и неколико топова крену 16 децембра 1852 г. из Гацка и уђу у Пиву без борбе, па пошто узму 40 Пивљана у таоштво продуже за Дробњак. Милован Мимов Караџић затвори се у пећину Самоград са 16 друга и покуша задржати турску војску. Турци га убрзо (23 децембра) принуде на предају. Затим узму неколико талаца од Дробњака, па оду за Никшић.

У исто време удари друга турска војска на Језера и Шаранце и притисне те крајеве. Шаранци су покушавали дати отпор, али су били убрзо савладани. Турци им посеку десетак глава.²⁾

Те зиме (1852—1853) логоровало је у Дробњаку неколико хиљада Турака. Они су се хранили на рачун народа. Ударали су на Тушину и Малинско, где су одсекли неколико глава и попалили нешто кућа. О Бурђеву дне турска се војска уклони из Дробњака, пошто оставе мање посаде у неколико села. У исто време пусте из хапса преостале таоце. Било их је заточено свега 72, а вратило се мање од половине. Остали су побијени и помрли.

У децембру 1857 год. Дробњаци устану на оружје и протерају турске посаде са своје територије. Ратовали су до лета 1858, када се учини мир и ограничи Црна Гора према Турској. Тада један део Дробњака припадне Црној Гори, а други (Језера, Шаранци, Дужи, Кутња Њива и Дубровско)

¹⁾ Љ. Стојановић: Записи, бр. 4076.

²⁾ Ibidem, бр. 4130.

¹⁾ Гласник земаљ. музеја, година 1912, св. 3, стр. 436—438.

²⁾ Љ. Стојановић: Записи, бр. 4145.

остане Турској. Ови су крајеви били само привидно турски до 1878 год., када се коначно прикључе Црној Гори.

Историја је дробњачка, како пише Нић. Дучић, један кржави еп.¹⁾ Отуда је у народу постала пословица: „Наша Тара не зна за цара“. А у народним песмама свуда се певају Дробњаци као „манити“ или „задрти“ јунаци.

Новљани

Новљанима се по предању звало једно српско племе, које се у време досељавања Срба на Балкан доселило у Босну и привремено населило у околини Травника, а мало доцније прешло у Херцеговину и настанило на бањској висоравни. Одатле Новљани у друштву још неких српских племена потисну староседелачко становништво Тари и извору Мораче, а на југ Подгорици и освојену територију поделе међу собом и населе. Тада Новљанима припадне пространо земљиште, које је захватало племена Бањане и Дробњак у данашњим границама, а поред тога и део Корјенића, Пиве, Горње Мораче, Никшићских Рудина и велики део Никшићског Поља.

Предање каже, да су тада Новљани били бројни и знатно племе. То потврђује и чињеница што су они тада од свих тадашњих племена у Херцеговини и Црној Гори заузели најпространије земљиште. По заузимању овог пространог земљишта Новљани се раздвоје у двоје: мањи део остане у данашњим Бањанима и задржи за планину део Пиве између река Пиве и Комарнице, а на север до Милогоре и реке Сушице. Поред овог овом делу Новљана припадне и Дурмитор са свим ближим огранцима и падинама. Овај се део Новљана доцније прозове Бањанима по некоме бану. По Троношцу то је било у деветом веку.¹⁾ Од ових Новљана у Бањанима сада нема нико. Њих је ту сасвим нестало, а место њих дошле су друге, новије, породице. Од бањских Новљана у Пиви има око 700 домова и сви су они од браће Руђа и Бранила Лужница, који су се из Велимја у Бањанима преселили у другој половини 14. века у Пиву. Тамо се и сада тачно зна, које су све породице од Руђа а које од Бранила. Те породице чине језгру пивског становништва.

Вредно је напоменути, да је Бањане пресецао један стари римски пут, који је ишао од Неретве код Мостара преко Стоца—Љубомира—Моска—Бањана—Оногшта и Дукље за Скадар. На томе су путу, а у Бањанима, развалине старе римске тврђаве Салтуе, где су неке године откривени споменици дукљанских принчева.²⁾ Иначе су цели Бањани

¹⁾ Нић. Дучић: Књижевни радови. Књ. III, с. 336.

¹⁾ Гласник друштва српске словесности Св. V, стр. 24,

²⁾ Н. Вулић, Вјесник археол. Н С. 8. (1905) 172 и даље. — П. Ровинский. Черногорія, (Сборникъ русск. Акад. 86, 1909), стр. 84 и даље.

пуни разних старина, које потичу из пре српског доба. Дакле Новљани су овде посели земљиште, раније насељено од становништва, које је имало јаку материјалну културу.

Део и то већи, Новљана који се преселио у Дробњак заузео је цео предео између града Оногшта (Никшића) и реке Таре на север, и од данашње пивске границе до села Граница и Малешевине у Горњој Морачи. Судећи по местима где су се тада све населиле поједине новљанске породице на овој територији овај део Новљана био је врло бројан и његово ново земљиште било је доста густо насељено. Тај део Новљана доцније се прозвао Дробњацима. Њихова племенска територија сужавала се током векова, док није спала на данашње границе.

И овај део Новљана, који се преселио у Дробњак, посео је земљиште које је пресецао стари римски пут од града Оногшта до Пирлitora на Тари. Овај пут везивао је Котор и Дубровник с Београдом и Скопљем. Дакле, Новљани су и у Бањанима и у Дробњаку посели раније обрађивано и насељено земљиште.

Не може се сазнати, по чему су Новљани добили ово своје име, нити да ли су били сви од једног претка као што је случај с данашњим Никшићима, Озринићима, Васојевићима и још неким племенима. Ако су од неког заједничког претка, онда је тај предак живео на много векова пре доласка Срба на Балканско Полуострво. То закључујемо по томе, што из породичне традиције новљанских породица: Косорића, Вуловића и Церовића сазнајемо, да су они од три рођена брата. А све ове породице доселиле су се у Дробњак с овим презименима, биле су тада бројне и две од њих још кнежевске. То је доказ, да су та три брата, њихова родоначелника, живела на много времена пре доласка Новљана на Балканско Полуострво и да су се и разродили и добили поменута презимена пре доласка у Херцеговину.

Док је Новљана у Бањанима сасвим нестало, дотле у Дробњаку и Пиви они чине језгру садашњег становништва и не показују ни физичког ни душевног опадања, него на против свежину и велику активност.

У Дробњаку се и сада јасно зна и тврди за неке породице или родове да су од Новљана, а за неке се мисли, али не тврди. Ја сам на основи мојих испитивања утврдио, да су од Новљана у Дробњаку породице (родови): Томићи (у Превишу 8 кућа, у Шавнику 4 и у Горњој Буковици 11), Сератлићи (у Превишу 3 и у Горњој Буковици 24), Јегдићи (у Провалији 8 и у Превишу 1), Ђедовићи (у Буковици 2), Педовићи (у Годијељима 2), Шаровићи (у Комарници 6, у Мотичком Гају 5 и у Жабљаку 1), Јанковићи (у Грабовици 16), Буришићи (у Тушини 6), Перовићи (у Луци 3), Вукојевићи (у Тушини 1), Шушићи (у Доњој Буковци 10 и на

Млетичку 1), Кекери (у Шљиванску 1) Шљиванчани (у Шљиванску 28), Вукићевићи (на Кршу 5), Булићи (на Кршу 4), Вуковићи (у Добрим Селима 10 и у Меруљи 6), Ракетићи (у Добрим Селима 3), Тешовићи (у Годијељима 1), Чуровићи (у Тушини 21), Шећковићи (у Тушини 6), Крстајићи (на Пашиној Ливади 32), Јањићи (у Грабовици 16), Милашиновићи (у Превишу 2 и у Буковици 6), Џукићи (на Кутњој Њиви 2), Вуковићи (у Мотичком Гају 6), Никитовићи (у Комарници 23 и у Вирку 2 и у Барама Жугића 1), Кафеџићи (у Комарници 1 и у Вирку 2), Ђурђићи (у Комарници 17, у Вирку 7 и у Мотичком Гају 3), Гогоићи (у Вирку 1), Ласице (у Грабовици 4), Андесићи (у Комарници 4 и у Вирку 5), Зарубице (у Горњој Буковци 16 и у Годијељима 5), Србљановићи (у Зукви 4), Сарићи (у Зукви 2), Томићи (у Тимару 21), Струјаши (у Тимару 13 и у Боровцу 3), Усовићи (у Слатини 1 и у Врелима 1), Поповићи (у Тимару 1), Полексићи (у Мокроме 5, у Зукви 2 и у Боровцу 4), Радоњићи (у Мокроме 4), Станковићи (у Мокроме 5), Китаљевићи (у Мокроме 6), Пилетићи (у Мокроме 3), Кујунџићи (у Превишу 4 и у Буковици 3), Ружићи (у Превишу 3), Вуловићи (у Доњој Бијелој 2), Шћепановићи (у Горњој Бијелој 20), Кекићи (у Доњој Бијелој 8), Зорићи (у Горњој Бијелој 12), Јевтићи (у Горњој Бијелој 4), Шобићи (у Горњој Бијелој 5), Гујићи (у Горњој Бијелој 6), Беговићи (у Доњој Бијелој 2), Јованићи (у Доњој Бијелој 2), Гордијанићи (у Доњој Бијелој 2), Ђерковићи (у Ускоцима 7), Жугићи (на Млетичку 11, у Новаковићима 30 и у Барама Жугића 8), Марићи (у Тепцима 7), Голубовићи (у Тепцима 2 и у Шумановцу 6), Лаушевићи (у Тепцима 11), Ђетковићи (у Подгори 3 и у Тепцима 1), Вујичићи (у Нинковићима 8), Јововићи (у Тепцима 3 и у Тепачком Пољу 11), Дринчићи (у Рудом Пољу 19), Милићевићи (у Нинковићима 13), Божовићи (у Нинковићима 11), Обрадовићи (у Тепцима 13 и у Тепачком Пољу 15), Петковићи (у Тепцима 2 и у Тепачком Пољу 2), Џабасановићи (у Тепцима 4), Бадњари (у Подгори 11 и у Тепцима 3), Јоловићи (у Тепцима 2), Потураковићи (у Тепцима 1), Радовићи (у Пољу 12), Илићи (у Пољу 2), Ђуровићи (у Пољу 4), Кнежевићи (у Милошевићима 5), Вемићи (у Буковици 14), Глођаје (на Боану 1), Чупићи (у Добрим Селима 2 и у Меруљи 4), Јакићи (у Добрим Селима 26 и у Меруљи 9), Јаурковићи (у Придворици 24 и у Вукодолу 12), Јакшићи (у Пошћенском Крају 1), Даниловићи (у Врелима 5 и у Јунча-Долу 6), Дурковићи (у Врелима 13 и у Јунча-Долу 2), Шаулићи (у Жабљаку 2 и у Јунча-Долу 3), Остојићи (у Врелима 16 и у Јунча-Долу 2), Параушићи (у Скоку 6), Делићи (у Комарници 8 и у Вукодолу 6), Абазовићи (у Пошћењу 2 и у Пошћенском Гају 4), Алексићи (у Пошћењу 1), Башовићи (у Пошћењу 2 и у Пошћенском Гају 1), Војиновићи (у Пошћењу 1), Радуловићи (у Пошћењу 2 и у Вирку 2), Кочовићи (у Пошћенском Гају 1), Симуновићи (у Пошћенском Гају 4),

Дуковићи (у Пошћењу 3 и у Пошћенском Гају 3), Головићи (у Пошћењу 8), Ковијанићи (у Пошћењу 1), Пушеље (у Пошћењу 2), Сандићи (у Малинску 4), Грбовићи (у Пошћењу 7 и у Пошћенском Гају 14), Вуковићи (у Пошћењу 1 и у Пошћенском Крају 2), Ђоровићи (у Пошћењу 4 и у Врточ-Пољу 8), Одовићи (у Пошћењу 2 и у Врточ-Пољу 2), Перипићи (у Пошћењу 1 и у Врточ-Пољу 6), Кадићи (у Пошћењу 1), Медовићи (у Дужима 11), Пејовићи (у Дужима 3), Ђеранићи (у Дужима 3 и у Дубровску 13), Филотијевићи (у Дужима 21), Павићевићи (у Дужима 6), Мандићи (у Дужима 5), Машићи (у Дужима 7), Маловићи (у Дужима 8 и у Дубровску 1), Барани (у Питоминама 7), Барци (у Тушини 3), Срдановићи (у Косорићима 11 и у Доњој Буковици 7), Недићи (у Доњој Буковици 8), Стојановићи (у Косорићима 3 и у Доњој Буковици 1) и Церовићи (у Тушини 37).

Сада у Дробњаку има 112 новљанских породица (родова). Оне броје укупно 1022 куће. О свима овим породицама говорићу појединачно.

Косовчићи

Ово је браство по броју домова и породица највеће у целом дробњачком племену. За све време од њихова доласка у Дробњак давали су племену јаке претставнике, а за дуже времена с прекидима и управљали су целим племеном. Настањени у центру племена, у селу Пошћењу, имајући добру земљу и планину, увек су били богати, а и бројни, и имали су велики број свештеника, којих је у овом браству било увек. Тим приликама да се тумачити и чињеница, да имају живу традицију, која задире у врло далеку прошлост. Можда у целом Српству нема слична примера у овом погледу.

Према породичној традицији Косовчићи су се у доба досељавања Срба у ове земље прво доселили у Босну и привремено се настанили негде у околини Травника. Одатле пређу у Херцеговину и населе се на бањској висоравни. Они припадају старом српском племену Новљанима, с којима су се и доселили у Бањане. Према предању они су и управљали овим племеном у доба његова сељакања по данашњим српским земљама. Тврде, да је Новљане довео у Босну војвода Лапац Косовчић, а одатле превео у Бањане и напослетку један, и то већи, део довео у Дробњак. Веле, да је војвода Лапац у време досељења у Дробњак био у дубокој старости. Према тој традицији излази да су им ранија станишта у Босни и у Бањанима била само кратке етапе. По моме рачунању њихово доселење у Дробњак било је при крају VII или у почетку VIII века.

Косовчићи као најглавнија и војводска породица населили су се на најлепшем месту и у центру племена, у селу Пошћењу. Преко њихова села водио је стари римски пут Рисан—Моштаница (у Оногшту)—Парлитор—Пријепоље и даље, а више села на Косовим Главицама били су остаци једног римског утврђења. Ово утврђење је било у исто време и једино не само у Дробњаку, него и у пространој околини. Ту у њихову селу је подигнута и прва српска црква, храм апостола Петра и Павла. Она је, како веле, била саборна црква целог племена, које је и подигло.

У доба војводства Лапца Косовчића Дробњаком, територија овог племена простирала се на север само до реке Буковике, од њена извора до према села Боровца. Цела територија северно од ове линије, као и скоро цела Сињајевина,

припадала је староседелачком племену Кричима. То племе је имало у то доба зимска станишта на десној обали реке Таре, а на левој су лети издизали. С Дробњацима су имали заједнички водопој на реци Буковици, на месту где је прелазио помињати пут Моштаница—Пријепоље. Ту је и дошло до судара између Крича и Дробњака. Кричи победе Дробњаке и принуде их, да даду кћер кнеза Мирка Косорића за сина кричког војводе Калоке. И поред мира и овог орођавања правог пријатељства између ова два племена различита по крви и језику, а можда и по вери, није било. Кричи су мрзели Дробњаке као завојеваче, а ови пак њих као инфериорнију нацију. Веле, да се за пуне три године нису састајали чак ни на водопоју. Напослетку војвода Лапац саветује Дробњаке, да позову зета, сина кричког војводе, у првиче. Кричи се одазову овом позиву. Дробњачки зет, син кричког војводе Калоке, пође са женом и двогодишњим синчићем у тазбину. Од пратње узме само једног слугу. Код чесме у Буковичкој Гори дочека га војвода Лапац. Кад се састану и загрле, војвода Лапац, који је, веле, био од дубоке старости ослепео, разбучи дроб Кричу. Слуга погинулог одмах убије војводу Лапаца, а жена погинулог Крича, одива Косорића, пребежи Дробњацима и унесе малог синчића. Због овог настану дуге и крваве борбе између Крича и Дробњака, које се заврше потпуним поразом Крича и проширењем дробњачке територије до реке Таре. На месту погибије војводе Лапаца подигну Дробњаци један споменик и на њему исклешу лик од човека с мачем у десној руци, оштрица од мача окренута је право земљи.¹⁾

Приповеда се и тврди као сигурно, да су тада околна племена назвала Новљане Дробњацима, по томе што су разбучили дроб своје зету и још преко вере. Тај назив, Дробњаци, био је веле, за дуго погрдан. Доцније се пренео и на земљиште, које су насељавали становници назвати Дробњацима.

Народно предање каже, да је у доба оснивања манастира Мораче (1252 г.) живео на Пошћењу Орлибан Страхињин Косовчић и да је био тада старешина дробњачког племена. Њему се приписује оснивање сада порушеног манастира Јеловца, код реке Буковице, према селу Дужима. Предање о оснивању овог манастира од стране Орлибана Косовчића забележио је и И. Т. Т. Д. с разликом том, што је Орлибана Страхињина произвољно идентификовао с баном Страхињинем из Бањске код Косова.²⁾ Овај бан оставио је спомена и у називу „Бановина“, како се зове место у Пошћењу, где је он станао.

Према уопштеној народној традицији у време Косовске Битке (1389) био је дробњачки војвода Ђурјан Косовчић,

¹⁾ Овај споменик и данас постоји.

²⁾ И. Т. Т. Д. „Историјске цртице“ („Наше Доба“, 1896., бр. 5.).

који је водио Дробњаке на Косово, у тој борби задобио седам рана и изгубио много Дробњака. У једној народној песми, где се пева како кнез Лазар пише књиге на српске војводе да му дођу у бој на Косово, каже се:

„Осму посла Николи Бољару
„У Попово на Ерпеговину,
„А девету Ђурици сердару
„У Дробњаку у племену јаку“.

У опису Косовског Боја, који је рађен у 18. веку по народном предању, међу српским војводама помињу се Ђурица и Живан Косијевчић.¹⁾ Вероватно се овде мислило на дробњачког војводу Ђурјана. Војвода Ђурјан имао је брата Јока, који је био врло прост и неуљедан, нека „смлатина“, како Херцеговци веле. За њега војвода испроси Грлицу, удову сјеничког војводе Стевана Мусића. Приликом прошње Јоко није био са њиме. Хвалећи га војвода Грлица, каже за њега, да је он „чита његова слика“. Како је војвода Ђурјан био врло гледан, Грлица, не сумњајући у тачност његових речи, пристане поћи за Јока. Кад доведу младу у двор Ђурјанов, Грлица не видећи међу свадбарима „слику“ Ђурјанову, упита шапатом једну чобанчину, који је умакао хлеб у чорбу у којој се кувало месо и халапљиво јео: „Бога ти, старче омакалче, за кога сам ја дошла?“ Он јој одговори: „Нешто ми се мета прдмета, таман за ме старца омакалца“. Кад то зачује Грлица и увери се, да је то истина, одбије да се венча с Јоком и крене да се врати у Сјеницу. Залуду је молио војвода Ђурјан с народом. На Годијељима је пресрете свештенство с народом и „прекуми“, да се врати на Пошћење.²⁾ Грлица пристане да се венча с Јоком под условом, да јој војвода с народом три пута аминује речи, које изговори у цркви пре венчања. Војвода пристане. Грлица викне у цркви: „Да Бог да, све што се родило од Јока, уметнуло се на војводу Ђурјана, а што се родило од војводе Ђурјана, уметнуло се на Јока!“ Војвода с народом то аминује. Тада се венча Грлица с Јоком. Јока прозову Омакалом.

Развалине од куле војводе Ђурјана у Пошћењу и сада се познају. То је била огромна грађевина, солидно зидана од врло лепог тесаног камења, украшеног на местима орнаментима, какви се виђају на стећцима. Распознају се на њој седамнаест врата. Ове развалине најречитије нам говоре о богатству и сили овога чувеног Дробњака. Војвода, а у народној песми и сердар, Ђурјан имао је синове: Милана од кога су Барци, па Вукмира и Данчулу, од којих су огранци Ко-

¹⁾ Ст. Новаковић: Народна предања о боју Косовском побиљжена прве пола XVIII века. („Starine“ књ. X, с. 192.).

²⁾ Место, одакле се по предању вратила Грлица, зове се Кумина Буква — јер су је ту, веле, прекумили да се врати.

совчића у Дужима и на Дубровску, и још двојицу, чија нам имена није сачувала традиција. Потомци ове двојице иселили су се у Босну у мени непознато време и из непознатих узрока.

Јоко, названи Омакало, имао је с Грлицом четири сина: Ђурјана, Вучура и близанце Новицу и Јовицу.

Војводство је с Ђурјана прешло временом на Омакалова сина, Ђурјана, који се према предању био „уметнуо“ на свог стрица, војводу Ђурјана. Предање зна, да је једноме од унука Омакалових било име Ђурица, да је овај био дробњачки војвода и ожењен сестром Ивана Црнојевића. Једном његовом сину било је име Вучур. У његово време Дробњак је био потпао под Турке (1482.) и једном приликом Вучур је морао ићи у турску војску с педесет Дробњака и ратовати за турски рачун негде у Малој Азији. Прича се, да се у то време био одметнуо од султана неки Арап, који се био толико осилио, да је и самог цара звао на мегдан. Имао је неко „ватрено коло“, које би закотрљао у правцу противника, чиме би му поплашио коња, па га онда лако посекао. За дуго му нико није смео изаћи на мегдан. Вучур се јави добровољно и оде на мегдан пешке. Арап „пусти“ коло на Вучура, овај се не препане, него коло прибоде копљем за земљу, па га онда хитро изломи топузом. Кад то види Арап, грдно се препане, па нагне бежати. Вучур га погоди из праћке, обори с бевевије и његовом сабљом одсече му главу. Тада султан богато обдари Вучура великом количином „абе“, даде му велике повластице у погледу плаћања пореза и поклати му спахилук у Гапку.

Његови потомци прозову се Абазовићи по „аби“, коју је Вучур добио од цара.

Данас се нико не прозива старим презименом Косовчићи. Они су се разбрастали на многе породице. У Дробњаку их има двадесет и седам родова. Деле се на две главне групе: Ђурјановиће и Омакаловиће. Ове две групе деле се опет на мање, и то Ђурјановићи на Барце, Вукмировиће и Данчуловиће, а Омакаловићи на Абазовиће и Грбовиће.

Од Ђурјана су породице: Барци, Филотијевићи, Мало-вићи, Мандићи, Машићи, Мемедовићи, Пејовићи, Ђеранићи и Павићевићи. Свега данас девет породица (родова) са укупно деведесет домова. Од Омакала су породице: Алексићи, Абазовићи, Башовићи, Војиновићи, Головићи, Грбовићи, Дуковићи, Ковијанићи, Одовићи, Пушеље, Перишићи, Радуловићи, Ђоровићи, Кадићи, Вуковићи, Кочовићи, Симуновићи и Сандићи. Свега данас осамнаест породица са укупно осамдесет и седам домова. Поред ових набројених породица има од Косовчића више породица исељених у разне крајеве. Од негдашњих Косовчића има свега у Дробњаку 177 домова. Сви су они од браће Ђурјана и Омакала. Без сумње у 14. веку Косовчићи нису били спали на њих двојицу, морало их је бити

више, па су се њихови потомци временом иселили, а можда и изумрли.

Сви огранци Косовчића славе Св. Саву, како ови у Дробњаку, тако и њихови исељеници. Прислужују Ђурђев дан сви сем Бараца, а од исељеника само они који су се иселили после 1605. год.

О одвајању и развијању сваког огранка или породице: (рода) говорићу посебно. делећи их на две главне групе: Омакаловиће и Ђурјановиће. То радим ради боље прегледности, а и због тога, што сваки огранак с добијањем ново-презимена почиње своју засебну историју.

Омакаловићи.

Абазовићи у Пошћењу (2 куће) и у Пошћенском Гају (4).

Ово су презиме добили по Вучуру Омакаловићу, који је за показано јунаштво и верност султану добио од њега на дар абу. За њега се зна, да је имао више синова, али нам традиција није сачувала имена сем једноме, Марку, који се са синовима преселио у Гапко, на добијени спахилук. О Њихову одсељењу и развијању биће говора на завршетку рада о Косовчићима.

Предање зна за Дракула Абазовића. Он је живео у првој половини 16. века. Једни га називају кнезом, а други војводом. Вероватно да је бивао обоје, прво кнез па војвода.

Према народном предању Дробњаци су у време Дракулово водили честе и крваве борбе с Турцима. Те су борбе биле толико значајне, да је сам босански везир Хусреф-бег с једном јаком војском водио борбу с Дробњацима у Језерима и да је ту борбу морао напустити и ићи на Херцег-Нови (1539.), за чије се преотимање од Шпањолаца и побуњених Херцеговаца прикупљала огромна турска војска. Доцније, 1541. г., Хусреф-бег је упао с војском у Дробњаке и допрдо на Мокро. Прича се, да је имао велику и одабрану војску, али да су и Дробњаци добивши помоћ од свих околних племена прикупили доста јаку војску. Предање каже, да су турске уходе обавестиле Хусреф-бега, да Дробњаци имају више војске од њега и да је њихово бојство у благу (стоци) веће од његова. Он им одговори, да је његов „талих“ већи од дробњачког и да ће њихово благо брзо бити његово. Иза тога је отпочела борба, која је трајала шест дана и у којој је турска војска потпуно уништена и Хусреф-бег убијен. Веле, да су и губици Дробњака и њихових савезника били толико велики, да њихове погинуле није имао ко покопати.

Д-р Башагић пише, да је Хусреф-бег пошао с војском да покори побуњене Брђане, који су, како он мисли, на подстицај Млечића одрекли Турцима харач. Тамо га је затекла

смрт, коју му је проузроковао један Брђанин из Кута, ударивши га ножем у трбух.¹⁾ Даље нам саопштава у примедби народну традицију, која се односи на смрт Хусреф-бегову, а чува се код босанско-херцеговачких муслимана. По њој је Хусреф-бег погинуо у Дробњаку, тамо да му је извађен и сахрањен дроб, и да се по томе назвао Дробњак. Тело му је пренето у Сарајево и сахрањено у турбету код његове цамије.²⁾

Чувена муслиманска породица Реповци која станује у околини Коњица у Херцеговини, чува предање по коме је најистакнутији њихов предак, Осман бег Реповац, погинуо заједно с Хусреф-бегом у Дробњаку.

Према турским изворима и натпису на турбету Хусреф-бегову ово се догодило 1541. год., а према дробњачком народном предању, погибија Хусреф-бегова збила се на Петров дан. Због тога су, како веле, Дробњаци подигли на Мокроме, месту борбе, цркву и посветили је Св. Петру, зато што је на његов дан извојштена ова победа.

Народна традиција сачувала нам је још један догађај из живота овог знаменитог Дробњака, а из времена кад је турска сила била у напону своје моћи. Тај се догађај тиче смрти Дракулове. Према предању неки Синан-паша с војском упадне у Пиву и допре до Брљева. Ту га задрже Пивљани, а у помоћ им дођоше Дробњаци с војводом Дракулом. У крвавој борби, која се тада замјетнула, погинуо је војвода Дракуле. Традиција нам није сачувала никаквих појединости о исходу и последицама ове борбе.³⁾

Породична традиција помиње војводу Сима Абазовића. Он је био иза војводе Дракула, како мисле. Прича се, да се је био толико осилио, да је Дробњаке сазивао на скуп звијукањем као псе. Због овога се узбуне Дробњаци и искупе на Беришиној Луци. На скупштини кнез Томић, као најстарији дробњачки кнез, даде предлог, да се војвода Симо убије, што збор једногласно усвоји. Тада разјарени народ линчује војводу Сима.

У време подизања моста на Дрини код Вишеграда у Дробњаку је живео војвода Мирчета Абазовић. Он је био немиран човек и ратовао је с Турцима. Кад је везир Мехмед Соколовић 1568. г.⁴⁾ градио мост на Дрини, он преко војводе Мирчете затражи „принос“ од Дробњака. Војвода оде Соколовићу, одбије да даде тражени принос и буде посечен. Његову одсечену главу поставе на ћуприји као први „курбан“ новој грађевини. Прича се да је војводин коњ Крхат, који је био „здувљив“ уграбио војводину главу у зубе и са њоме

добежао на Пошћење, где је од жалости и умора пркао. Ту га укопају и навале му гомилу на гроб и прозову је Кратовац. Она и данас постоји под тим именом.

Војводу Мирчету наследи његов син Дрекало. Да би лакше осветио очину смрт, оде везиру Соколовићу у Вишеград и затражи му једног пашу с нешто војске, да би му помогао умирити племе и принудити Дробњаке на извршивање турских наређења. Везир му даде Херад-пашу и стотину одабраних Турака. Дрекало их доведе на Пошћење. Поставе им заједнички ручак. Послуживало их је стотину Дробњака, који их побiju у одређени час за трпезом. Пашу поведу на гроб коња Мирчетина и ту посеку. Иза овог Узрен-бег Зотовић изведе „нешто“ војске на Језера и улогори се на Беговој Бари. Кад му војска почне чинити зулуме нарочито женскињу, Дрекало се привуче ноћу и убије га, а обезглављену му војску растерају Дробњаци.

Пред Кандијски рат (1645.—69.) био је дробњачки војвода Павле Абазовић. Прича се, да је био необично храбар и крупан. Често је ратовао с Турцима. Кад Млечићи зарате с Турцима 1645. г. због Кандије, позову у помоћ херцеговачка племена. Војвода Павле одмах се одазове позиву и с Дробњацима почне нападати Турке по околним крајевима. Једна јака турска војска прикупи се у Гацку 1645. г. и крене преко Пиве на Дробњаке. Војвода Павле с Пивљанима и Дробњацима дочека је на Смијечну у Пиви. У крвавој борби Турци посеку војводу Павла и три стотине Дробњака. Предање још каже, да су Турци војводину одсечену главу однели у Мостар и да је била тешка девет ока. Дробњаци му донесу тело на Пошћење и укопају у заједничку војводску гробницу. На гробници му је усечен натпис с годином 7153¹⁾, што одговара 1645.²⁾

У време војводе Павла био је од Абазовића један владика. Име му нисам могао тачно сазнати. О њему се прича, да је припремао неки велики рат с Турцима и да је ради тога био набавио велику количину барута „однекле“ са стране и сместио га у утврђењу, које је он био подигао на Косовим Главицама. Имао је једну сестру с којом је становао у своме утврђењу. Несретним случајем запали му се барут и он са сестром погине.

¹⁾ Натпис рђаво преписан објављен је у „Starinama“, XX, с. 267. и одатле пренет код Љ. Стојановића (Записи I, бр. 830). Љубо Ковачевић који је преписао овај натпис и објавио у „Starinama“ преписао је само прве две цифре (пкрвене), које чине годину 7100 од створења света, а та година одговара 1592 од рођења Христовог; а није запазио још две цифре, те је код њега испала година 1592. место 1645.

²⁾ Година на гробници записана је црквеним цифрама и она је од створења света, а ми смо је заменили арапским цифрама, зато што у штампарији није било црквених цифара.

¹⁾ Д-р Сафет-бег Башагић: „Кратка упута у прошлост Босне и Херц.“ (од 1463.—1850.) Сарајево, 1900. с. 33.

²⁾ Ibidem 33.

³⁾ Под Бабином Главицом код језера у Пошћењу показују развалине од куле војводе Дракула.

⁴⁾ Гласник земаљ. музеја за 1908, св. 3. с. 303.

Војвода Павле је имао синове: Војина, Марка, Митра, Богића и Андрију. Од ово његових пет синова воде порекло поред Абазовића још и породице Алексићи, Башовићи, Војиновићи, Радуловићи, Кочовићи, Симуновићи, Дуковићи, Головићи, Пушеље и Сандићи. Од многих потомака војводе Павла, само је њих неколико задржало старо презиме, Абазовићи, а сви су остали узели нова презимена, кад и како видеће се даље, кад се буде говорило посебно о свакоме овом огранку.

Сви Абазовићи, т. ј. онај огранак који се и сада тако презива, становали су до пре педесет година у Пошћењу, а тада се рођаци Мимо и Јанко иселе у Пошћенски Гај, где су им раније били катуни.

Алексићи (1 кућа) у Пошћењу.

Алексићи су огранак Абазовића. Презивају се по Алекси унуку војводе Павла. Алекса је имао синове Остоју и Мијаила. Остоја је био кнез села Пошћења. Њега је у Комарници посекао Мујо Ђубељевић—Мали, Груда из Никшића. Због овога жена Остојина искупи Дробњаке на збор, где јој кнежеви у име народа начине тужбу на травничког везира и даду је Станиши, сину Остојину, да је носи везиру у Травник. Станиша однесе тужбу везиру у Травник, али га он упуту Мустај-паши у Пљевља. Видећи да код турског суда нема заштите, чим се поврати у Дробњак, Станиша се одметне од Турака и скуп чету од својих браственика, с којом почне сећи никшићске Турке по Дробњаку. Убрзо посјече главног крвника Муја Малог Груд у Брезнима са више Турака. Народ га изабере за пошћенског кнеза место оца, а мало доцније сам се прогласи за дробњачког војводу, што племе прећутно признаде. Једном приликом с Дробњацима је помагао травничког везира, да умири закрвљене Турке у Колашину.¹⁾

С Турцима из Никшића није се никако мирио, него их је стално нападао, а нарочито Груде. Најпосле га ови оптуже Махмут-паши Бушатлији у Скадар. Народна песма каже, да је тридесет удовица изгинулих Груда из Никшића закукало уз кољено везира Бушатлије:

„Ај помагај, драги господару,
„Од зулума и од зулумћара,
„Зулумћара Станише Дробњака,
„Што посјече тридесет грађана
Од Никшића града бијелога,
Тридест Груда а све од Никшића“.²⁾

¹⁾ В. Караџић: Српске народне песме. Књ. VIII, песма 56.

²⁾ Бр. 9. рукописне збирке А. Лубурића у београдској Акад. Наука.

Затим турске удовице припрете, да ће се, ако их не освети везир, покрстити и поудавати за Дробњаке, па с њима изродити „љуте Арнауте“ од којих неће бити лако ни Скадру, а камо ли граду Никшићу. Махмут-паша покуша смаћи војводу Станишу преко својих људи. Кад му то не пође за руком, прибегне лукавству. Рачунајући да понос и јуначка част неће дозволити Станиши да одбије његов позив, упуту му књигу:

„О јуначе, Станиша Дробњаче,
„Ја сам чуо ће говоре људи,
„Јунаштва ти нема на јунаку,
„А љепоте нема на иксану.
„Ак' истина што говоре људи,
„Дођи моме Скадру бијеломе.“¹⁾

Станиша искупи Дробњаке на Беришину Луку и после саветовања узме са собом дванаест својих четника, које је звао „сејменима“ и оде преко Никшића, Спужа и Подгорице Бушатлији у Скадар. Везира је изненадио Станишин долазак. Момачка лепота његова и јуначки разговор задиви га, да је рекао:

„Баш ј' истина што говоре људи,
„Да љепоте твоје не имаде,
„А јунаштва ни бољег нема“.²⁾

Везир му опрости све турске крви, дарује га новчано, постави га војводом над Дробњаком и уговори с њиме, да му Станиша помогне с Дробњацима и другим Херцеговцима оцепити Херцеговину од травничког везира. Кад се Станиша врати у Дробњак, везир добије извештај да му је он непоуздан, и због тога пошље своје људе, те га на веру убију у Буковичкој Гори исте 1785. год.

Био је необично храбар и толико срећан у борбама, да се у народу веровало, да има уза се „часно древо“, које га штити од гвожђа и олова.

Војвода Станиша је имао сина Јована, који остане иза оца од три године. Иза очине смрти однесу га у манастир Тројицу код Пљеваља, где је и одрастао. Доцније се пресели у Нову Варош, и од њега су тамошњи Јовановићи(?) Од Станише нема нико у Дробњаку.

Од Мијаила, стрица Станишина, има у Дробњаку свега једна кућа. Неколике су куће давно дигле у Босну.

Пасови: Живко (рођ. 1835.),—Стеван—Теодор—Мијаило—Алекса.

Башовићи у Пошћењу (2 куће) и у Пошћенском Гају (1).

Они су огранак Абазовића. Садашње презиме су добили по Башу, сину Војина Савина, праунуку Војина, сина војводе

¹⁾ Ibidem. ²⁾ Ibidem.

Павла. Башо је живео у другој половини 18. века. Имао је синове Максима и Саву. Од Максима нема нико, а Сава је имао Милутина, који је рођен 1810. год. Милутин је бивао сеоски кнез, а у Вукаловића устанку (1857.—1862.) добије титулу сердара. Имао је синове Војина и Ђорђија, који га је наследио у сердарству.

Војиновићи (1 кућа) на Пошћењу.

Садашње презиме, Војиновићи, су добили по Војину, сину војводе Павла. Од многих потомака Војина Павлова само се ова једна кућа прозвала по њему, а сви остали његови потомци узму презимена по његовим синовима, унуцима и праунуцима.

Радуловићи у Пошћењу (2 куће) и у Вирку (2).

Садашње презиме су добили по деду Радулу, који је рођен око 1800. год. Он је праунук Војина, сина војводе Павла. Имао је синове Живка, Андрију и Милића. До пре четрдесет година сви су становали у Пошћењу, а тада се Видоје исели у Вирак, где му је било раније катунште.

Кочовићи (1 кућа) у Пошћенском Гају.

Садашње презиме су добили по Кочу, сину Шћепана Гаврилова, праунуку Марка, сина војводе Павла. Кочу је било крштено име Ђуро, а Кочом га је назвао сердар Јован Мићић у Ужицу 1812. год. Тамо је Ђуро био прешао с многим Дробњацима у јесен 1812. г. Имао је ванредно лепу жену. Сердар Мићић учини се „ашик“ на њу и хтеде је обљубити. Ђуро се даде на оружје и мрко погледа у Мићића. Тада сердар рече: „Видите овог Дробњака што се кочи. Није му бастало бранити жену од Турака у Дробњаку, но је довео овде, да му је ја браним“. Ђуро тада назову Кочом. Врати се у Дробњак. Одметао се у хајдуке, постао харамбаша и четовао, како се прича, дванаест година. Побео је много људи у међусобним борбама дробњачких породица. Нарочито се истакао у борби, која је настала између Караџића и Омакаловића. У тој борби и погинуо је око 1826. г. Његова смрт опевана је у народној песми.¹⁾

Имао је синове Лазара и Маринка. До око 1870. потомци су му живели у Пошћењу, а тада се унук му Раде пресели у Пошћенски Гај, где му је било раније катунште.

Симуновићи (4 куће) у Пошћенском Гају.

Презивају се по Симуну, сину Гаврила Димитрина. Они су од Марка сина војводе Павла. Симун је рођен у другој

¹⁾ В. Караџић: Српске нар. песме, књ. VII⁴, п. 11.

половини 18. века. Имао је синове Божа и Гаврила. Они се пре шездесет година иселе у ранија катуншта у Пошћенском Гају.

Дуковићи у Пошћењу (3 куће) и у Пошћенском Гају (3).

Садашње презиме су добили по Дуку праунуку Марка, сина војводе Павла Абазовића. Дуко је рођен пред крај 18. века. Имао је синове: Ђорђија, Боја, Милана и Новицу. До пре педесет година сви су становали у Пошћењу, а тада се Милан и синовац му Пурен иселе у Пошћенски Гај, где су им била раније катуншта.

Головићи (8 кућа) у Пошћењу.

Они су од Митра, сина војводе Павла. Данашње презиме, Головићи, добили су по прадеду Обрену Лазареву. Он је био чувен јунак и четник. Неком приликом Турци му побију цело друштво у околини Горажда у Босни, а њега заробе. Некако он побегне и добежи у кошуљи у Дробњак. Због тога га назову „голом“, а потомке му Головићима. До смрти војводе Станише (1785.) стално је био у чети Станишиној и са њиме је ишао везиру Бушатлији у Скадар, а доцније је имао своју чету с којом је четовао по Херцеговини и Босни. Приликом напада Сулејмана паше Скопљака на Дробњак (1805.) Обрен се нарочито одликовао у борби и по неуспеху био заробљен и од паше осуђен на вешала. Кад су га вешали, прекине му се коноп. Тада га измоли у паше Осман Шаиновић из Фоче уз откуп од четири хиљаде гроша.

Обрен је имао синове: попа Митра, Милинка и Марка. Поп Митар се одликовао у борби противу Паше Миљевине 1812. г. Тада је с Јоком Ђурђићем командовао с одредом од сто и двадесет Дробњака у Комарници. После пораза поп Митар и Шујо Караџић са тридесет и три Дробњака оду у у Ужице код Јована Мићића. Идуће године се поврате у Дробњак. Кад су у Дробњаку чињене припреме за убиство Смаил аге Ченгића, поп Митар је играо видну улогу. Због тога га је Смаил-ага пред погинуће (1840.) страшно изударао. Његов син поп Јован убрајао се међу најбоље познаваоце племенске историје.

Пасови: поп Јован (1838.),—поп Митар—Обрен Голе—Лазар—Митар—Н.—Митар—војвода Павле.

Новијанићи (1 кућа) у Пошћењу.

Презивају су по Ковијани жени Васиља Драшкова Абазовића, чије дете Богић остане (1718.) код ујака Вуковића у Добрим Селима. Зна се, да су од Богића, сина војводе Павла. Он је имао попа Марка, који се је утопио у реци Грача-

ници код Никшића идући на пиће о Арханђелову дне у Вука Николића у Озринићима код Никшића. Дробњаци су га хтели упогати у гробљу код Петрове Цркве, али се томе успротиве Никшићи, због народног веровања, да ће крај, где се упога утопљеник тући град. Тада Дробњаци стану тврдити, да се њихова стара племенска територија простирала до саме Петрове Цркве и да је и већи део гробља на њиховој старој територији. За доказ ископају испред цркве једну плочу, на којој су биле забиљежене њихове старе племенске границе према Оногшту. Тада Никшићи попусте и Дробњаци ту ископају попа Марка. Његов син Драшко био је пошћенски кнез. Имао је пет синова. Познато ми је име само једноме, Васиљу, од кога су Ковијанићи и Пушеље. Кнез Драшко посече два шеха који су му на племенском скупу били одређени. Због тога са синовима ускочи у Пипере и насели се у село Црнце. Ковијана, снаха кнеза Драшка а жена Васиља Драшкова, била је родом од Вуковића. Кад с мужем побегне за Пипере остави у род малодобног сина Божића, колико да јој се дому не би угасила свећа у Дробњаку. Божића подигну ујаци, ожене и населе на старину у Пошћењу.

У првој половини 19. века били су чувени Ковијанићи Драшко и његов брат Димитрије. Димитрије се одметнуо од Турака, ускочио у Морачу, одакле је дуго четовао и најпосле у хајдуковању и погинуо. Брат му Драшко био је сеоски кнез. Убрајао се међу најбоље Дробњаке свога времена. Кад су Турци покорили побуњене Дробњаке концем 1852., повели су кнеза Драшка као таоца у Никшић и тамо уморили на мукама.

Пушеље (2 куће) у Пошћењу.

Пушеље су од Васиља сина, кнеза Драшка Абазовића, који је, као што је речено у одељку о Ковијанићима, по убиству шехова (1718.) побегао у Пипере и наставио се у селу Црнцима. После погибије кнеза Драшка синовима му се населе куд који. Тада Васиљ оде у Високо код Ужица. Потомке му прозову Жуњићима. Један огранак Жуњића назову Пушељама. У почетку прошлог (19.) века био је од Пушеља у Високом Милосав са синовима Вулом, Марком, Лазом и Василијем. Закрве се са неким тамо и кнез Милош нареди им, да се селе из Србије. Јаве се рођаку Димитрију Ковијанићу ускоку, те их срете на реци Тари и одведе међу ускоке у Дробњак. Ту се настане (око 1833.) и одаду четовања. Дођу у сукоб с Кршикапама. Петар Кршикапа убије Марка те због тога ускоче у Горњу Морачу и одакле убију сина Петрова, Зека. Лазо се насели у Пошћење (1840.) на земљу, коју су му оставили стари 1718., а до неколике године дође њему и брат Василије. Вуле остане у Морачи и имаде синове Новака и Миша.

Лазо је имао Мијата и Марка, а Василије Милосава, Вукосава и Милоша.

Сандићи (4 куће) у Малинску.

Они су огранак Абазовића, од Марка сина војводе Павла. Садашње презиме добили су по некој удови Санди. До 1848. године становали су у Пошћењу. Тада Митар Миланов убије Нешка Церовића, због чега с братом Јакшом ускочи у Пљења. Тамо их населе Турци. Око 1856. Митар убије неког зулумћара Барјовића и с братом ускочи у Дробњак и насели се у Малинску. Од Митра нема нико, а од Јакше су садашњи Сандићи. За време становања у Пошћењу издизали су на катун у Пошћенски Гај и Врточ-Поље. Тамо су оставили трага у топографским називима: У Пошћенском Гају има „Сандића Бара“ и у Врточ-Пољу „Сандића Цијепац“.

Грбовићи у Пошћењу (7 кућа) и у Пошћенском Гају (14).

Грбовићи су од Омакала Косовчића. Не може се утврдити, кад су се и како одвојили и прозвали садашњим презименом. То је било, сигурно, врло давно, вероватно још у 15. веку. Они су се почели давно разграњавати и од њих се одвајати поједине породице. Тако су се од њих одвојили Вуковићи, Ђоровићи, Одовићи, Кадићи и Перишићи.

Од Грбовића било је више сеоских кнежева и других знаменитих људи. Од њих је најпознатији кнез Периша, који је живео у првој половини 19. века. Њега је Сулејман-паша Скопљак 1805. послао као таоца у Травник. Спасео се ropства бегством. Кад је за босанског везира дошао Целал-паша (1820.) и почео смицати самовољне турске великаше по Босни и Херцеговини, Дробњаци му пошаљу тужбу на Саид-пашу Селмановића по кнезу Периши и Периши Машићу кнезу села Дужи. Везир их лепо прими, Саид-пашу смаче, а њих задржи, да му калаузе војсци, коју је тих дана скупљао противу ускока и Морачана. Они му преставе непријатеља и сувише slabим и предложе, да пошаље мали број војске, у чему у неколико и успеју.

До пре шездесет година сви су Грбовићи становали у Пошћењу, а тада се почну исељавати у Пошћенски Гај, где су им била дотадашња катуншта.

Вуковићи у Пошћену (1 кућа) и у Пошћенском Крају (2).

Садашње презиме, Вуковићи, су добили по Вуку Грбовићу, који је живео у 17. веку. Једно време презивали су се и Маслокапама. То им је био приименак. Од њих је било више калуђера у сада порушеном манастиру Јеловцу. Знају имена Саватији и Михаилу, које је Сулејман-паша Скопљак

као таоце послао у Босну 1806. Последњи калуђер од њих био је игуман Данило Маслокапа. До пре шездесет година становали су у Пошћењу, а тада се једни иселе у Пошћенски Крај, где су им била ранија катуништа.

Ђоровићи у Пошћењу (4 куће) и у Врточ-Пољу (8).

Ђоровићима се зову по Марку Пајову Ђрбовићу, који је био ђорав. Он је имао више синова. До пре дваестак година сви су становали у Пошћењу, а тада се почну иселјавати у Врточ-Поље, где су им до тада били катуни.

Пасови: Милинко (рођ. 1839.)—Станиша—Марко—Пајо—Вукашин.

Одовићи у Пошћењу (2 куће) и у Врточ-Пољу (2).

Садашње презиме су добили по Оду Савину Ђрбовићу, који је рођен око 1785. г. Он је био чувен јунак и одликовао се у борбама с Турцима. У међусобним борбама које су водиле разне дробњачке породице побио је Одо много људи. Пре дваестак година њихове две куће преселе се у Врточ-Поље, где су им до тада били катуни.

Перишићи у Пошћењу (1 кућа) и у Врточ-Пољу (6).

Перишићи су огранак Ђрбовића. Презивају се по Периши Ђрбовићу, који је рођен око 1780. Он је био сеоски кнез. 1820. ишао је везиру у Травник, да се жали на турске зулуме и ускочке нападе. Том приликом је дао везиру нетачне податке о бројној снази Ускока, Морачана и Ровчана и тиме у знатној мери допринео победи Ускока и Морачана. До пре дваестак година сви су Перишићи становали у Пошћењу, а тада се почну иселјавати у Врточ-Поље, где су им до тада били катуни.

Кадихи (1 кућа) у Пошћењу.

Они су огранак Ђрбовића. Ово презиме добили су по некоме далеком претку, кога су Турци из шале називали кадијом. Нису се никада могли народити, но их је увек било по кућа-две.

Ђурђановићи

Помињати косовски војвода Ђурђан имао је синове: Вукмира, Данчулу, Милана и још два чија нам имена нису позната. Потомци последње двојице иселили су се у тосну. Од Милана су Барци и Барани, од Данчуле су: Маловићи, Машићи, Мандићи и Филотијевићи, а од Вукмира су: Меме-

довићи, Ђеранићи и Пејовићи. Све се ове породице и сада својакају и до пре шездесет година нису се међу собом узимале. Први се оженио Јоксим Мемедовић Даницом Ђерком Срђана Маловића. Причају, да их тада замало нису линчовали Ђурђановићи, и ако је њихово разрођавање почело још у 14. веку.

Мемедовићи (11 кућа) у Дужима.

Раније су се презивали Вукмировићима по Вукмиру, сину војводе Ђурђана. Садашње презиме су добили пред крај 17. века. О томе причају овако: Зиндо Вукмировић био је у чети Баја Пивљанина и Турцима чинио велике штете. Једном приликом Турци му заробе три синовца и поведу у Травник. Везир позове Зинда на веру и овај му оде из Пераста у Травник. Везир понуди Зинду једног од три синовца под условом, да се окане четовања и са синовцем насели у Дужима, а он да ће му дати „сербезију“. Зиндо пристане, избере најмлађег, Илију, узме „сербезију“ и оде прво у Рисан. Осталу двојицу везир потурчи и једног насели у Гацко а другог у Невесиње. Зиндо у Рисну ожени Илију од Копривица из Бањана, па с њим оде на Дужи те се ту настане око 1675. Веле да су малог Илију турчили у Травнику и назвали Мемедом, због тога му потомке прозову Мемедовићима.

Други о томе причају овако: Неки папа у Сарајеву одметнуо се од султана. Овај спреми војску на њега. У тој војсци били су и Дробњаци, међу којима је био и поп Стеван Вукмировић. Он провали у папине дворе и папшинуцу удари ногом у трбух, те побаци. Кад је доцније упитају, ко је ударио, она одговори: „Уби ме они Мемед из Дробњака, те има доста меда“. Веле због тога га назову Мемедом, а потомке му Мемедовићима.

И. Т. Т. Д. пише о овоме, како је око 1780. живео у Дужима војвода Илија Зиндовић и да је по прилици 1789. почео шуровати с Бушатлијом, да му припоји Дробњак. Папа Новљанин домама га с неколико Зиндовића међу којима су били, и његови синови: Бражило, Данило и Мркоје. Илију посече а друге похапси. Зиндо умаче и четовао је до 1795., када му папа затражи откуп од двеста дуката. Он однесе део за једнога и везир му пусти Мркоја. Обећа донети за друге, а кад не донесе, везир их потурчи. Од Бражила су Асанбеговићи у Требињу, а од Данила су Редепашићи у Невесињу. Мркоје је имао надимак Мемед, те се по њему прозову Мемедовићи.¹⁾

Колико сам ја могао сазнати и утврдити, најтачнија је прва прича. Друга се не може узети као тачна ни по томе што је помињати поп Стеван унук претка Мемед, који се

¹⁾ И. Т. Т. Д. „Историјске цртице од 1780. до данас“ у листу „Наше Доба“ од 1886. бр. 5.

звао Илија или Мркоје, и што се Мемедовићима зову и потомци његова стрица Ристивоја и брата Јока. Догађај који је везан у Сарајеву за попа Стевана, могао се десити око 1752., када су се буниле баше по Босни и Херцеговини и умиривао их Мехмед-паша Кукавица.¹⁾

Што се тиче предања које нам је саопштио И. Т. Т. Д. оно је нетачно забележено, а године од ока речене. Да овде има нека збрка, види се по томе што се помиње прво војвода Илија Зиндовић, а затим Зиндо. Оба се помињу 1795. с пашом Новљанином, а познато је да је Нови у млетачким рукама још од 1687. Колико је ово бесмислено у погледу датума, види се по томе, што се зна да су, 1795. Мемедовићи били бројни у Дробњаку. Поменуте муслиманске породице, Асанбеговићи у Требињу и Реџепашевићи у Невесињу, знаду да су сасвим другог порекла.

По насељењу у Дужима Илија начини велику кулу, чије се развалине и данас познају. Веле, да је она горела од турске војске седам пута. Имао је синове: Тома и Ристивоја. Томо је имао: Јока и Стевана, а Ристивоје: Шћепана, Вука и Петра. Синови Ристивојеви изгинули су у борби с никшићским Турцима. У борбама које су водили Дробњаци с Турцима (1785.—1812.) истакло се неколико Мемедовића, а нарочито Симеун Јоков. Он је 1806. као талац поведен у Јајце. Одатле је побегао с осталим таоцима. Погинуо је у борби коју су водили Дробњаци с пашом Миљевином 1812. Посекао га је Ферат Крвавац из Гацка У истој борби његов рођак Кариман Арсенијев Мемедовић посекао је чувеног турског јунака Хида баријактара. Тада су Турци посекали и старог Митра Стеванова. Из доба ратова 1852.—62. чувени су јунаци Перко и Милован Мемедовићи. Кћер Јока Томова, Анђа, била је удата за војводу Стојана Карацића и родила је чувеног јунака, војводу Шуја (1787.).

Пасови: Теодор (рођ. 1845.)—Гргур—Сава (рођ. 1770.)—Арсеније—Јоко—Томо—Илија.

Пејовићи (3 куће) у Дужима.

Пејовићи су од Вукмира, сина косовског војводе Ђурђана, и презивали су се Вукмировићима до пред крај 17. века, а тада се прозову Грдановићима по Гргуру Вукмировићу. Веле да је он ишао везиру у Травник с војводом Илијом Корсорићем (око 1680.) и другим Дробњацима. Тамо најбоље убије нишан, због чега га везир постави за баријактара. Имао је неки биљег на лицу по коме га назову „Грданом“, а потомке му Грдановићима. У другој половини 18. века био је чувен јунак и четник Гршо Грдановић. Он је четовао с војводом

¹⁾ Сафет бег Башагић у помињању делу, с. 103.

Станишом и опеван је у народним песмама.¹⁾ Сви Грдановићи сем Пеја Ђиракова одселе се у Босну. Пејо се родио око 1770. Имао је синове: Николу и Мину. Они се прозову Пејовићи. Пасови: Ђорђе (рођ. 1838)—Мијат—Никола—Пејо—Ђирак.

Ђеранићи у Дужима (3 куће) и у Дубровску (13).

Они су од Вукмира, сина војводе Ђурђана. Раније су се презивали Поповићи и били су поповска фамилија. Не знају име ни једноме попу, по чему се види да су њихови послови били врло давно. Садашње презиме су добили по Ђерани, удови Глигора Поповића, који је рођен око 1700. Од њега су сви данашњи Ђеранићи. Остали Поповићи иселили су се. Пре око 115 година Ђирак Ђираков Ђеранић преселио се с Дужи на Дубровско. Имао је синове: Марка, Стевана, Риста и Ђирака. Од њих су тамошњи Ђеранићи. Пасови: Марко (рођ. 1831.)—Ђирак—Ђирак—Марко—Глигор (и Ђерана),

Филотијевићи (21 кућа) у Дужима.

Раније су се презивали Гргуревићи, а још раније Данчуловићи по Данчули, сину војводе Ђурђана. У неко доба прозову се Гргуревићима по Гргуру Данчуловићу. У другој половини 18. века били су Гргуревићи Филотије и Павић. Остали су се били иселили. Филотије је имао синове: Реџа, Саву, Кика, Радојицу и Пеја. Од њих су данашњи Филотијевићи.

Пасови: Лакић (рођ. 1848.)—Кико—Филотије.

Павићевићи (6 кућа) у Дужима.

Садашње презиме су добили по Павићу Гргуревићу, који је живео у другој половини 18. века. Они су од Данчуле сина војводе Ђурђана. Неко време су их звали и Бендераћима

Мандићи (5 кућа) у Дужима.

Раније су се презивали Славујевићи, а још раније Данчуловићи по Данчули, сину Ђурђанову. Садашње презиме су добили по Манди, удови неког Славујевића. Ближи су им род Маловићи и Машићи. Од њих је био најчувенији кнез Периша. Он је с кнезом Перишом Грбовићем био код босанског везира Џелал-паше и преварио га, да пошаље мало војски на Морачу и Ускоке.

¹⁾ Бр. 356, у рукописној збирци А. Лубурића у Српској Краљевској Академији Наука.

Машићи (7 кућа) у Дужима.

Они су огранак Славујевића и раније су се презивали Данчуловићи по Данчулу, сину војводе Ђурђана. Садашње презиме су добили по некој удови Маши, али не знају како је било име њеном мужу, нити знају када је живео. Има их, веле, отсељених у Босну, али о њима не знају детаљније.

Маловићи у Дужима (8 кућа) и у Дубровску (1).

Садашње су презиме добили по Малу Славујевићу, који се родио око 1700. год. Раније су се презивали Данчуловићи по Данчули, сину војводе Ђурђана. Мало је имао Јакова, а он Ђока и Лаза. Лазо се одселио у Босну. Јаков је био ожењен Грозданом, сестром Вука Лопушине. Бавио се трговином и бивао сеоски кнез. У мојој збирци има једно његово писмо (из око 1770 г.), на коме је његов печат с натписом „Јаков Малов“. Ђоко се родио око 1758¹⁾. Одликовао се у многим борбама а нарочито у боју на Пирној Продоли 1805. у коме је посекао неколико глава. Те године је морао бежати у Морачу и Брда. Идуће године пређе у Србију и тамо је провео неко време. Учествовао је у неким бојевима по Србији и одликовао се приликом заузећа Ужица²⁾. Иза тога се повратио у Дробњак и отпочео борбу с Турцима, а нарочито 1812. с пашом Миљевином. Његова је фамилија бивала два пута заробљавана и Ђоко је с прошњом састављао откуп. Најпосле се помири с Турцима, постане обор-кнез у Дробњаку и јако се обогати. Смаил-аги Ченгићу помогао је купити Дробњак у Селмановића (1830.). Његово јунаштво опевале су многе народне песме. Имао је синове: Бела, Новицу, Јакова и Станка. Новица је постао капетаном Дужи и околине. Погинуо је у борби с Турцима у Пиви 1858. Заменио га је синовац му Мико, који је у томе звању провео све ратове од 1858. до 1878.

Пре триестак година преселио се с Дужи у Дубровско. Лука Новићин и од њега је тамо једна кућа.

Барани у Питоминама (7 кућа) и Барци у Тушини 3)

Барци и Барани су једно. Они су од Милана сина војводе Ђурђана. Веле, да се Милан преселио на Тушинске Баре. О његовим потомцима слабо се што зна. Изгледа, да су се исељавали због честих напада колашинских Турака. Зна се да су у другој половини 18 века живела браћа Барци: Теодор, Васиљ, Сава и Мина. Имали су и рођака Тола, кога је 1820. посекао Делибаша. Око 1790. ударе им Пипери на стоку. Милија Теодоров убије двојицу. Доцније убије једног

¹⁾ Милутин Т. Томић: Биографије, Годишњица, XXX, стр. 103.

²⁾ Види „Споменицу о стогодишњици српског устанка“, стр. 85.

Морачанина и Мића Ђуришића, због чега се сви Барци премакну у Тимар и ту су, веле, стали за 50 година.

Теодор је имао синове: Милију, Марка и Драга, а Васиљ Милована и Ивана. Сава је имао Ђира, а Мина Милутина. Год. 1839. Иван и Милован, синови Васиљеви, врате се у Тушину код Боана и од њих су тамошњи. Барци, а остали се преселе у Питомине код Жабљака на земљу Смаил-аге Ченгића, Овај део у Питоминама назову Баранима по томе што су становали у Барама.

Барци су једина дробњачка породица која нема своје планине.

Исељени и ишчезли огранци Косовчића.

Нема сумње, да је од овог великог и старог браства било много огранака, који су у Дробњаку потпуно ишчезли или су се сасвим исељили. Нажалост о њима немамо скоро никаквих података. Тако исто слабо имамо података и о појединим исељеним Косовчићима, који су у новом месту насељења засновали породице с новим презименима. У овом погледу чине изузетак исељени Косовчићи у гатачком селу Самобору. Они чине знатну групу и о њима има доста података, од којих ћу овде неке саопштити.

Слијепчевићи, Давидовићи, Старовићи и Поповићи.

Све ове четири породице станују у селу Самобору (Гацко) и броје око шездесет домова. Они су огранак Косовчића, а потомци су Марка Вучурова Омакаловића с Пошћења. Раније сам рекао, на који је начин Вучур Омакаловић добио спахилук у Гацку. На тај спахилук доселио се Вучуров син Марко. Он је имао синове: Слијепца, од кога су Слијепчевићи; Цера, од кога су Староваћи; Давида, од кога су Давидовићи и пона од кога су Поповићи. Од сваке ове породице било је огранака, који су се исељили из Самобора. Тако знамо, да су од Слијепчевића били Рашовићи, сада у селу Бијељини у Невесињу и Нареву код Сарајева; Бајовићи, исељени негде у Босну; Деспићи у Сарајеву и Дукићи у Ужицу. Има један запис, како је Лазо Дукић дошао 1766 г. у Самобор, да тражи очевину.¹⁾

Од Давидовића су Докићи у Мостару.

Од Старовића су Дабовићи, који су се исељили негде у Босну. Шћепан Дабовић се помиње у једном запису из 1766 г. као становник села Самобора.²⁾

Од Поповића су Јефтановићи у Сарајеву.

¹⁾ Љ. Стојановић: Записи, бр. 5855.

²⁾ Ibidem, бр. 5855.

Све земље овог браства, односно потомака Марка Вучурова, делиле су се у једно доба на четири харача (дела), а доцније на осам, колико их је тада било породица, односно презимена.

Г. др. Перо Слијепчевић, наш познати културни радник и књижевник, био је љубазан да ми о овој групи Косовчића пошаље ове податке: „Разгласи се, да се некакав Арапин осилио па и самог султана позива на мегдан. Који год би заточник султанов изашао на мегдан Арапину овај би му поплашио коња некаквим „вјетреним колом“, те га затим посекао. Чувши за то један од потомака Омакалових (име није сигурно) похвали се негде да би он смео изаћи на мегдан. Чује за то папа, те га одмах упути у Цариград. Одведеше га у паре вустају да изабере коња кога хоће, а он изабра неку стару кљусину која се ничега није кадра била уплашити, а за оружје узме... (неку ђускију чини ми се). Чим изиђе у поље према шатору Арапову, овај искочи, узјаха бедевију полете на Омакаловића и пусти оно коло пут њега. Али коњ овога стоји мирно, ни да се макне, а Омакаловић ђускијом по колу те га разбије. Видећи то Арапин препаде се и побеже. Милош баџи ђускију за њим, обори га, па онда припаде те га посече, и главу му понесе пред цара. Пита га цар шта ће за награду, а он вели: да ми даш у Гацку да одаберем онолико земље колико могу од сунца до сунца објахати. Цар му даде ферман, и он се упути у Гацко. Пође од Маните Горе (између Гацка и Пиве) сабе право на запад на реку Мушницу (где је доцније била Ченгића Кула), одатле преко поља у баре зване Жрван на дно поља; одатле на југ у Нерадовице, па на исток уз поље у планину, и најзад планином на север на место одакле је пошао. За њим су границе усецали у камен у облику крста, и те су границе самоборског удута (земље села Самобора) које и данас постоје. Самобором се место прозвало по неком усамљеном бору уврх поља. Једни веле био је под данашњим селом испод кућа Старовића, на месту званом „Стоца“, а други да је био даље на север, на црквини код данашњег стрелишта, или чак још подаље код Куле Ченгића. — Како му драго, Омакаловић се досели и намести овако: једну овчарицу, стају, направи на граници своје земље према (доцнијој) Кули Ченгића, а своју кућу такођер уврх поља, али према источној граници, подно данашњег села Самобора. Место се данас зове „Пријека Омеђина“, и познају се темељи куће са кречом дуги око 12 а широки око 8 метара. Близу одатле био је бунар (данашњи „Ублић“) Изнад куће гора. Испод куће поље. То је било најлепше место за сељака човека. Али како се доцније осилише Турци, досељени Омакаловићи повукоше се са руба поља мало на више на једну заклоњену висораван, где је данас село. Мисли се да је та нова кућа била у данашњој „Митровића Долини“, на сред села, („Митровићи“ су само део Слијепчевића). У

првом насељу, у Пријекој Омеђини били су заједно преци трију данашњих породица у Самобору: Неки Слијепчевићи, Давид од кога су Давидовићи и поп од кога су Поповићи. Четврти брат, најстарији, звао се Церо, и као да је дошао доцније из Пошћења те се настанио подаље на север на месту које се зове „Церово Кућиште“, од њега су Старовићи, четврта породица Самоборана. Те четири породице и данас живе у Самобору, ма да су се расељавале, и не узимљу се међу се, него кумују, а других породица није било нити има данас. Само моментално долазио је неко помиразу, али је био брзо истиснут (н. пр. неки „Баламут“) У Самобору су досељеници нашли цркву Св. Арханђела и претворили је у храм Св. Саве, свога крсног имена. После су је два пута обнављали односно проширивали. Седамдесетих година били су ту дигли и српску основну школу. Успомене на постојбину у Пошћењу врло се добро чувају. Тамо се кажу још нека бара зове „Слијепчевића Бара“.

Презимена Слијепчевић, Старовић, Давидовић и Поповић врло су стара. То се види по сачуваној усменој традицији и по неким исељеницима. И данас неки људи знају набројити осам мушких генерација унатраг, па и ту не дођу до последњег праоца по коме су се прозвали. Како је традиција расла диференцирала су се у њој поједина ужа презимена, која су кашто код исељеника замењивала старо презиме. Од Слијепчевића су Деспићи, у Сарајеву, Рашовићи у Нареву код Сарајева, Бајовићи у Херцеговини и Босни. Од Поповића су Јефтановићи у Сарајеву, од Старовића неке породице у Посавини, и т. д. У читуљи Деспића стоји записано, да се Ристо Слијепчевић доселио године 1640. у Сарајево из Самобора, код неке удовице Деспе, те се по њој прозвао Деспин, Деспић; споменик му је дигнут 1682 год. а Деспа је умрла 1684. Значи, Слијепчевићи су у Самобору сигурно пре те године.

У селу Самобору има сачувана једна кула, и то кула „попа Бајовића“. Бајовићи су, како рекосмо, Слијепчевићи. У надвратнику (горњем прагу) врата урезани су ови знаци..... што би могло да се чита..... = 7096 (1588) или.....¹⁾ = 7056 (1548). Ако је године 1548 или 1588 становао у Самобору Бајовић, који је од Слијепчевића, значи да морамо бар једну генерацију унатраг да идемо до Баја Слијепчевића, а од овога бар још једну до Слијепца, по коме су се прозвали, а вероватно је ту прошло и више генерација.

Изази, да би Слијепчевићи у Самобору били од краја 15 века, т. ј. да су се тамо доселили одмах по доселењу Турака, услед чега је, ваљда, онај крај и био опустео“.

¹⁾ У оскудици црквених цифара стављене су по неколике тачке, а изостављене цифре означају поменуте године.

Све ове побројане породице у Самобору и њихови одсељени огранци славе Св. Саву. Прислуге немају. Не знају, да су икада славили или прислуживали Бурђев дан.

Косорићи.

Ово је једно од најзнаменитијих дробњачких брастава са најстаријом, можда у целом Српству, традицијом, пуном догађаја о појединим личностима, кроза сва времена од њихова досељавања у Дробњак, које је, по моме мишљењу и рачунању, било у VIII-ом веку. Према породичној традицији презиме Косорићи врло је старо, старије је од њихова досељења у ове земље. Они су с Церовићима и Вуловићима од три рођена брата, која су живели у давна времена и у непознатој нам земљи. Они су од племена Новљана. У Дробњаку су се били населили на једној тераси изнад реке Буковице при планини Ивици. То се место доцније по њима прозове Косорићи. Ту се доселио Симеун Косорић. Веле, да је он био један од угледнијих племенских првака и сеоски кнез. Приповеда се, да је он приликом првог мирења досељених Новљана с Кричима морао дати своју ћерку сину кричачког војводе Калоке за жену. И поред мира и овог пријатељства нису се састајали Новљани с Кричима за две године. Трећег лета зет Косорића, син кричког војводе, пође са женом и малим синчићем у првике Косорићу. Код велике чесме у Буковичкој Гори дочека га испред Новљана од старости ослепели војвода Лапац Косовчић и преваром преко вере убије. Жена његова, одива Косорића, тада с дететом утече у род. Тамо подигне малог Крича и од њега је била породица Гуске, која је изумрла.

Према народној традицији, коју је краљ Никола на основу неке старе књиге сматрао за тачну, од Косорића је било девет војвода и то у доба пре Турака пет и у турско доба четири војводе. За ова последња четири успео сам да утврдим време кад су живели и сазнао сам неке податке о њихову животу и раду.

Приповеда се, да је кнез Симеун Косорић постао дробњачким војводом одмах иза смрти војводе Лапца Косовчића. То би управо био први познати нам војвода од Косорића. Као другог војводу предање помиње Десу или Десимира. Он нам је у топографским називима оставио доста трагова. По њему се зову: „Мала Десимирица“, „Велика Десимирица“, „Десино Селиште“ и др. Сва су ова места у пределу села Превиша. Његови потомци презивали су се Десимирићи. У дубровачким архив. књигама помиње се 22. новембра 1376 год. Богослав Десимирић Влах из катуна дробњачкога.¹⁾

¹⁾ K. Jireček: Staat u. Gesell. im Mittelalt. Serbien. Wien, 1912. Erster Teil, s. 33.

3. Предање нам каже, да је војводу Десу заменио у војводству његов син Дракуле. По њему се зове у Превишу „Дракулово Осоје“. Уопштено је народно предање, да је војвода Дракуле био син војводе Десе. Нисам могао наћи података, из којих би се дало одредити време кад су живели, сем предања, да је један од њих два живео у доба оснивања косорићске цркве. А она је подигнута, како причају, прве године по оснивању Морачког манастира, за који знамо да је подигнут, према наппису на његову зиду, 1252 год. Према овоме прква на Косорићима била би грађена 1253 год. Као четвртог војводу народно предање помиње војводу Мирка Косорића. За њега се прича, да је живео у доба цара Душана и да је био у војсци краља Вукашина, која је ратовала по Маћедонији. За њега се још прича, да је учествовао у Косовској Бици (1389), али не као племенски војвода.

За војводе из турског доба (1482—1858) има више података у предању, народним песмама и у писаним споменицима. Може се према томе тачно утврдити не само време њихова живљења него у неколико и делокруг њихова рада.

Први њихов војвода из турског доба, а у исто време и лице о коме имамо података, јесте Стеван Косорић. Он се помиње 1612 г. у једним документу породичне историје брства Мандића као кнез. Из тог документа сазнајемо, да је Стеван Косорић са још три дробњачка кнеза и 300 Дробњака био у војсци босанског везира Кукавице, која је напала на побуњене Црногорце и на Чеву водила крваву борбу. Том приликом везир је одликовао кнеза Стевана „једном бијелом перјаницом од сребра и потврдио му уверења и списе господара, који доказују његову вјерност, коју је увек доказивао поменутоме господару“.¹⁾

Овај исти Стеван помиње се у једној народној песми као дробњачки војвода. Та песма пева, како је Мехмед-паша из Лијевна писао војводи Стевану Косорићу, да је чуо за његово велико богатство и да се на њега жале Турци, како не даје данке ни хараче, но да је одметнуо Дробњаке и да чегује по Турској. Кад је, вели, султан за то дознао, наредио му је да иде покорити Дробњаке и умирити војводу Стевана. Ево ме, вели, с дванаест стотина на Дробњаке, но спреми хараче и твоју сестру Ружицу, мени за конака, а за моје тридесет делибаша тридесет „лијепих дробњачкијех девојака“. Стеван, кад добије такву књигу, пише своје сестрићу, Мијату Томићу, да дође с тридесет хајдука, који немају браде ни бркова. Мијат му дође с хајдучима. Хајдуке преобуку у женско одело и разделе по одајама. Турци бану на Косориће и Стеван улогори Турке у поље, а пашу с главарима поведе на кулу. Окупи Дробњаке и приведе близу Турака. По ноћи

¹⁾ В. прилог: документ I у приложеној породичној историји Дробњачког из Рисна.

хајдуци побију турске прваке, а Мијат и војвода Стеван посеку Мемед-пашу. У зору са 600 Дробњака ударе на Турке, те их разбију. Песма каже, да су Турке гонили до на Безује у Пиви и да су им посекали 1000 глава.¹⁾

Народна, а особито породична, традиција зна за војводу Боришу Косорића. О њему се прича да је био силан човек и да је много ратовао с Турцима, најпосле ишао султану у Цариград и од њега добио потврду војводства и ферман с многим повластицама. Тај се ферман, причају, чувао до скоро и веле, да је у њему писало између осталог и ово: „Ако би дошло скончаније свијета те ока клата била оку злата и ако би се тада имала окле натаћи зобница цареву коњу, да се натакне и коњу Косорића“.

Изгледа, да је војвода Бориша ишао у Цариград иза кандијског рата, негде око 1671 г. Познато нам је из историје, да су Дробњаци за време целог овог рата, били у рату с Турцима и свакако да су се Турци по умиру с Млечићима (1669) старали, да путем уступака и разних привилегија изведу пацификацију одметнутих херцеговачких племена. Овај претпоставци, да је Бориша ишао у Цариград око 1671 г. ишла би у прилог и чињеница што је те године дробњачки капетан Иван Милешевић—Мандић био код султана и од њега добио потврду старих привилегија, нове повластице и одобрење да може подићи цркву св. Архангела у Придворици.²⁾

После војводе Борише дробњачким војводом је постао Илија Косорић. Он је од свију дробњачких војвода најчувенији и у народној песми и причи најомиљенији. Какав је био војвода Илија, најлепше се види из речи којима га описује требињски паша Ресулбеговић, паши Махмутбеговићу:

„Јеси л' чуо, Махмутбеговићу,
„Љуту гују војводу Илију
„У Дробњаку, у племену јаку?
„Пет је пута у Сгамбол одио,
„Он је нашег цара преварио,
„Измамио ферман и челенку,
„Да га везир посјећи не смије,
„Док честита цара не ушта.
„На његово дванаест књежева,
„Донио је златне перјанице.
„Сви слушају војводу Илију.
„Наког лава у далеко нема.
„Командира Пивом и Дробњаком
„И цијелом око Поља рајом,
„Па до тврда Колашина града;
„Он ће тебе бедем разурити!“³⁾

¹⁾ Бр. 289. у рукописној збирци нар. песама А. Лубррџа у Српској Краљ. Академији Наука.

²⁾ В. у прилозима докуменат III у помињаој историји Дробњаковића

³⁾ В. у прилозима песму бр. 3.

Приповеда се, да је једном приликом ишао с неколико Дробњака везиру у Травник. Овај га је лепо дочекао, обладио и повратио натраг у Дробњак. Тада је везир поклатио једном његову другу, Гргуру Вукмировићу, баријак. По моме мишљењу то је било између 1683 и 1686 г. Вероватно да је овај полазак војводе Илије Косорића с Дробњацима дошао као последица писма Махмут-алајбега из Биора кнезу Вукоти Вућићу, Илији Косорићу и осталим Дробњацима, којим их је саветовао да оду цару у помоћ, ако их позове Махмут-паша Махмутбеговић, као што су већ били учинили Ђрђани.¹⁾

За време морејског рата Илија се јавио истакао у борби с Турцима. Из једног записа и народног предања сазнајемо да је имао браћу Мину и Милоша и да су оба погинули 1690 г. у борби с колашинским Турцима приликом њихова напада на Горњу Тушину. Међу тадашњим дробњачким главарима помиње поменути запис Илију Косорића као дробњачког војводу.²⁾ У јануару 1693 г. писао је војвода Илија с дробњачким главарима которском изванредном провидуру Николи Ерицу о борби Дробњака с Турцима и погибии пет брата Вуковића. Даље га у истој писму обавештава, да очекује велики турски напад на Дробњаке и моли за помоћ.³⁾ Исте године у месецу фебруару војвода Илија с попом Марком Томићем и кнезом Вукотом Вућићем пише поново Николи Ерицу и кавалиеру Живу Грбичићу, да ускоро очекује велики турски напад и моли их за хитну помоћ од четири до пет стотина јунака.⁴⁾ У фебруару 1694 г. војвода Илија обавештава једним писмом Ерицу и Грбичића да је са свима дробњачким кнежевима био у Никшићу, где су се састали с млетачким изаслаником војводом Илијом Томићем и од њега примили њихова писма и инструкције. Даље их обавештава, да су Дробњаци дали Турцима неколико аспри на име харача, колико да их замаме, да их ови за сада оставе на миру; а он да ће и даље бити уз Млечиће и пре се сви преселити на млетачко земљиште него се подложити Турцима.⁵⁾

Војвода Илија је погинуо у Никшићу око 1696 г. О његовој погибии и освети има више народних песама и тај догађај и данас живи у успомени доброг дела нашег народа. Према тим песмама и предању паша Махмутбеговић с великом војском продро је у Никшићско Поље и почео подизати јаку тврђаву. Околно становништво, које је још од 1686 г. било стално у одмету, нападало је на турску војску. Паши пође за руком подићи тврђаву. Тада по савету требињског паше Ресулбеговића позове к себи главаре околних племена не би ли их склонили на мир или посмицао, а на њихова ме-

¹⁾ Starine, XX, 20.

²⁾ Љ. Стојановић: Записи, бр 7184

³⁾ Јов. Томић: Црна Гора за мореј. рата, 357—358.

⁴⁾ Ibid., 359.

⁵⁾ Ibid., 364—365.

ста поставио друге. Од позваних главара нико се не олазове пашину позиву сем војводе Илије. Он се како песма пева, поуздао „у цареви ферман и чепенку, да га везир посећи не смије, док честита цара не упита“. Махмутбеговић лепо дочека Илију. У разговору га запита како му се допада „нова грађевина“ и замоли да му је честита. На то му војвода одговори:

„Ође града ни камена нема
 „Но тавница од невоље луте
 „За некаква сужња невољника!
 „Несретна ти била грађевина!
 „Ни га гради ни имадеш рашта,
 „Но ако ћеш мене послушати,
 „Јаши, пашо, бијесна ћогина,
 „Па ти бјежи граду Дукађину,
 „Окле су ти и потекли стари,
 „Док си здраво ни срамоте нема!“¹⁾

Тада паша предложи Илији, да се потурчи и да ће бити награђен од цара и постављен старешином у новој турској тврђави. Песма пева да му је Косорић на то одговорио:

„А ту дара ни камена нема!
 „Ко ће дати образ за дукате?
 „Ја ћу тебе боље даровати.
 „Покрсти се мусафа ти твога!
 „Љепше ти је крста ми часнога!
 „Навићу ти око Поља рају,
 „Нек' ти чкаљу и пржину вуку,
 „Докле свршиш бедем у Никшићу!
 „На рају ћу порез ударити,
 „Скупићу ти два товара блага
 „Каква блага мекијех дуката.
 „Даћу теби Гацко поље равно
 „И Вољујак више Гацка равна,
 „Да ти коњи у ерђели пасу.
 „Ја ћу тебе боље даровати:
 „Имам шћерцу на бијелу кулу,
 „Ево има дванаест година,
 „Како дура у одају расте;
 „Би ваљала за цара царица,
 „А камо ли за те пашиница.
 „Моју ћу ти шћерку поклонити,
 „Да будемо главни пријатељи;
 „А танку ти кулу начињети
 „Под бедеме града бијелога.
 „Ја ћу тебе дати капетанство,

¹⁾ В. у Прилозима песму бр. 3.

„Те ћеш бити иза мене први.
 „Никад нећеш жељковати блага.
 „Док војводу чујеш у Дробњаке!“¹⁾

Овако дрзак одговор војводе Илије страшно разјари пашу и он намигне целату, те војводи одсече главу.

Смрт војводе Илије ожалостила је не само Дробњаке но и сва околна племена. Да освете Илију Никшић ударе на Турке у Оногшту, али их ови помоћу артиљерије разбију. Дробњаци се искупе на Беришиној Луци и за војводу изабери Илина сина Оташа. Према песми и причи он тада није имао ни двадесет година. Дробњаци одлуче, да освете војводу Илију. Један део привидно се покори Турцима, а други се одметне у хајдуке с војводом Оташом. Он дотузи Турцима по Херцеговини толико, да паша Махмутбеговић у Никшићу буде принуђен мирити се с Оташом. Позове га на састанак и зада му веру, да му неће ништа говорити о оцу. Састану се на Лукову више Никшића. Оташ доведе шест стотина људи. На састанку дође до свађе и Оташ посече пашу, а његови људи исеку пашину пратњу. Затим ударе на Турке у Никшићу и с помоћу околног становништва, које прискочи у помоћ Дробњацима, растерају Турке и освоје нови турски град. Оташ је хтео разрушити нови град, али га у томе спречи Вук Николић с Никшићима, који су мислили искористити га за своје циљеве. Тада Оташ поправи Петрову Цркву у Никшићу, па се са својим људима врати у Дробњак.

Оташ није дуго војводио у Дробњаку. Одмах иза карловачког мира (1699.) требињски паша затражи од Дробњака да се врате у покорност и даду харач. Војвода Оташ то одбије. Тада паша дигне војску и дође на Равно у Пиви. Преда њ изађе Оташ с Дробњацима и Пивљанима. Никшићски главари, Вук Николић, Јово Лековић и кнез Бојовић, доведу Никшиће. Паша и Оташ подели меџан и Оташ посече пашу, а њега убије бег Љубовић. Тада Бојовић предузме команду над Херцеговцима, удари на Турке и потпуно их разбије. О овоме догађају има народна песма.²⁾

Војвода Илија имао је сина Шћепана. Он је смакао Реџеп пашу. О томе се према предању, народној песми и записима зна ово: Реџеп паша Шеић Невесињац, који је у морејском рату играо врло видну улогу и херцеговачким хришћанима задао голико муке, да га неки савременик у једном запису куне овако: „да га Бог убије по саруку и по глави“³⁾ — поправио је 1702 г. новоподигнуту турску тврђаву у Никшићу и населио муслиманским избеглицама из Рисна и Новог. Затим је отишао у Цариград, где је добио за херцеговачког санџака. У пролеће идуће 1703 г. дође из Цариграда у Хер-

¹⁾ Ibidem, бр. 3.

²⁾ В. у Прилозима песму бр. 4.

³⁾ Љ. Стојановић. Записи, бр. 7227.

пеговину и донесе тескере (пасоше) да раздаје свима одра-
слим мушкарцима од Таре де Мора и тиме учини крај хај-
дучији и изведе потпуну пацификацију одметнутих херпего-
вачких племена још из времена морејског рата. Реџеп-паша
је водио са собом брата, Хајдук-хоџу, и око стотину Турака.
Бане у очи самог Ускрса у Дробњак и прве две ноћи про-
веде у Тушини, а затим пређе на Косориће код Шћепана
сина војводе Илије. Овај преко брата Петра, који је знао
турски, сазна за турске намере и о томе обавести Дробњаке,
који одлуче да побију Турке, а пашу бапе под гомилу. Ту
одлуку одмах и изврше. Пашину пратњу побију, а пашу ухвате
у Шћепановој кули и на Косорићима бапе под гомилу. У
каменовању узме учешћа цело племе ради колективне одго-
ворности. Та гомила и данас постоји и зове се „Пашина
Гомила“.

У једном поменутом запису пише да је Реџеп паша за-
вршио град на Оногшту 9 августа 7211 године од створења ^{1703г.}
света и да је другог лета дошао у Дробњак и погинуо на
Косорићима 18 априла.¹⁾ Година 7211 одговара нашој 1703.
Према овоме запису погибија Реџеп паше била је 18 априла
1704 године.

По другом запису Реџеп паша је оградисао град на Ник-
шићу 1699 г. а погинуо у Дробњаку идуће године.²⁾

Дакле, у ова два записа године се не слажу. Пошто су
оба ова догађаја знаменита, а нарочито довршавање и насе-
љавање града Никшића, који је по моме мишљењу епохалан
догађај у историји Црне Горе и Херцеговине, покушао сам
да утврдим тачан датум поменуга два догађаја. Ради тога сам
се обратио за помоћ познатом турском историчару, Сафет-
бегу Башагићу, потомку помињаног Реџеп паше а моме од-
личном пријатељу. Г. Башагић ми је рекао, да је тачно на-
родно предање о погибији Реџеп-паше у Дробњаку и да он
о томе догађају има и једну муслиманску народну песму;
даље да је Реџеп-паша укопан пред цамијом Алипаше Боља-
нића у Пљевљима, да је погинуо 1114 год. по турском бро-
јању и да је та година записана на његову гробу. Поменуто
турска година, 1114, почела је 17 маја 1702 год., а завршила
се 5 маја 1703 г.³⁾ Према овој турској години, која је запи-
сана на гробу Реџепашином и у чију тачност немамо разлога
сумњати, Реџеп паша је довршио Никшићски град 1702 г., а
погинуо је у Дробњаку 1703 г. и то 18 априла, како се каже
у једном поменутом запису.⁴⁾

По смрти војводе Оташа Дробњаци су (око 1700) завој-
водили његовога даљног рођака Илију, који се на уже презивао

¹⁾ Љ, Стојановић: Записи, бр. 5741 и 5742.

²⁾ Ibidem, 2077.

³⁾ Годшњница Х (1888), таблица XVII.

⁴⁾ Љ, Стојановић: Записи, бр. 5742

Лијовић. Он је војоловао само кратко време. Био је силан и
непокоран Турцима. Није никако пристајао на признавање турске
власти и давање харача. Године 1705 Мустај-паша Селмановић
енергично затражи харач и почне прикупљати војску, да силом
покори Дробњаке. Тада се у Дробњаку формирају две странке:
једна за продужење борбе с Турцима и друга која је приста-
јала на покорност и давање харача. На челу прве стајао је
војвода Илија, а на челу друге Гапо Лазаревић, и Боко Зеба
калуђер из манастира Малинска. Мустај-паша искористи ову
поцепаност Дробњака и одмах упути једног свог рођака с
војском у Дробњак, да покупи харач и посмиче непокорне
прваке. Турци без отпора уђу у Дробњак и улогоре се на да-
нашој Пашиној Води у Језерима. Брза појава турске војске
знатно умањи број Илиних присталица. Тада бег Селмановић,
који је по народној песми имао титулу паше, пошаље кавазе
по војводу Илију, да му одмах дође на Језера. Војводина мајка
саветује сина, да се привремено склони у Куче код Дрекало-
вића, од којих му је била жена. Поноситом Косорићу чинило
се да је велика срамота склањати се у тазбину, зато одговори
мајци набусито:

„Аох, мајко, луду ли те нађох!
„Таква мајка не рађа јунака!
„Нећу бјежати у Дрекаловиће.
„Да ме држи женина родбина;
„Јер се ваља једном умирати,
„Па је боље мушки погинути,
„Но срамотно, мајко, останути!“

Кад је Илија дошао на Језера, нашао је код паше много
„давуција“ а нарочито пљеваских Турака, где га туже. Прича
се и пева, да би он, као велики „језид“, успео да се оправда
пред Селмановићем, да није, како песма пева, враг донео Зебу
калуђера, који кад је видео војводу Илију:

„Под патором бег-Селмановића,
Паде Зеба на оба кољена,
За грло се рукам' уфатио,
Па извади везену мараму,
У марами почупана брада
И бијели поломљени зуби.
Просу браду Зеба на срцаљу.
„Помагај нам, честити девлету!
„Ето, пашо, мога душманина,
„Душманина војводе Илије.
„Знаш ли, пашо, није било давно,
„Како стави мене коцобашом,
„Да искупљам данке у Дробњаке.
„Скупих, пашо, краве Дробњаке

¹⁾ Бр. 287 у пом. рукоп. збирци А. Лубурића.

„На широку Беришину Луку,
 „Сви ми' хаху арач донијети.
 „Док међу њих и војвода дође.
 „Дробњаци му коња приватише.
 „И до мене мјеста начинеше.
 „Како дође војвода Илија,
 „Одма' на ме очи издерачи:
 „Ко је тебе Зеба овластио,
 „Да ми купиш данке у Дробњаке?“
 „А ја казах, паша од Пљеваља.
 „Зато Каур ни абера нема;
 „Но ти Турску осрамоти мајку;
 „За браду ме руком ухватио,
 „Па колико трже неболеће,
 „Не остави длаке за спомена,
 „Све ишчупа, силет ми удрио,
 „Све ми зубе у уста сасуо.
 „Види, пашо, велике неправде!
 „Је ли вајде дворит' старијега?“¹⁾

Тада паша посече Илију, а по његову жену пошаље кавазе, те му је доведу на Језера, где је узме за жену. Песма пева, да је поносита Кучкиња заклала папу прве брачне ноћи, отсекла му главу и побегла на Косориће, одакле је узела два синчића и с њима побегла у род у Куче. Доцније се, веле, преудала негде у Млетке.

Један савремени запис каже, да је 1705 год. Мустај-паша посекао војводу Илију Косорића на Језерима и да му је узео стотину коња и говеди и 600 брва. Даље у њему пише: „сапреше га Дробњаци, Бог их клео!“²⁾

Са смрћу војводе Илије на Језерима престало је дробњачко војводство у овој знаменитој породици. Врло су ретке породице у Српству, које су за овако кратко време, од непуних десет година, изгубиле три војводе у борби са Турцима. Њихове погипије овековечиле су народне песме.

У другој половини 18 века од Косорића се истакао Теодор. Он је био директни потомак Мине, брата војводе Илије, који је погинуо 1690 год. у борби са колашинским Турцима приликом њихова напада на Тушину³⁾ и по њему се презивао Минић. Теодор је узео видног учешћа у борбама, које су се водиле између босанских и скадарских везира око превласти над Зетом и Херцеговином. Тада је био дробњачки барјактар. Године 1786 смакао га је Махмут-паша Бушатлија преко неког Ждребичића из Спужа, зато што је тада Теодор с Дробњацима помагао босанског везира.

У ратовима које су водили Дробњаци с Турцима пред крај 18. и у почетку 19 века истакли су се Косорићи: Мијаило,

¹⁾ У раније поменутој песми.

²⁾ Љ. Стојановић: Записи, бр. 7343.

³⁾ Љ. Стојановић: Записи, бр. 7184

Срдан и поп Стеван. Они су били синови попа Милије, а унуци попа Василија. Мијаило је био кнез. Одликовао се у многим борбама с Турцима и његово јунаштво опевала је народна песма¹⁾ Сулејман паша Скопљак обесио га је 1806 г. на Пушници.

Срдана су, кад је некуд ишао са снахом Анђом дочекали никшићки Турци на Журимове и посекали, а снаху му заробили и продали у Никшић Селману Љутовићу. Овај је покљонио њеном дому, због тога се Косорићи с њим окуме.

Попа Стевана Турци заточе 1806 г. у Плевљима са још шест виђених Дробњака. Уцене их и даду на откуп. За сваког дође откуп сем за попа Стевана, те га Турци посеку. Косорићи су, да га откупе, били подложили све своје земље неком Адијавазовићу из Никшића и откуп послали по Санди, удови кнеза Мијаила; али она није хтела предати новац те попу посеку.

Породична традиција зна, да се Косорића исељавало у Србију и Босну. Косорићи у Горажду и Рогатици су од браће попа Лаза и попа Стојана Косорића, који су се, према запису на једној старој штампаној књизи (која је у рукама горашког проте Лазара Косорића) доселили тамо 1807 год. Поп Лазо се населио у село Радиће код Горажда на читлук Сијерчића, а поп Стојан у Стару Гору код Рогатице. Од попа Лаза су Косорићи у Горажду, а од попа Стојана у Рогатици. Од оба ова огранка било је по неколико свештеника.

Око 1812 г. поп Сава Косорић с браћом отселио се из Дробњака на Гласињац и населио у Читлупима код Сокопа. Тамо их сада има више кућа.

Косорића има данас у Дробњаку 30 кућа, али се нико не прзива старим презименом Косорић, него новијима: Стојановић, Недић и Срдановић.

Ја ћу ради боље прегледности говорити посебно о свима овим огранцима.

Косорићкој

Срдановићи на Косорићима (11 кућа) и у Доњој Буковици (7).

Они су огранак Косорића. Садашње презиме су добили по Срдану, сину попа Милије Косорића, који је погинуо у Журимове 1806 г. Он је имао синове: Милију, Милутина и Петра. Милија је био кнез и чувен јунак. Управљао је једним делом војске приликом напада на Смаил-агу Ченгића 1840 г. Године 1853 заточили су га Турци у Мостару. Петра су из освете убили Морачани у Буковичкој Гори 1839 г.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Никољ дан.

Недићи (8 кућа) у Доњој Буковици.

Садашње презиме су добили по Неди, удови попа Стевана Косорића, кога су, као што смо рекли, посекали Турци у Плев-

³⁾ Бр. 273 у пом. збирци А. Лубурића

љима 1806 г. Он је имао синове Саву и Николу. До 1840 г. становали су на Косорићима, а тада се преселе у Доњу Буковицу и населе у дотадашње зимске стаје.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Никољ дан.

Стојановићи на Косорићима (3 куће) и у Доњој Буковици (1).

Они су огранак Косорића. Раније су се презивали и Лијовићи на уже и директни су потомци познатог нам војводе Илије Лијовића-Косорића, који је погинуо на Језерима 1705 г. Стојан, по коме се сада презивају, родио се око 1800 год. Он је имао синове: Марка, Мика и Илију.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Св. Николу.

Балотићи.

Према уопштеној народној традицији Балотићи су се доселили у Дробњак из Бањана и населили у Дубровску. Припадају племену Новљанима. Судећи по првом месту насељења (Дубровско) изгледа, да су у најстарије доба били неугледни, иначе не би посели најгоре место и још на периферији племена. Приповеда се, да су два Балотића учествовала у Косовској Бици. Из Дубровска су се преселили на Превиш. О томе се прича двојачко. По једнима неки Балотић био је у најму код неког богатог хаџије у Невесињу. Хаџија оде на „ћабу“ и тамо умре, а Балотић узме његову жену и са њоме цело хаџино имање. Ту је, веле, имао два сина. Почну га корити Невесињци као „дошла“, те он распрода цело имање и оде на Дубровско. Ту је имао и трећег сина. Његова жена, удова хаџина, начини цркву, храм Св. Ђорђија. Доцније се пресели на Превиш и тамо се одмах подигне црква. Веле, да је кнез или његов син начинио само „једнопона“ врата на цркви, а све остало народ. У јако оштећеном натпису који је био на доворотницама разабирају се имена: Михаил, кнез Тома и неко женско име с презименом Добрунича. Ово је презиме, свакако, хаџино. По другима: у Дубровсеку је становао кнез Балотић. У истом селу становао су два брата Ковача. Једног убије због нечег кнез Балотић. Онај други побегне у Рисан. Доцније дигне чету, да освети брата и дође ноћу кнежевој кући. Затекну га где гусли и лако савладају. Изведу га изнад куће и осуде, да се ту убије. Прича се, да им је нудио два вола, да га ту, више куће, не убијају. Они не пристају, него га ту убију. Сељаци му побију мрамор, који и сада постоји. Због овог се Балотићи преселе у Превиш и населе у једној старој кули, коју је, веле, градила нека богата Гркиња, Марија Слат-каменка, на 400 година пре Косова. Дакле око 989. Г. Светозар Томић вели да је он чуо, да је ова кула грађена на 17 година пре Косова. У народу се прича, да је Балотића преселење

изведено на свечан начин уз учешће целог племена и да је том приликом неки Ковач с Годијеља ударао у бубањ. О овоме преселењу сами Томићи причају, да су се преселили из Дубровска у Превиш тек пошто су добили племенско оборкнештво и зато да би као такви били у центру племена.

Ја мислим да је ово преселење извршено одмах иза 1482 год. и да се у Превиш преселио кнез Тома Балотић, а да је његов отац, чије име нисам могао сазнати, био ожењен хаџином и погинуо од Ковача у Дубровску.

Кад су Турци (1482.) покоравао последњи остатак Херпегове државе: Нови, Требиње, Рисан и Оногшт, онда су по предању у опсађеној Моштаници у Никшићу били и Дробњаци под командом кнеза Томе Балотића. У најкритичнијем часу кнез Тома и кнез Милутица Никшић са својим људима напусте опсађену варош и предаду се Турцима. Остатак бранилаца под командом војводе Рада Орловића изгинуо је у неравној борби бранећи последњу слободну стопу српске земље — како каже народна песма.¹⁾ Султан Бајазит II богато обдари кнежеве Тому и Милутицу давши им наследња оборкнештва и многе повластице за њихове породице и племена.

Из једног документа сазнајемо, да је 1612. кнез Никола Балотић с Дробњацима био у војсци везира Кукавице, која је нападала побуњене Црногорце и разрушила Чево. Тада му је везир поклонио сребрну перјаницу и потврдио старе документе, који су доказивали верност његове породице султану.²⁾

Разбрашћивање Балотића почело је врло давно. Од њих су се одвојили огранци: Томићи, Сераглићи, Јегдићи, Матељевићи, Бедовићи, Адивуковићи и Котарчевићи. Онај део Балотића који је задржао старо презиме поодавно је нестао у племену. Данас у Дробњаку станују огранци Балотића: Томићи, Сераглићи, Јегдићи и Бедовићи. Броје укупно 60 домова. Сви славе Ђурђев дан, а прислужују Никољ дан. О прошлости и развијању сваког огранка говорићу посебно ради боље прегледности.

Томићи у Превишу (8 кућа), у Шавнику (4) и у Горњој Буковици (11)

Томићи се презивају по Томи Балотићу, који је у време опсаде града Моштанице (1482.) прешао Турцима са својим људима. За ту услугу добио је од Бајазита II многе повластице за своју породицу и племе. Султан му је дао ферманом наследно кнештво у племену. Можда је ово онај кнез Тома, који се помиње у натпису цркве у Превишу.

¹⁾ Бр. 418 рукописне збирке А. Лубурића у београдској Академији Наука

²⁾ В. докуменат I у приложеној историји Дробњаковича.

У једној народној песми се пева, како је војвода Мијат Томић из Дробњака за време неке велике суше појавио 500 оваца на Дунаво и тамо љетовао. Кад се вратио у јесен преко Шумадије нападне га неки делибаша Ибро с 30 делија и закоље му „овна испод звона“ и 30 јагањаца. То наљути Мијата, вишне брата Радула и седам најамника, те побију Турке, па побегну у Дробњак. Кад ово дочекује босански паша, узме собом три хиљаде војника, дође у Пљевља и одатле пише:

„О Мијате дробњачки војвода,
„Јеси л' чуо, је л' ти ико каза'
„Да сам дош'о у Таслицу равну
„Са мојијех три хиљаде друга
„И ето ме у Дробњаку твоме,
„На равнину према Дурмитору,
„На тефериц за петнаест дана,
„Глас ти чиним да конаке спремаш:
„Нек је досга пива и јестива
„И сувише тридест ђевојака
„За дворити тридесет главара,
„Шћерца твоја на конаку моја...”

Кад Мијат добије оваку књигу, од по савету ћерке Анђелије пише „Раду од Мораче Горње“, те доведе 30 младих Морачана. Преобуку се у девојачко рухо и по ноћи побију све турске главаре, а затим искупе Дробњаке те нападну обезглављену турску војску и прегнају преко Таре.¹⁾

Код Вука има песма, како је паша од Требиња писао кнезу Милутину у Дробњак, да му спреми тридесет девојака за конака. Он је тада позвао „свога кума Томића Мијата“ с 30 хајдука, те их све побију.²⁾ У песми се не пева, да је Мијат био из Дробњака, али је врло вероватно, да је овај Мијат идентичан с помињатим војводом Мијатом Томићем.

У једној народној песми пева се како је паша писао војводи Стевану Косорићу у Дробњак, да му спреми хараче и тридест ђевојака, међу којима своју шћер, за конака. Војвода окупи Дробњаке и позове „свог сестрића Томића Мијата“, да доведе тридест хајдука, те покољу турске главаре с пашом, а војску му растерају.³⁾

Стеван Косорић из Дробњака, као кнез, помиње се у једном документу из 1612.⁴⁾ А Раде од Мораче могао би бити војвода Радојица, који се као морачки војвода помиње 1598.⁵⁾ Пошто се ова двојица Мијатових савременика и сарадника у

борби с Турпима помињу 1598. и 1612. то бисмо за Мијата могли претпоставити да је рођен у другој половини 16. века.

Из једног млетачког извештаја од 15 октобра 1649 г. сазнајемо да је те године кнез Стјепан Томић с Дробњацима учествовао у освајању Рисна од Турака и да му је због тога главни провидур из Задра дукалом од 7 априла те године одредио месечну плату од по 4 дуката.¹⁾

Овај исти Стјепан пева се у једној народној песми као „сердар Шћепан“ од Дробњака заједно с војводом Илијом Косорићем, Дуком од Риђана и Урош-капетаном од Мораче.²⁾

На једном писму, које су дробњачки главари писали у јануару 1693. Николи Ерипу которском изваредном провидуру, потписани су и попови Марко и Тома.³⁾ На другоме једноме писму истих главара поменутоме провидуру потписан је поново поп Марко с презименом Томић.⁴⁾ И ако попу Томи није записано презиме, сигурно је био Томић. То тврди породична традиција Томића, а поред тога оба се ова попа помињу у њиховој читуљи, која је код г. Св. Томића директора гимназије.

У многим савременим документима из Морејског рата (1684-99) помиње се Илија Томић, а понегде и Балотић, као кнез и војвода. Неки Мемед-ага Смаил-агић пише војводи Илији Томићу, Косорићу и другоме дробњачкијем главарима, да је примио њихову јабуку и да се од њега не боје, али да се добро чувају од неког Гусе.⁵⁾ Из једног документа сазнајемо, да је војвода Илија Балотић из Дробњака престао генералном гувернадуру од Боке (10. децембра 1687.) и понудио се, да пресели 100 породица са 500 душа из Дробњака у Грахово и одатле држи у опсади Клобук и чува Грахово од Турака.⁶⁾ За овог истог Илију сазнајемо, да је рођен у Дробњаку и да је с великом пратњом прешао Млечићима и ставио се под њихову заштиту. Даље да се храбро борио у многим бојевима, а нарочито при освојењу Новог (1687.), због чега му је далматински провидур Кав. Корнеро својим решењем од 11. новембра 1687. поклатио у Рисну кућу и земљу Зам-бега Ризванагића, који је ту био турски старешина до 1684. За нове заслуге генер. провидур Молино својим декретом од 20. септембра 1689. проширио му је дате повластице и одредио му доживотну плату од по десет дуката на месец.⁷⁾

¹⁾ Препис овог документа, чији се оригинал налази у задарској архиви, добио сам од г. Јована Томића, академика.

²⁾ Ова је песма у оном делу моје збирке, који још није предат Академији.

³⁾ Ј. Томић: Црна Гора за Мор. рата, с. 357—58.

⁴⁾ Ibid. с. 359.

⁵⁾ Starine, књ. X, с. 20-21.

⁶⁾ Il Montenegro da relazioni dei Provveditori Veneti (1687-1735.). Roma MDCCCXCVI. с. 12.

⁷⁾ В. докуменат V у приложеној пород. историји Дробњаковића.

¹⁾ Број 210. помињате рукописне збирке А. Лубурића.

²⁾ В. Караџић: Песме, књ. III. стр. 430—433. (Државно издање).

³⁾ Бр. 289. у помињатој рукописној збирци А. Лубурића.

⁴⁾ В. докуменат I у приложеној породичној историји Дробњаковића (у Рисну.)

⁵⁾ Гласник Зем. Музеја за 1909. св. XXI, с. 57.

Сви данашњи Томићи су од попа Марка, кога зову и поп-Марканом. Он је према моме рачунању по пасовима рођен између 1660 и 1670. Он се и помиње 1693 год. Приповеда се, да је имао само једнога сина, Шћепана, који је био кнез и имао синове: Илију, попа Марка и Ивана. Од њих се Томићи деле на троје међу собом науке. Сви остали Томићи, сем Шћепанових синова, иселили су се или изумрли.

Илија, син Шћепана поп-Маркова, био је сеоски кнез и племенски обор кнез. Он је рођен око 1750. Учествовао је у многобројним борбама с Турцима и у свима покретима Дробњака, који су се дешавали за његова живота. Нарочито се истакао 1774., када је убио Реиз-пашу пљеваљскога на Брљеву у Пиви и с Дробњацима растерао његову војску, с којом је био дошао да покупи дробњачке хараче и да покори побуњене Пивљане.¹⁾ Иза овог Илија је ускочио у Ровца и прво се наставио на Лијешње, а доцније прешао у Горњу Морачу. Тада се Илија одао четовању и водио је чете по свим околним крајевима. Једна народна песма пева, како је Илија с војводом Пејом из Горње Мораче, харамбашом Бојом, Рашком барјактаром и Тодором Рјковићем ишао у чету у Боку и долазио у Котор.²⁾ Веле да је тада у четовању провео девет а по некима дванаест година. После се поврати у Дробњак и поново постане кнезом. Пошто Турци попале Дробњак 1794. Илија ускочи у Горњу Морачу и насели се код Требијешана у Љевишта.³⁾

Мако доцније поврати се у поново побуњени Дробњак. Иза тога су настале крваве борбе Дробњака с Турцима, које су скоро без прекида трајале до 1814. У тим борбама Илија је играо врло видну улогу. О њему има и сад у народу много прича и неколико народних песама, које говоре о њему не само као о јунаку, него и као врло паметном човеку. Умро је у Превишу око 1830. Имао је синове Мијата и Шћепана, кога прозову од урока Амзом. Шћепан је наследио оца у кнештву. На њему је оно и нестало 1858, када је ово звање укинато у Дробњаку. Кнез Амза се родио 1795, а умро 1861.⁴⁾ Одликовао се у многим борбама и пева се у народним песмама.⁵⁾

Марко, брат кнеза Илије а син Шћепанов, запоио се 1783.⁶⁾ Он је имао синове: попа Сима и Глигорија.

Иван, брат попа Марка а син кнеза Шћепана, имао је синове: Митра, Милића, Тому и Николу. Поп Милован, син Митра Иванова, био је један од племенских главара и често су му од стране племена повераване најделикатније мисије, а нарочито иза погибије Смаил-агине. Погинуо је 1861 у борби

¹⁾ В. у Прилозима песму бр. 5. ²⁾ С. Милутиновић: „Пјесме црногорска и херцеговачка. Лајпциг. 1837. Песма бр. 102. ³⁾ Казивањ стар 1 Требишана. Београд 1842. с. 40.

⁴⁾ Годишњица, књ. XXX, с. 138 и 143. ⁵⁾ В. Караџић: Српске народне песме. Књ. VIII, песма 11. ⁶⁾ Службена пошта Марка Томића од 1783 г. у збирци г. Св. Томића, чијом сам добротом дошао до њеног прелика.

с Турцима код Поља колашинских. У Вукаловићевом и Невесињском устанку истакло се више Томића.

Ова је породица кроз скоро 500 година давала племену јаке претставнике: војводе, сердаре, кнежеве, харамбаше и свештенике. Они су једина дробњачка породица која је имала наследино кнештво и ово је код њих прелазило с оца на сина. Према породичној традицији од њих је било у турско доба 12 кнежева, од којих је 11 првијех ишло у Цариград на потврду кнежевских фермана и берата. Г. Светозар Томић је сазнао за имена кнежевима: Балоти, Радману, Никити, Томи, Шћепану, Илији, Шћепану, Илији и Шћепану (Амзи) који је умро 1861. Према читули од њих је било 8 свештеника и ишли су овим редом: Арсеније јермонах, попови: Марко, Тома, Марко, Симо, Милован и Милосав. Читула Томића је до 1837 бројила 611 мушких имена.¹⁾ Женских нема. Тада поделе стару заједничку читулу и онај огранак од кога је поменути г. Светозар Томић броји само 116 имена. Стара читула пропала је за време непријатељске окупације.

До око 1865 сви су Томићи становали у Превишу, а тада се Арсеније Глигоријевић преселио у Горњу Буковицу, а неколико година доцније прђеу тамо Милош и Ђоко, синови Јевта Николина. Они се на уже зову Јевтовићима и броје 8 домова.

Пасови: Митар (рођ. 1851), — поп Милован (рођ. 1820), — Митар — Иван — Шћепан — поп Маркан (Марко), који се помиње 1693 г.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Никољ дан.

Сератлићи у Превишу (3 куће) и у Горњој Буковици (24).

Сератлићи су огранак Балотића. Од њих су се, како изгледа, одвојили пред крај 15 века. Садашње су презиме добили по некоме претку који је, веле, јахао коња као сератлија. Тај њихов предак је био, причају, брат Томе Балотића, по коме се презивају Томићи. Можда је овај Балотић био у турској војсци у одреду сератлија. У старој турској војсци сератлијама су се називали крајишници, т. ј. они који бране крајину, границу. Из народног предања сазнајемо, да су Дробњаци у најстарије турско доба давали султану неки број људи у војску.

Њихов су огранак Јегдићи. До пре око 70 година сви Сератлићи су становали у Превишу, а тада се стану исељавати у Горњу Буковицу, где су им до тада била катуништа. Први се тамо иселио Милутин Бјелаков око 1862, а за њим Митар 1870. Доцније су се досељавали и други.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Никољ дан.

¹⁾ Етн. Зборн. IV, 441.

Јегдићи у Провалији (8 кућа) и у Превишу (1).

Јегдићи су од сина „Сератлије“ Балотића. Садашње презиме су добили по удови Јегди, која је, веле, била удата за сина Сератлина. Прича се, да су Јегдићи ближи Сератлићима но Томићима за један пас свега. Према овоме њихово одвајање од Сератлића и добијање данашњег презимена падало би у прву половину 16 века. Пре 60 година биле су их свега две куће, и то: Рака Лучина и Шула Милованова, и они се оба тада преселе у Провалију. Пре две-три године поврате се у Превиш Димитрије и Љубо, синови Јована Ракова.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Никољ дан.

Ђедовићи (2 куће) у Буковици.

Ђедовићи су огранак Балотића. Презивају се по „Ђеду“ Јовану, који је рођен око 1750. Раније су се презивали Матељевићима. Прича се, да су Матељевићи, Сератлићи и Томићи од три рођена брата. Како смо у раду о Томићима утврдили, да се Томићи презивају по кнезу Томи Балотићу, који је живео у другој половини 15 века, то би и Матеља требало да је живео тада.

Око средине 18 века у Превишу су живела браћа Јанко и Новак Матељевићи. Они су били познати јунаци и хајдучке харамбаше. Водили су чете по Херпеговини. Једном приликом опколи их у Невесињу бег Љубовић с војском и уништи им целу чету. Јанко некако убије бега, те се с братом спасе. Кад дотуже никшићским Турцима, ови подмите њихова ујака, Милоша Несиреновића—Влашића из Никшићске Жупе, те, он поведе једну јаку турску чету и у очи Божића приведе је њиховој кући у Превиш. Турци изненаде Матељевиће, побију и посеку око 1750 год.

О њиховој погибљи имају и две народне песме. Обе су објављене и прилично су различите. Код Милутиновића се пева, како је паша дошао на Никшиће и ту му долазиле аге и бегови, а најпосле бег Љубовић. Кад га паша упита, да се није женио или пио вино, те је задоцнио, он му одговори:

„Нијесам се скоро оженио,
„Нити пијем по механи вино,
„Но не смијем пријећи планине
„Од хајдука старога Матеља
„И његова два нејака сина
„Матељевић—Јанка и Новака
„Свој су Босни, пашо, дојадрили!“

Паша тада испусти Турке и затражи, ко ће да иде да их погуби. Не нађе се нико сем „влашче Влаховић Гољане“. Он рече паши, да му је тетка за Матељом и заште 60 Турака. Поведи их у Дробњак и приведе кули Матељевића. Ту остави

Турке, а он уђе у кулу код рођака, запева уз гусле и у песми да знак Турцима да ударе. Ови ударе, посеку старог Матељу и Јанка, а Новак утече из куле и бранећи се убије седамнаест Турака. Најпосле га убије Гољан. У Новака остане мушко дете. Турци поведу паши жену и дете Новаково, а тако и жену старог Матеље. Паша поклони живот детету, но га ту изненадно закоље Гољан. На то се наљути паша и нареди те се посече Гољан.¹⁾

У песми код Вука се пева, како је паша дошао на Грахово и код њега долазиле аге и бегови, а најпосле бег од Новог. На питање, зашто је придоцнио, одговори:

„Ја нијесам мога' оставити,
„Оставити у Новоме граду
„Од два брата два Матељевића
„Од Дробњака крваве крајине,
„Од њих једни јади одољели
„Робе робе, а сијеку главе.
„Не сијеку ка' што се сијече,
„Но сијеку на четири трупа,
„А вјешају на четири пута;
„Ми хоћемо оставит' Новог“.

Тада паша упита ко ће посјећ' два Матељевића и обећа велико благо. Не нађе се нико сем њихов ујак, Милош Лашић, а на једном месту и Влашић. Он поведе чету од стотину Турака у Дробњак. Турци опколе кулу Матељеву, а Милош уђе унутра и певањем уз гусле да знак за напад. У то ударе Турци. Матељевићи у одбрани убију дванаест Турака и изађу ван, да им секу главе. Тада Милош рани Јанка. Новак га узме на плећа и побегне. Сад Милош убије обојицу једног кроз другог. Турци заробе старог Матељу, кћер му Ружицу и Јанкову жену с децом и поведу их паши. Паша упита Матељу зашто није „ђецу од зла разбијао“, а он му одговори

„Много сам их нука и корио,
„Да сијеку по крајини Турке“.

То се паши допане, Матељи поклони децу и Ружицу, а Милоша посече.²⁾

Јанко је имао сина Јована, кога прозову „Ђедом“. Јован је имао синове: Луку и Јанка. Јанкови синови, Јездо и Милун, одселе се у Ваљево око 1875 и тамо се презивају Матељевићима. У Превишу остане само Јован Лучин, па се и он око 1886 пресели у Буковицу, а у Превишу од Матељевића не остане нико.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Никољ дан.

¹⁾ С. Милутиновић: „Пјеванія, п. 33. с. 50—51.

²⁾ В. Караџић: Српске народне песме. Државно издање. Књ. VIII, песма 10.

Исељени и ишчезли Балотићи.

Балотићи су се, као што смо раније рекли, почели давно делити на огранке и расељавати. Сазнали смо, да су се Балотића огранци: Котарчевићи, Туфекчићи и Новаковићи потпуно иселили из Дробњака. Поред ових исељених Балотића било је отсељеника и од огранака, који и сада станују у Дробњаку. Овде ћемо саопштити све податке које смо прибрали о исељеницима.

Новаковићи.

Раније смо опширно говорили о погибији Новака и Јанка Матељевића. Иза Јанка остану му мали синови: Ђоко, веле од две године, и Симеун. Њихова мајка а Новакова удова, Ружа, пресели се с децом у Вапково преко Таре, а доцније се стално насели у Потрљицу код Пјеваља.

Ђоко је имао синове: Радојицу (рођ. око 1786), Грујицу, Илију и Ђура. О Симеуновим потомцима нисам могао ништа сазнати. Новакови синови прозову се Новаковићима по оцу. Сада их имају 4 куће у Потрљици и 2 у Никшићу, камо је прешао Милан као усташ (1878).

Славе Ђурђев дан, а прислужују Никољ дан.

Котарчевићи.

Према народној традицији у Превишу су становали Котарчевићи. Они су били огранак Балотића. У селу се познају развалине њихове куле. Судећи по њој они су били богати. Не прича се, кад су се и како одвојили од Балотића. Можда је то било врло давно. Не може се сазнати ни куд су се ни због чега иселили. Стари људи рачунају, да је то било пре око 200 година.

Ацивуковићи.

У Дробњаку се прича да је у селу Превишу раније становала породица Туфекчићи и да је била огранак Балотића. Из непознатог нам узрока сви се иселе. Неки оду у Фочу. Тамо су од њих Ацивуковићи. Тако се презивају по деду Вуку, који је рођен у првој половини 18 века. Он је из Фоче ишао на ћабу, због чега су га назвали ацијом, а његове потомке Ацивуковићима. Аци-Вук је имао синове: Шћепана (рођ. 1775), Јакова и Тода. Од прва два Вукова сина има сада у Фочи десетак кућа, а од Тода није остао нико, него се ископао.

Славе Ђурђев дан.

Милошевићи

Браство Милошевићи доселило се из Бањана у Дробњак у време насељавања Дробњака Новљанима и оммах населило у Доњој Бијелој. Припадају племену Новљанима. Не може се сазнати, колико их се домова доселило, нити име претка, који их је довео у Дробњак. Судећи по величини замљишта, које су заузели приликом насељавања, били су тада врло бројни. Данас се тим презименом не зове нико у Дробњаку. Њега су заменила презимена њихових огранака. Разрођавање Милошевића почело је пре Косовске Битке (1389). Зна се, да је њихов огранак Радовићи под овим презименом пре Косовске Битке градио једну велику кулу и покрио је јапијом из Војника. Не може се сазнати, до када се одржавало презиме Милошевићи. У дубровачким архивским књигама помиње се Херак Милошевић de cathono Malle-sevaz као кириција Б. Гондола 17 јула 1405.¹⁾ Овде се не каже да је овај Милошевић из Дробњака. У Горњој Морачи има крај звани Малошевина, а тај крај припадао је раније Дробњаку и то крају у коме станује браство Милошевићи. Могло би бити да је то тај катун Малешевац, што се помиње у дубров. архив. књигама, и да је Херак Милошевић био од ових Милошевића из Дробњака.

Ако би ова претпоставка била тачна, онда би један део овог браства у 1405. носио старо презиме и у исто време овај запис био најстарији писмени помен наших Милошевића. Село где су се најпре населили и где су највише становали прозвало се по њима Милошевићи. Тим именом почиње се у мени познатим изворима први пут 1695.²⁾

Од Милошевића су сада у Дробњаку породице: Радовићи, Илићи, Кнежевићи, Чупићи, Јакићи, Ђуровићи, Глођаје и Вемићи. Све ове породице броје укупно 79 домова. Поред ових породица од Милошевића су исељене и ишчезле породице: Чарапићи, Маринковићи, Вучинићи и Баљуше. О свима овим породицама говорићу посебно и то прво о онима које и сада постоје у Дробњаку, а затим о онијем које су се иселиле или изумрле, а зна се да су огранци браства Милошевића.

Сви огранци Милошевића славе Ђурђев дан, а прислужују Усековање Св. Јована.

Радовићи (12 кућа) у Пољу.

Садашње су презиме добили по Раду Милошевићу, који је веле живео на много времена пре Косовске Битке (1389). За једну њихову велику кулу са дванаестеро врата тврди се у племену, да су је Радовићи подигли пре Косовске Битке,

¹⁾ Div. Савс. XXXV Arch Rag. (исписи г. Ђуровића).

²⁾ Љ. Стојановић: Записи и потписи, књ. III, бр. 57:9.

а веле, и да су је покрили јапијом из Војника. И тада су се, веле, презивали Радовићима. Из једног записа дознајемо, да је 1685 Јован Радовић продао једну своју њиву у Малинску игуману манастира Малинска за хиљаду аспри.¹⁾ Око средине 18 века, ова некад врло бројна породица била је спала на свега једну кућу и то Тривкову, од кога су сви данашњи Радовићи. Тривко је имао синове: Рада, Јанка, Васка и Лака. Раде се родио око 1765, а умро 1853. Раније су имали пространо земљиште у планини Јаворју. Један део посвоје им Морачани, а Бљуштурни и Чемерни До око 1830 продаду морачком игуману Димитрију за 114 дуката. Око 1775 Љувари из Никшића затраже од Тривка, да им добровољно потпише земљу и постане њихов чивчија. Кад то одбије, они га уморе на мукама, па му онда силом учитлече синове. Због овога турског насиља Раде с браћом пређе на десну обалу Бијеле и насели се у Пољу, да би били даље од никшићских Турака. Пасови: Јевто: (рођ. 1840)—Божо—Раде—Тривко.

Илићи (2 куће) у Пољу.

Они су огранак Милошевића. Садашње презиме добили су по Илији Кустурићу, који је живео у првој половини 18 века. Као што се види, раније су се презивали Кустурићима, веле за то што им је неки далеки предак негде заспао, па му дружина рекла: „Остао си да погребеш, костуро“. Кад је то било не може се сазнати, нити се може дознати, да ли се овај „Кустура“ презивао Милошевићем или је био њихов огранак с другим презименом. Неко време становали су у Малинску, одакле их истерају досељени ускоци 1796 год.

Ђуровићи (4 куће) у Пољу.

Они су огранак Милошевића. Одвојили су се врло давно и до пре око 200 година презивали су се Глушчевићима. Они су били свештеничка породица. Од њих је било много калуђера, који су служили у манастиру Бијелој. Знаду за попа Милутина Глушчевића, који је погинуо наврх Потрка под Мједеном Главом у потери за Бајом Пивљанином приликом његова удара на овце Чупића и Чарапића око 1684 год.

Кнежевићи (5 кућа) у Милошевићима.

Изгледа, да су они од свих огранака Милошевића за најдуже време задржали старо презиме, Милошевићи. Од овог огранка било је више кнежева и по једноме од њих добили су садашње презиме.

Најстарији њихов предак, коме памте име, био је кнез Милија. О њему се прича само толико, да је био врло угледан у племену и богат човек. Он се помиње као учесник на

¹⁾ Ibidem, бр. 5719.

збору српских главара у Кучима 1614 год.¹⁾ Затим породична традиција зна за Милоша Кнежевића, који се у народној причи и песми помиње и као кнез и као војвода. Он се презивао Кнежевић. Не зна се да ли је презиме Кнежевић добио по оцу или му је дошло од неког старијег претка. Био је врло знатан човек. О њему има више прича и народних песама.

Према предању и народној песми Милош се био верио са ћерком војводе Рада од Винаћа из Бјелопавлића. Капетан Вук Булатовић из Роваца препроси Радову ћерку. Супарници се нагоде тако, да Вук узме Радову ћер, а Милош да му буде венчани кум. Вук одмах доведе сватове, међу којима је био као кум Милош Кнежевић. Поведу девојку. Кад сватови буду на Лукавицама, где се раздвајају путеви за Дробњак и Ровца, Вук рече Милошу, да га неће за кума. Због тога дође до двобоја између Вука и Милоша и Милош одсече Вуку десну руку. На томе их раздвоје сватови. Милош оде у Дробњак, а Вук поведе девојку и венча у Ровцима. Идуће године Вукова млада пође у род у првике. С њоме пође Вуков брат Марко. Кад стигну на Лукавице и почину на месту, где су мегданџије делиле мегдан, код невесте оживе успомене на Милоша и она чим јој девер заспе узме његов нож и њиме му одсече главу. Одатле побегне у Дробњак код Милоша, који је узме за жену.²⁾ Ово је по моме рачунању било око 1675 године.

Предање зна за кнеза Дракула Кнежевића. Он је, причају, био прво кнез, а затим хајдучки харамбаша. Као такав догужи Турцима и они га оптуже везиру у Травнику. Овај га добави на веру и наговори, да се окане четовања, а он му потврди старо кнештво и извади ферман, да га несме нико посећи без нарочитог царског фермана — како приповедају. Ја мислим, да је ово било у доба Карловачког мира (1699 г.).

Приликом доласка Редеп-паше Невесињаца у Дробњак (1702 г.) кнез Дракуле убије Ајдук-оцу у Мокроме.

Кнез Дракуле је учествовао 1718 г. у убиству турских шеова из Бишћа, који су били дошли у Дробњак да подижу џамије и оснују муслиманске колоније. Због овог Турци посеку кнеза Дракула и страшно се освете Дробњацима.

По Дракулу је био од Кнежевића кнез Никола. О његову богатству постоје читаве приче. И данас у селу Милошевићима показују развалине од једне куле, на којој се и сада распо знају дванаесторо врата.

Породична традиција зна за кнеза Ђура Кнежевића. Он је по народним пословима ишао везиру у Травник. И данас се у Дробњаку препричава један разговор који је вођен између кнеза Ђура и травничког везира.

¹⁾ Јов. Н. Томић: Састанак и договор српских главара у Кучима 1614 г. Београд 1901. С. 86.

²⁾ В. у Прилозима песму бр. 1.

У другој половини 18 века био је од Кнежевића кнез Јоксим Завишин. Он је био необично богат и врло угледан човек. Због тога је био три у оку никшићским Турцима и они су гледали на све могуће начине да га уклоне. Нуан Љуца из Никшића поручи му једног лета (око 1785) да више не сме прислуживати Усековање Св. Јована, јер је, бива, на тај дан Јоксимов предак Дракуле с Дробњацима побио шеове из Бишћа. Ову поруку Нуан пропрати и претњом, да ће се он сам лично постарати за њено извршење. Због овог кнез Јоксим позове седамдесет бираних Дробњака на славу. С њима дође и игуман Арсеније, старешина манастира Бијеле. Званице се закуну да ће прославити славу, па макар и с крвљу. Баш кад су били устали у славу Божју, бане Нуан с неколико Турака и преврне им трпезу, а свећу угаси. Због овог Јоксимов син, Стојан, убије Нуана. Тада настане борба између Турака и Дробњака, у којој буде мртвих с обе стране. Исту вечу кнез Јоксим са својима побегне у Босну и насели се негде на Гласињу, поред пута који је ишао од Скопља за Сарајево. Иза његова одласка 300 Турака из Никшића удари на Милошевиће, те поплачкају и попале Милошевиће. Светећи Нуана и његове другове убију Турци седамнаест Дробњака. После неког времена умире се Дробњаци с Турцима. О томе умиру пева народна песма, како су пребили:

„Малог Фата за три литре злата,
„Радована за два коња врана,
„За Илију од злата синију,
„Малог Тошу за свилену пошу,
„За Нуана ни лулу дувана“

Кнез Јоксим није дуго становао на Гласињу. Тамо његов син убије неког турског насилника, који је ишао за Сарајево, због чега Кнежевићи побегну у Дробњак.

Кнез Јоксим је имао синове: Дреку, Стојана и Драшка. Дрека је био неко време кнез а иза њега његов син Милутин. Драшкови потомци прозову се на уже Драшковићи и по њима се зове у селу Драшковића Главица.

Вемићи (14 кућа) у Буковици.

Вемићи су огранак брства Милошевића али не знају како су се раније презивали, нити кад су се одвојили од главног стабла. Садашње презиме добили су по Вемији, удови неког њиховог претка, који је умро 1780 г. Томе претку не знају име. Његова удова, Вемија, предигне с малодобним синовима, Николом Живком и Петром, из Милошевића у село Загуљ (око 1790), код своје родбине Ђерића. Родбина је ту населила. Одатле Живко око 1815 г. оде на Гласињац. Петар је имао синове: Радована, Радича и Матију, а Никола, Мијаила. Кад Турци из освете за Смаил-агом попале Дробњак (1840), тада три куће Вемића, колико их је тада били, пређу

у Буковицу, где су им била дотадашња катуншта и ту се стално настане у летњим колибама.

Глођаје (1 кућа) на Боану.

Они су огранак брства Милошевића. Не може се дознати, кад су се ни како одвојили од главног стабла, нити по чему су добили садашње презиме. До 1812 г. становали су у Доњој Бијелој, у месту које се зове Поље. Те године њихове две куће, колико их је тада било у Дробњаку, оду у Фочу и тамо се населе. За време херцеговачке буне 1878 г. Теофил Глођаја дође у Шавник, а доцније пређе на Боан. Око 1780 г. Никола због крви ускочи у Пљевља, а 1804 пређе у Фочу. Имао је Радована и Андрију. Од њих је сад тамо свега једна кућа, а од других нема нико.

Чупићи у Добрим Селима (2 куће) и у Меруљп (4).

Овај огранак се одвојио давно од главног стабла Милошевића. Не може се сазнати кад је то било, нити по чему су добили ово презиме, а свакако старије им је од 1600 год. Од свих огранака Милошевића најближи су им Чарапићи, који су се иселили из Дробњака. Раније су становали у Милошевићима. У другој половини 17 века били су бројни и богати. По народној песми њихова планинка „Чупића Илинка“ музла је три хиљаде и четири брва и она је: „У јомужи лице умивала, у приљеви ноге сапирала“. Она не хтеде дати тајин чети Баја Пивљанина, због чега им он удари с јаком четом (око 1684 г.) и заплени сток, а Илинку зароби и одведе у ропство. Њен девер Чупић Томаш даде се у потеру али без успеха.¹⁾

Из истог времена чувен је мегданџија Иван Чупић, који је дробњачке спорове с пограничним племенима, Пивљанима и Морачанима, решио у корист Дробњака. Прича се, да је на Крњином Камену у планини Јаворју посекао Крња Селаквића из Горње Мораче, а Рада Чавића из Пиве на Пријеспи под Дурмитором. Кад се око 1704 г. заваде Никшићи и Дробњаци, око неке девојке с Пошћења, одлуче, да се спор реши мегданом између Вука Николића из Озринића, познатог нам јунака из многих народних прича и песама и Ивана Чупића. Мегданџије поведу по 150 својих племеника и састану се код Аганова Убла на Крнову. Иван посече Вука, а њега убије Вуков заменик Асан Клечак, муслиман рисански, који је тада становао у новоподигнутој Никшићској тврђави.

Скоро кроз цео 18 век Чупиће су нападали никшићски Турци, због чега су се многи иселавали у Србију. Памте Милоша, Ниноша и неку удову Симону. Сви су они, веле,

¹⁾ Види у Прилозима песму под бр. 2.

одигли у Србију. Пред крај 18 века цела ова породица била је спала на свега једну мушку главу и то Станишу. Он се од турског зулума одметнуо у хајдуке и четовао је десетак година. Кад се окани четовања, насели се на Добрим Селима. Имао је сина Пеја, који је био сеоски кнез до 1858 г., када је то звање укидено у Дробњаку. Мијат Пејов преселио се 1840 г. у Меруљу и настанио у месту где су му била до-тадашња катуншта.

Јакићи у Добрим Селима (26 кућа) и у Меруљи (9).

Они су огранак Милошевића. Садашње презиме старо им је преко 250 година. Управо не може се ни приближно одредити доба ни узрок његова постанка. Раније су становали под Црвеном Гредом у Горњој Бијелој. Били су некада бројни. Око средине 18. века Јакићи спану на свега три куће, и то: Јанкову, Спасојеву и Алексину. Због нечег се разуре: Алекса оде на Малинско код своје тазбине Ђиласа, а Јанко и Спасоје у Никшић код Турака. Они их населе (око 1767) у кулу Лековића у селу Кочанима. Ту су, веле, становали око четрдесет година.

Јанко је имао: Давида, Паја, и Обрада, а Алекса Саву и Станка. Од Спасоја није остао нико. Јакићи у Кочанима обогате се и осиле. У пролеће 1807. неки Турчин удари старог Спасоја Јакића штапом по глави. Због тога Окица Пајов убије тога Турчина. Тада се сви разуре из Никшића и оду на Брезна у Пиви, а мало допније пређу у село Дубровско. Исте (1807) године Окица оде у Никшић и убије седам Турака: Милутин Давидов и Митар Пајов оду с Јованом Шибатијом и другим Херцеговцима Карађорђу на састанак. Тамо оба и погину исте (1809) године.

На Дубровском су становали око дванаест година, па пређу на Добра Села, где су се раније доселили потомци Алексе Јакића из Кошица.

Од Јакића је било више добрих јунака, а најчувенији је био Окица Пајов. Он се родио 1789 г., а преминуо 1853 г. Побео је много Турака и био је одличан стрелац.

Јакићи су се раније исељавали, али о тим исељеницима мало што знају. Од њих су Лучићи у селу Забрђу код Пљеваља. Има их десетак кућа. Такође су од Јакића и Топаловићи у Плевљима. Претци и једних и других су се иселили из Дробњака пре 1770 год.

Потомци помињатог Алексе Јакића броје сада у Дробњаку једанаест домова, а остали су од Јанка.

Пасови; Симо (рођен 1856) — Давид — Милован (рођен 1793) — Давид — Јанко.

Исељени и ишчезли огранци Милошевића.

Ово велико и старо братство, као што смо пре рекли, разгранало се на многе огранке, од којих су се неки потпуно иселили из Дробњаке или су се ту ископали. Нама су познати само: Чарапићи, Маринковићи, Баљуше и Вучинићи, и о њима ћемо овде опширније говорити. Вероватно да је било и још огранака од овог браства али ми о њима нисмо могли ништа сазнати!

Маринковићи.

Традиција каже, да су Маринковићи становали у Доњој Бијелој. Били су род Чупићима и Чарапићима, дакле огранак Милошевића. Не знају тачно кад их је и како нестало у Дробњаку. У народу се сачувао фрагменат народне песме:

„У Чупића и у Чарапића
„Три хиљаде и четири брва,
„У Вучете, у Маринковића,
„У њег брва нема ђавољега,
„Нити има од срца евлада,
„Али гради од злата дијете.“

Према овој мисли, да се ова породица утрла с Вучетом. Ако је то тачно онда их је нестало у другој половини 17 века. То претпостављамо по томе што се Вучетино богатство пева с богатством Чупића и Чарапића, које је пленио Бајо Пивљанин око 1683 год. Из предања знамо, да су после овог напада харамбаше Баја, јако настрадали и Чупићи и Чарапићи. Ових последњих је убрзо иза тог напада нестало у Дробњаку, јер су се сви иселили у Србију.

Баљуше.

О њима се зна, да су огранак браства Милошевића. Становали су на Бранковом Поду у Добријевићима. Не може се сазнати кад су се и како одвојили од главног стабла, нити по чему су добили ово чудновато презиме. У Дробњаку их је било до око 1820 г., када се њихов последњи изданак, Јанко одселио на Гласињац.

Вучинићи.

Они су огранак Милошевића. Не може се сазнати, кад су се би како одвојили од главног стабла. Изгледа, да је то било врло давно. Становали су у Доњој Бијелој, ту их је било до око 1750 г., када се последњи иселе преко Таре негде у околину Пљеваља. Од њих има једна кућа код Данилова Града, која је ту дошла за време херцеговачког устанка 1875 године.

Око 1730 г. Перко Вучинић из Бијеле оде у Орах код Билеће и тамо се насели и ожени. Имао је сина Тома, а он синове: Гајуна, Тодора и још двојицу, од којих један оде у Невесиње, а други у Сарајево. Неки пређу из Ораха у дотично село Паник. У Ораху их има сада десет, а у Панику седам кућа. Они тамо славе Ђурђев дан. Прислуге немају.

Вучинићи су у Доњој Бијелој оставили трага у називима: „Вучинића Гора“, „Вучинића Њиве“ и „Вучинићи“ у засеку Милошевићима.

Чарапићи.

Чарапићи су огранак браства Милошевића. Не може се сазнати, по чему су добили ово презиме, нити кад су се одвојили од главног стабла. Свакако је то било пре 1600. г. Од свих огранака Милошевића најближи су им били Чупићи. У другој половини 17. века били су врло богати. Тада је од њих био и један поп, коме се не памти име. Познати харамбаша, Бајо Пивљанин, удари им на стоку и целу заплени.¹⁾ Тада се заваде с Бајовим хајдучима и морадну пребећи на десну обалу реке Бијеле. Због тога осиромаше и мало доцније оду у Србију.

У Дробњаку тврде, да су од њих Чарапићи у Белом Полеку под Авалом, од којих је био Васа Чарапић, војвода грочански

Мандићи.

Мандићи су дошли у време досељавања Срба у ове земље у заједници осталих Новљана најпре у Босну, а одатле мало доцније прешли у Бањне и ту се привремено настанили. Из Бањана с осталим Новљанима пређу у Дробњак и населе се у Придворици. Прича се, да су Мандићи изгубили осамнаест ратника у борбама, које су се, одмах по њихову насељавању у Дробњак, повеле између Новљана и Крича. Оволики број погинулих доказује, да су Мандићи тада били врло бројни и да су се доселили у великом броју. Овој претпоставци иде у прилог и чињеница, што су Мандићи приликом насељавања заузели врло пространо земљиште. Зна се из предања и докумената приложене породичне историје, да се њихово земљиште није прекидало од села Пошћења у Дробњаку до Петрове Цркве у никшићској вароши. У самој Никшићској Пољу имали су земље око 450 дана орања. Поред тога њихово је било пола Лукова. По освојењу Језера од Крича припало им је пространо земљиште око старе тврђаве Пирлitora и око главног прелаза преко Таре на Леверима, где је био стари римски мост.

¹⁾ В. бр. 186. у рукоп. збирци А. Лубурића у Српској Краљ. Акад. Наука у Београду.

У другој половини 14. века Милеша Мандић био је дробњачки војвода. Кад су кнез Лазар и краљ, Твртко 1374. повели борбу с Никомом Атмановићем господаром Ужица, Требиња и Оногшта, у циљу да поделе његову државу, тада је војвода Милеша с Дробњацима стао на страну кнеза Лазара и „пролио своју крв за верност и подаништво именованом господару.“ Кнез Лазар му је дао тада многе повластице и ослободио све земље његове и његова браства од ма какве порезе.¹⁾ Он је имао и свој грб на коме се види његова слика са женом и децом.²⁾ Његови попомци прозову се на уже Милешевевићи. Они су имали племенско капетанство до пред крај 17. века, када се (око 1685.) последњи њихов капетан, Јован, преселио у Рисан.

Из једног документа породичне историје овог браства дознајемо да је султан Мурат (?) Отмановић позвао к себи капетана Милоша Милешевевића Дробњака из Придворице и да му је тада поменути капетан показао „своје карте од књаза српског Лазара, које доказују верност, коју је увек фамилија Милешевевића показала књазу Лазару и како је пролио своју крв за верност и подаништво именованом свом господару.“ Султан му је тада (16. августа 1542.) потврдио све добивене повластице од кнеза Лазара. Поред тога допустио му је „да постави свој грб“ и ослободио од порезе све земље у границама означеним у повељи књаза Лазара. Сем тога ослободио је њега и све његове потомке за вечита времена од плаћања ма какве дажбине на производе са његове земље, Напослетку именовао га је заповедником на дванаест дробњачких кнежева и поклатио му „за тај знак једну позлаћену сребрну сабљу, да му буде доказ и знак и његове верности и услуге, које је показао његовом суверену.“³⁾

Интересантно је, да ова аудијенција капетана Милоша Милешевевића код султана и добијање великих повластица пада одмах иза погибије Хусреф-бега босанског намесника у Дробњаку.

Из другог једног документа сазнајемо, да је дробњачки капетан Симеон Мандић (Милешевевић) с кнежевима Јованом Николичићем, Николом Балотићем, Стеваном Косорићем и са 300 Дробњака био у војсци босанског везира Кукавице, која је разрушила Чаво и принудила Црногорце на плаћање харача. Том приликом нарочито се истакао капетан Мандић, због чега је од везира добио на дар: један копоран од финога сукна црвене боје сасвим постављен са лисичином на врховима и сем тога (везир) даровао му је један златни прстен са каменом и његовим отиском.⁴⁾

Народна традиција зна за кнеза Дракула Мандића. Он је, вгле, имао пет синова: Андријаша, Гојка, Бојка, Лаза, Јоксима

¹⁾ В. докуменат II у приложеној породичној историји породице Дробња ксвића. ²⁾ В. опис грба у почетку поменуте историје.

³⁾ Ibidem под бр. I. ⁴⁾ Ibidem под бр. I.

и Илију. Имао је и кћер Милицу. Неки паша из Пљеваља дође у Дробњак да купи хараче. Пане на конак у кнеза Дракула. Заиште кнежеву Милицу за конака, а за својих бираних два-наест Турака дванаест најлепших дробњачких девојака. Дракуле обуче момке у девојачко рухо, а сина Андријаша у Миличино и потури Турпима место девојака. По ноћи Дробњаци убију пашу и његове доглавнике. Кнез одмах побегне за Никшиће и склони се у Брда. Насели се у село Загреду при Гарчу. Најмлађи кнежев син, Јоксим, приликом овог бегства затекао се код стоке у Дурмитору и тамо остао. Неки Брђанин испроси у кнеза Милицу. Натури се један Пјешивац и из зависти убије Брђанина. Тада кнежев син Бојко из освете убије тога Пјешивца. Због тога кнез са синовима побегне преко Црне Горе и добежи на Леденице више Рисна. Ту се мало задрже и кнез премине. После тога синови му се растуре: Бојко оде у Грбаљ и од њега су тамошњи Бојковићи; Гојко оде у Мокрине и од њега су херцег-новски Гојковићи, Лазови и Илини потомци се доцније стално настале на Леденицама и од њих су тамошњи Лазовићи и Илићи; а Андријаш право оде у Зупце, а доцније у Грахово и од њега су тамошњи Андријашевићи. По моме рачунању ово је било око 1615 године. Исаило Т. Томић Дробњак пише да је то било око 1616.¹⁾ О овој разури и растурању Дракулових синова писао је опширно Дионисије Миковић, игуман манастира Бање код Рисна.²⁾ Код њега има и неколико грешака. Тако он место Андријаша ставља његова унука Кристивоја; за Кешеље вели да су од Кристивоја, а нису уопште од Дракула, него су огранак Мандића; за Дробњакониће у Рисну вели, да су од једног Дракуловог сина, а нису, него од његова браственика капетана Јована Мандића, који је био синовац кнежеву сину Јоксиму, од кога су Јауковићи.

Капетан Иван Милешевић-Мандић био је код султана у аудијенцији и том приликом показао му је старе документе, у којима су набројане многе повластице његовој фамилији. На основи тих старих докумената издао му је султан (24 јуна 1671.) ферман, с којим му је потврдио све старе повластице, које се односе на плаћање порезе на земљу и царине на производе; потврдио му границе земљишта у селима Мокром. Пошћењу, Придворици и „Ехсеру“ (?) испод Пирлitora; поставио га заповедником над дванаест дробњачких кнежева и дозволио му да подигне цркву, храм Св. Арханђела, у Придворци.³⁾

Последњи дробњачки капетан од овог браства био је Јован Мандић. Он се због нечег завади с Богом Лаовићем из Затарја. Једном приликом Лаовић удари Јовану на овце у

¹⁾ И. Т. Т. Д. у чланку „Искрице“ у 27 бр. листа „Наше Доба“ за 1886.

²⁾ Дионисије Миковић у чланку: „Писма с Горњих Леденица“ у подлистку листа „Српски Глас“ за 1892 год. бр. 48.

³⁾ Види документат под бр. III у помињаној породичној историји Дробњаконића.

Ивици, посече му оца и два брата, а овце заплени. Због тога се Јован пресели у Рисан (1684-87). До неколико времена његов стриц Јоксим (Јаук) Мандић пошаље му извешће, да се Божо очекује у Превих. На то Јован дигне чету, дође у Ивицу, ту ишчека Божа и посече, а затим се врати у Рисан.¹⁾

Предање каже, да су Мандићи у једно доба били толико бројни и богати, да је из њихова села, а из њихова браства, излазило по 70 коњика и да је по 70 Мандића с мачевима учествовало у племенским скупштинама на Беришиној Луци. Ово се свакако мора односити на доба пре 1680 г.

Браство Мандића, које је било бројно и у време насељавања у Дробњаку, почело се давно раздвајати на огранке. То разбрасавање морало је почети на много времена пре Косовске Битке (1389). У најстарије огранке, без сумње, могу се урачунати Терзићи, који се помињу у дубровачким архив. књигама још 4 априла 1407.²⁾

Сада се у Дробњаку нико не презива старим и заједничким презименом Мандића. Њега су потпуно заменила нова. Данас су од Мандића ови огранци у Дробњаку: Јауковићи, Парашуићи, Шаулићи, Дурковићи, Даниловићи, Делићи, Остојићи и Јакшићи. Они броје укупно 107 домова.

О свим овим огранцима говорићемо посебно ради боље прегледности.

Јауковићи у Придворици (24 куће) и у Вукодолу (12).

Јауковићи су огранак Мандића. Садашње презиме добили су по Јоксиму, сину кнеза Дракула Мандића. Кад се кнез Дракуле због убиства пљеваљског паше разурио и побегао у Брда, Јоксим се тада затекао код стоке у Језерима. Прича се да је за опем и браћом толико јаукао, да су га прозвали Јауком, а његове потомке Јауковићима. Веле, да је био најмлађи кнежев син. Према једној народној песми био је жив око 1685 г.³⁾ По нашем рачунању родио се око 1600 г. Нисмо могли сазнати колико је имао синова, нити дознати њихова имена. Један његов потомак, Бојо, одселио се у Пиву и од њега су тамошњи Бојати, а други у Савцак и од њега су тамошњи Леовци.

Сви данашњи Јауковићи у Дробњаку су од браће: Павла и Саве. Они су рођени око 1740. Отац им се звао Јоксим. Он је био унук или праунук првог Јоксима, сина кнеза Дракула. Овај последњи Јоксим имао је и трећег сина, Милића, који се отселио у Бавчиће код Пљеваља. Тамо се његови потомци прозивају Бавчићима.

¹⁾ Бр. 104 рукописне збирке А. Лубурића у Срп. Краљ. Академији Наука. Div. Сапс. XXXVI (по исписима г. Вл. Ђорговића).

²⁾ Песма под бр. 104 у рук. збирци А. Лубурића у Српској Краљ. Академији Наука.

Павле Јоксимов, је имао синове: Живка, Јоксима и Стојана, а Сава: Ђорђија, Максима и Јована. Јауковићи су познати јунаци. У разним борбама истакло се више Јауковића. У борби Дробњака с пашом Миљевином (1812) Живко је у Комарници посекао Сулејман-бега Сијерчића. Његова брата Јоксима ухвати Смаил-ага Ченгић 1834 г., и стреља на Језерима. Милија Живков био је сеоски кнез и врло угледан човек. Кад је Смаил-ага Ченгић полазио за Дробњак у септембру 1840 г. узео је неколико виђених Дробњака у таоство у Мостару и међу њима кнеза Милију. Кад се у Мостару сазнаде за Смаил-агину погибију Турци потрују дробњачке таоце. Неки од њих успеју побећи и са собом понесу од тровања болесног кнеза Милију. Он умре у путу на Безује у Пиви.

Пасови. Новак (рођ. 1856) — Симо — Живко — Павле — Јоксим.

Славе Арханђелов дан, а прислужују Ђурђев дан.

Јакшићи (1 кућа) у Пошћенском Крају.

Јакшићи су огранак Мандића. Садашње презиме су добили по попу Јакши Мандићу, који се, према моме рачунању, родио око 1710 г. Имао је синове: Данила, Максима и Радоја. Максим је био кнез и као такав помиње се у једном документу око 1775¹⁾. Његова кћер Ана, рођена 1782., била је удата за Николу Михаилова Драгићевића из Требјесе.²⁾ Око 1770 преселе се синови Јакшини у Језера и у Палежу начине једну велику кулу. У њој су становали у заједници све док им је не запали нека војска, а тада им се синови растуре по Језерима. По попу Јакши сада се презива свега једна кућа и она је од Радоја, а остали његови потомци добију нова презимена, те се сада презивају: Дурковићима, Даниловићима и Шаулићима.

У Придворици су оставили трага у називу „Јакшића Зидине“.

Славе Арханђелов дан, а прислужују Ђурђев дан.

Даниловићи у Врелима (5 кућа) и у Јунча-Долу (6).

Даниловићи су огранак Јакшића. Презивају се по Данилу, сину попа Јакше. Он је имао синове: Луку, Митра и Лаза. Прво су се настанили у Палежу, па доцније пређу у Врела, а одатле једна кућа пређе 1858. у Јунча До, где им дођу још неколике 1879 г.

Славе Арханђелов дан, а прислужују Ђурђев дан.

¹⁾ В. докуменат под бр. VIII у помињатој породичној историји Дробњаковића.

²⁾ Казиванџ стары Требѣшана стр. 217.

Дурковићи у Врелима (13 кућа) и у Јунча-Долу (2).

Прозивају се по Дурку, сину кнеза Максима Јакшина. Дурко је имао синове: Саву, Јована и Пера. Рачунају да је рођен око 1770. Сава Дурков прешао је из Врела у Јунча-До око 1858.

Славе Арханђелов дан, а прислужују Ђурђев дан.

Шаулићи у Жабљаку (2 куће) и у Јунча-Долу (3).

Шаулићи су од Радоја сина поп-Јакшина.

Садашње презиме су добили недавно по деди Спасоју, кога су због нечега прозвали Шаулом, па му потомке прозову Шаулићима, а тако исто и потомке његове браће: Новака, Мића и попа Саве. Овај огранак дао је неколико знаменитих људи. У Вукаловићевом устанку јако се истакао Спасоје Шаула.

Раније је био кнез. Погинуо је у Пиви 1861. У Невесињском устанку истакао се Ђока, а из доба уставне борбе у Црној Гори познат је његов син Милош.

Пасови: Новица — поп Петар — кнез Спасоје (рођ. 1821) — кнез Симо — Алекса — Радоје — поп Јакша.

Остојићи у Врелима (16 кућа) и у Јунча-Долу (2).

Остојићи тврде, да су огранак Мандића и да се прозивају по неком претку Остоји, за кога не знају кад је живео. Међутим огранци Мандића тврде за њих, да они нису од Мандића, него да су од неке њихове одиве, која је оставши удова довела у род мушко дете од кога су Остојићи. Ја нисам могао утврдити, која је од ове две верзије тачнија, али сам Остојиће унео међу огранке Мандића.

Зна се о њима тачно, да су сви данашњи Остојићи од Митра, који се око 1770 иселио из Придворике у Језера са синовима попа Јакше. Његови потомци су се сељакали по Језерима неко време, док се нису стално настанили у Врела. Одатле је Јоксим Стеванов 1879 прешао у Јунча До и од њега су тамошњи Остојићи. У Вукаловићевом устанку (1857-62) видно се истакао Милугин Остојић.

Параушићи (6 кућа) у Скоку.

Параушићи су огранак Мандића и раније су се презивали Вуковићима. Њихово одвајање од Мандића било је врло давно. Садашње презиме добили су, веле, по једноме претку, који је парио озебле уши. Око 1750 закрве се с Делићима који убију једног Параушића, а они с помоћу никшићких Турака три Делића. Параушића има исељених у Гласинац и Србију.

Славе Арханђелов дан, а прислужују Ђурђев дан.

Делићи у Комарници (8 кућа) и у Вукодолу (6).

Делићи су огранак Мандића. Од главног стабла су се одвојили врло давно, можда још у 16 веку. Не знају по чему су добили садашње презиме. Вероватно, да је неки њихов предак ишао у турску војску и служио у делијама, а зна се, из предања да су Дробњаци у једно доба давали по неколико људи за у турску војску. Такав је случај с пивским Делићима. Њихов један предак ишао је у турску војску и био у делијама. Иначе су се презивали Лаловићима до тада.

До око 1750. Делићи су становали у Скоку а тада се заваде с Параушићима и убију им једног. Да се освете Параушићи се удруже с никшићким Турцима и убију три Делића. Због тога се преостали Делићи иселе у Прошћење преко Таре. После 60 година, како веле, Мијат и синовац му Милутин из Прошћења дођу у Дробњак и населе се код Крстајића у Комарници. Мијат је имао синове: Митра и Милована.

Око 1885 почели су се исељавати у Вуколо у дотадашња катуништа. Има их и сада у Прошћењу. У Скоку су оставили трага у називу „Делића До“.

Славе Арханђелов дан, а прислужују Бурђев дан.

Исељени и ишчезли огранци Мандића.

Од браства Мандића има више исељених и ишчезлих породица. Ми знамо за Лазовиће и Илиће у Леденицама више Рисна, Бојковиће у Грбљу, Дробњаковиће у Рисну, Гојковиће у Херцег-Новоме, Кешељевиће и Андријашевиће у Грахову. Бојате у Пиви, Мићовиће у Бањанима и Леовце у Сандаку,

Поред ових огранака знамо за ишчезли огранак Терзиће. Вероватно је било још огранака од овог браства али ми до сада нисмо о њима могли прибавити података.

Ја ћу сада овде одвајање и одсељавање поменутих огранака приказати у најкраћим потезима.

Мићовићи.

Они су огранак Мандића. Раније су се презивали Цвијетићима. Изгледа, да су се од Мандића давно одвојили. Знају и причају, да им се у Бањане доселио Дајица Цвијетић око 1750 г. Он је имао сина Мића. Не знају, да ли је Дајица ту дошао директно из Дробњака или из неког другог места. Насели су се у Пригредини код Велимја. Мићо је имао синове: Илију, Пеја, Видака и Гаша. Ту, у Пригредини, има их 12 кућа.

Славе Бурђев дан, а прислужују Арханђелов дан.

Бојати.

Бојати су од Јауковића из Дробњака. Они су од Боја Јауковића, који је због крви побегао у Пиву и најмио се код Кнежевића у Црквицама. Доцније се одликује у прогањању неких Цигана, који су у Црквицама хтели основати стално насеље. Тада га ту кнез Кнежевић насели. По моме рачунању Бојово насељавање у Црквицама било је око 1750 г. Имао је синове: Вукоту и Станишу. По њему се и прозову Бојатима, а по њима место које су населили Бојати. Тамо их сада има једанаест кућа.

Славе Бурђев дан.

Дробњаковићи (2 куће) у Рисну.

Они су огранак дробњачких Мандића. Данашње презиме добили су по месту одакле су се доселили у Рисан. Ту им се доселио предак капетан Јован Мандић око 1685 г. С. Накићеновић пише да су се Дробњаковићи доселили у Рисан 1692 г.¹⁾ Да ова година није тачна, види се из једног документа у приложеној породичној историји ове породице, у коме млетачки провидур у Котору Лоренцо Соганца пише 4 марта 1797., за Митра Дробњаковића, да су му се стари доселили у Рисан пре 1687 г.²⁾ Капетан Јован преселио се из Дробњака у Рисан због свађе с Божом Лаовићећ из Затарја — како смо већ раније рекли. У Рисну су били врло угледни, нарочито због својих трговачких и политичких веза с Дробњацима и другим херцеговачким племенима.

Славе Бурђев дан, а прислужују Арханђелов дан.

Андријашевићи (33 куће) у Грахову.

Они су од Андријаша сина кнеза Дракула Мандића из Дробњака, по коме су и добили садашње презиме. Андријаш и Гојко, од кога су херцеговски Гојковићи, населе се по смрти свог оца у Мокринама код Новог у Боци. Ту се Андријаш ода трговини.³⁾ Доцније се завади са неким ортаком, који га је хтео покрасти, убије га и побегне у Зупце. Тамо се насели. Имао је ту једног сина од кога су тамошње Курајице и Лери. Веле, да је ту становао седам година, па се са сином Буром пресели у Грахово и насели у Вилусе. Буро је имао синове: Вујадина, Вукашина и Крстивоја. Приповеда се, да је код ова три брата ноћио Св Василије приликом свога пута за Пећку Патријаршију око 1651 г. и да га је тада Крстивоје пратио до Лозе на Рудинама, где га је предао кнезу Ивану Вујачићу (Лубурићу), који га је отпратио даље Никшићу. Вукашин Бу-

¹⁾ С. Накићеновић: „Бока“ (Етногр. Зборн. Срп. Краљ. Акад. XX стр. 523). ²⁾ В. документ под бр. V пом. пород. историје Дробњаковића. ³⁾ Види помињати чланак Дионисија Миковића у Српском Гласу за 1892 бр. 48.

ров, како се прича и пева у песми, погинуо је као четник у чети Баја Пивљанина на Грдијевићима око 1663 г. Андријашевића има исељених по Херцеговини, Босни и Србији. Од њих су Граовци у селу Лукавцу у Невесињу. Тамо се отселио Лако Мијатов око 1780 г. Он је имао Дукицу, а овај Никољу, који је био кодобаша у Невесињу и он је играо врло видну улогу у припремању невестињског устанка 1875 године.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Арханђелов дан.

Кељешевећи (15 кућа) у Грахову.

Они су огранак Мандића из Дробњака. Не зна се, кад су се и како одвојили од главног стабла Мандића. У Грахову им се доселио најдањи познати предак, Трифко, код Бура сина Андријашевог и населио у Миљевом Дому, под брлом Јаргичом. Доцније се помакне под Кешељеву Градину, која се раније називала „Патрошева Градина“, веле, по некоме капетану Рајичу Патрошевићу, оцу познатог нашег јунака Реље Бошњанина.

Ђуриша, син или унук Трифков, био је добар четник и он је с Вукашином Андријашевићем дигао чету и с њоме опколио једну турску караулу у Коравлици код Билеће, коју је бранило тридесет и осам турских пандура. Они се не хтедну предати, те их Граховљани погоре у караули. То је било око 1655. Доцније њих оба оду с Бајом Пивљанином на Грдијевиће и тамо погину око 1663 год.

Кешељевићи су се расељавали. Има их по Херцеговини и Босни. Знају за отсељеног Станка Кешељевића у Високом у Босни. Он је, причају, о Ускрсу око 1748 г. продавао вино код пркве у Вилусама. Кнез Вулина Булајић проспе му вино од силе и шале, због чега га Станко убије и утече у Високо. Сад тамо има више кућа од њега.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Арханђелов дан.

Бојковићи (6 кућа) у Грбљу.

Бојковићи су од Бојка, сина кнеза Дракула Мандића из Дробњака, који се разурео из Придворице око 1615 г. По Бојку се и прозивају Бојковићи. Он се населио у селу Вишњеву у Горњем Грбљу, где и сада станују његови потомци.

Славе Велику Госпођу.

Илићи (11 кућа) у Леденицама.

Садашње презиме су добили по Илији, сину дробњачког кнеза Дракула Мандића, који се и доселио на Леденице више Рисна, где и сада станују његови потомци.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Трнову Петку.

Лазовићи (15 кућа) у Леденицама.

Они су огранак Мандића из Дробњака. Садашње презиме су добили по Лазу, сину помињатог кнеза Дракула, који се и доселио на Леденице и по коме су и добили садашње презиме. С. Накићеновић за њих каже, да су ту дошли 1710 г.¹⁾ Међутим та година није тачна, јер су они на Леденицама још од око 1615 г. Има их много отсељених по разним крајевима а нарочито Невесињу, Грахову, Никшићу, Косову и т. д.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Трнову Петку.

Терзићи.

Они су били огранак браства Мандића и одвојили су се врло давно од главног стабла Мандића. Под овим презименом, Терзићи, помињу се у дубровачким архив. књигама још 1405 г. Тамо се 4 априла 1405 г. помиње Гојислав Терзић, Влак de cathono de Nenchovich.²⁾ Нема сумње, да је катун Nenchovich данашње село Нинковићи код Пирлитора у Језерима. Крај око Пирлитора припадао је и раније браству Мандића. Нисам могао сазнати, кад је и како нестало Терзића у Дробњаку. По моме мишљењу нестало их је пре 1700 г. У Дробњаку су оставили трага у називима „Терзићи“ у селу Придворици и „Терзића Продо“ у засеку Јаворју у Језерима.

Леовци у Пљевљима (2 куће), у Крћама (5), у Брвеници (4), у Ужицу (1, и у Београду (5).

Они су огранак Јауковића из Дробњака. Садашње презиме су добили по месту Леовом Брду под планином Љубишњом у Санџаку, где им се прво населио најстарији предак, кад је дошао из Дробњака. Не памте му име они с којима сам ја говорио. Знају, да је побегао од крви и да је због тога променио презиме и славу Арханђелов дан. Причају, да је тај њихов предак, који је дошао из Дробњака, имао синове: Илију, Стевана и још двојицу, којима нисам могао сазнати имена. Илија се отселио некуд у Босну, а Стеван код Челебића и од њега су тамошњи Стевановићи. Од оне друге двојице су Леовци у Санџаку и Србији. Рачунајући по пасовима Леовци су побегли из Дробњака око 1760.

Од ове породице било је више јунака, а нарочито је чувен Маринко Аксентијев. Он се родио у Крћама код Пљеваља, а доцније се преселио у Ошевине. Ту му Турци убију брата Милоша. Због тога се одметне Маринко и убрзо постане чувен харамбаша. За све време Вукаловићевог устанка водио је бројну чету по Санџаку и Херцеговини, а по умиру устанка прешао је у Србију 1867 и настанио се у Ужицу. У августу

¹⁾ С. Накићеновић: „Бока“, стр. 518.

²⁾ Div. Sanc. XXXVI (по исписима г. Вл. Ђоровића).

1875 пошао је с четом добровољаца херцеговачким усташима у помоћ и бунећи народ по Сандаку задао Турцима много јада. Његово је јунаштво опевано у многим народним песмама.

Милан, брат Маринков, ускочио је за време херцеговачке буне (1875) у дробњачка Језера, а по завршетку рата пресељено се 1880 у Ужице. Имао је три сина, од којих двојица станују у Београду.

Пасови: Милован (рођ 1904)—Јован—Иван—Митар. Митар и Аксентије, отац Маринков, били су рођена браћа. Њихов се исти дед доселио из Дробњака.

Сада славе Јеремијев дан (1 маја).

Вуловићи (2 куће) у Доњој Бијелој.

Према породичној традицији Вуловићи су се у време насељавања Срба у овим земљама прво населили у Босну, негде око Травника, а одатле после краћег времена, прешли у Херцеговину и населили се у Бањанина Причалају племену Новљанима и од свих њих најближи су им Церовићи и Корорићи. Веле, да су ова три браства од три рођена брата, који су живели у прастарој домовини. У ове земље доселили су се као засебна браства, што значи да је њихово разрођавање било пре њихова досељавања на Балкан. Из Бањана у заједници осталих Новљана преселили су се у Дробњак и населили око извора реке Бијеле или, како они кажу, код извора Дрине. У време насељавања у Дробњаку били су бројни и угледни. То се види нарочито по томе, што су тада приликом поделе од Крича освојеног земљишта, заузели пространо земљиште, које се пружало од средњег тока реке Буковице до брда Требјесе код Никшића, а на исток до Малошевског Потока у Горњој Морачи. Још у време насељавања били су кнежевска породица. Народна традиција зна, да је кнез Вуловић изазвао прву борбу досељених Новљана у Дробњаку с Кричима. О томе се прича овако: У најстарије доба граница дробњачка и кричка ишла је горњим током реке Буковице до према Боровцу. Она им је била заједнички водотој. Пободу им се волови на водопоју и крички надбоду дробњачке. То буде криво дробњачким чобанима и они се пожале кнезу Вуловићу. Овај их научи да неке чашице с гвозденим шиљцима нагакну на роге својим воловима и да их тада нагнају на кричке. То они и учине и њихови волови с тим шиљцима „погрде“ кричке. Због тога дође до првог и крвавог сукоба између Крича и Дробњака, који се сврши победом Крича.

У једно доба, које се тачно не може одредити, становали су на Лукову више Никшића. Ту у очи Бижића убију неког оногошког старешину, због чега се пресеље у Бијелу, где су раније становали. Не може се сазнати, ко је био тај старешина Оногошга, што су га убили. Они мисле, да је био

Грк. Врло је вероватно, да су се из Бијеле премакли у Луково, због пораза који су претрпели Дробњаци с Кричима, када се нарочито експонирао кнез Вуловић, као што смо мало раније рекли.

Вуловићи тврде, да су они основали манастир Бијелу. То им признају и друге породице. То исто тврде и иселени Вуловићи у србијанском Подрињу. Они су се из Дробњака иселили у 18 веку. Ни једни ни други Вуловићи не знају никаквих детаља о оснивању манастира, из којих би се могло одредити време, макар и приближно. Само веле, да је то било врло давно.

Ја сам у Никшићској Жупи сазнао од старог гуслара и приповедача, сада покојног, Милована Чворовића, да постоји народна песма о подизању манастира Бијеле. У песми се каже, да су манастир подигли бав Козлина из Тушине и кнез Вуловић уз богат прилог светог краља Владимира. Још се ту пева, да су тада Дробњаци потукли Бугаре на Тари и да се манастир звао Туњемирски.

Ова песма може имати и нечега историскога, тим пре што се зна по Дукљанину, да је свети краљ Владимир, владао и Дробњаком.¹⁾

Уопштено је народно предање, да је један Вуловић у време подизања Морачког Манастира дао свој прилог манастиру. Прича се, да је тај Вуловић, чије име није сачувала народна традиција, тада (1252) отишао из Бијеле у првеним чакширама и „на бијелу коњу оћерао товар бијелог брашна, мљевена у млину Црнку“, који је на извору Бијеле. Веле, да се до тада Бијела звала Црна и да је тада „краљ Неманић“ наредио, да се од тада зове Бијелом, јер вели: „крај који даје овакве људе и овакво брашно, не треба да се зове Црна него Бијела“. Ово причају Вуловићи с великим поносом и тврде да их је тада краљ благословио.

До пред крај 17 века Вуловићи су поред кнежева дали и много свештеника. Последњи свештеници од овог браства били су у Дробњаку поп Спасоје и калуђер Аксентије. Кад је Бајо Пивљанин с четом ударио (око 1684) на овце Чупића и Чарапића у Крнову и запленио их²⁾ заробивши Илинку Чупића „планинку“ поп Спасоје се дао у потеру и до Кусињског Моста у Никшићу убио, како песма пева, седамнаест хајдука. Зато га ту Бајо ишчека и убије.) Веле, да су се због тог догађаја тада заветовали Вуловићи, да он њих више не буде свештеника. Изгледа, да су овај завет и одржали, јер ја нисам могао дознати ни за једног њихова свештеника у Дробњаку, после овог догађаја.

¹⁾ Попа Дукљанина Летопис. Издање Др. Ивана Црнчића, стр. 41. Краљевица 1874.

²⁾ В. у Прилозима песму бр. 2.

Ово браство се почело давно делити на огранке, који су с добијањем новог презимена почињали своју посебну историју. За поједине огранке не може се никако сазнати, кад су се и како одвојили од главног стабла Вуловића. То значи, да је то било врло давно, можда и пре Косовске Битке. Данас у Дробњаку има једанаест породица, које су се одвојиле од Вуловића. То су: Шћепановићи, Кекићи, Беговићи, Гордијанићи, Гујићи, Зорићи, Јевтићи, Шобићи, Јованићи, Жугићи и Ђерковићи. Све ове породице броје укупно 113 дома. Старо заједничко презиме Вуловићи задржао је један мали део, свега две куће, и ја ћу сада продужити да говорим о овоме делу.

Део овог браства, који је задржао најстарије презиме, био је у првој половини 18 века врло бројан. То се нарочито види по томе, што је, по предању, куга од 1732 поморила осамнаест одраслих Вуловића. Мало иза тога неколико њихових кућа иселило је у србијанско Подриње. Они веле, да су становали на извору Дрине и да су се, приликом селења држали њене обале до према Лозници. Из једног записа сазнајемо, да је Милош Вуловић из Бијеле становао 1752 у Вутогу код Варадина.¹⁾ То значи, да је било Вуловића и у Аустрији.

У 18 веку од њих је најпознатији Стеван Вуловић. Прича се да га је отац, Милић, родио у деведесетој години. Од четрнаесте године одметнуо се у хајдуке и убрзо постао харамбаша. Пред смрт бројила му је чета петнаест друга. Он је 1785 г. с војводом Станишом ишао Махмут-паша Бушатлији у Скадар и том приликом добио алај-барјак над свом Херпеговином.²⁾ То је највеће јуначко одличе. По повратку из Скадра одметнуо се од Бушатлије, због тога овај пошаље Шиша Дервића из Никшића с тридесет Турака, да га убије. Састану се на веру и Шишо рани Стевана. Однесу га рањена у манастир Подмалинско код игумана Саравеле, који га упуту народном лекару Радулу Радовићу из Горње Мораче. Он је тада био на катуну за Семољем. Ту га Турци пронађу помоћу неког Ђуришића из Тушине и посеку.

Они и сви њихови огранци славе Ђурђев дан, а прилажују Никољ дан.

Шћепановићи (20 кућа) у Горњој Бијелој.

Они су огранак Вуловића. О њихову одвајању прича се ово: Кад је куга (1732) поморила Вуловиће, тада умре и кнез Вуловић. Традиција му незна име. Остане му мајка и синови Ђура и Шћепан. Веле, да је тада Ђура имао седам година,

¹⁾ Љ. Стојановић. Записи, књ. II, бр. 3027.

²⁾ Бр. 9. у помињаној рукописној збирци А. Лубурића у Срп. Краљ. Академији Наука.

према чему био би рођен 1725, а Шћепан је био млађи. Поред њих је живео неки Гуја са девет синова. Сви они прекуже. Гуја оде везиру у Травник и успе, да везир даде кнештво његову сину Митру. Кад ово дознаде баба Вуловића, оде везиру у Травник и собом поведе малог Ђуру. Покаже неке старе берате и успије да везир раскнежи Гујића, а закнежи малог Ђуру. Према старим бератима даде му нови, у коме је, веле, писало: да дванаест везира, ако би седело, а дошао кнез Вуловић, морају устати и начинити му место. Кнез Ђура помиње се као шаит (седок) на једној сетенцији манастира Бијеле од 1739 г.¹⁾ Имао је синове: Стојана и Аћима. Стојан је имао: Аћима и Драшка, а Аћим Ђурин није се ни женио, но га је у младости убила усов. Аћим Стојанов се утврдио, а његов брат Драшко имао је сина Ђура, рођ. 1805 г.

Шћепан је имао синове: Јована, Кеку и Марка; Јован: Милована, Савића, Радована и Петра, а Марко синове: Зека, Мијата, Илију, Пера и Станоја. Од Кеке су Кекићи. Потомци Шћепанови се прозову Шћепановићима, а тако исто и потомци његова брата, кнеза Ђуре.

После квеца Ђуре био је кнез његов син Стојан. Он је био необично силан човек. Јако се истакао у борби с Турцима у доба рагова 1785—1812. Убио га је Мирко Вујић у некој свађи. У кнештву га је заменио син Драшко и био кнез до 1853, када га Турци заточе у Никшићу, где га и удаве. На њему је и престало кнештво. Ова је породица дала много одличних јунака.

Пасови; Никола—Ђуро (рођ 1805)—Драшко—Стојан—Ђура (рођ. 1725).

Кекићи (8 кућа) у Горњој Бијелој.

Садашње презиме су добили по Кеки Шћепанову Вуловићу. Кека је имао синове Радосава и Пиља. Пиљо је као талац удављен од Турака у Никшићу 1853. Јово, син Радосавов, био је чувен јунак. Одметнуо је свој крај од Турака 1854 г. и доцније постао капетаном. Често се тукао с ускоцима и у своме животу убио их двадесет и шест. Јако се истакао у борбама с Турцима 1857—62. Преминуо је 1898. у дубокој старости.

Зорићи (12 кућа) у Горњој Бијелој.

О својој прошлости мало знају. Они су огранак Вуловића, али се не може сазнати, кад су се од њих одвојили и по коме су добили данашње презиме. То је свакако било врло давно. У првој половини прошлог столећа од њих је био чувен Туро Стеванов. Он се често тукао с ускоцима из Ма-

¹⁾ Љ. Стојановић: Српски записи, књ. V, бр. 7777.

линска и Струга и много их побио. Најпослије (1841) убије два Потураковића из Малинска, због чега с рођацима Илијом и Јованом оде у Гласињац, одакле се 1844. преселе у Битине код Пјеваља и ту буду једну годину, па пређу у село Станчане. Туро је погинуо о Божићу 1852 у Шаранцима. У старије доба много се Зорића отселило у Србију и Босну.

Јевтићи (4 куће) у Горњој Бијелој.

Јевтићи су огранак Вуловића и од њих су се одвојили врло давно, али не знају како. Зна се, да су им од свих предака Вуловића најближи Шобићи. Не може се утврдити, да ли су ови од Шобића или ови од њих.

Шобићи (5 кућа) у Горњој Бијелој.

Они као ни Јевтићи не знају, кад су се и како одвојили од Вуловића. Уопште о њиховој даљој прошлости не може се ништа сазнати.

Југићи (2 куће) у Горњој Бијелој.

Садашње презиме су добили по Јуји, своме најстаријем познатом претку. О њему се зна, да је у време харања куге (1732) имао девет одраслих синова и да је тада са свима прекужио. Кад те године умре од куге кнез Вуловић, Јуја оде везиру у Травник и успе, да му везир закнежи сина Митра на место умрлог кнеза Вуловића. Не може се дознати како се презивао Јуја, само се зна да није Вуловићем и да су се од главног стабла, Вуловића, на много времена пре Југе одвојили.

Беговићи (2 куће) у Доњој Бијелој.

О њима се зна, да су се давно одвојили од Вуловића и да су се раније презивали Срђановићима. У једно доба били су врло богати, живели као бегови, те се, како веле, прозову Беговићима. У селу се познају развалине од једне њихове велике куле са дванаесторо врата. Такве куле градиле су се врло давно, у време кад није било посебне и кад је јавна безбедност била боља, а то је морало бити пре турског времена. Има их отселених у Гласињац, али о њихову отселењу не знају ништа.

Јованићи (2 куће) у Доњој Бијелој.

Садашње презиме су добили по некој баби Јовани, која је живела пре око 200 година. До тада су се презивали Чабринама, а још раније Јанковићима, а најраније Вуловићима.

Одвајање Јанковића од Вуловића било је у нама непознато доба, а Чабрина од Јанковића у другој половини 16 века. Зна се, да су од два брата Јанковића: Чабрине и Жугићи. Јованићи су се крвили с Кнежевићима из Милошевића. Имају их две куће у Никшићу, отселене 1918 г.

Гордијанићи (2 куће) у Доњој Бијелој.

Презивају се по некој баби Гордијани, удови чабринској, која је живела у првој половини 18 века. Блиски су род с Јованићима. Неко време су становали у Малинску, одакле су их истерали ускоци 1796 г.

Ђерковићи (7 кућа) у Ускоцима.

Они су огранак Вуловића. О њихову одвајању и даљој прошлости не може се ништа сазнати. Зна се, да су становали до око 1800 у Горњој Бијелој, где се и сад зову „Ђерковића Њиве“. Ту их је пред разору било више кућа. Један се од њих женио из Никшићске Жупе. На сватове му напау Турци из Никшића. Ђерковићи убију нападача, па сви побегну у Србију и тамо се негде населе. Један од њих, Раде, доцније се поврати из Србије и најми код Чворовића у Заграду. Ожени се од њих и са тазбином се пресели у Мокро, а одатле 1854 у Ускоке на земљу Дед-аге Ченгића. Имао је синове: Петра, Павла и Јанка. Имају од њих четири куће у Буковици под планином Ковачем у Затарју, отселене 1919 г.

Жугићи у Млетичку (11 кућа), Новаковићима (30) и у Барама Жугића (8).

Раније су се презивали Јанковићи, а још раније Вуловићима. Садашње презиме су добили по једном претку, који је живео у другој половини 16 века. До око 1740 год. становали су у Доњој Бијелој. Тамо се по њима и сад зове „Жугића Њива“. Пред разору били су богати и бројни. Из разних узрока исељавали су се у Босну и Србију. Најпосле њихова породица спадне у Бијелој само на једну кућу Ђурка Вукашинова. Он је имао синове Спасоја, Вулету и Стевана. Једне године нађу Турке из Никшића, где гоне њихово сено из Крнова, због тога их нападну и убију двојицу. То буде узрок, да се склоне у тада пуне Шаранце и тамо се населе у Пасји Нугао. Ту се јако обогате. Била их је велика задруга. Кнезом постане Спасоје Ђурков. Веле, да је по народним пословима ишао два пута у Цариград и да је носио дробњачке харача у Пријепоље, где је гада био турски суд за Дробњаче. Неколико пута су му се хиљадиле овце и по педесет их је, причају, одгонио у гору. Градио је дрвену прквицу и ветрени млин. Негде око 1770 г. ударе им

Турци из Колашина и све живо опљачкају, а куће попале. Због тога се преселе на Млегичак код исељених Зајовића и Ђерића. Кнез Спасоје купи земљиште око Вражјег Језера у Језерима у неког Турчина, Кордића, из Потпећа. Он је био храбар и паметан човек. Доживео је дубоку старост. Погинуо је 1814 г. од Никшићких Турака у пределу села Дубљевића у Пиви. Имао је синове: попа Луку и Риста. Поп Лука је имао: кнеза Филипа, Јакова, Тома, Петра, Павла и Стевана. Спасоја је у кнештву заменио син Филип. Он је био добар јунак и паметан човек. Код његове куће Смаил-ага Ченгић провео је последњу ноћ и он му је тада дао вечеру: пециво, погачу и мало меда. Смаил-ага примети, да је мало, а кнез као учесник завере, знајући шта му се спрема одговори: „Толико за ноћас а сјутра ће бит' доста свккоме“. Ту ноћ зановио је код Смаил-аге а освануо у војсци, која је посекла Смаил-агу. Идуће године ишао је у Мостар с попом Милованом Томићем, те умолио везира, да пусти из апса стотину дробњачких талаца и да дозволи Дробњацима носити оружје, јер им је то било забрањено из пораза на Боровој Глави (око 20 октобра 1840 год.).

Од ове породице било је више свештеника и кнежева. Око 1846 г. Милутин Арсенијев Жугић пређе у Сврке у Горњој Морачи на мираз код Чогура. Сад су од њега тамо две куће. Иза 1862 почну се исељавати у Језера и насељавати у Новокостићима и Барама, које се по њима и прозову. Сви су данашњи Жугићи од Вукашина који је рођен у Бијелој око 1660 г.

Пасови: поп Јово — прото Алекса — Јован — кнез Филип (рођ. 1791 г.) — поп Лука — кнез Спасоје — Ђурко — Вукашин.

Исељени и ишчезли огранци Вуловића.

Чабрине.

Ова породица је становала у Горњој Бијелој. Они су се раније презивали Јанковићи, а најраније Вуловићима. Прозову се по некоме који је градио чаброве. Тај предак, по коме се прозову живео је у другој половини 16 века. Од његова су брата Жугићи. У другој половини 17 века живело је шест брата Чабрина. Њихова сестра је била удата за војводу Илију Косорића. Она је родила војводу Оташа. Они су били силни по снази и јунаштву. По сили и снази, веле, није им било равних. Замере се Бају Пивљанину, те их он негде опколи и све исече. Од њих су данашњи Јованићи и Гордијанићи. Онај део, који је задржао презиме Чабрине, иселио се или је изумро. Тако се данас у Дробњаку нико не презива Чабринама.

Јанковићи.

Породица Јанковића, која је становала у Горњој Бијелој, била је огранак Вуловића. Од њих су се одвојили још давно

можда и пре Косовске Битке. У другој половини шеснаестог века од Јанковића су се одвојили Жугићи и Чабрине. Један део задржао је своје презиме. Из једног записа сазнајемо, да се 1735 г. у манастиру Бијелој „преставио“ игуман Максим, син кнеза Ђура Јанковића, и да је ту игумановао тридесет година.¹⁾ Из овог записа сазнајемо, да је Јанковића под тим презименом било у Дробњаку још 1735 г. Данас их нема у Дробњаку. Не може се сазнати, ко им се последњи и кад отселио. Њихов су огранак Жугићи, Јованићи и Гордијанићи.

Препчањани.

Препчањанима се назива група родова (породица) у Тепцима и у околним им селима, који су заједничког порекла и сматрају се за огранке једног брства. Они тврде, да се тако зову по месту Трепчама у Никшићским Рудинама, одакле су се некада доселили. Не знају, ко им се ни када доселио из Трепча у Дробњак; а тако ни место где су се најпре у Дробњаку настанили. Вероватно је, да су од племена Новљана и да су се у Дробњак доселили у време досељавања Новљана и том приликом населили негде у дробњачкој жупи, а много доцније прешли у Језера, где им је био издиг. О својој далекој старини ништа не знају. Приповедају, а то се може узети као тачно, да су пре око триста година становали у Међужваљу код Пирлатора. Тада их је ту било, како веле, више кућа, читаво село. У време неких великих буна на њих удари изненадно неки „зли“ паша, многе побије и зароби, а остале разagna куд-кога. Од свих њих само тројица остану у Дробњаку, и то браћа Рајич и Станиша и њихов стриц Стојан или Смољан, како су га синовци од милости звали. Ова разура могла је бити 1651, јер се зна, да је те године Али-паша Ченгић с војском палио и расељавао тамошње крајеве.²⁾ А познато је, да су тих година Дробњаци били у непрекидном рату с Турцима. Њихово рачунање по пасовима иде у прилог овој претпоставци. Свакако је то било, по моме мишљењу, у првим годинама Кандијског рата (1645—69). На неколико година по разури преостали Трепчањани, Стојан и његови синовци, населе се у данашња Тепца, која су тада била пуста и звала се „Козила“. Веле, да су Тепца добила садашње име по њима. Народно предање зна, да су у Тепцима становале неке „баше“ и да је ту било и српских домова, међу којима неки Мато. Њега су баше злостављале и исмевале Баја Пивљанина. Мато оде Бају, те њих два побију баше и раселе Тепца. Још се прича, да је Баја тада, кад је разурио Тепца, био још незнатна личност. Према томе ово је могло да буде око 1653. јер се зна да је Баја Пивљанин ступио у млетачку службу (војску)

¹⁾ Љ. Стојановић: Записи и натписи, књ. V, с 48, бр. 7595.

²⁾ Љ. Стојановић: „Стари српски записи и натписи“, књ. I, бр. 1467.

1651¹⁾, а то значи: и почео четовати. Село поделе у троје: Стојан, кога су звали Смољан, узме источни део, који се по њему прозове Смољановићи; Рајичу допадне Бејовина, а Станиши звано место Поток. До насељавања у Тепца славили су Никољ дан, а тада промене славу Рајич и Станиша и узму Ђурђев дан. То су учинили зато, да би о слави могли један у другог долазити, пошто им није нико други могао долазити на славу, јер нигде у близини није било никаквих насеља. Имајући довољно земље за обделавање, богате испаше и згодан терен за четовање, они се убрзо обогате и намноже. Њихово разбрашћивање почело је још у почетку 18 века. Сада се деле на петнаест родова (породица) у Дробњаку и неколико исељених. Тачно се може сазнати који су родови од Стојана, који од Раича а који су од Станише. Од Стојана (Смољана) су: Потураковићи, Бадњари, Цабасановићи и Јоловићи; од Раича су: Марићи, Голубовићи, Лаушевићи, Јововићи, Дринчићи, Ђетковићи и Вујичићи; а од Станише су: Обрадовићи, Божовићи, Милићевићи и Петковићи. Сви набројени родови станују у дробњачким Језерима, сем Дринчића који стоје у Рудом Пољу. Укупно броје 154 куће. Поред ових набројаних родова од поменуте тројице Трепчањана су још и исељени родови: Бартуле у (Гласињу), Јовашевићи (у Пљевљима), Антонијевићи (у Орљају) и Плачићи (у Црној гори под Дурмитором).

Карактеристично је, да су се Трепчањани почели узимати међу собом врло рано, што није случај са другим херцеговачким браћима, а нарочито у Дробњаку. Можда је то дошло отуда, што су били раније јако удаљени од других насеља и упућени сами на себе.

Ради прегледности говорићу посебно о свима овим родовима делећи их на три групе по тројици њихових познатих најстаријих предака.

Рајичевићи.

Као што смо раније рекли, од Рајича су Марићи, Голубовићи, Лаушевићи, Јововићи, Дринчићи, Вујичићи и Ђетковићи. Они се међу собом називају заједничким презименом Рајичевићи. Никако се не може сазнати за имена и број Рајичевих синова.

Марићи (7 кућа) у Тепцима.

Марићи су најзнатлија породица међу Рајичевићима. Раније су се презивали Томићи. Садашње презиме су добили по некој удови Мари, која је свакако живела у првој половини

¹⁾ По казивању г. Ђоровића.

18 века. Она је имала седам синова. Најстарији је био тепачки кнез. Били су врло богати и њихово је било скоро пола Језера. И поред великог богатства кнез је био зао и проклет човек. Крао је туђу стоку и убио је из користољубља неког калајџију, који је био код њега заноћио. У његово доба живело је седам брата Божовића, његових даљних рођака. Они су имали сестру јединицу. Понуде је кнезу за једног од шест брата. Узме је за најмлађег, који је у исто време био и најгори. Било му је име Голуб. Осталима нису позната имена. Одива Божовића, а снаха кнежева, љута што је кнез узео за најгорег оде у Пљевља и Турцима прокаже кнеза, како краде туђу стоку, а тако и за убиство калајџино. Њене наводе потврди и кнежев зет Млађен Пипер, од кога су Стевовићи. Тада Турци (око 1760) посеку кнеза и његову браћу, а фамилије им прогнају у Босну. Том приликом поштеде жену Голубову и њеног синчића Мика. Од њега су Голубовићи.

Око 1810 г. одвекле дође у Тепца Веселин Марић, докаже своје порекло и добије део своје старине, те се насели. Имао је синове: Живана, Павла и Мијаила. Сви данашњи Марићи су од Веселина.

Славе Ђурђев дан.

Голубовићи у Тепцима (2 куће) и у Шумановцу (6).

Голубовићи се зову по Голубу Марићу. Кад Турци исеку браћу Мариће, оставе малог Мика сина Голубова, мајци зато што је кнеза проказала Турцима. Понесе га у род код браће Божовића и они га подигну и ожене. Мико је имао сина Милана, а он синове: Веселина, Рада, Новицу и Секула.

Пасови: Новица (рођ. 1826), — Милан — Мико — Голуб (Марић).

Славе Ђурђев дан.

Лаушевићи (11 кућа) у Тепцима.

Садашње су презиме добили по Лаушу Трепчанину, који је био син или унук Рајича, свог најдаљег познатог претка, о коме смо говорили у уводу о Трепчањанима. Веле да их има исељених у Босну, али о њима нисам могао добити података.

Славе Ђурђев дан.

Ђетковићи у Подгори (3 куће) и у Тепцима (1).

Они причеју, да воде порекло од Ђетка Властелиновића из Гацка(?), познатог харамбаше из народних песама и прича, који је четовао у другој половини 17 века. Све друге породице тврде, да они нису од Ђетка Властелиновића, него да су од Рајича Трепчањанина. У потврду тога наводе више доказа, а нај-

главнији је тај, што се рођакају с њима. Колико сам могао утврдити, и они су од Рајича, зато сам их и уврстио међу Рајичевиће. Њихов су огранак Вујичићи у Нинковићима.

Славе Ђурђев дан.

Вујичићи (8 кућа) у Нинковићима.

Садашње презиме су добили по Вујипи Ђетковићу, који је рођен око 1770., а умро око 1845 г. Био је угледна личност, што се нарочито види из једног писма Хаџи Мехмед-паше Селмановића писаног 1807 г. Гаврилу Шибаљичи и Вујипи, а у име свих Дробњака, који су тада били у одмету.¹⁾

Славе Ђурђев дан.

Јововићи у Тепцима (3 куће) и у Тепачком Пољу (11).

Презивају се по Јову, сину или унуку Рајича Трепчањина. Од њих су Дринчићи у Рудом Пољу.

Славе Ђурђев дан.

Дринчићи (19 кућа) у Рудом Пољу.

Они су од Јововића из Тепаца. Данашње презиме су наследили, односно добили, од старих Дринчића из Рудог Поља, који су се ископали око 1770 г. О томе се прича ово: Нека удовица Јововића из Тепаца око 1760 поведе мале синове на прехрану. Наиђе на Рудо Поље и законачи код два саморанца Дринчића. Договори се са њима, те једног узме под погодбом, да ако с њим немадне деце, да све његово имаће припадне њеним синовима из првог дома. а њени синови даду обавезу, да ће у том случају узети презиме Дринчића и њихову славу Св. Арханђела. Тако и буде. Од ово троје удовичине деце су сви данашњи Дринчићи у Дробњаку.

Пасови: Радован (рођ. 1855), — Павле — Новак — Сава — Андрија син удовичин.

Славе Св. Арханђела (8 новембра по старом).

Станишићи.

Породице Обрадовићи, Божовићи, Милићевићи и Петковићи воде порекло од заједничког претка, Станише Трепчанина, који се и доселио у Тепца и по њему су се неко време презивали заједничким презименом Станишићи.

Ради боље прегледности говорићу посебно о свима огранцима односно породицама од Станише.

¹⁾ Ово је писмо у збирци А. Лубурића.

Милићевићи (13 кућа) у Нинковићима.

Садашње презиме су добили по Милићу Николину, који је рођен око 1740 г. Милић је, како причају и како излази рачунањем по пасовима, праунук Станише Трепчанина. Најближи су им Божовићи. Милић је имао синове: Ђурицу, Илију, Максима, Крсмана и Стојана.

Пасови: Милан (рођ. 1845), — Вучић — Ђурица (рођ. око 1770), — Милић — Никола.

Славе Ђурђев дан.

Божовићи (11 кућа) у Нинковићима.

Презивају се по Божу Николину, потомку Станише Трепчанина. Он је био брат Милића, родоначелника Милићевића. Божо је имао синове: Илију, Мијата, Стевана, Милутина, Секула, Јанка и Марка. Његова сестра је била удата за Голуба Марића, брата кнежева, и од ње су Голубовићи.

Славе Ђурђев дан.

Обрадовићи у Тепцима (13 кућа) и у Тепачком Пољу (15).

Обрадовићи су огранак Станишића. Мисле, да је Обрад, по коме се презивају, био син Станишин. Они су најбројнија породица међу Трепчањанима. Има их много исељених у Босну и Србију. Славе Ђурђев дан.

Петковићи у Тепцима (2 куће) и у Тепачком Пољу (

Раније су се презивали Нинковићи по Нинку сину или унуку Станишину, а Петковићима се презивају по Петку Милованову Нинковићу, који је рођен око 1760 г. Овај Петко је био тепачки кнез и врло угледна личност. Он је око 1780 измолио дозволу за подизање цркве у Тепцима. Умро је око 1845 г. Имао је синове: Јована, Алексу и Милована, који га је и наследио у кнештву. Славе Ђурђев дан.

Радуловићи.

Породице Потураковићи, Бадњари, Џабасановићи и Јоловићи су од Стојана Трепчанина, кога су синовци од милоште звали Смољаном. У једно доба све ове породице имале су заједничко презиме Радуловићи. Не знају ништа о овоме Радулу, а није невероватно, да им то није какво старо презиме.

Џабасановићи (4 куће) у Тепцима.

Они су од Стојана Трепчанина, званог Смољан. Садашње презиме су добили по кнезу Петку Радуловићу. За њега се прича, да је нехотично убио брата и због тога утекао „у свијет“.

Ступи у службу код травничког везира и служио га је дванаест година. Доцније га везир постави за кнеза у Тепцима и његовој кнежини придружи село Црну Гору, која је до тада припадала пивском племену. Веле, да је једном приликом однео свој „овсика“ и показао везиру, жалећи се на какво жито даје порез. Везир му тада смањи порез. У њихово доба пљеваљски бегови пасли су своју стоку, намењену за продају, по тепачкој планици и тиме чинили велику штету Тепчањанима. Кнез се на ово пожали везиру и он му ослободи кнежину од ове напасти. Често се парничио с пљеваљским Турцима и увек их добијао, због тога га назову џабасом, а потомке му Џабасановићима. Пасови: Пејо (рођ. 1860.), — Шуде — Сава — Петко (кнез).

Бадњари у Подгори (11 кућа) и у Тепцима (3).

Садашње презиме су добили по једноме претку, који је градио бадњеве, а до тада су се презивали Радловићи и они су од помињаног Стојана, који се и доселио у Тепца. Из времена Вукловића Усманка (1857-62) чувен је био Милонан Бадњар. Он је 1863 постављен за члана турског суда у Пљевљима. Славе Никољ дан.

Јоловићи (2 куће) у Тепцима.

Јоловићи су огранак Радловића. Има их иселиених у Бабине у Затарју, од њих је био чувен ускок у Вукловића устанку Вук Јоловић, који је доцније прешао у Србију и био у усташком одреду војводе Жарка Љешчевића, који је 1875-76 оперисао у Новопазарском Санџаку. Славе Никољ дан.

Потураковићи (1 кућа) у Тепцима.

Они су од Стојана Трепчанина. Раније су се презивали Паређине, а још раније Радловићи. Садашње презиме су добили по Марку Паређини, који се турчио због овог: У Марице, удове Антонија Обрадовића, била настала „лијепа ђевојка“. У њу се заљуби неки Салко с Левера и хтео је силом узети. Девојка није хтела поћи за Турчина, но је молила српске момке, да је који узме и заштити од турског насиља. Не смеде нико сем Марка Поређине. Турци обоје ухвате, поведу у Пљевља и затраже од њих, да се потурче. Они привидно пристају и потурче се. Чим им се укаже згода, ускоче у Горњу Морачу (око 1818) и населе се међу ускоке у Љевишта, где се покрсте. Марко се ода четовању и убрзо постане један од најчувенијих харамбаша. Турцима јако дозлогрди и не могући му на други начин доћи главе, договоре се, те га Мека Пијук из Колашина позове на веру на Вучју и преваром посече. У народној песми у којој је опеана његова освета, каже за њега морачки игуман Димитрије:

„Но знате ли, браћо Морачани,
„Соко птицу Потурака Марка?
„Таког Срба не бјеше јунака
„У Морачи ни Доњој ни Горњој,
„Ни жешћега у гори ајдука.
„Марку не би тридесет година
Тридесет и шест посијече глава
„Турских глава на обе крајине
„Од Никшића у Херцеговини
„И бијела Колашина града...¹⁾

По томе што се турчио назову га Потураком, а његове потомке Потураковићима. Имао је синове: Риста, Јакова и Секула. Ристо и Јаков су четовали и постали чувене харамбаше, а нарочито Јаков. Он је опеан у многим народним песмама. Учествовао је у нападу на Смаил-агу Ченгића приликом његове погибије (1840) и он је Смаил агу мртав распорио и извадио му српе

Славе Никољ дан.

Србљановићи (4 куће) у Зукви.

Србљановићи су од племена Новљана. У Дробњак су се доселили из Бањана у време насељавања Дробњака. Они причају, да је то било пре краља Вукашина на шест стотина година. Садашње презиме су донели у Дробњак, како веле. Неки њихов предак, веле, био је у војсци краља Вукашина и за неку услугу добије од њега повељу у којој је било ограничено њихово земљиште. И данас су им у памћењу те тада у повељи означене границе. Оне су почињале с ријеке Буковице уз Тимар на Тимарску Цркву, затим линијом: Исправљени Камен у Тимарском Пољу — Сува Смрч — Суво Поље — Сама Јела — Ждријело у Смољан — површина Смољана до на помол Зминице у Шаранцима; одатле савијају југу и иду линијом Шљеме — Кадино Брдо — Модри Рт у Ивици — Црвено Прло више Залучи — Ковиоц, а одатле потоком у ријеку Буковицу. Земљиште под овим границама врло је пространо и оно је припадало не само Србљановићима, тј. оном делу који је задржао старо презиме, него и свим његовим огранцима.

Њихово довођење у везу с краљем Вукашином и добијање неке повеље од њега може се узети као вјероватно, кад се зна, да је краљ Вукашин с Балшићима склапао савез противу Николе Алтомановића (1371), који је држао под својом влашћу Ужице, Требиње и Оногшт, па наравно и Дробњак. Тада је савезницима било не само најзгодније, него и једино могуће, напасти Алтомановића преко Оногшта и Дробњака, који се тада протезао од Таре до предграђа града Оногшта.

Вероватно, да је тада Вукашин међу Дробњацима тражио и нашао присталице у Србљановићима.

¹⁾ Босанска Вила 1914., бр. 10., песма „Освета на Вучару“.

Предање каже, да су се Србљановићи почели разграњавати још прије Косовске Битке (1389). Томићи њихов огранак под тим својим новим презименом учествовали су по предању у Косовској Битци, као што ће се видети у њихову опису. Кад је почело њихово разграњавање, не може се дознати ни приближно одредити. Само се из предања сазнаје, да су се Томићи и Савићи, од којих су данашњи Струњаци, одвојили још „прије Косова“. За огранке Поповиће, Усовиће, Сариће и ишчезле Раониће и Богисављевиће не може се сазнати ни одредити време, кад су се одвојили од главног стабла и прозвали новим презименима. Само се мисли, да је Раона, по коме се презивају Раонићи, живео „прије Косова“.

Србљановићи са својим огранцима Томићима, Поповићима, Усовићима, Сарићима и Струњацима броје сада у Дробњаку укупно 46 домова.

Ја ћу ради лепшег прегледа говорити посебно о свакоме овоме огранку и продужити сада о ономе делу, који је задржао старо презиме Србљановићи. Од њих је било много калуђера, који су служили у манастиру Подмалинску. Прича се, да је једном у манастиру било дванаест калуђера и да им је старјешина био од Србљановића. Ударе им Турци, манастир поробе и запале, а калуђере повјешају. Ова прича о разури манастира налази потврде и у једној народној песми.¹⁾ По моме рачунању ово је могло бити око 1620 г.

Предање нам каже, да је манастир доцније обновио калуђер Шутуља Србљановић с помоћу Дробњака. Из једног записа сазнајемо, да је то било пре 1694.²⁾ Овај калуђер Шутуља познат нам је још и по томе што је довео, оженио и населио претка данашњих Кандића на Слатини.

Према народном предању кад су Турци умирујући Дробњак посекали војводу Илију Лијовића—Косорића на Језерима (1705) и његова жена с малом децом побегла у Куче, тамо су се склонили и Драгић и Јоксим Србљановићи са својим огранком Богисављевићима. Од свих њих у Дробњак се повратио само Јоксим и то после три године, дакле 1708. Од њих је било више сеоских кнежева. За једним, који је живео око средине 18 века, била је удата ћер војводе Војина Јоковића из Пиве, а друга за војводу и попа Тома Љешевића. Не памте име овог кнезу. У време великих покрета код Дробњака (1788—1812) од њих је био чувен кнез Љубисав Србљановић. Њега је кад и попа Милутина Церовића (1807) паша Селмановић посекао у Пљевљима. Имају приименак учкићи по некоме претку, који се био оженио из Куча, учкињом. Они су се у разна времена расељавали. Има их по Славонији око Даља и по другим местима. Они знају, да

¹⁾ Караџић: Српске народне песме. Београд 1900. Државно издање. Песма: „Харамбаша Баче и брат му Милован“, стр. 475—484.

²⁾ Љ. Стојановић: Записи књ. III, бр. 5717.

су пре двеста и више година преко Санџака прешли у Славонију. Славе Ђурђев дан, а прислуге немају. У општини Бучњу код Пријеполја у Санџаку има их дваестак кућа, али се не презивају Србљановићима, него Дробњацима по племену из којег су се доселили. Причају, да су се ту доселили из села Зукве у Дробњаку пред крај 18 века. Славе и прислужују као и њихови рођаци у Дробњаку.

Србљановићи са свима својим огранцима славе Ђурђев дан, а прислужују Пантелијев дан, сем Сарића, који су га оставили.

Сарићи (2 куће) у Зукви.

Сарићи су огранак Србљановића. Не зна се, кад су се и како одвојили од главног стабла, само се зна да је то било врло давно и да су се раније презивали Милићи. Садашње презиме су добили по баби Сари, удови Зарије Милића. Она је била ћер Митра Гаговића, и рођена је око 1800 г. Милићи су некад били врло бројни. Пред крај 18 века ова породица спадне на једну мушку главу, и то на Зарију. Па и он је због нечег морао бежати из Дробњака и за дуже времена становати на Безује у Пиви. Ту се и ожени Саром и имаде синове: Илију, Милинка и Живка, с којима се поврати у Зукву. Кад је Турска војска ударила на Дробњак у октобру 1840 г. ухвати Зарију, поведе у Мостар и тамо га обесе.

Славе Ђурђев дан, а прислугу, Пантелијев дан, су оставили

Томићи (21 кућа) у Тимару.

Томићи су огранак браства Србљановића. Садашње презиме су добили по Томи Србљановићу. Он је живео пре Косовске Битке (1389). Веле, да су се и тада презивали Томићима и да је девет брата Томића ишло на Косово. У почетку 13 века било их је око четрдесет кућа. Тада их помори куга све сем једног старца, Томе. По моме рачунању то је било 1731—32. Да се не би сасвим утрли, нагнају сељаци Тому, да се под старост ожени. Роде му се два сина, Голуб и још један чије име нисам могао сазнати. Од њих су сви данашњи Томићи у Тимару.

Око 1802 год. ударе им Пипери на стоку у Штичу и плијене Голуба и његове синове: Спасоја, Сима и Обрена.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Пантелијев дан.

Струњаци у Тимару (13 кућа) и у Боровцу (3).

Они су огранак браства Србљановића. Од њих су се одвојили на много година пре „Косова“. Раније су се презивали Савићи, по Сави Србљановићу, за кога тврде да је био брат Томе Србљановића, по коме се презивају тимарски То-

мићи. У опису Томића поменуо сам, да је њихово презиме старије од Косовске Битке (1389) и да су тада били бројни. Садашње презиме су добили, веле, по некоме претку, који је носио струњаву торбицу. Не знају, како се звао нити у које је време живео. По самоме презимену да се закључити да су од њега сви Струњаша, а да су се остали Савићи иселили или изумрли. Пред крај 18 века било их је петнаест домова. Знају за Рисгана Струњаша, који је погинуо на Пирној Продоли (1805) у борби са Сулејман-пашом Скопљаком. Он је имао синове: Марка, Јанка, Максима и Јоксима и рођаке: Јована, Нешка и Сима, сина Маркова. У јесен 1812 сви се раселе: Симо Марков са синовима, Луком, Ђурком и Милинком, и поменути синови Рисганаови населе се у Потпеће код Пљеваља и ту су становали до 1824 када се поврате у Тимар; Нешко оде у Биор, а Јован се отсели у Криву Ријеку (?) код Ужица. Тада се неки отселе у Стари Влах.

Док су раније заједно становали у Тимару, имали су у власништво у Шаранцима: Његовођу, Зауглину, Ђедово Поље, Студенца и Тодоровића Бару. По разури 1813 сва им ова места притисну разне ускочке породице, а нешто мало и сами распродају. И ако су се с Томићима разродили, односно раздвојили, још пре „Косова“, нису се међу собом узимали до назад дваеста година, него су се држали као једна породица. Од њих су се одвојили Усовићи.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Пантелијев дан.

Усовићи у Слатини (1 кућа) и у Врелима (1).

Усовићи су огранак Струњаша, односно Савића. Нисам могао утврдити, кад су се и како одвојили од Савића. Уопште о њима се слабо што зна. Раније су становали у Тимару. Одатле се Јован Усовић око 1835. пресели у Врела код Даниловића од којих му је била мајка, а десетак година доцније Милић, његов рођак, пређе на Слатину. Они су се слабо трагали.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Пантелијев дан.

Поповићи (1 кућа) у Тимару.

Поповићи су огранак Србљановића, од њих су се одвојили врло давно. Садашње презиме, као што се види, добили су по некоме попу. О њему се не може ништа сазнати, па чак ни да ли се презивао Србљановић или је имао неко друго презиме, млађе од Србљановића. Они су имали приименак Кокури, и овај им је приименак стар преко двеста година, како сам ја утврдио. Прича се, да је ово била свештеничка породица и да је од њих било много попова, али народна традиција није запамтила ни једно име сем попу Луци. И он

је, нема сумње, био последњи свештеник од ове породице и живео пре 1700 године.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Пантелијев дан.

Исељени огранци Србљановића,

Поред побројаних огранака браства Србљановића било је огранака, који су се потпуно иселили из Дробњака. Од њих ми знамо за Раониће и Богисављевиће. Вероватно, да је био још који огранак, али ми о њима нисмо могли ништа сазнати. Овде саопштавамо податке које имамо о поменутих огранцима.

Раонићи

За Раониће из предања знамо да су становали у Слатини и да су огранак Србљановића. Веле, да су се одвојили од главног стабла кад и Томићи и Савићи (Струњаша) и да су ове три породице од три рођена брата: Томе, Саве и Раоне. Према овоме њихово одвајање падало би пре Косова, као што сам утврдио за Томиће. У селу их је било до пре око деведесет година, када се и последњи иселе у Србију. Оставили су трага у називу „Раонића Колибштина“.

Није без интереса напоменути, да се у Лукову више Никшића један крај назива „Раонића Крај“. Можда је припадао њима и по томе добио данашњи назив, тим вероватније што је Луково у старије доба било саставни део племенске територије Дробњака. У прилог овој претпоставци ишла би и чињеница, што су суседи Раонића, Вуловићи и придворички Мандићи, имали тамо у старије време својих замаља, а вероватно и још која дробњачка породица.

Богисављевићи.

Из предања сазнајемо, да су становали у селу Зукви и да су били огранак Србљановића. Не прича се, кад су се и како од њих одвојили. Када су Турци посекали последњег дробњачког војводу од породице Косорића, Илију Лијовића—Косорића, тада су сви Богисављевићи ускочили у Куче. Не прича се, да се ко од њих повраћао у Дробњак. Вероватно да их је тада нестало у Дробњаку.

Златнопојасовићи

Према народном предању дробњачки Шушиви и њихови сродници у Дробњаку имали су у најраније познато нам доба заједничко презиме Златнопојасовићи. Под тим презименом доселили су се у Дробњак у време његова насељавања. Припадају Новљанима. Они су се у непознато нам доба разградили на огранке: Јововиће, Гргуреве, Ђериће и Гркиће, а

можда и још на који. Доцније се од Јововића одвоје Шушићи, а од Гргуревића: Кекери, Шљиванчани, Змајевићи, Булићи и Вукићевићи. Не може се сазнати, до ког се је времена држало најстарије и заједничко презиме Златнопојасовићи, нити када је почело њихово разграђавање и на који је начин извршено. Изгледа, да је то било врло давно, можда пре „Косова“. До пред крај 18 столећа сви огранци Златнопојасовића становали су у Загуљу, који је сада пуст а раније је ту било село. У једном запису из 1694. Загуљ се назива селом. У томе запису пише неки Василије, да је родом Дробњак од села Загуља и прилаже неку књигу својом „отачеству“, цркви св. Архангела Михаила.¹⁾

Сви огранци Златнопојасовића сада броје у Дробњаку само 46 кућа. Ради боље прегледности говорићу посебно о свима побројаним огранцима.

Шушићи у Доњој Буковици (10 кућа) и на Млетичку (1).

Као што смо раније рекли, Шушићи су огранак браства Златнопојасовића и раније су се презивали Јововићи. Садашње презиме прилично им је старо, најмање 200 година, и не знају по чему су га добили. Раније су се иселавали у Босну. Знају да су се око 1820 г. Раде и Јоксим Шушићи отселили на Гласинац. До 1841 г. становали су у Загуљу, а тада се Станко Обрадов и Милутин Радулов преселе у Доњу Буковицу, где су им до тада биле зимске стаје за стоку. То су учињели зато што је прве јесени (1840) турска војска светећи Смаил-агу попалила цео Дробњак, па се они прво склоне у зимске стаје, а доцније се ту и остане. Пре дваеста година Обрад Николин повратио се из Буковице у Загуљ. Станко Обрадов имао је синове: Бока и Николу, а Милутин: Теодора, Миладина и Антонија.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Малу Госпођу.

Кекери (1 кућа) у Шљиванску.

Кекери су од Гргуревића огранак Златнопојасовића. Не знају по чему су добили садашње презиме, али се сазнаје, да је оно старије од 200 година. Слабо су се трагали. До пред крај 18 века становали су у Загуљу, а тада се доселе у Шљиванско код својих рођака Шљиванчана.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Малу Госпођу.

Шљиванчани (28 кућа) у Шљиванску.

Раније су се прозивали Гргуревићима и становали су у Загуљу. Они су огранак Златнопојасовића. Не могу знати, ко-

лико је старо презиме Гргуревићи. Овај огранак је био бројан и расељавао се из Загуља. Најпосле ту у Загуљу остану два брата Гргуревића. Једне зиме (око 1775) зазиме с овцама у Шљиванску код Таре и ту им се допадне, те се и настане на земљу муслимана Љутовића из Никшића. Имали су по неколико синова. Прича се, да су у некој буну, кад се на те стране јавила, ови Гргуревићи посекали неке Турке и главе им понели на Цетиње. Даље се прича, да су те главе биле прве које су се с тог краја донеле на Цетиње. По моме рачунању то је било 1788 г.; јер су се тада на позив Филипа Вукасовића и прногорског губернатора Јована Радоњића одметнули Дробњаци, Морачани, Ровчани и Пивљани. Игуман Никодим Дуловић, старешина Морачког Манастира, тражећи помоћи од губернатора Јована Радоњића пише му 1789 о одметању поменутих племена и о борбама с Турцима и за доказ му нуди послати 300 глава и бркова.¹⁾

Кад је Сулејман-паша Скопљак 1801 ударао на Дробњак и попалио га, Ибраим-паша Селмановић позове Шљиванчане на веру и они му оду у Пљевља. Паша их осам обеси, а једног посече. Тада остану два Рада, од којих се један звао Калчом, и Станко.

Калчо и Станко продуже четовати и светити браћу и рођаке. Прича се, да су у Босни о некој брезни обесили 27 Турака. Љети би четовали по Босни, а зимовали у Шаранцима. Око 1806 опколе их Турци у Оградама код Крша у Шаранцима и Станка убију, а Калча заробе и поведу у Мостар. Осуде га на робију и поведу за Видин. Приликом прелаза преко Неретве он скочи с моста у воду те се удави. Иза њега није остало мушког порода, но само девојака. Од његова рођака Рада су данашњи Шљиванчани.

Пасови: Перко (рођ. 1850),—Миладин (1820),—Радован-Раде. Славе Ђурђев дан, а прислужују Малу Госпођу.

Вукићевићи (5 кућа) у Кршу.

Они су огранак Шљиванчана, а садашње презиме су добили по Вукићу Шљиванчанину. Он је имао синове: Милоша, Миливоја, Видака и Милету. До 1877 становали су у Шљиванску, а тада се иселе на Крш.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Малу Госпођу.

Булићи (4 куће) у Кршу.

Садашње су презиме добили по баби Були, удови Саве Шљиванчанина. Сава је имао Лазара, а он: Мила, Павла, Гарана, Радоја и Радула. До 1877 г. становали су у Шљиванску, а тада се иселе на Крш.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Малу Госпођу.

¹⁾ Љ. Стојановић: Записи, бр. 5717.

¹⁾ Вл. Ђорђевић: Исписи из бечких државних архива. Београд 1913. С. 203—4.

Исељени и ишчезли огранци Златнопојасовића.

Ово старо браство почело се врло давно разграњавати на огранке, од којих су се неки потпуно иселили. Поред тога исељавања је било и од данашњих огранака Шушића, Кекера, Змајевића и Шљиванчана. Колико је било свега ових огранака, који су се сасвим иселили, не знамо, само знамо за Јововиће, Гргуревиће, Бериће и Гркиће, те ћемо о њима сада и говорити.

Јововићи.

Јововићи су били огранак Златнопојасовића и давно су се прозвали по некоме Јову. Од њих су се у непознато доба одвојили Шушићи, како смо већ рекли. Јововића је било у Загуљу до пред крај 18 века, па се тада и последњи отселе некуд у Босну или Србију.

Берићи.

До око 1750 г. у селу Загуљу је становала породица Берића. Она је била огранак Златнопојасовића. О њиховој прошлости нисмо могли скоро ништа сазнати. Оставили су трага у називима „Берића Главица“ у Загуљу и „Берића Долови“ у Сињајевини. Као и сви огранци Златнопојасовића славили су Ђурђев дан, а прислуживали Малу Госпођу.

Гркићи.

Гркићи су огранак Златнопојасовића. Кад су се и како одвојили од главног стабла нисмо могли сазнати. Само се зна, да су становали у Загуљу и да су се одатле иселили у Главица у другој половини 18 века. Славили су Ђурђев дан, а прислуживали Малу Госпођу.

Гргуревићи.

Као што смо раније рекли Гргуревићи су огранак Златнопојасовића. Нисмо могли сазнати, кад је живео тај Гргур, по коме су се прозвали. Изгледа, да су Гргуревићи од свих огранака Златнопојасовића били најбројнији, јер имају највише огранака; шта више и њихови огранци имају својих огранака. Колико је ово браство било старо, доказ су оволике промене презимена. Тако на пример Булићи су се презивали Шљиванчанима, они Гргуревићи, а ови опет Златнопојасовићи. У другој поли 18 века и последњи Гргуревићи се иселе из Загуља.

Славили су Ђурђев дан, а прислуживали Малу Госпођу.

Змајевићи.

Змајевићи су огранак Гргуревића. Они су од Станка Шљиванчанина, кога су Турци убили у Оградама код Крша у

Шаранцима. По смрти му остане у колевци син Илија. Жена му је била сестра поца Андрије Драговића из Мораче. Она се с малим Илијом прво склони у неку пећину више Таре, због чега њене потомке прозову Змајевићима, јер је, веле, Илија као змај живео у пећини. Доцније се Илина мајка преуда за неког Алапа у Врбови Луг код Пљеваља. Ту Илија одрасте и ожени се, а 1859 г. пређе у Шаранце и насели се у Шљиванску код својих рођака. Илија је имао синове: Грујицу, Радивоја, Пера, Милету, Новака, Тадију, Ристана и Васиља. Године 1872 заваде се с Бојовићима и Радивоје Илић у друштву с Неђељком Кекером убије старог стотинаша Муја Бојовића, због чега пребегну преко Таре и настане се у Косеници. Одатле се 1875 г. разуре и пребегну у Шаранце. По завршетку рата (1878) Илија са синовима: Радивојем, Милетом, Ристом, Новаком и Тадијом пређе у Ужиче и тамо се негде насели. Исте године синови Грујичини: Вукајле и Вуксан пређу Никшић и населе се у селу Рубежима, где и сада станују.

Пасови: Вукајле (рођ. 1856),—Грујица—Илија—Станко.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Малу Госпођу.

Лазаревићи.

У Дробњак су доселили из Бањана у време насељавања Дробњака Новљанима и одмах се населили на Превину, где су остали кроза сва времена. Припадају племену Новљанима. Судећи према месту на коме су се насели, изгледа да су у време насељавања били знатни, јер су се населили у средини племена и у једном од најлепших места у Дробњаку. Мисле, да су презиме Лазаревићи донели још из Бањана. Врло давно су се почели раздвајати на огранке. О томе одвајању, а нарочито ранијем, скоро и немамо података. Као најстарији огранци Лазаревића могу се сматрати исељене породице Радовановићи и Гркојевићи, а после њих огранак Кнежевићи. Из предања и народне песме знамо, да је пред крај 16 века био дробњачки војвода Бориша Кнежевић. Према песми неки паша дошао је на Гацко с војском и од Дробњака затражио харач. Војвода Бориша понесе га доцкан. Тада му паша затражи за конак љубу, што војвода одбије грубо. Паша га посече и пошаље делије, те му доведу Боришину љубу. Кад дознаде за судбину Боришину, она прве ноћи убије пашу у постељи и побегне у Дробњак.¹⁾ И Вук је забележио ову песму с неком разликом. Код њега се Бориша назива сердаром од Језера и не помиње му се презиме.²⁾

Предање и песма зна за Ђура Лазаревића, који је према рачунању старих људи и према другим подацима живео у по-

¹⁾ Бр. 290 у рукописној збирци А. Лубурића у Срп. Краљ. Академији Наука.

²⁾ В. Караџић: Српске народне песме. Држ. издање књ. VIII, п. 3.

четку 17 века. О њему се према песми и причи зна, да је косећи на Локвањима при врху Ивице опазио једну турску војску, која је изненадно упала у Дробњак од стране Језера. Пред њоме је ишао један турски барјактар, који на Локвањима побије барјак, да би ту искупио војску. Ђуро га убије из пушке „јањичарке“. Веле, да се она пунила шаком помијешаног праха и олова и да се њен глас чуо у Бијелу. На тај глас искупе се Дробњаци и сузбију Турке до Језера.

Гашо Лазаревић, од кога су сви данашњи Лазаревићи у Дробњаку, учио је кујунџијски занат у Цариграду за пет година. У дубокој старости завади се на племенском збору са војводом Илијом Лијовићем-Косорићем. У то доба пљеваљски паша Мустаја-бег Селмановић „бане“ с војском на Језера и улогори се код воде Средоријека. „Давудије“ оду пред пашу. Гаша помогне игуман манастира Подмалинска, те паша посече војводу Илију 1705 године.¹⁾ Потомци Гашови тврде, да је овом калуђеру било име Ђоко и да се не зна од које је породице био, док Косорићи тврде, да му је било име Зеба и да је био од породице Лазаревића. То потврђује и народна песма о овом догађају.)

Лазаревићи су били свештеничка породица. Поп Андрија, син попа Арсеније, рођен 1800 г., а умро 1837 г., био је, како причају, осамнаести поп од ове породице. Као што смо видели од Гаша Кујунџије па на овамо било је свега пет попова, а сви су остали били раније.

Потомци Гаша Кујунџије прозову се по њему Кујунџићи и од њих се доцније одвоје Костићи, Ружићи и Шећеровићи. О њима ћу посебно говорити и то од времена добијања личних нових презимена.

Славе Арханђелов дан, а прислужују Ђурђев дан.

Кујунџићи у Превишу (4 куће) и у Буковици (3).

Они су огранак браства Лазаревића и садашње су презиме добили, као што смо раније рекли, по Гашу Кујунџији Лазаревићу, који је, према рачунању његових потомака, рођен око 1640 г. Имао је синове: Манојла и Андрију. Од Манојла су Шећеровићи у Пљевљима и о њима ћу доцније говорити. Андрија Гашов је имао синове: попа Атанасију, Илију и Арсенија. За попа Атанасију се зна да је као племенски првак ишао Шћепану Малом (1767) и уговорио с њиме, да се одметну Дробњаци. Сматрајући да је дошао конач турске управе сврати у Никшић и Турцима за јефтине паре прода имање своје породице. Похвали се племеницима, како је „маните“ Турке преварио. Дробњаци се побуне, али буду покорени исте 1768 г. и поп Атанасије с браством учитлучен пре свих Дроб-

¹⁾ Љ. Стојановић: Записи, књ. V, бр. 7343.

²⁾ Бр. 287 у рукописној збирци А. Лубурића у Срп. Краљ. Академији Наука.

њака. Овим су их „подраживале“ остале породице и у народу је остала реч: „Преварио га ка“ поп Атанасије Турке за земљу.“ Имао је сина Тому, званог „брко“ по великим брцима. Од њега су Костићи и о њима ћу посебно говорити на другом месту.

Илија Андрије Гашова имао је синове: Теодора, Гаврила и Филипа. Ова два последња одселила су се у 18 веку у Босну. Теодор је имао Луку, а он: Ђурицу, Јована и Пиња. Пињо се 1878 г. отселио у Ужице и његови потомци презивају се Лучићима.

Арсеније, син Андрије Гашова, имао је попа Јована, који је рођен 1727 г. Ода му Арсенија уморила је куга 1732 г. Јована је подигао и запопио стриц, поп Атанасије. Поп Јован је био добар јунак и угледан племеник. 1806 Сулејман-паша Скопљак повео га је у таоце и заточио у Јајцу, одакле је побегао. У јесен 1812 г. са многим Дробњацима прешао је у Србију на прехрану и тамо умро о Божићу исте године. У време ратова Дробњака с Турцима (1800—1812); када Дробњаци нису смели ићи за пиће, поп Јован је градио медовину и продавао Дробњацима по скупе паре. У народу се прича, да је цео Дробњак за дванаест година славио из његове куће. Тада се јако обогатио и рачунао се за најбогатијег и „најпаралијег“ Дробњака. Још се говорило, да колико је богат има сто гроша „лежећих“ пара. У то време у Дробњаку се продавао во за 14 гроша, а овда за 2 гроша.

Поп Јован је имао синове: Моја и попа Арсенију. Моја је имао Сава и Василија. Попа Арсенију је убио Савикан Медовић око 1807 г. Тада су се били побили Дужани и Комарани око неког пасишта. Поп Арсеније пође да их раздвоји. Око главе био му првени појас. Савикан помисли од њега да је кнез Пера Стијеповић, те га убије. Племена наскочи да умири ову крв, али поп Јован не хтеде се мирити ни под каквим погодбама. Најпосле владика Петар I. пошље Станка Стијепова Петровића и Стевана Перкова Вукотића те склоне попа Јована на умир.

Поп Арсеније је имао синове: попа Михаила и попа Андрију. Поп Михаило је умро без потомства, а поп Андрија, који је умро 1837, остави синове: Стевана и Јована. По његовој жени Ружи они се прозову Ружићима. Миро Мијатов и Матије и Сава синови Ђурице Лучина дигну у Косово 1922. и населе се у месту Србици.

Ружићи (3 куће) у Превишу.

Они су огранак Кујунџића. Презивају се по Ружи, удовици попа Андрије Кујунџића. Она је била кћи Обрада Јакића и рођена је у Кочанима код Никшића. Раније се удавала за војводу Луку Љешевића. Око 1822 остане удовица и доцније се преуда за попа Андрију. Тада су је хтели отети Пивљани

и око ње су се „писали“ мегдани. Умало се нису покљала племена. Била је не само гледна, но и врло разборита жена. С попом Андријом имала је синове: Стева и Јована. Стева је прешао у Србију и учествовао у Маџарској буни (1848-9.) под именом Стево Црногорац. Доцније се населио у Ужицу и постао пандурским буљубашом. Погине приликом хватања неког хајдука Печенице. Други Ружин син, Јован, одликовао се у Вукаловића устанку (1857-62) а нарочито у боју на Ограђеници (1860). Тадашње његово јунаштво опевала је народна песма. У рату 1876-78 био је командир једне дробњачке чете.

Пасови: Јевто — Арсеније — Јован (рођ. 1830), — поп Андреја (рођ. 1800), — поп Арсеније — поп Јован (рођ. 1727), — Арсеније — Андрија — Гапо (кујунџија).

Исељени и ишчезли огранци Лазаревића.

Не може се сазнати, колико је свега огранака било од браства Лазаревића. Знамо само за огранке: Кнежевиће, Радовановиће, Гркојевиће, Шећеровиће и Костиће.

О Кнежевићима знамо само оно што смо већ рекли о о војводи Бирини. О осталим огранцима знамо понешто више и о њима ћемо посебно говорити.

Гркојевићи.

За Гркојевиће се зна, да су огранак Лазаревића и да су становали у Превишу. Не може се сазнати, кад су се и како одвојили од главног стабла нити кад су се ни куд отселили; само се мисли, да је њихово отсељење било у другој половини 17 века. По њима се у Превишу зову „Гркојевића Зидине“.

Радовановићи.

Они су огранак браства Лазаревића. Не зна се, кад су се и како одвојили, нити кад су се ни куд отселили, само се прича, да су се заједно иселили с Котарчевићима. У једно доба били су врло богати, то се нарочито види по једној кули, коју су они градили. Она је била великих димензија и зидаана од фино тесаног камења. На њој се распознају дванаесторо врата.

Шећеровићи.

Они су огранак Кујунџића. Садашње презиме су добили по Јевту, унуку или праунуку Манојла Гашова. За њега се прича, да је дуго времена хајдуковао. 1809 је прелазео у Србију и од Карађорђа донео писмо владици Петру и на дар неколике јабуке. Веле, да је владика Петар читајући то писмо црногорским главарима рекао: „Ове су ми јабуке слатке као шећер, а ти си ми Јевто слађи од шећера“. По томе га прозову ше-

ћером, а потомке му Шећеровићима. Он је неко време ста-
новао у Лијешњу у Ровцима, одакле је дизао чете те их водио по Санџаку. Отуда је с Марком Потураком дигао чету и ударио на катуне Адимусића у Ивици, те их раскатунио. Око 1820 умири се са Турпима и одсели у Пљевља. Потомпи му станују у Греову и у Пљевљима и презивају се Шећеровићима, као што сам већ рекао.

Костићи.]

Костићи се презивају по деди Кости, сину Тома[†] Атана-
сијева Кујунџића. Имао је велике брке и по њима га прозову „брком“. Око 1820. Превишани га изабери за сеоског кнеза на место кнеза Илије Томића. То буде криво Ивану Томићу, те га изудара. Иза тога кнезом буде изабран Амза Томић, а Коста се отсели у Пљевља. Тамо је имао синове: Пера, Јака и Риста. Они се по њему и прозову. Јако и Ристо се ископају, а од Пера има једна кућа у Београду и једна у Никшићу.

Славе Арханђелов дан.

Добриловићи

Браство Добриловићи се доселило из Бањана у време насељавања Дробњака и одмах населило у селу Комарници. Припадају племену Новљанима. У непознато нам доба од њих су се одвојили Шаровићи и одсељени Глуваћи, а почетком 19 века остатак Добриловића промени старо презиме и прозове Јанковићима. Од Добриловића су данас у Дробњаку породице Шаровићи и Јанковићи. Броје укупно 28 домова.

Шаровићи у Комарници, (6 кућа) у Мотичком Гају (5) и у Жабљаку (1).

Као што смо раније рекли, они су огранак Добриловића. Не може се дознати, кад су се и како одвојили и по чему су добили садашње презиме. Свакако то је било давно. До пре триестак година сви су Шаровићи становали у Комарници, а од тада се почну иселавати у Мотички Гај, где су до тада издизали на катуне. Одатле једна њихова кућа пређе у Жабљак.

Славе Никољ дан, а прислужују Ђурђев дан.

Јанковићи (16 кућа) у Грабовици.

До пре око сто година презивали су Добриловићима, а од тада се презивају Јанковићима по Јанку, сину Маринка Добриловића. Знају за попа Мата, који је имао осам синова. Удари куга (1732) и помори их седам. Само остане мали Маринко. Подрасте и запопи се. Имао је рођака Зелена, званог Чола, који са синовима Јевђеном и Арсенијом оде на Гласинац

око 1790 г. Поп Маринко је имао синове Јанка и попа Станка. Причају за попа Станка да је био силан човек и непокоран Турцима. Кад је скадарски везир Махмут-паша Бушатлија посекао војводу Рада Церовића и својим печатом затворио његову кулу (1785), поп Станко, је у знак протеста, „догнао на коња“ под војводину кулу и кубурама гађао у везиров печат на вратима. Од њега није остао нико. Јанко је био велики јунак и бунтовник. Видно се истакао у тадашњим покретима Дробњака. Прича се и пева, да се дописивао с Карађорђем. Иза пораза на Пирној Продоли (1805) склони се у шуму. Сулејман-паша Скопљак позове га на веру. Народ га склони да оде наши и овај га одмах обеси на Пушкини. Ради његова великог јунаштва звали су га Кара-Јанком. Имао је синове Саву, Тривка, Марка и Видака. Тривко је дуго времена четовао с Гаврилом Шибалијом и погинуо је негде око Пјеваља.

Добриловићи су некада становали у Комарници, па се врло давно иселе у Грабовицу, где су имали катуне.

Славе Никољ дан, а прислужују Ђурђев дан.

Глуваћи.

Глуваћи су становали у Грабовици. Они су огранак Добриловића. У непознаго ми доба отселили су се у Чајнице. Оставили су трага у називу „Глуваћка Њива“, Глувачки Грлац“, Глувачки Средоријек“, Глувачки Вир“ и у Језерима „Глуваћевина“ и „Глувачки Цијенац“.

Педовићи (2 куће) у Годијељима.

О њиховој далекој старини не може се скоро ништа сазнати. Изгледа као сигурно, да су од племена Новљана и да су се овамо доселили у време насељавања Дробњака. Може се претпоставити, да су истог порекла с Тешовићима. Овој претпоставци ишло би у прилог то што имају исту славу и прислугу, а уз то су им и земље биле заједно. Од када се зна, увек их је било мало. У 18 веку сви су се били иселили у Затарје, па се један од њих повратио на старину око 1840 г.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Томин дан.

Ракетићи (3 куће) на Добрим Селима.

Доселили су се из Бањана у време насељавања Дробњака. Они су се с Милутиновићима и Вуковићима на пола године раније доселили од осталих својих племеника у Дробњеку. Раније им је презиме Владојевићи и мисле, да су га довели из Бањана. Садашње им је презиме од пре стотињак година и добили су га по Ракити, удови Трифка Владојевића. Пред крај 18 столећа њихова породица је била спала на само једну кућу, и то Трифкову. Ускочки харамбаша Бећир Кљајић

из Левишта удари с четом на Трифка око 1795 г. и плени му стоку, а њега убије. Остане му удовица Ракита са синовима; Живком и Јованом. Прозову их по мајци. Имају их две куће у Никшићу, одсељене пре дваеста година.

Славе Јован дан, зимњи. Раније су прислуживали Спасов дан, па га недавно оставе.

Вуковићи у Добрим Селима (10 кућа) у Меруљи (6).

Вуковићи су једна од оно пет породица, које су прве зазимиле у Дробњаку, односно населиле се. Доселили су се из Бањана. О својој даљој старини мало знају. Око средине 18 века било их је пет брата, ударе им морачки хајдуци и све пет их исеку, а стоку им плене. Остане им пет удовица са свега једном мушком главом, Милетом. Подигну га и ожене, имао је синове Мијата и Јована. До пре педесет година сви су становали на Добрим Селима, тада се Јованови синови Раде и Јаков преселе у Морачу, где су им раније била катуншта. Мијатови синови су живели у задрузи до око 1896 године, а тада се изделе. Било их је у задрузи 67 чељади.

Славе Арханђелов дан, а прислужују Ђурђев дан.

Ђуришићи (6 кућа) у Тушини.

Ђуришићи припадају племену Новљанима и у Дробњак су доселили из Бањана у време насељавања Дробњака. Населили су се у околини Боана. Судећи по месту где су се населили и по простору тада заузетог земљишта били су знатни и бројни у доба насељавања. Не знају, како су се тада презивали, нити откада се презивају Ђуришићима. Зна се, да су заједничког порекла: Ђуришићи, Перовићи у Шаранцима, Вукојевићи у Тушини и Васовићи у Горњим Пољима код Колашина, а тако и ишчезле Саравеље, али се не може сазнати њихово заједничко презиме, ни доба ни начин раздвајања на садашње огранке. Нема сумње, да је то било врло давно. Ја ћу ради прегледности посебно говорити о свакој овој породици и овде наставити о Ђуришићима.

Ђуришићи слабо знају о својој даљој прошлости. Пред крај 18 века била их је свега једна кућа, и то Нешкова. Остали су се били раселили. Нешко је имао синове: Тома, Вучка и Стевана. 1841 г. Гано Пијук са 100 Колашинаца ударио је на Ђуришића стоку у Сињајевини и пленио 300 брера и 40 говеди. Тада Турци посеку Тана. Идуће године удари им на стоку харамбаша Јаков Потураковић и плени 500 брера и 50 говеди.

Тврде, да су од њих Љемези у селу Врбици код Пјеваља.

Пасови: Нешо (рођ. 1856) — Новица — Стеван — Нешко.

Славе Ђурђев дан. Раније су прислуживали Арханђелов дан, па су га оставили.

Перовићи (3 куће) у Луци.

Перовићи су заједничког порекла с Ђуришићима и њиховим сродницима. О њиховој даљој прошлости не може се ништа сазнати зато што су се давно раселили, а данашњи су Перовићи од једног посмрчета. Најдаљег знају Коку Перовића. Он је био сеоски кнез, угледан и задружан човек. Посекао га је Делибаша 1820 г. Тада се сви Перовићи раселе. Кнежева снаха, Станојка, преуда се у Шаранце за Драга Маркова Кнежевића и до неколика месеца роди сина Зеку. Кнежевићи га подигну и ожене. Он је имао синове: Милету, Ђорђија, Новицу и Јова. Зека је погинуо 1877 г. Оставили су трага у Тушини код садашње школе у називу „Перовића Баре“.

Славе Ђурђев дан. Раније су прислуживали Арханђелов дан.

Вукојевићи (1 кућа) у Тушини.

Вукојевићи су истог порекла с Ђуришићима. Не можемо сазнати, кад су се и како разбраствили и прозвали садашњим презименом. Изгледа, да је то било врло давно. У 18 веку из непознатог нам узрока ова се породица цела иселила из Тушине и населила у село Стричину у Колашину. Отуда се Радојица доселио у Тушину око 1867 г. Он је имао синове: Вулету, Петра и Новицу. Године 1907. Павле Вулетин и Петар Радојичин иселе се из Тушине и населе у Поља код Колашина, а у Тушини остане Новица са сином Вуком.

Славе Ђурђев дан. Раније су прислуживали Арханђелов дан, па су га оставили.

Васовићи.

Породица Васовићи, која станује у Горњим Пољима код Колашина, старином је из Тушине у Дробњаку. Они су истог порекла с Ђуришићима и Вукојевићима. Нисам могао сазнати, кад су се и зашто преселили из Тушине у Поља. Свакако је то било пре 1800 год.

Славе Ђурђев дан.

Саравеље.

Саравеље су ишчезле у Дробњаку. Становали су у Тушини. Они су истог порекла с Ђуришићима и Вукојевићима у Тушини. Не може се сазнати, кад су се и како с њима раздвојили и по чему су добили презиме Саравеље. У другој половини 18 века биле су их неколике куће Један Саравеља био је у 1785 г. игуман манастира Малинска, а Новака Саравељу те исте године поставио је скадарски везир Махмут-паша Бушатлија за дробњачког војводу на место посеченог војводе Рада.

Церовића. Новак је имао брата Стевана. Мијат Котлица дигне чету 1790 г. и удари на Саравеље, посече Стевана и Новака, све им поплени а фамилије прогна преко Таре. Ово је учинио из освете, јер се причало да су Саравеље помогле Бушатлији смаћи војводу Рада, а Мијат је био сестрић Радов. Веровање у издајство Саравељино потекло је можда отуда, што је Новак заменио Рада у војводству.

Славили су Ђурђев дан.

Миличићи

Доселили су се из Убала (?) у Бањанима у време насељавања Дробњака и припадају племену Новљанима. Одмах приликом досељена населили су се у Комарници. Не знају јесу ли то презиме донели из Бањана, само се зна да су се давно разбраствили на Ђурђиће, Андесиличи, Гогиче и Ласице. Мисле, да су од њих исељени Томовићи, који су некада били знаменити и давали племенске војводе. Свега у Дробњаку има Миличића четрдесет и једна кућа. Старим презименом Миличићи данас се нико не презива, него новим презименима. Сви огранци Миличића славе Никољ дан, а прислужују Ђурђев дан.

Њихови огранци су:

Ђурђићи у Комарници (17 кућа), у Вирку (7) и у Мотичком Гају (3).

Не знају кад су се ни како одвојили, ниги по чему су добили данашње презиме. Сигурно је то било врло давно. Од њих је било више сеоских кнежева. По народној песми се зна за Николу Ђурђића. Код њега је био законачио Мујо Ђубељевић из Никшића и ту га је нашао с четом војвода Станиша Алексић око 1775, али без успеха.¹⁾ У почетку прошлог столећа од њих је био чувен Јоко Ђурђић, кнез села Комарнице. Одликовао се у борбама Дробњака које су почеле 1788, а нарочито у борби противу паше Миљевине 1812 год. Тада је с попом Митром Головићем имао под управом стотину и двадесет Дробњака и с њима су спречавали Турцима прелазак преко Комарнице. Од пре шездесет година почели су се исељавати у Вирак и Мотички Гај, где су им била ранија катуншта.

Пасови: Никола (рођ. 1886),—Обрад—Малин (рођ. 1816),—Никола—Јоко (кнез).

¹⁾ Бр. 356 у рукописној збирци А. Лубурића у Српској Акад. Наука.

Андесилићи у Комарници (4 куће) и у Вирку (5).

Давно су се одвојили од главног стабла и прозвали Лакетићи, а садашње презиме Андесилићи добили су по Андесили, удови Милана Лакетића, који је живео у другој половини 18 века. Он је имао синове: Марка, Лазара и Милана. Сва тројица су учествовали у борби противу наше Миљевине (1812). Од пре педесет година почну се иселјавати у Вирак, где су раније имали катуншта.

Гогићи (1 кућа) у Вирку.

Они су огранак Андесилића и скоро су се од њих одвојили. Око 1870 г. Милутин се иселио у Вирак из Комарнице.

Ласице (4 куће) у Грабовици.

Ласице су огранак Миличића. Не знају кад су се ни како одвојили и да ли су се одмах по одвајању прозвали Ласицама или су пре овог презимена имали неко друго. Данашње презиме дао им је неки Турчин, око кога се неки њихов далеки предак увијао као ласица. Не знају, кад су се иселили из Комарнице у Грабовицу. То је свакако било врло давно. Не знају, да ли их се у старије доба иселјавало. Увек их је било мало, свега по неколике куће. У Никшићу их имају две куће дигле недавно од сиромаштине.

Поповићи

Доселили су се у Дробњак из Бањана у време насељавања Дробњака и одмах се населили у Комарници. Припадају племену Новљанима. Не знају, да ли су презиме донели из Бањана или су га доцније добили у Дробњаку. Разбраствили су се на Крстајиће и Јањиће. Свега их сада има у Дробњаку 48 домова.

Славе Никољ дан, а прислужују Ђурђев дан.

Крстајићи (32 куће) на Пашиној Ливади.

Садашње презиме добили су по Крстићу Поповићу, који се родио у почетку 18 века. О томе се прича ово: због нечег ударе Турци на Поповиће и све мушкарце покољу сем малог Крсмана. Њега од милоште назову Крстићем. Он се доцније ожени и имадне сина Тодора, а овај Живка и Обрена. Они се по деди Крстићу назову Крстајићи. Око 1870 год. пређу из Комарнице на Пашину Ливаду у Језерима и ту се настане.

Пасови: Јован (рођ. око 1846),—Милош—Живко—Тодор—Крстић, по коме су и добили данашње презиме.

Јањићи (16 кућа) у Грабовици.

Давно су се одвојили од Поповића и прозвали по некој удови Јањи. Из Комарнице су се иселили у Грабовицу у непознато време, сигурно врло давно.

Калабићи

Они су од племена Новљана. У Дробњак су се доселили из Трепача у Никшићским Рудинама кад и остали Новљани и одмах населили у Мокроме. Место где су се населили по положају и родности земље може се убројити међу најлепша места у Дробњаку. Поред тога кроз Мокро је пролазио стари римски пут Оногошт—Пљевља и даље. Не може се сазнати, колико их се домова доселило у Дробњак нити ко им је тада био породични старешини. Врло давно су се почели раздвајати на огранке. Знају за огранак Јунце, који се под тим презименом помињу још 1500 године. Породична традиција зна за војводу Дуку Јунца, који је према предању убио Арап-пашу у Језерима и растерао му војску. Мисле да је то било у Јунча-Долу. Веле, да је Дука, кад се с Турцима мирно, добио од султана војводство и велике повластице за цело племе у границама које обиђе на коњу за двадесет и четири сата. Те се границе и сада памте и ја сам их саопштио на другом месту.

Овој традицији о војводи Јунцу налазимо потврде и у историјским изворима. Марино Сануди у једном свом извештају из месеца августа 1500 г. пише, да је дознао од једног уходе, да је у Дробњаку који је тада бројао 1500 домова, хришћански старешина, син Радосина Јунца, убио турског пашу који је ту био, узео му коње и имање и остао у своме племену. Због тога је, пише, турски харачлија из Црне Горе побегао у Скадар.¹⁾ Стојан Новаковић погрешно је превео овај извештај и написао да је пашу убио дробњачки војвода Радосин Јунац.²⁾ Међутим у оригиналу тачно стоји, да је пашу убио син Радосина Јунца и да је он тада био старешина у Дробњаку. Овај извештај превео ми је г. Јован Томић познати историчар и одличан познавалац старо-талијанског језика.

У овом Санудијевом извештају не казује се име сину Радосинову, који је убио пашу и био племенски војвода, али нема сумње да је то био Дука, кога нам помње породична традиција. Чињеница, што се у извештају само каже „син Радосина Јунца“, доказ је, да је Радосин Јунац био гласит и добро познат, те није било потребно писати и име његова

¹⁾ Архив за jugosl. povjestn. V, 109.

²⁾ Ст. Новаковић: Турско царство пред српски устанак. Београд 1906 г. стр. 218.

сина, који је убио пашу и био племенски војвода, него је било довољно написати: „син Радосина Јунца“. Такав случај имамо и у опису скадарскога санџака од М. Болице из 1614., где за Оногшт и Никшиће пише да су под командом сина Грдана војводе, коме не казује име.¹⁾ А нама је из историје добро позната личност војводе Грдана.

Данас у Дробњаку нема нико од овог огранка, нити се може сазнати, кад их је и како нестало. Сигурно је од Калабића у старије доба било још огранака, али ми о томе нисмо могли добити никаквих сигурних података. У селу овог браства, које је некад бројило 75 домова, било је више старих породица, које су се иселиле или су изумрле, а остале су трага у народном предану и топографским називима. Неке се помињу у дубровачким књигама још у 15 веку. Врло је вероватно, да су све те ишчезле и изумрле породице огранци браства Калабића.

Једна породица истог презимена, Катабићи, становала је у селу Кличеву код Никшића до 1789 г., а тада се њен последњи изданак Вук с оцем Миром иселио у Брда као ускок и ту ископао. Дробњачки Калабићи тврде, да су истог порекла с њима и да су се раздвојили још у време насељавања у Дробњаку, али ја о томе нисам могао добити никакве потврде у Никшићу. Ово је тим теже утврдити, што Никшићских Калабића нема нигде, у колико је мени познато.

Данас се у Дробњаку нико не презива старим презименом, Калабићи. Њега су заменила нова, која су сва постала у последње три стотине година. Ти су огранци: Полексићи, Китаљи, Радоњићи, Станковићи и Пилетићи. Укупно броје 29 домова. Сви су ови огранци, сем Пилетића, од једног заједничког претка, Луке, који је, по моме рачунању, рођен око 1670 г. Остали Калабићи иселили су се или су изумрли. За Вукана Лучина знају, да је у неког Вукашина Штитара из Брезана купио пространо земљиште у источном делу Брезана за 6666 аспри. Тада учињена тапција чувала се до недавно, а приликом једне парнице (1880) израчунао је, да је писана 1702 г. Лука је имао синове Вукана и Николу. У једном запису из 1739 г. о куповини земље у Мокроме за манастир Бијелу потписан је као шаит (сведок) Лука Калабић.²⁾ У 18 веку и првој половини 19 века Калабићи са били јако изложени честим нападима никшићских Турака. Од њих су тада многи изгинули, а многи су се и иселили у Босну и Србију. Ја ћу сада говорити детаљније о свима огранцима Калабића, од времена добијања нових презимена.

Сви они славе Ђурђев дан, а прислужују Никољ дан.

¹⁾ По преводу Ровинског (Черногорја, томъ I, с. 825)

²⁾ Љ. Стојановић: Записи, књ. V, бр. 7777.

Полексићи у Мокроме (5 кућа), у Зукви (2) и у Боровцу (4).

До пред крај 18 века презивали су се Калабићима, а тада се прозову Полексићима по Полексији, удови Драгића Вуканова Калабића. Она је била родом од Огњановића из Бањана. Драгић је имао сина Марка, а он Јока (рођ. 1800 г.) и Илију. Марко је био чувен јунак. Често се био с Турцима из Никшића и много их је побио. Кад паша Миљевина попали Дробњак (1812) сви се Мокрани иселе у Босну и Србију. Десете године Јоко Полексић и Дука Китаљ врате се у Дробњак, да виде старину. На Мокроме нађу око четрдесет хришћанских кућа, које су ту били населили Турци из Никшића. Они покупе 150 Дробњака те их све раселе, па се врате у Србију. Године 1824 врати се Јоко с братом Илијом у Мокро и ту су заједно становали до 1885, када се Илија пресели у Зукву са синовима: Петром, Игњатом, Танасијом и Драгићем. Од Илије су Полексићи у Зукви и Боровцу.

Пасови: Љубо (рођ. око 1820 г.),—Јоко—Ђорђе—Јоко (рођ. 1800 г.),—Марко—Драгић—Вукан—Лука.

Радоњићи (4 куће) у Мокроме.

Садашње презиме су добили по Радоњи Митрову Калабићу, који је рођен око 1790 г. Радоња се 1812 преселио у Кремна код Ужица и отуда повратио у Мокро 1824 г. Имао је синове Митра и Тиодора. Од Тиодора није остао нико, а Митар је имао Милутина од кога су сви Радоњићи.

Пасови: Живко—Милутин (рођ. 1850 г.),—Митар—Радоња—Митар—Станко—Вукан—Лука.

Станковићи (5 кућа) у Мокроме.

Презивају се по Станку Вуканову Калабићу, који је рођен око 1720 г. Он је имао синове: Митра, Павла, Спасоја, Андрију, Ђурка, Драгића и још једног чије нам име није познато. Кад су једном Турци ударили на село Придворицу и опленили је, па с пленом наишли преко Мокрога, ту их је дочекао Митар с браћом, убио их седамнаес и плен им отео. У тој борби погину му браћа Андрија и Спасоје. Дашашњи Станковићи су од Андрије Станкова, а Радоњићи, како смо већ рекли, од Митра. Остали синови Станкови ископају се. Андрија је имао: Пера и Рада.

Китаљевићи (6 кућа) у Мокроме.

Садашње презиме су добили по Марку Јаковову Калабићу, који се родио око 1760 г. За њега причају, да се много „делијао“ и носио фине ките на фесу и ћесаме, по чему га назову китаљем, а потомке му Китаљевићима. Одликовао се

у многим борбама с Турцима. Његов син Дука се био 1812 г. иселио у Србију, а отуда се вратио у Мокро 1824 г. Дуго времена четовао је по Босни.

Пилетићи (3 куће) у Мокроме.

Они су огранак Калбића и презивају се по некоме Пилети Калабићу, за кога се мисли, али не тврди, да је живео отприлике пре 300 година. Слабо су се трагали.

Зарубице у Горњој Буковици (16 кућа) и у Годијељима (5)

Пореклом су из Бањана од племена Новљана. Доселили су се у време насељавања Дробњака. О њихово далеко старини не може се ништа сазнати.

Превитки Томићи причају, да су Зарубице од ванбрачног детета неког бањског чобанина и једне њихове девојке. То дете је било, веле, напредно и неко је за њ рекао: „Чудна овог зарупка“, и зато му потомке, кажу, прозову Зарубицама. Ја мислим, да ова прича није тачна, него да је измишљена из шале, а да је тачно њихово казивање, да су се из Бањана доселили кад и други Новљани. Због тога сам их и уврстио међу њих.

Прича се, да је једна зарубичка удова, Јела, служила код Св. Василија, кад је он по 1651. год. сганаовао у манастиру Св. Луке у Никшићској Жуши. Са собом је држала и синчића Јова. Никшићски главари желећи да владику Василија уклоне измеђе себе због његове велике популарности у народу и тежње да у руке узме поред црквене и световну власт, обеде га да живи с овом удовицом у недозвољеним односима. Због тога се он и уклони у Брда и доцније под Острогом ограда цркву. Тада се Јела (око 1663 г.) с Јовом врати у Превитш.

Око средине 18 века у Превитшу су биле Зарубице Никола, Раде и Симо. Николу су звали Скоком. Био је, причају, необично хитар и снажан. У његово време по 150 дробњачких косана морало је ићи на мобу паши Селмановићу у Пљевља. Једном приликом те косце из Дробњака, међу којима је био и Никола, нападне неки турски „букач“ у Пљевљима. Скоко се с њиме порве и удави га. Зато га паша Селмановић обдари сребрним пожем. У његово доба тукли су се Дробњаци с Горњо-Морачанима око племенских граница. У тим борбама толико су се истинили Скоко и Новак Матељевић да су Морачани певали: „Да нам није Скока и Новака, овце би нам на Тушину пиле“.

Од Скока није нико остао. Симо је имао Луку и Стевана. Лука се око 1800 г. преселио из Превитша у Годијеље и од њега су тамошње Зарубице. Раде је имао Тома, а он Милана,

Василија и Мијата. Они су били осипни људи и тукли су се с Морачанима. Василије је заробио снаху Мине Радовића и узео за жену иза жива мужа. Зато га након дванаест година из освете убију Морачани у Кошницама.

Око 1865 г. све Зарубице пређу из Превитша у Горњу Буковицу и стално са настаном у дотадашња катуништа.
~~МИЛАТ~~ ~~ТОМА~~ ~~МИЛАН~~ ~~(ВАСИЛИЈЕ)~~ ~~(МИЛАНОВИЋЕ)~~
 Пасови: Миливоје — Пуро (рођ. 1840 г.), — Милан (рођ. 1846 г.), — Томо — Раде. ~~МИЛОРАД~~ (1912) — ~~МИЛАН~~ (1952) — ~~ДУШАН~~ (77).
 Славе Ђурђев дан, а прислужују Никољ дан.

Шећковићи (6 кућа) у Тушини.

Пореклом су из Бањана од племена Новљана и доселили су се у време насељавања Дробњака. Раније су се презивали Ђедовићи. Садашње су презиме добили по Шећку Ђедовићу, који је живео пред крај 18 века. Шећко је имао синове Стевана и Драга и шћер Танкосу. Она је била необичне лепоте и њу је заробио и узео Делибаша, заменик босанског везира Џемал-паше, који је са великом војском нападао на Ускоке и Горњу Морачу 1820 г. Станују на источној страни Боана, а ту су становали и у најстарија времена.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Никољ дан.

Милашиновићи на Превитшу (2 куће) и у Буковици (6).

Доселили су се у Дробњак из Бањана у време насељавања Дробњака. Њих броје у најстарије дробњачке породице, јер су с Вуковићима (у Добра Села), Милутиновићима, Џукићима и Ракетићима дошли једну зиму раније од осталих дробњачких породица, досељених из Бањана у време насељавања Дробњака. О својој прошлости мало знају. Прича се, да им је кад су Дробњаци од Крича отели Језера и поделили их по селима, остала неподељена Пољага под Дурмитором. Одлуче, да припадне ономе селу, чији становник идће јутро први на њој осване и наложи ватру. Тада један Милашиновић први осване и наложи ватру. Тако Пољана припадне селу Превитшу.

Имали су применак Плетивине, а не знају тачно по чему им је дат на када. Мисле, да су презиме, Милашиновић, довели још из Бањана.

У другој половини 18 века ова породица је била спала на свега једну кућу, Милошеву. Милош је имао синове Јована, Трипка, Милију и Ђурена. Јован је имао Милутина Милована и Ђурицу; Милија Зелена и Рака, а Ђурен Теодора и Тому. Од Трипка Милошева није остао нико.

До 1862 год. цела ова породица је становала у Превитшу, а тада се рођаци Теодор, Милован и Милутин иселе у Буковицу, где су им раније били катуни.

Славе Арханђелов дан, а прислужују Ђурђев дан.

Чуровићи (21 кућа) у Тушини.

Чуровићи су се доселили у време насељавања Дробњака из Бањана и они су од племена Новљана. Садашње им је презиме доста старо и не знају по чему су га добили и како су се раније презивали. Без сумње ово презиме нису донели из Бањана. Од прошлости ове породице мало се што може сазнати. Од њих су Мумини у пивској Црној Гори, отселени из Тушине пре око сто педесет година. Место насеља нису никада мењали. Увек су становали у Тушини код старе цркве. Славе Ђурђев дан, а прислужују Никољ дан.

Тешовићи (1 кућа) у Годијељима.

Раније су се презивали Јованчевићима, а данашње презиме су добили по деди, Тешу, који је рођен пред крај 18 века. Изгледа, да су од племена Новљана и да су род с Педовићима. Исељавало их се, веле, по Босни и Србији, али о тим исељеницима не знају ништа.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Томин дан.

Џукићи (2 куће) на Кутњој Њиви.

Доселили су из Бањана и припадају племену Новљанима. Они су једна од пет породица које су по предању прве зазимале на Катунима у Дробњаку. Најпре су становали на источној страни Пошћења према Петњици у месту Цуков До, који се прозвао по њима. У почетку 18 века истисну их Караџићи из Цукова Дола, те пређу у Дужи. Олатле их бројнији Ђурђиновићи потисну, те пређу на Кутњу Њиву. Не знају, по чему су добили садашње презиме, нити како су се раније презивали. Свакако су садашње презиме добили у доба турско. Не памти се, да су били знатни и бројни.

Славе Арханђелов дан.

Милутиновићи.

Они су најстарији становници села Комарнице. Убрајају их у оно пет породица, које су прве зазимале на својим катунима у Дробњаку и дале основ племену. О својој најдаљој старини знају, да су из Босне, где су мало становали, па дошли у Бањане. Сељаци су се у заједници много породица, које су имале заједнички племенски назив Новљани. По месту где су се населили изгледа, а тако и они трде, да су у време насељавања Дробњака били бројни и знатни. Мисле, да су под овим презименом, Милутиновићи, дошли у Дробњак и да су га донели још из Босне. У мени непознато време раздвојили су се на Вуковиће и Никитовиће, а пре око 150 година од Никитовића се одвојио огранак Кафеџићи. Приповеда се, да је од овог браства, Милутиновића, био лознички војвода Анто

Ботићевић и да је то и он лично казивао (1809 год.) и желео посетити своју старину у Комарници. Г. Боривоје Милојевић испитујући насеља Рађевине и Јадра забележио је, да је у селу Клупцима у Јадру раније становала породица Богићевића, од које је био војвода Анто и да је била досељена из Дробњака.¹⁾

Ја нисам могао утврдити, кад се, ко се и зашто отселио од Богићевића из Дробњака и да ли се овај огранак Милутиновића прозвао Богићевићима још у Комарници или су то презиме добили по преселењу у Јадар.

Старим браственим презименом Милутиновићи данас се нико не прозива, него се прозивају Вуковићима, Никитовићима и Кафеџићима. Броје укупно тридесет пет домова Међу њима се не узимају и својакају се. Сви славе Трипуњ дан, а прислужују Ђурђев дан.

Ради прегледности говорићу посебно о свима сгранцима овог браства.

Вуковићи (6 кућа) у Мотичком Гају.

Прозвали су се садашњим презименом по Вуку Милутиновићу. Према породичној читуљи, која је писана или преписана 1839 г., изгледа да је Вук живео у другој половини 16 века. Ова читуља има тридесет и четири мушка и двадесет и осам женских имена, умрлих до 1839 г. Мушка имена иду овим редом: Вук, Спасоје, Симо, а женска почињу с Ђурђом, Јегдом и Дусом.²⁾

Сви данашњи Вуковићи у Дробњаку су од Сима Вуковића, који се родио пред крај 17 века. Он је имао синове Митра, Рада и Милића.

Митар Симов имао је синове Максима, Марка и Васа. Раде је имао Алексу и још двојицу, чија имена нисам могао сазнати.

Милић Симов је умро 1857 г., како се прича, у 127 година. Он је имао синове Алексу и Спасоја. Овај Милић, који је рођен око 1730 г. набрајао је до себе шеснаест пасова од претка, који је према томе живео отприлике у 13 веку.

Породична традиција ове породице прилично је жива. Она нам је сачувала више догађаја из 17 века. Предање зна, да је Спасоје Вуковић купио велики читлук на Подивца-Долини у Језерима у неког Џам-бега Купусчића из Срема, који је поред овог читлука имао и много читлука у Потпећу код Пљеваља. За читлук је дао дванаест и по ока пара, кантаром, и то пола злата а пола сребра. Веле, да је тада талир вредео девет гроша. Тапија је од овог имања код исељених Вуковића у Босни. Изгледа, да је ова куповиза била у 17 веку.

¹⁾ Боривоје Милојевић: Рађевина и Јадар. „Насеља“, књ. IX, стр. 756

²⁾ Поменута читуља је код г. Сима Вуковића, црногор. командира у пензији, сада у Никшићу.

За овог Спасоја још се прича, да је „без тестира цара и везира“ начинио млин на Погоку испод Црвене Греле у Језерима. Тада је било узаконено, да се без нарочитог одобрења виших турских власти не смеју подизати воденице, и због тога је пљеваљски паша послао свог мубашира, да му га обори, а њега доведе у Пљевља. Спасоје се дао на оружје и протерао мубашира из Дробњака, а затим отишао везиру у Травник и од њега добио „сербезију“ на подигнути млин.

Вуковићи имају применак Мотике. Овај им је применак из 17 века, а добили су га због овога: у једно доба (17 век) дођу Тоске у Дробњак да купе „бројачину“. Вуковићима узму девет овнова, петеро говеди и неког добра вола. Томи Вуковићу буде жао тога вола и крене да га отме Тоскама. Један од њих „полети“ на њ с ножем, да га посече. Тома га у одбрани убије мотиком, која му се тада нашла при руди.

Поменути Милић Симов био је чувен јунак, необично крупан и снажан. Био је одличан приповелач и најбољи познавалац прошлости дробњачких породица. Причао је, да је у његово доба (1730—1857) горно Дробњак седам пута, тако да ни „пасји колац“ није остајао, а пре њега свега четири пута — разуме се од Турака. Он је био први Дробњак, који се обратио владици Петру I и то за помоћ у спору с Морачанима. Тај спор потекао је из овог узрока. Морачка чета удари на Вуковића тор у Мотичком Гају (1806) и оплени им стоку. Вуковићима прискоче у помоћ Језерци, те бојем испрате Морачане. У овој сукобу погине телачки кнез Шабан Каљевих. Због овог догађаја узбуне се Дробњаци и искупе на Беришину Луку, одакле затраже од Морачана, да врате стоку Вуковића, пријетећи у противном случају осветом целог племена. После овога Милић оде владици Петру I на Петине, да га моли за посредовање преко морачког игумана Шундића. Владика му даде препоруку на Шундића, али самовољни Морачани не послушају ниједнога.

До око 1810 г. Вуковићи су становали у Комарници, а тада се Милић са синовцима стално исели у Мотички Гај, где су им била дотадашња катуништа.

Можда је од ове породице било оно пет брата Вуковића, за које дробњачки војвода Илија Косорић у своме писму (из јануара 1693 г.) которском изванредном провидуру Николи Ерицу пише да су погинули у борби с Турцима на Језерима.¹⁾

Ова је породица давала крупне и снажне људе, од којих је већина доживела дубоку старост, преко сто година. Предање каже, да је нека њихова одива, баба, доживела тако дубоку старост, да су је Дробњаци приликом своје свађе с Пивљанима око граница, износили на племенску границу код Тодорова Дола у Дурмитору, те је „по срећи и души“ казивала старе међе.

¹⁾ Јов. Томић: Црна Гора за морејског рата, с. 357. (Београд 1907).

Од њих је било много исељеника у разна времена и из разних узрока. Највише их се иселило у Босну. Имена места у која су се населили нисам могао сазнати у Дробњаку, нити зашто су се и кад све исељавали. Вероватно, да их има и под презименом Вуковићи и под презименом Мотике. Пасови: Симо (рођ. 1850),—Максим—Милић (р. око 1730),—Симо.

Никитовићи у Комарници (23 куће), у Вирку (2) и у Жугића Барама (1).

Садашње презиме су добили по Никиту Милутиновићу. Не може се утврдити у које је доба живео. По пасовима се види, да је живео пре 1700 г. Његови потомци до 1884 г. презивали су се поред Никитовића још и Гојковићима. Митровићима, Бабићима и Ивковићима, а те године по заједничком споразуму сви ови огранци узму старо презиме Никитовићи. Од њих је био кнез Обрен Никитовић, који се одликовао у покретима Дробњака (1785—1812 г.) Погинуо је приликом напада паше Миљевине 1812 г. Од њих је бивало отсељеника, али о њима слабо знају, сем о Марку Никитовићу, који се пре 150 година због погибије неких Турака отселио у Сливље у Невесињу, где од њега имају неколике куће. До пре 40 година сви су становали у Комарници, а тада се почну исељавати у Вирак и Жугића Баре, где су им била раније катуништа.

Кафеџићи у Комарници (1 кућа) и у Вирку (2).

Они су огранак Никитовића, одвојили су се пре око 150 година и прозвали по Ристу Никитовићу, који је некоме паши пекао кафу. До пре 60 година сви су Кафеџићи становали у Комарници, а тада се браћа Радоје и Јован иселе у Вирак у дотадашња катуништа.

Церовићи (37 кућа) у Тушини.

Церовићи су се доселили у Дробњак из села Церовице у Никшићским Рудинама у време насељавања Дробњака. Припадају племену Новљанима. Предање каже, да су Церовићи с Вуловићима и Косорићима од три рођена брата, који су живели на много времена пре њихова доласка у Дробњак. То се види и по томе што су све три ове породице дошле у Дробњак са засебним презименима. Церовићи су се најпре населили у Боровцу, а доцније сашли у Тушину и населили се онде, где и сада станују. У доба насељавања Дробњака Боровац је био најистакнутија тачка дробњачких насеља према Кричима, с којима су Дробњаци, као што смо већ рекли, живели у непријатељству. То је један доказ, да су тада Церовићи били бројни и храбри. О њиховој далекој прошлости немамо никаквих података. Најстарији Церовић о коме нешто знамо јесте Секула Церовић. Он је рођен у другој половини 16 века. Налазимо га

1608 год. на сабору српских главара у манастиру Морачи.¹⁾ Уз име и презиме није му означена титула, те не знамо, да ли је био кнез или војвода. Вероватно да је био војвода, јер је дробњачки војвода Иван Калуђеровић посечен 1605 год.²⁾ а за другог неког војводу у Дробњаку из тог времена не знамо. На збору српских, арбанашких и других главара у Београду 1620 год. налазимо међу потписницима војводу Секулу. Он је ту потписан овако: „Voivoda Secola Odobosche“.³⁾ У преставци папи и шпанолском краљу, у којој је изложен план општег устанка на Турке, овом Секулу одређена је врло значајна улога, да он са 5.000 ратника заузме Херцег-Нови у Боки. Истина у том пасусу поменутог документа титула, име и место Секулово записано је овако: „conté Seculo di Nouogosti“.⁴⁾ Нема сумње, да је ово све један исти Секуле (Церовић) и да у потпису главара уз његово звање и име оно „Odobosche“ означава рђаво написано „од Дробњака“, а да је у тексту написано „di Nouogosti“ (од Никшића) зато што су Дробњаци и Никшићи суседна племена и што је тада Никшић био центар свих великих покрета противу Турака. У истом овом документу пише, да је никшићки војвода Гаврило, рођени брат покојног војводе Грдана, главни витез надвојводства херцеговачког и његова брства.⁵⁾ У прилог овој мојој претпоставци, да се све ово помињато односи на Секулу Церовића, познатог нам са збора српских главара у манастиру Морачи, иде чињеница, да ми и поред најбрижљивијег испитивања Никшића и свих околних племена из времена о коме говоримо нисмо нашли ниједно знатније лице с именом Секуле.

Једна народна песма пева кнеза Николу Церовића. Он је према моме рачунању живео око средине 17 века. О њему песма пева, како му је писао паша од Фоче, да ће доћи у Тушину са тридесет „даја“, да покупи дробњачке хараче од седам година: но да му спреми тридесет девојака за његово тридесет „делија“, а за њега сестру Ружицу. Кнез позове харамбашу Рада Гавриловића из Горње Мораче, да му дође у помоћ с тридесет хајдука. Кад овај дође кнез преобуче хајдуке у девојачко рухо и потури их Турцима место девојака. Хајдуци исеку Турке. Церовићи се тада привремено склоне у Горњу Морачу.⁶⁾

У једном попису дробњачких главара из 1690 год. налазимо Ђура Николина у Доњој Тушини. Ово је свакако Церовић и вероватно је син у песми помињаног кнеза Николе. Породична традиција каже, да је мало доцније био војвода, а по некима кнез, у Дробњаку Ђуро Церовић. Он је, причају, имао

¹⁾ Јован Томић: Пећки патријарх Јован с. 115.

²⁾ Љ. Стојановић: Записи. Књ. VI, бр. 10.095.

³⁾ Гласник земаљ. музеја за 1909, св. 3, с. 350.

⁴⁾ Ibidem, с. 346.

⁵⁾ Ibid; с. 345.

⁶⁾ Песма је мојој рукописној збирци.

сина Вука. Због неке буне ухвате их оба Турци и посеку у селу Буковици. Неки веле, да је ово било због погибије „шеова“ (1718). У Вука Ђурова остане мали синчић Милован. После Ђурове погибије Турци поставе за дробњачког старешину Бјелака Гргуревића с Дужи. Како се причало, да је Бјелак крив за погибију поменута два Церовића, његови сродници доцније наговоре малолетног Вукова синчића Милована, те убије Бјелака. Бојећи се турске свете браственици га склоне у Србију. Пошто тамо поодрасте насели се у село Ботуну код Крагујевца. Имао је сина Младена, који се по оцу презивао Миловановић. Он се истакао у Карађорђевој устанку као један од најглавнијих вођа.

Из једнога записа од 1695 год. сазнајемо, да су Митар и Иван Черновићи продали земљу Крушку манастиру Св Арханђела у Тушини.¹⁾ Презиме Черновићи је погрешно записано место Церовићи.

Око средине 18 века истакао се кнез Николица Церовић. О њему има много прича, а помињу га и народне песме. Свуда га истичу као врло паметног и помишљивог човека. Веле, да је ишао неколико пута у Цариград и да је тамо успео, да скине неке намете с дробњачког племена као „бишћанију“, „Певш“ и право одивама да носе део од очинства. Николица је био преставник оне групе Дробњака, која је желела мир с Турцима. У народу му се замера што је спречио Дробњаке, да отму харамбашу Лазара Пецирепа, кад су га навели Турци преко Дробњака за Травник. О томе сам сазнао ово: Спужки капетан Абдулах паша Пармаковић ухватио је (1756)²⁾ с помоћу неких изрода у Бјелопавлићима тадашњег најгласовитијег српског харамбашу, Лазара Пецирепа из Голије. Према наређењу босанског везира морао га је спровести у Травник, јер су тада Спуж, Подгорица и Жабљак спадали у босански везирлук. Како је Пециреп био побратим с чувеним никшићким буљбашом Бећом Пељевићем и у пријатељству с никшићким Турцима, Пармаковић га није смео спровести преко Никшића, јер се бојао да га не отме Бећа с Никшићима, него га је послао преко Бјелопавлића, Моракова у Жупи и Дробњака за Пљевља и даље. Прича се, да су Дробњаци били на скупу кад су навели Пецирепа преко Шавника и да су тада решавали спор око војводства између Јока Караџића и Николице Церовића. Кад је, причају, Пециреп силазећи низ Туњемир видео на искупу Дробњаке запевао је, како песма каже:

„Благо мени данас и довијек,
„Ено мене, на скупу Дробњака,
„Данас ће ме отег' од Турака!“

¹⁾ Љ. Стојановић: Записи, бр. 5719.

²⁾ Глас Срп. Краљ. Акад. Књ. 88, с. 157.

Тада се Дробњаци узмуде на збору и крену да отму Лазара, али их од тога одврати кнез Николица. Још се прича у Дробњаку, да је тада Пециреп, кад је видео да га неће отети Дробњаци, проклео Дробњаке с Погледала изнад Шавника, да их убију три рђе: да им не роди жито, да им покрепа мал (стока) и треће да им удари болест у племе. Стари људи тврде, да се Лазарева клетва испунила и да те године није ништа родило у Дробњаку, да им је покрепао мал и да је у народ ударила нека опасна болест, која је поморила много народа. Веле, да се те и идуће године дробњачки народ исхранио „кљеновом“ кором и да су тада због тога уништене „кљенове“ шуме у Дробњаку.

Кнез Николица је имао синове: Станка, попа Марка, војводу Рада и Васа.

Станко је погинуо 1774 год. у борби с Реиз-пашом на Брљеву у Пиви.

Поп Марко је био велики јунак и врло угледан човек. Он је погинуо у борби с никшићским Турцима, кад су ови покушали Дробњацима отети планину Кравицу. Његову јуначку смрт опевали су никшићки Турци.¹⁾ Од њега сада нема нико у Дробњаку. Његова кћер Ружа родила се 1778 год. и удала се за Максима Глигоријева Требјешанина, који се 1804 год. отселио у Русију.²⁾

Раде је био добар јунак и тушински кнез. Прегонио се око дробњачког војводства са Станишом Алексићем и имао је уза се добар део Дробњака. Пошто скадарски везир Махмут-паша Бушатлија посече 1785 г. војводу Станишу, поставио на његово место Рада Церовића. Овај није дуго војводовао, јер је и њега Бушатлија смакао истог лета, зато што је добио обавештење, да му није веран. Рада су посекли три Арбанаса, које је послао Бушатлија. Калаузио им је Суљо Одић из Никшића. Главу су му однели у Скадар, породицу протерали из Тушине и кулу запечатали везировим печатом.

Војвода Раде је имао синове: Лазара, Симеуна и попа Милутина. Лазар је био у војсци босанског везира, која је 1787 год. опседала Бушатлију у Скадару и тада је командовао једном четом Дробњака. Јован је био сеоски кнез. Погинуо је у борби с Пиперима око 1802 г. О његовој погибији певали су Пипери песму и у њој га назвали војводом.³⁾ Милутин је учио за попа у Мостару и, како причају, провео је тамо дваест година. Он је био врло паметан и храбар човек. Јако се истакао у борби с Турцима 1805 год.⁴⁾ Његово велико јунаштво опевано је у народној песми.⁵⁾ После страшнoг пораза на

¹⁾ Бр. 209 у помињатој рукописној збирци А. Лубурића у Српској Краљ. Акад. Наука.

²⁾ Казив. Стари Требџана, с. 221.

³⁾ Види у Прилозима песму бр. 5.

⁴⁾ Споменик VIII, с. 98.

⁵⁾ Огледало Српско, песма бр. XXXVII.

Пирној Продоли (1805) он је под утицајем владике Петра I стао на чело оног дела Дробњака, који је пристајао на привидну покорност Турцима и као такав узео управу Дробњака у своје руке. По одласку Скопљак паше из Дробњака (фебруар 1806) поп Милутин је спремао дробњачке чете, да бију и харају Турке, а изговарао се пред Турцима, да то чине ускоци. Тако је радио целе 1806 и преко зиме 1807 године. У пролеће 1807 г. домами га на веру Хаџи Мехмед-паша Селмановић у Пљевља и посече.

Какав је био поп Милутин, најлепше се види из писма Хаџи Мехмед-паше Селмановића, који је писао Гаврилу Шибалији и кнезу Вујици Петковићу из Тепана нудећи им мир и правдајући се за смрт попа Милутина. Ради његове вредности ми то писмо овде у целини саопштавамо.

„Од мене али мене паше Селмановића Гаврилџ шибали и вџици и свема тепчанима нека знате што вамъ пишемъ немоите сѣмлати ни мислити кои сте мои вече долазите не мислите штоје попѣ Милџтинѣ погинуѣ. Ја га ниесам погубио негое самъ главѣ изгубио припѣшта ускоке Јбанске паке идѣ те арају па га давѣ учини Сараево и ердеговина код везира то га е посекло ондае било у чарши дроблака и ускога пелесетѣ никога ние задио ниче заѣти веће слободно долазите на тврѣдѣ верѣ боѣѣ кои мислите биги турски нико васѣ зачести нече а ви пошлите еднога Ј два ђока нека доѣѣ до мене немоите гледати на остале“.¹⁾

На писму је турска година 222. Хиљаде нема. Турска година 1222 почела је 27 фебруара 1807 године, а завршила се 15 фебруара 1808 године.)

Поп Милутин је имао Новицу. Он је после Луке Вукаловића најзнаменитије лице у херцеговачкој историји за последњих стотину година. Родио се 26 октобра 1806 год. у Тушини. Остао је иза оца од пола године. Учио је читати и писати код калуђера у манастиру Св. Луке у Жупи и код попа Панта Ђука из Никшића. Причају, да је у осамнаестој години постао кнез у Тушини. Године 1829 одметао је свој крај од Турака, али је идуће године морао признати турску власт. У време буне Хусеин-капетана Градашчевића био је Новица с Дробњацима у одреду Смаил-аге Ченгића, који се борио противу Градашчевића. Смаил-агу Ченгића сматрао је највећим непријатељем свога племена због његова великог јунаштва и организаторских способности; поред тога као један између најглавнијих турских вођа учествовао у свим походима турске војске противу Дробњака и њихових сусела од 1805 год. па до своје смрти. Због тога је Новица тражио начина да му дође главе. Како је Смаил-ага исекао Петровиће 1836 г. на Грахову, Новица је у владици Раду нашао одличног помагача и подстрекача. Захваљујући

¹⁾ Ово је писмо у мојој збирци.

²⁾ Годишњица X (1888), таблица XXII.

томе Новица је лако организовао убиство Смаилагино. Он је био главни командант војске, која је 23 септембра 1840 год. напала и посекала Смаил-агу. Погибија Смаил-агина навуче на Дробњаке велики турски гњев Одмах Али-паша Ризванбеговић, херцеговачки везир, скупиле велику војску и упути је на Дробњаке. На чело војске постави Хасан-бега Ресулбеговића и Смаилагиног сина Рустан-бега. Дробњаци позову у помоћ Морачане, Ровчане и Бјелопавлиће и искупе прилично велику војску. Целом том војском командовао је Новица. Турке дочекају код Борове Главе. Борба је почела око 20 октобра 1840 године. Турци одрже велику победу и посеку преко сто глава. По турским изворима Турци су тада посекали 170 глава.¹⁾ Тада се Дробњаци потчине Турцима. У одмету остану само ускочка села: Струг, Сировац и Малинско. Новица се склони на Цетиње код владике Рада. У рату 1852-1853 год. борио се с Турцима у Жупи и Бјелопавлићима. У почетку Вукаловићевог устанка (1857) подигао је Дробњаке на оружје протерао турске посаде из Дробњака и Пиве, а у лето исте године заузео је с васојевинским војводом Миљаном Вуковим Колашин. У рату 1861-1862 г. командовао је једним одредом војске.

У време Новичино чувени су од Церковића ови јунаци: Остоја, Мушо, Секуле, прото Милутин (син Новичин) и Грубан. Сви се они помињу у народним песмама. Грубан је био командант дробњачко-ускочког батаљона у рату 1876-1878 год.

Браство Церковићи, чије је презиме старо преко хиљаду година, дало је српству много знаменитих људи. О њиховим делима могла би се написати велика књига.

Од Церковића је било отсељавања у сва времена. Нажалост немамо довољно података, да би смо могли о њима овде детаљније говорити, зато ћемо саопштити само неколико података.

Гатачки Зеленовићи тврде, да су од Церковића. Ја нисам у Дробњаку могао наћи за то никакве потврде, због тога сам их унео у одељак о потпуно исељеним породицама.

Живковићи и Ликићи у Пиви и њихови тамошњи огранци воде порекло од Живка Церковића из Тушине, кога је неки паша заробио око 1710 год. и продао кнезу Кнежевићу у пивсим Црквицама, а овај га је оженио од ишчезлих Пударевића из Јеринића и ту населио. О њима ћу говорити опширније у своме раду о Пиви.

Стевовићи у Новој Вароши, Сјеници и Прибоју воде порекло од Стева Церковића, који се иселио из Тушине око 1815 г.

Церковићи у Тушини причају, да је од њих био кнез Пеша Церковић. Његови потомци су се иселили некуд у Србију. Отуда је дошао у Тушину Јован Матијев Пешић 1869 год. и своју земљу продао Новици Церковићу. У тада учињеној „сетенцији“ пише, да су се Пешићи иселили пре тридесет године, дакле око 1838 год.²⁾

¹⁾ Башагић, с. 157. ²⁾ „Сетенција“ је у мојој збирци.

Из једне „сетенције“ од 27 јуна 1863 год. сазнајемо, да је тада војвода Мирко Петровић покљонио Новици Церковићу све земље, које су биле Новичиних опсељених рођака: Радосава Аничина, Остоје Бошкова и Јока Станкова. За њих се тамо каже, да су „одигли из Тушине има више тридесет година.“¹⁾ Из друге једне „сетенције“, писане 12 септембра 1864 године, сазнајемо, да је Новица Церковић купио земље својих исељених рођака Ивана и Митра Ружичића — Церковића.²⁾

Сви данашњи Церковићи у Дробњаку воде порекло од двојице Церковића: кнеза Николице и Стевана. Не може се сазнати у каквом су били сродству.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Никољ дан.

¹⁾ На истом месту.

²⁾ Такође на истом месту.

Усељеници у Дробњаку

Усељеницима у Дробњаку називамо оне породице (родове), које су се, ма из којих разлога, доселиле у Дробњак и населиле међу Новљане, за време од формирања дробњачког племена па до око 1770 год., а тако исто и оне породице, које су се после те године доселиле као мирни досељеници, а нису ускочили због крви или какве свађе.

У Дробњаку је било усељавања одувек, а нарочито у турско доба. Разни су узроци тих усељавања. Према резултатима мојих испитивања у усељеничке породице у Дробњаку убрајају се: Перовићи—Курепи (у Тушини 4 куће), Дајовићи (у Подгори 2), Поповићи (у Тепцима 15 и у Нинковићима 5), Шибалије (у Питоминама 10), Каљевићи (на Слатини 2, у Стругу 2, Нинковићима 7 и на Жабљаку 1), Стевовићи (у Подгори 6 и у Нинковићима 10), Вућићи (у Горњој Бијелој 3), Зековићи (у Тушини 17 и у Барама 10), Стијеповићи (у Комарници 3, у Јаворју 18 и у Мотичком Гају 5), Тировићи (у Тушини 4), Мијовићи (у Годијељима 9), Пејановићи (у Годијељима 11), Поповићи (у Годијељима 2), Лазаревићи (у Годијељима 5), Батовићи (у Тимару 1), Милићи (на Боану 1), Шишовићи (у Сировцу 1), Тошићи (у Нинковићима 1), Пејовићи (у Пасјем Нуглу 4), Аврамовићи (у Алузи 1), Лончари (у Жабљаку 1), Пајовићи (у Новаковићима 4), Шиндићи (на Пашиној води 1), Станићи (у Јаворју 3), Мирковићи (на Пашиној Води 2 и у Жабљаку 1), Вујовићи (у Мотичком Гају 1), Гашовићи (у Међужваљу 1), Милићи (у Жабљаку 2, и у Ускоцима 2), Бојићи (у Градини 3), Шћеповићи (у Шавнику 2), Петковићи (на Кутњој њиви 3), Радуловићи (у Шавнику 1), Буровићи (у Шавнику 2), Буровићи (у Шавнику 1), Павићи (у Шавнику 1), Ивановићи (у Шавнику 1), Лучићи (у Шавнику 1), Ускоковићи (у Шавнику 1), Вуковићи (у Буковици 4), Сикимићи (у Шавнику 2), Шоловићи (у Буковици 1 и у Превишу 1), Роћени (у Орашцу 3, у Расовој 2 и у Бијелој 4), Касалице (у Комарници 10, у Вирку 13 и у Жабљаку 1), Лалићи (на Кутњој Њиви 3), Ђурђићи (у Дубровску 1), Савовићи (у Комарници 1), Поповићи (у Шавнику 1), Ђукњићи (у Добрим селима 5), Јовашевићи (у Буковици 1), Мучалице (у Годијељима 1), Шарци (у Превишу 1 и у Добрим Селима 2), Голубовићи (у Дубровску 3), Пековићи (у Дубровску 14), Гашићи (у Годијељима 1), Лакетићи (у Превишу 1), Шкулетићи (на Кутњој Њиви 4), Бати-

зићи (у Пошћевском Гају 4), Капешаћи (на Млетичку 1), Лазовићи (на Кутњој Њиви 5), Божовићи (у Дубровску 11), Бајовићи (у Дубровску 4), Митровићи (у Тушини 1), Кнежевићи (на Боану 1), Луковци (у Сировцу 2 и на Млетичку 1), Дујовићи (у Тушини 1), Кандићи (у Слатини 17), Гвозденовићи (у Доњој Бијелој 9), Рајковићи (у Доњој Бијелој 3), Стриковићи (у Доњој Бијелој 2), Ненезићи (у Доњој Бијелој 33), Кадиићи (у Горњој Бијелој 5), Пиџурице (у Доњој Бијелој 2), Голубовићи (у Горњој Бијелој 4), Јањашевићи (у Горњој Бијелој 2), Вуковићи (у Горњој Бијелој 1), Шћепановићи (у Мокроме 1), Мујовићи (у Бијелој 3), Бујишићи (у Милошевићима 1), Драшковићи (у Горњој Бијелој 1), Радојевићи (у Мокроме 3), Гушшићи (у Горњој Бијелој 4), Истијановићи (у Горњој Бијелој 2), Радојевићи (у Барама 2), Тодоровићи (у Сировцу 1), Смоловићи (у Јасиковцу 4), Поповићи (у Стругу 1), Крсмановићи (у Слатини 18), Јововићи (у Тимару 1), Радојевићи (у Тимару 1), Влаховићи (у Тимару 5), Булатовићи (у Тимару 15), Боковићи (у Тимару 2), Ковачевићи (у Ковачкој Долини 10 и у Добрим Селима 2), Војиновићи (у Развршју 4, у Жабљаку 3 и у Нинковићима 3), и Караџићи (у Петњици 28, у Малинску 3, у Горњој Буковици 3, на Пашиној Води 5 и у Палежу 19).

Перовићи (Курепи) (4 куће) у Тушини.■

Старо им је презиме Курепи, а Перовићима се презивају од пре триестак година. Не знају, по чему су се прозвали Курепима, само се прича, да им је то презиме врло старо. Веле, да су се тако презивали и у доба подизања тушинске цркве. Приповеда се и тврди као посигурно, да је тушинску цркву, храм Св. Ђорђија, градио Антоније Куреп с војводом Козлином и да је она подигнута у у доба Немањића. Земљиште на коме је подигнута црква припадало је Курепима и они су се одувек копали код ње. Не може се сазнати, како су се најраније презивали, нити да ли им је то најстарије презиме у Дробњаку. Мост на реци Буковици код Борове Главе зове се по њима „Курепски Мост.“ Прича се, да су га они градили у непознато доба. Сви се слажу, да је ова породица нађа на у Тушини и према томе се и населила прва у томе делу Дробњака. Новљани су их нашли под Боровом Главом, кад су у пролеће издигли из Бањана, а у јесен их ту нису били оставили, кад су зидили у Бањане. Не може се утврдити, одакле су се ту доселили. Они сами мисле, да су из Куча, али не тврде као сигурно. Интересантна им је прва кућа коју су подигли приликом насељења. Сазидана је од огромних и слабо тесаних стена. У њу је била доведена вода на чункове. Веле: због тога што је тада цео тај крај био обрастао густом шумом и пун звериња, од кога њихове жене, како кажу, нису смеле ићи по воду изван куће, и ако је она у непосредној близини. Вредно је истаћи, да су они једини у целом Дробњаку, па и у пространој околини, славили Мратин дан и да су ову славу

одржали кроза сва времена, док су многе јаке породице мењале своје славе под притиском околине или из економских разлога. Давно су се почели делити на огранке и исељавати. Има их много исељених у Санџак и Србију. Не може се утврдити време ни начин њихова разбрашћивања, само се зна, да су од Курепа: Дајовићи у Језерима, Шабовићи у Никшићу, Јањуши негде у Србији, Раковићи у Бистрици у Колашину, Веселићи у Пријеполу и можда, како веле, Перунички у Затарју.

Испитивачи насеља по Србији су нашли масу породица са овом ретком славом, које тврде да су пореклом из Дробњака. Нема сумње, да су све од Курепа. Ја сам утврдио за скоро све познате ми породице у Херцеговини, Црној Гори, Санџаку и Боци, које славе ову ретку славу, да су пореклом од Курепа из Дробњака или да су најдаљом старином из Корјенића.

Пред крај 18 века биле су свега две куће Курепа, и то Драгићева и његова синовца Косте. Њих обојица од неког зумума ускоче у Бијелу и ту су, веле, становали око тридесет година. За то време тукли су се с Грађанима из Никшића и причају, да их је Драгић убио седамнаест. Поврате се јна старину за Борову Главу. Кад је (1830 г.) Смаил ага Ченгић ударио с војском на усљочка села: Струг, Малинско и Сировац и попалио их, његова војска посече Драгића и Косту Курепа. Драгић у одбрани убије два Турчина. Од Косте није остао нико, а данашњи Перовићи су од Драгића.

Пасови: Милош (рођ. 1863),—Милутин—Радос—Драгић. Славе Мратић дан.

Дајовићи (2 куће) у Подгори.

Дајовићи су огранак Курепа. Не може се сазнати, кад су се одвојили од главног стабла. Зна се да су становали код пркве у Тушини. Некада су били бројни, па су се током времена иселили у Санџак и у Србију. Најпосле у Тушини остану Марко и Милинко Дајовићи. Марко се 1859 год. преселио у Србију, а Милинко је доцније прешао у Буковицу, а 1889 г. пређе у Србију. Неки Дајовићи су се раније преселили у село Глишницу у Затарју и ови данашњи Дајовићи у Подгори су од њих. Доселио им се Петар 1875 г. као ускоч из херцеговачке буне.

У Тушини су оставили трага у називима: „Бара Дајовића“ и „Дајовића Зидине.“

Славе Мратић дан.

Исељени Курепи.

Као што смо раније рекли, Курепи су се врло давно развили и издвојили на многе огранке. Сви су се ти огранци

сем Дајовића потпуно иселили из Дробњака. Па не само што су се ти огранци исељавали и иселили, него је било исељаванја и од оног дела овог брства, које је задржало старо, можда, најстарије презиме, Курепи. О тим исељаванима, најжалост, нисам могао доћи до података, само сам успео сазнати, како сам већ рекао, да су од Курепа исељени Аламовићи у Грчарево код Пријеполја, Јањуши у Затарју, Веселићи код Пријеполја, Раковићи у Колашинској Бистрици, можда и Перунички у Затарју, и Шабовићи у Никшићу. О овима последњим сам успео сазнати неке детаље, које ћу сада саопштити.

Шабовићи у Никшићу.

О своме пореклу причају, да су у давно доба становали за Боровом Главом у Тушини и да су се презивали и Веселићи и Веселиновићи. Из натписа на једном сахану у Панта Шабовићи у Никшићу види се, да су се презивали, бар тада, Веселићи. Натпис је из 1859 г. Знају, да су род Курепима, али не знају, да ли су они од Курепа или ови од њих. Свакако ово презиме, Веселићи, врло је старо. Из непознатог узрока у давно доба преселе се из Тушине у Селац код манастира Довоље у Затарју. Ту су становали врло дуго и разбрашћивали су се на Јањуше и Адамовиће. Јањуши се преселе у Бабине и ту су становали до 1875 г., када се због буне преселе у Србију. Адамовићи се из Селца преселе у Грчарево код Пријеполја. Тамо негде пређе и један део Веселића. Онај део Веселића који остане у Селцу помори куга (око 1814 г.) и од њих, веле, не остане нико сем мали Мијајло син Божа Веселића. Он пређе у Потпеће и ту се насели. Нека була је кукала за умрлим братом Шабом, а Мијајло га и сам кукао, ругајући се були, због чега га прозову Шабом, а његове потомке Шабовићима. Имао је синове: Новака, Милоша и Ђорђија. Панто Ђорђијев пређе у Никшић 1878 г., остали се сви ископају.

Славе Мратин дан.

Вућићи (3 куће) у Горњој Бијелој.

Према народној традицији Вућићи су се доселили у Бијелу на седамдесет година пре „Косова“ из села Бијеле код Новог у Боки. Ако је ово тачно, у што се не би имало много разлога сумњати, њихово доселење пада око 1318 год. Њихова прошлост до друге половине 17 века није нам позната, у главном због тога, што је ова породица у почетку 18 века била спала на само једно дете и тада је настао прекид у традицији. Из времена Морејског рата (1684—99), кад су Дробњаци показали велику активност у борби за ослобођење, познат нам је кнез Вукога Вућић. Он се у једном писму Мамут-алајбега из Бихора, писаном дробњачким глава-

рима око 1687 г., помиње само по презимену. Тамо пише: „кнезу Вућићу и сину Ивану“.¹⁾ На једноме писму дробњачких главара, писаном у фебруару 1693 г. которском изванредном провидуру Николи Ерићу, потписан је и кнез Вукота Вуићев.²⁾ У једном јако оштећеном запису из 1690 г. у коме се говори о нападу колашинских Турака на Горњу Тушину и погибији два брата војводе Илије Косорића помиње се међу дробњачким главарима и кнез Вукота Вучићев.³⁾ Нема сумње, да је помињати кнез Вукота од породице Вућића и да му је презиме погрешно записивано. Чак и у 1928 години његова потомка Танасију, познатог народног гуслара, стално су у новинама записивали Вучић место Вућић. Можда је било кривице и до преписивача помињатих докумената.

Породична традиција каже, да су Вућићи у почетку 18 века били врло бројни и богати и да су живели у задрузи. Једне зле зиме све их затрпа усов сем малог Јанка, кога некако спасе мајка. Пошто Јанко одрасте временом постане сеоским кнезом. Називали су га „вуком испод горе“. Имао је сина Драгоја. Он се одликовао у борби с Турцима. Погонио се са Шћепановићима око кнештва. Посекао га је Хаџи Мемед-паша Селмановић у Пљевљима 1807 г. због учешћа у ранијим покретима Дробњака противу Турака. У њега остану синови: Мирко и Марко. Због неке свађе Марко убије кнеза Стојана Шћепановића, због чега с братом Марком ускочи у Ровца. Тамо су становали, како веле, дванаест година, одаду се четовању и досаде Бијељанима, због чега их ови умире са Шћепановићима, те се поврате на старевину. Марко погине од Бојића из Горње Мораче и од њега није остало порода; а Мирко је имао синове: Луку и Јована. Лука се отселио у село Лијешће код Рогатиге у Босни и његови потомци тамо се презивају Лучићима. Јован је имао: Неђељка, Симеуна и Милана. Веле, да се Вућића некад селило у Мостар и Нови Пазар, али о њима незнају ништа више.

Пасови: Танасије (рођ. 1883),—Неђељко—Јован (рођ. око 1818), - Мирко—Драгоје—Јанко.

Славе Бурђев дан, а прислужују Никољ дан. Тврде, да су раније прислуживали Бурђев дан, а славили Никољ дан, па обрнули славу за прислугу по неком племенском договору.

Лалићи (3 куће) на Кутњој Њиви.

Лалићи су се давно доселили у Дробњак и населили на Кутњој Њиви. По једнима су из Невесиња, а по другима из Стоца. Време и узрок досељавања не може се никако дознати, само се прича, да је то било врло давно. У једно доба, можда

у 17 веку, пређу у Дубровско и ту један остане, а остали се после неког времена врате на Кутњу Њиву и сви сем једног отселе у Босну. Од овог што је остао у Дубровску су Бурђићи. Око 1870 г. Милисав Тадин Лалић отселио се у Луково више Никшића и од њега су тамо две куће.

Славе Петров дан.

Бурђићи (1 кућа) у Дубровску.

Они су од Лалића с Кутње Њиве, као што смо раније рекли. Раније су се презивали Ћутовићима, а додније се прозову Бурђићима по некој удови Бурђи.

Славе Петров дан.

Батизићи (4 куће) у Пошћенском Крају.

За њих се прича, да су се доселили из Босне у непознато време и да су се раније презивали Јовчећићи. Огранци Косовчића причају за њих, да су од слуге неког паше, кога су они променили за једног хрта. Колико сам могао проверити, ова је прича потпуно измишљена. О својој прошлости слабо знају. У Пошћењу су старији од двеста педесет година. Можда су дошли у Дробњак у време пала Босне. Не знају, да ли су од њих Батизије, које су становале у Малинску и Стругу.

До пре шездесет година становали су у Пошћењу, а тада се Иванови синови Милосав, Новица и Пујо иселе у ранија катуншта у Пошћенском Крају.

Славе Савин дан. Не знају, је ли им то стара слава или су узели славу Косовчића, а своју стару оставили.

Крсмановићи (18 кућа) у Слатини.

Најдаља им је старина у Мартинићима од породице Радовића. Неки њихов далеки предак је ускочио од крви у Дробњак и населио се у Баре више Сировца. Потомци му се намноже и са више других разних породица сачињавали су у једно доба велико насеље у Барама. На Илин дан 1690 г. велика турска војска удари изненадно од Колашина преко Сињавине и у крвавој борби, која се тада заметнула, изгину многи Дробњаци, а Турци буду повраћени. Тада је скоро цело становништво у Барама било поклано. Једна невеста Радовића спасе синчића Крсмана који јој је био у колевци и побегне у Мартиниће, где подигне сина. Пошто одрасте, Крсман се поврати у Дробњак и насели у Слатини. Имао је синове Лала, Бошка и Радосава. Лалов син Раде се родио 1747 г. Радосав син Крсманов, отселио се у Боку и о његовим потомцима не знају тачно где станују и како се презивају. Садашње презиме Крсмановићи су добили по Крсману Радовићу, који се родио 1690 године.

¹⁾ Starine, X, 20.

²⁾ Јов. Томић: Црна Гора за Мореј. рата, 359.

³⁾ Љ. Стојановић: Записи: књ IV, бр. 7184.

Пасови: Новица (рођ. 1847).—Јуко—Крсман—Бошко—Крсман, који се родио 1690 г.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Илин дан.

Насалице у Комарници (10 кућа), у Вирку (13) ■ у Жабљаку (1).

О њихову пореклу се прича, да је пре две или три стотине година у Комарници живела породица Томовићи. Била су браћа Вујош и Радош и оба војводе у једно исто време. Вујоша су поставили Турци, јер им је држао страну, а Радоша неко други, ваљда Млечићи. Код њих дође неки паша Ресулбеговић из Требиња или Новог. Са њим је ишао слуга, родом Ковачевић из Грахова. Он ноћи са неком њиховом „сталичином“¹⁾ и начини јој сина. Кад су је ушители, ко јој је начинио сина, она одговори: „Онај што касаше за пашом“. То дете подигну и ожене Томовићи. Потомке му прозову Касалицама. По отसेљењу Томовића Касалице, као њихови сестрићи, притисну већи део њихова имања. Не знају име овог претка, нити његовијем синовима. Има их поодавно отсељених у Босну. У борби противу паше Миљевине 1812, г. одликовао се Никола Касалица. Те јесени неки се отсеље у Србију и одатле оду негде у Румунију. До пре шездесет година сви су становали у Комарници, а тада се почну иселјавати у Вирак, где су до тада издизали на катун. Мисле да су примили славу и прислугу иселјених Томовића. Славе Св. Николу, а прислужују Ђурђев дан.

Пасови: Лале (рођ. 1795).—Ристо—Мато.

Ђукнићи (5 кућа) у Добрим Селима.

У Дробњак су се доселили из околине града Никшића отприлике у 17 веку. Не знају село из кога су се доселили, ни узрок досељавања. Старо им је презиме Бијелићи. Садашњи Бијелићи у Превишу доселили су се из села Рубежа код Никшића и имају исту славу коју и Ђукнићи. По томе би се дало претпоставити, да су заједничког порекла, дакле да су обе породице један исти огранак племена Никшића. Садашње презиме, Ђукнићи, добили су по некој богатој удови Ђукни, која је живела у првој половини 18 века. Ову породицу убрајају међу најслабије у погледу јунаштва.

Славе Лучин дан.

Карацићи у Петњици (28 кућа), у Малинску (3), у Горњој Буковици (3), на Пашиној Води (5) и у Палежу (19).

Према породичној традицији Карацића и уопштеном народном предању они су пореклом из Васојевића, од Васовог

¹⁾ Стара девојка

илемена. У Дробњак се нису доселили директно из Васојевића, него су, како причају становали у Зети око дванаест година, па одатле дошли у Дробњак и населили се у Петњицу. Дошла су их, како vele, три брата. По моме рачунању они су дошли у Дробњак око 1640 год. Не знају имена ове тројице браће, који су им се доселили у Дробњак.

Била је народна песма о подели три брата Карацића. Сачуван је од ње овај фрагмент:

„Кад стадоше благо дијелити,
Овако се браћа дијелише:
Бану Митру Баре Јабланове,
А Ристану Јаме Ђуторове,
Јадну Бору Рњкову Главиду“.

Карацићи не знају ништа више о овој тројици Карацића, који се помињу у овој песми, нити могу набројати пасове до њих. По моме рачунању они су живели пре 1700 год. и врло је вероватно да су они идентични с три брата Карацића, који су се доселили у Дробњак из Зете, односно из Васојевића. Овој претпоставци ишла би у прилог чињеница што су сви данашњи Карацићи у Дробњаку од Милутина и Риста, који су према рачунању старих Карацића рођени око 1700 год. Знају, да они два нису били рођена браћа, а не знају у ком су степену сродства били. Вук Карацић према његову писању и по предању Карацића у Дробњаку, није био ни од Милутина ни од Риста, него од њихова рођака Томе. Не знају ни за Тому, у ком је степену сродства био с Милутином и Ристом, само приповедају и рачунају, да су ова три огранка, односно потомци Милутинови, Ристови и Томини у једнаком сродству међу собом. Сви тврде, да су Карацићи, рачунајући ту Вука и његове сроднике у Подрињу, од три брата, који су дошли из Васојевића и да сваки од њих три има својих потомака.

У селу Лопатама у Васојевићима и сада станује породица Карацићи, од којих су дробњачки Карацићи. О њима ми је дао податке г. Томаш Катанић, мој пријатељ и одличан познавалац порекла и прошлости Васојевићских породица. Према његову казивању Карацићи су блиски род с Бојовићима, Милошевићима, Поповићима, Вукићевићима, Ђукићима, Чукићима и другим Лопатанима. Све су ове породице од Ђура Радулова Раевића, а Рао је син Васа, претка свих Васојевића. Г. Катанић је још забележио предање, да су неки Карацићи у време неког устанка били заробљени од Турака и поведени у Подгорицу, одакле се нису враћали у Васојевиће. Он мисли да су дробњачки Карацићи од ових заробљеника, што је врло вероватно.

Карацићи су у првим годинама четовања Баја Пивљанина (око 1655 год.) били врло богати. То сазнајемо из једне народне песме, у којој се пева, како су Бајо Пивљанин, Ђетко-

Властелиновић и Ђурко Капетановић дигли чету и пошли у Херцеговину. Кад су дошли у планину Војник код Никшића започну разговор, куда да ударе. Песма пева, да је тада Властелиновић рекао:

„Побратиме, Бајо Пивљанине!
„Ја сам добар шићар запазио,
„А чуо сам ће говоре људи:
„У Дробњаку у племену јаку,
„У Петњицу Божју несретницу,
„Да ту има кула Караџића,
„Све су у њој дробњачке залогѣ!
„Триста чивта малијех пушака
„А толико тока и јелека;
„Има блага, есапа му нема.
„Још сам леши шићар запазио:
„Грговину Караџића браве,
„Има брва три хиљаде глава,
„Те му стока по Кошици пасе;
„Па да чету тамо обрнемо,
„Лако ћемо шићар шићарити
„И бијелу кулу поробити,
„Караџића овде плијенити“.¹⁾

Бајо није усвојио предлог Властелиновића, него је обрнуо чету Невесињу, те ударио на Љубовиће.

Народна традиција зна да Јока Караџића, који је живео у доба Баја Пивљанина. О њему има и прича и народних песама. Кад је Бајо Пивљанин око 1684 год. ударио на овце Чупића и Чарапића на Крнову и запленио их, тада се Јоко Караџић дао у потеру са 500 Дробњака и сугистио Баја у Никшићским Рудинама. Песма пева, да је тада Јоко дозвољавао Баја и рекао му:

„Харамбашо, Пивљанине Бајо!
„Мало ти је земље и свијета,
„Да ве ћераш плијен од Дробњака!
„Остав' Бајо, пребијеле овце,
„Немој ође да се посвадимо,
„Без крви их нећеш оћерати!“
„Но говори Бајо Пивљанине:
„О војвода, Јоко Караџићу!
„Натраг врни пет стотин' Дробњака
„Нећу плијен данас оставити,
„Да ћу своју главу изгубити“.
„Кад то зачу Караџићу Јоко,
„На Дробњаке скрлет учинио:
„Палте своје пушке цефердаре!
„Или ћемо плијен отимати,
„Или ћемо главе изгубити“.²⁾

Тада настане борба између Дробњака и Бајових хајдука у којој буде погибије с обе стране, а нарочито од стране хајдука. Дробњаци поврате цео плен.

Године 1718 Турци реше да колонизују Дробњак муслиманским живљем и да тамо начине неколико џамија. Ради тога пошаљу у Дробњак неколико шехова из босанског Бишћа. Они дођу у Дробњак одреде места за подизање џамија и почну врбовати Дробњаке, да се турче. Тада је у Дробњаку био војвода Јоко Караџић. Он тајно испусти племенике на збор ради саветовања о акцији ових шехова. Дробњаци реше, да побију све ове шехове и њихове пратиоце и да им посакривају тела, одела, оружје и све друго. Одлуку, веле, изврше на Крстов дан (14 септембра). Тада Турци трагајући за помрлим шеховима ударе глобу на Пивски Манастир и учине калуђерима велики зулум, зато што су погинули шехови били преноћили ту у манастиру, кад су наишли за Дробњак. Због тога калуђери учине страшну клетву на војводу Јока и његово цело браство.¹⁾ Доцније Турци некако сазнају за главне виновнике покоља шехова и из освете посичу многе виђене Дробњаке. Неки Дробњачки прваци тада побегну из Дробњака и тако се спасу од турске освете. Не може се сазнати, да ли је тада војвода Јоко побегао из Дробњака или је ту био од Турака ухваћен и погубљен. Ниједноватније је, да се тада војвода Јоко иселио из Дробњака, јер његових дрректних потомака нема у Дробњаку, нити се о њима може ишта сазнати.

Породична традиција и народно предање зна за другог Јока Караџића, који је такође био дробњачки војвода. Он је био сиз Милутина Караџића, а имао је браћу Митра и Анта.

О овоме се Јоку прича, да се прегонио око војводства с тушинским кнезом Николићем Церковићем. Овај, веле, подигне већину Дробњака противу војводе Јока и они га оптуже везиру у Тразник. Везир позове војводу Јока у Травник и против њега проведе истрагу. Тада неки дробњачки кнежеви напишу везиру жалбу на војводу Јока и у њој, како се прича, напишу за Јока, како је „досадио свакоме у Дробњаку, па и своје староме оцу, Милутину.“ Жалбу донесу код Милутина и убеди га, да су написали везиру молбу за помиловање војводе Јока, но да и он на њу удари свој печат. Овај је, веле, био ослепео од дубоке старости и он не сумњајући у намере кнежева удари свој печат на подчесену му молбу, односно тужбу. Кад везир прими овакву жалбу, нареди те одмах посеку војводу Јока. По моме рачунању његова се погибија десила иза 1770 године.

Овога војводу Јока помиње Вук у преписци са својом даљном рођаком, Обренијом, ћерком Николе Руданова Кара-

¹⁾ Клетву на Караџиће, која се чувала у Пивском Манастиру, сагорели су пре око 40 година неки Караџићи по одобрењу црногорског митрополита Митрофана Бана. Присутни су сазнали датум погибије шехова и ја сам га сазнао отуда.

¹⁾ Бр. 346. рукописне збирке А. Лубурића у Српској Краљ. Академији Наука.

²⁾ В. у Прилозима песму бр. 2.

цића, која је била удата за Михаила Радова Симоновића — Требјешанина и каже за њега, да је био братучед његова деда Јоксима (Бандуле) и да је долазио у Тршић ради виђења са својима.¹⁾

Одмах иза погибије војводе Јока оду дробњачки кнежеви везиру у Травник, да им он постави војводу. За њима пристане, како се прича, Митар, брат погинулог војводе Јока. Кажу, да је тада Митар био чобанин и да му је било 25 година. Кад, веле, кнежеви изађу пред везира и почну се давијати око војводства, Митар који је подаље стајао, рече: „Да Бог да, честити везиру, да поставиш за војводу онога, који би био најбољи за сиротињу и за цара!“ Везиру се ово допадне, те га позове да се примакне ближе и упита га ко је. Кад му овај каже, везир му рече: „Ја сам ти скоро посјекао брата“. Заслужио био, честити везире“, одговори Митар. Тада га везир постави за дробњачког војводу.

Војвода Митар је био добар јунак и врло угледан човек. Он се пева у народним песмама. Око 1776 године, колашински Турци приметну свађу с Брђанима и Херцеговцима, те дође до великог поклања. Због тога султан нареди босанскоме везиру, да строго казни колашинске Турке и раскопа град Колашин. Везир одмах нареди Џафер паши Ченгићу, да изврши султаново наређење. Тада Ченгић расписа књиге на прваке херцеговачких племена око Никшића, да му дођу у помоћ противу Колашинаца. Песма пева да је тада Џафер паша писао дробњачкоме војводи Митру Караџићу.

„О војвода, Митре Караџићу!
„Ти покупи све Дробњаке листом,
„Не остави Станишу војводу
„Од Пошћења села маленога,
„Ајде с њима Гацку пространоме,
„Да идемо Колашину граду,
„Да бијела раскопамо града,
„Сиротињи суд да учинимо
„По ферману цара честитог.“²⁾

Даље нам песма пева, да је тада војвода Митар с војводом Станишом, војводом поп-Љешевићем из Пиве, попом Иваном из Грахова, кнезом Јевтом Копривицом из Бањана и калуђером Исајијом из манастира Косијерева учествовао у војсци Џафер-паше Ченгића, која је освојила Колашин и тамо обесила шездесет Колашинаца, а четрдесет оправила везиру у Травник, који их је тамо повешао.

¹⁾ Љуб. Стојановић, Живот и рад Вук. Стеф. Караџића, с. 2. (Београд, 1924.).

²⁾ В. Караџић: Песме, књ. VIII., песма бр. 56. (Државно издање).

У једном документу, који је 4 марта 1797 године издао Јоренцо Соранца, млетачки изванредни провидур у Котору, Митру Дробњаковићу из Рисна, где се набрајају заслуге овога за Млетачку Републику, каже се између осталог, да је Митар Дробњаковић раније разборито саветовао Турке из града Никшића, Корјенића и Требиња, да живе у миру с Ришњанима и да је он, Митар, лично ишло тамо уз потпору и пратњу војводе Митра Караџића из Дробњака и кнеза Максима Јакшина, такође из Дробњака.¹⁾

Војвода Митар је био потписан на некој преставци херцеговачких главара руској парици Катарини II,²⁾ због чега га је 19 маја 1798 год. руски цар Павле I одликовао златном медаљом првога реда. Истим орденом тада су одликовани и сердар Малиша Бујић — Требјешанин, војвода Јован Ивчевић — Требјешанин и војвода Томо Љешевић; а златним медаљама другог реда кнежеви: Јевто Копривица, Јско Булајић, Јоко Милошевић и Рашко Радовић. У повељи се наглашава, да се ордени оних који су помрли предаду њиховим најближим сродницима ради чувања успомене ове велике царске пажње и одликовања.³⁾ Војвода Митар је био на дваеста година раније погинуо и Караџићима није уручивано ово одликовање.

Уопштено је народно предање, да је Митар војводовао само неколико година. Погинуо је на Годијељима. О томе се прича ово: Војвода Митар је био на „пићу“ о Томину дне код Пејановића на Годијељима. Са њиме је био његов синчић Стојан. Веле, да је Стојан имао тада свега седам-осам година и да га је отац изнео на коњу уз Петњицку Страну. Заноће у Пејановића и те ноћи неко убије војводу Митра на спавању.

По моме рачунању војвода Митар је погинуо око 1776 године.

Стојан Митров је био сестрић војводе Станише Алексића. Приповедају, да је имао свега 16 година, кад му је погинуо ујак Станиша (1785). Према овоме Стојан је рођен око 1769 год. Још се прича, да је на скупштину Дробњака, кад су се ови били састали да бирају војводу место погинулог војводе Станише, дошла удовица војводе Митра, која је била, као што смо већ рекли, сестра војводе Станише. Она је тада причају, показујући на свог сина Стојана рекла: „Дробњаци! Његово је војводство! Остало му је и од оца и од ујака!“ Тада је скупштина, прича се, изабрала Стојана за војводу. Он тада није могао узети управу племена у своје руке, јер се у унутрашње ствари Дробњака умешао скадарски везир Махмут-паша Бушатлија, који је поставио Рада Церовића за дробњачког војводу, а мало доцније Стевана Саравељу.

¹⁾ В. докуменат VIII у приложеној породичној историји Дробњаковића (у Рисну).

²⁾ По моме рачунању око 1774 године.

³⁾ Козыбанъ стары Требѣшана, с. 168-169.

По меме рачунању Стојан је узео војводску власт у своје руке тек око 1790 године. Од тада па до његове погибљи (1805) били су Дробњаки у сталном покрету и борби с Турцима. У боју на Пирном Долу (1805) Стојан је командовао са близу 2.000 ратника. У почетку боја разбио је Турке и далеко потиснуо. Али се ови повратише идуће ноћи и изненадним нападом разбију српску војску, а војводу Стојана посеку.

О његову раду и јуначкој погибљи писали смо опширно на 31 и 32 страни ове књиге.

О погибљи војводе Стојана писао је Вук Караџић у намени уз песму „Смрт Смаил аге Ченгића“. Он ту каже: „војводу Стојана, године 1809., пошто се Карађорђе вратио са Сјенице, Сулејман-паша Скопљак домаћио је на вјеру и посјекао, што је онда био подигао Дробњаке и остале Херцеговце до Лима те се саставила Црна Гора са Србијом“.¹⁾

Ово није тачно, јер је, као што смо на означеним странама показали, војвода Стојан погинуо у боју на Пирној Продоли новембра 1805 године.

Војвода Стојан је имао синове: Шуја, Мима и Митра. Прича се, да је Шуја имао 18 година кад му је отац, војвода Стојан, погинуо и да га је у почетку 1806 године травнички везир поставио на предлог дробњачког оборкнеза Илије Томића за дробњачког војводу. Војвода Шуја био је храбар човек и велики бунтовник. Он није никако могао да слуша Турке, него се одметнуо по одласку Сулејман-паше Скопљака из Дробњака (фебруара 1806). У октобру 1806 године с попом Митром Головићем скупљив чети од 33 Дробњака и оде Карађорђу у Тополу, а одатле под Београд, где је учествовао у његовој освајању. Прича се, да се ту с дружином није показао онако, како се то очекивало од Херцеговаца, зато му је војвода Јован Мићих, кад му је Шуја, видећи га рањена, по херцеговачком обичају честитао ране, рекао: „Војвода „жујо““²⁾ да су добре и лијеке ране, и ти би их носио, а не би се завирао с Ерцеговцима по тим ендецима, те ми кидао нос пред Шијацима.“

Јован Мићих је био родом из Телач-Дола у Горњој Морачи и он је у ранијим борбама корио шумаћинске усташе с јунаштом Херцеговаца говорећи им: „Виђећете како се бије с Турцима, док стигну моји Ерцеговци!“ Међутим ови кад стигну не покажу се нимало добро, јер су се, како веле, били договорили да се штеде за Херцеговину.

Шуја се истакао у многим борбама, а нарочито у борби с пашом Миљевином, кад је овај 1812. год. ударио на Дробњаке. Тада се Шуја, после одступања с Дубровска и Дужи, затворио у својој кули у Петњици и у њој издржао опсаду од неколико дана. Најпосле се преда на веру Турцима. Они га пошаљу у Морачу, да враћа Дробњаке, који су се били тамо склонили.

1) В. Караџић: Песме. Књ. IV, 423. Државно издање.

2) „Жујо“ овде значи пас, кер.

Чим тамо стигне, Шуја, почне прикупљати војску, да удара Турцима у Дробњаку, због чега ови убрзо напусте Дробњак.

Његово велико јунаштво из те борбе опевали су и православни¹⁾ и муслимани.²⁾

У време Градашчевићеве буне Шуја је с Дробњацима био у одреду Смаил-аге Ченгића, који се борио против Градашчевића. А у завери око убиства Смаил-аге Ченгића играо је врло видну улогу.

Смаил-ага је више пута покушавао да убије војводу Шуја, али у томе није успео. Шуја је тада био једини човек кога се силни Смаил-ага бојао и кога је сматрао за храбријег од себе. Веле, да је Смаил-ага пред „страшним“ погледом Шуја Караџића обарао свој поглед земљи. Сачуван је фрагменат једне песме, која нам је опевала Смаил-агин састанак са Шујом после неког боја између њих двојице. Тај фрагменат гласи:

„Вук и пашче заједно сјеђаше.

Једно другом у очи гледаше,

Ко ће коме очи заварати

И у прну земљу погледати.

Шуја аги у очи гледаше,

Ага гледа у земљу преда се“.

Шујово јунаштво је опевано у многим народним песмама а поред тога о њему се причају многе анегдоте, које га карактеришу као човека и јунака. Био је добар гуслар. Вук је покушавао неколико пута, да се с њиме састане, али није успео. По његовој жељи Шуја је добављао у Рисан Вук Поповић. Преминуо је у децембру 1858 године.

Од Караџића у Дробњаку било је много великих јунака, о чијим се јуначким делима и данас прича и пева уз гусле.

Тома, син Новака Јаконова, ускочио је у Ровца и отуда четовао десет-дванаест година. Погинуо је у неком селу испод планине Љубишње код Пљеваља (око 1800) Посекао га је неки Спахић из села Грдијевића.

Радојица, син Ристивоја Ристова, одметао се у хајдуке и дуго времена четовао. Називали су га „рањком“, зато што је веле, „дојио мајку за седам година“. Убио га је Одо Грбовић због неке пошћенске одиве, којој је, веле, Радојица начинио ванбрачно дете.

Мимо, син војводе Стојана, био је добар јунак и његово јунаштво је опевано у народној песми. Његов син Милован био је неко време капетан једног дела Дробњака. Он се 1852 год. затворио са 16 друга у пећини Самограду и покушао дати Турцима отпор, али се убрзо морао предати на веру. Али они не одрже реч, него га са седам Караџића одведу у таоце.

1) Песма „Кула Караџића“ у „Огледалу српском“, бр. 47.

2) Песма „Купљење харача и бој на Дубровску“ у Босан. Вили за 1901, год. бр. 15 и 16.

Васиљ, син Николе Руданова, био је велики јунак и опеван је у многим народним песмама. По мајци Канди, презивао се Кандић. Његова је рођена сестра, Марија, била удата за Михајла Радова Симоновића — Требјешанина, који се 1804 год. отселио у Русију. Она се дописивала с Вуком и давала му неке податке о Караџићима у Дробњаку. Многи њени подаци не одговарају стварности, али ми о томе нећемо овде говорити, а тако исто ни о ономе што је њој Вук писао о својима у Дробњаку. Марија је рођена 1786 године.¹⁾

Перо, син Томе Новакова, убрајао се међу најбоље дробњачке јунаке свога времена. Он је био десна рука војводи Шују. Погинуо је у борби с Турцима 1852 године.

Од Караџића је било отселеника у разна времена. Има их под истим презименом по Србији. Од њих су веле, Петичевићи у Крушевицама код Требиња; Дивљани под Јахорином код Сарајева и ужички Ђурићи, од којих је био познати прота Милан Ђурић. Интересантно је, да Дивљани имају у породици наследну писменост и они су познати као одлични гуслари. И Караџићи, који су остали у Дробњаку, имају урђени дар за гуслање. У народу се веровало да Караџићи, свако своје дете задоје из гусала.

Према ономе што је Вук писао отселио му се из Петњице у Дробњаку деда Јоксим, који је, веле, имао приименак „Бандула“. Даље пише, да му се отац Стефан родио у селу Тршићу код Лознице. По његову рачунању Јоксим (Бандула) се тамо доселио око 1739 год. Отац Јоксимов се звао Тома²⁾.

У Дробњаку се прича, да се Вуков отац, Стеван, родио у Дробњаку. Ово предање забележио је и Нић. Дучић приликом свога путовања по Дробњаку (1865³⁾).

Врло је вероватно да се је Вуков отац заиста родио у Петњици. У Дробњаку се и сада једно место код извора Буковице зове „Бандолића Долина“. Још се у народу прича о староме Бандули, да је био врло богат и задружан. Сачувана је прича, како је Бандула (Јоксим) неком сиромашку дао за ручак некуване пиваре, зато што му је овај често био „незвани“ гост. Некувана пивара имала је дејство ричинуса и „незвани“ гост није више долазио у Бандуле. И данас се у Дробњаку каже, кад некоме дају за јело пиваре: „Једи! Не бој се! Није ово Бандулина пивара!“

Предање још каже, да се Бандула отселио из Дробњака због неродице. Још се прича, да је поступак Бандулин према „оном“ сиромашку начинио рђав утисак за народ у Дробњаку и да је Бандула био изложен општој осуди цеога племена зато што се огрешио о гостопримство. То му је, веле, доста „припомогло“, да се отсели из Дробњака.

¹⁾ Казиванџ стари Требјшана, с. 222.

²⁾ Љ. Стојановић у помињаном делу, с. 1—2.

³⁾ Нић. Дучић Књижевни радови. Књ. Ш., с. 331.

До око 1835 године сви су Караџићи у Дробњаку становали у Петњици, а тада Максим Јоксимов предигне у Језера и насели се на читлук Смаил-аге Ченгића у Палежу. С њиме тамо пређу и његови синови: Миро, Новица и Обрен. Мало доцније досели се код њих Драгић Ристивоје са синовима Павлом, Видаком, Новицом, Ристом и Гледом. Око 1840 године Јоко Радојичин и Станиша Крстов пређу на Пашину Воду у Језерима. Мало доцније Јоко Ралов ускочи на Малинско међу Ускоке и тамо се стално настани.

Овде ћемо донети пасове све три групе Караџића.

Миливоје рођ 1874), — Петар — Божо — војвода Шујо (рођ. 1788), — војвода Стојан (рођ. 1769), — војвода Митар — Милутић.

Капетан Вук (рођ. 1890), — Милош — Перо — Тома — Новак — Јаков — Ристо.

Вук (рођ. 1787), — Стефан — Јоксим (Бандула), — Тома.

Славе Арханђелов дан, а прислужују Ђурђев дан.

Кандићи (17 кућа) у Слатини.

Уопштено је народно предање, да су Кандићи познати доселеници у Дробњаку. О њихову пореклу не може се тачно сазнати и о томе постоје две верзије: Они причају, да су пореклом из Невесиња и да су се у Дробњак доселили пре две-три стотине година и прво се населили у Језирима код Жабљака. Мисле, да су ту становали око тридесет година, обогатили се и због нечег се раселили, једни оду у Вранеш (Колашин) и тамо се прозову Дробњацима. Тада Мијајло Кандић са сином Васиљем дође у Слатину код калуђера Шутуље Србљановића. Он га ту насели и даде Васиљу за жену своју сестру, Канду, по којој се и прозову. Не знају, како су се до тада презивали. Васиљ је с Кандом имао сина Видака, а он Васиља. Овај, пак, Дамјана и Андрију, од којих су сви Кандићи. Тако овде имамо три паса да су имали само по једног сина, тек четврти је имао двојицу.

Околне породице причају, да су Кандићи од неког остављеног детета, које је калуђер Шутуља идући по „писанији“ негде нашао, довео и подигао, а доцније населио и оженио својом сестром, а по другима родицом, Кандом, по којој су и презиме добили. Узму славу и прислугу својих ујака Србљановића.

Пасови: Шурко (рођ. 1867), — Сава — Илија — Васиљ — Видак — Васиљ — Мијајло, који је и дошао на Слатину.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Пантелијев дан.

Каљевићи на Слатини (2 куће), у Стругу (2), Нинковићима (7), и у Жабљаку (1).

Каљевићи су, како причају, са Стијене у Циперима од тамошњих Пилетића. У Дробњак су се доселили пред крај 17 века. Њихов предак погинуо је у некој међусобној борби у своме селу у Пиперима. Противници му нападну и на дом, да му покољу децу Његова удова сакрије тада своја четири малолетна сина у буниште, где се малишани окаљају. По томе их прозову Каљевићима. Чим прође опасност по децу, мајка с њима побегне у Дробњак и настани се на Слатини. Рачунајући по пасовима то је могло бити око 1670 г. На Слатини Каљевићи одрасту и заимају нешто стоке, па се онда раздвоје: најстарији, чије име није запамћено, остане на Слатини, а Вук Илија и Сава оду у Језера и населе се у Шумановцу.

Онај Каљевић који је остао на Слатини слабо се трагао. Потомци су му имали приименак Катане. Од њих се са Слатине рођаци: Милан, Новица и Вукашин преселе у Струг и од њих су тамошњи Каљевићи.

Вук с браћом је стајао више година у Шумановцу и ту заимају силну стоку. Једном приликом, негде око 1715 г., ударе им колашински Турци и плене целу стоку, због тога се тада преселе у Тепца. У Шумановцу оставе трага у називу „Каљевића Убао.“

Из Тепца се Вук ода четовању и постане харамбаша. Са неким Јованом Еделом, такође харамбашом, четовао је дуго по околини Мостара и Сарајева. Прича се и пева, да су њих двојица са својом четом провели седамнаест зима код неког Турчина „Муја од Мостара“, свога јатака, у Мостару; а љети су четовали по околини. Најпоследње их изда нека девојка, те изгину у Трнову код Сарајева. Од Вука није остао нико.

Сава се пресели у околину Ужица и од њега су тамошњи Чаљевићи.

У Тепцима остане само Илија. Он је имао сина Новака, а Новак Вујоша. Вујош је имао Шабана. Тако су њих четири паса имали само по једнога сина. Предање друге не памти. Шабан Вујошев је био велики четник и силан јунак. Четовао је дуже времена. Као врло вешт прелазима на Тари предводио је чете из Мораче, Дробњака и Роваца у Санџак и даље, а нарочито у време велике активности Дробњака из 1794—1806 год. У једном таквом догађају пева народна песма, како је „Вујошев Шабане из Језера испод Дурмитора“ писао сердару Мијату Дуловићу у Горњу Морачу, да скупи војску и да дође к њему, да иду ударити на Грдијевиће, те да освете Баја Пивљанина, који је ту (око 1660) био поражен од Турака. На глас ове књиге дигну се сердар Мијат и војвода Мина с Морачанима, Раде Таушпан с ускоцима и поп Милутин Церовић.

с Дробњацима, свега 1000 људи. Шабан их поведе на Грдијевиће и друга села, која попале, поробе и посеку тридесет турских глава.¹⁾ Поводом овог напада Синан-паша Сијерчић и Аџи-бег Селмановић жале се у писму од 10 септембра 1805 г. херцеговачком мигрополиту Јеремији, који је тада био у Никшићу, на нападе Дробњака и у истоме кажу, да је преко 1000 Дробњака прешло Тару на Тепцима и ударило на село Врбу, коју су запалили, попленили и убили преко двадесет Турака.²⁾

Шабан је погинуо у борби с једном морачком четом која је била ударила на стоку Милића Мотике у Мотичком Гају. Тада се Шабан с осталим Језерцима био дао у потеру и у истој погинуо. Иза њега остану му два сина: Вилак од дванаест и Јоле од осам година. Доцније Видак постане кнез у Тепцима. Погине у Буковичкој Гори од Алексића из Малинска (1848) Његов син Окица одликује се у Вукаловића устанку и постане капетаном у Језерима. Опеван је у народним песмама тога времена. 1867 г. прешао је у Србију и отуда је 1875 г. узео видна учешћа у херцеговачком устанку.

Каљевића има отсељених у Санџак и у Србију. Пилетићи у Пиперима не знају, да су Каљевићи од њих, а не славе ни исту славу. Врло је вероватно и да и нису од њих, него од неке друге породице. Томе би ишла у прилог чињеница, што немају заједничку славу.

Каљевићи славе Томин дан и ту су славу донели из Пипера, а Пилетићи славе своју стару славу Арханђелов дан.

Пасови: Јово—Милован—Окица—Видак (рођ. 1794),—Шабан—Вујош—Новак—Илија (који се доселио из Пипера).

Годијељи.

У 18 веку Годијељима су се прозивале породице Мијовићи, Пејановићи, Лазаревићи и Поповићи, које станују у селу Годијељима. Све ове четири породице воде порекло од једног заједничког претка, Пејана, који се, како зеле, доселио из Годиња у Црмнци око 1690 год. Населе га у Годијељима ишчезли Обрадовићи. Причају, да је Пејан ковао. Он је имао синове Маринка и Давида. Маринко је имао: Николу, Марка, Арсенију и Јована, а Давид Радое. Од Давида су Лазаревићи, а остале три породице су од Маринка. Све ове четири породице броје укупно 27 домова.

Славе Ђурђев дан, а прислужују Томин дан.

¹⁾ Огледало Српско. Прво издање. У Београду, 1845. Стр. 252—259.

²⁾ Гласник Српског ученог друштва. Књ. XXXVIII, с. 185—186.

Мијовићи (9 кућа) у Годијељима.

Садашње презиме су добили по Мију Николину Годијељу. Он је играо видну улогу у покретима Дробњака из времена 1785—1806 г. Нарочито је био активан у години 1805. То се најбоље види из писма руског грофа Марка Ивљећа, писаног у Рисну 4 августа 1805 г. Хаџи-Арсенији Гаговићу, из кога се дознаје да је Дробњаке највише бунио Мијо Годијељ с попом Милутином.¹⁾ После тешког пораза на Пирној Продоли, где су Дробњаци потучени до ноге, Мијо се склонио у шуму и одатле спремао напад на турску војску у Дробњаку. Почетком 1806 г. Сулејман паша Скопљак домами га на веру и обеси на Пушини. Његова смрт је опевана у народној песми.²⁾ Имао је синове: Риста и Павла. Ристов син Окица одметнуо се у хајдуке и постао чувен харамбаша. Његово јунаштво су опевале народне песме. Перо Петровић домамио га је на веру и мушкетар 1853 г., код Морачког Манастира зато што се није хтео оканити четовања по т-рским крајевима.

Пасови: Окица (рођ. 1813),—Ристо—Мијо—Никола—Маринко—Пејан.

Пејановићи (11 кућа) у Годијељима.

Они су огранак Годијеља. Садашње презиме су добили по Пејану, заједничкоме претку, и то око 1855 г., а до тада су се презивали Марковићима, по Марку сину Марка Пејанова.

Поповићи (2 куће) у Годијељима.

Презивају се по попу Арсенији, сину Маринка Пејанова. Он је био знаменита личност свога времена, а нарочито се истакао у покретима Дробњака из времена почетка Карађорђева устанка. Сулејман паша Скопљак повео га је у таоце 1806 г. и заточио у Јајцу, где је исте године и преминуо. Имао је синове Јоксима и Милића.

Лазаревићи (5 кућа) у Годијељима.

Они су огранак Годијеља, као што смо раније рекли. Презиме су добили по Лазару, сину Радоја Давидова, а Давид је био син досељеног Пејана. Радоја је 1806 г. обесио на Пушини Сулејман-паша Скопљак.³⁾

Гвозденовићи (9 кућа) у Доњој Бијелој.

Гвозденовићи су се доселили из Теклића око 1695 г. и они су од тамошњих Гвозденовића. Дошао је Тодор од крви.

¹⁾ Споменик, LIII, 98-99.

²⁾ У мојој рукописној збирци.

Оженио се у Бијелој и имао сина Гргура, а Гргур је имао синове: Остоју, Новака, Гвоздена, Вујадина и Миладина. Сви они изгину у разним борбама без порода и Гргур остане самохран, због чега га племеници нагнају да се ожени. Веле, да се оженио у 94-ој години. Идуће (1795) године роди му се син Миро. Гргура у 105 години посеку Турци из Никшића (1805 г.). Миро је имао синове: Мића, Николу, Новака и Божа. Мићо је око 1835 г. отселио у Босну. По доласку у Дробњак оставили су дотадашњу славу, а узели за славу Ђурђев дан а за прислугу Никољ дан.

Пасови: Тодор—Миро (рођ. 1795),—Гргур (рођ. 1700),—Тодор.

Рајковићи (3 куће) у Доњој Бијелој.

Рајковићи су се доселили из Теклића у Бијелу око 1700 год. и одмах се населили у засеку Добријевићима. Први, који је дошао, звао се Пајван Рајковић. Заједно су се настанили с Гвозденовићима приликом досељавања, па и сада заједно станују. Увек их је било мало, највише по три куће. Ранију славу и прислугу су оставили, а узели Ђурђев дан за славу, а Никољ дан за прислугу.

Зековићи у Тушини (17 кућа) и у Барама (10).

У Дробњак су се доселили из Куча око 1710 г. Тамо су се презивали Бостанџићима. Митар Бостанџић с брагом, коме се не зна име, због неке свађе побегне у Дробњак и насели се у Тушини. Мало доцније његов брат оде те се потурчи и насели у Никшићу. Од њега је било тамошње чувено турско браство Љувари. Оли су се из Никшића иселили у Санџак 1877 г. Од њих сам слушао, да је њихов најдаљи познати предак Зека дошао у Никшић из Плава. Вероватно да је из Тушине прво пошао у Плав, ту се потурчио, па одатле прешао у Никшић.

С Митром се (око 1710) доселе и његови ујаци из Куча браћа: поп Миџан и Бојко и привремено настане у Тушини, а доцније пређу преко Таре и населе у селу Маочима. Синови обојице пређу у ислам и од попа су тамошњи муслимани Поповићи, а од Бошка Бошковићи, од којих је био чувени одметник Хусејин Бошковић.

Митар се ожени у Тушини и имадне сина Зека, по коме се и прозову Зековићима. Зеко је имао синове Васиља и Митра. Митар је имао синове: Бона, Мића, Видака, Милована и Матију. Са свима њима пресели се око 1822 г. у Шљиванско код Плеваља, а после десет година пређу у село Станчане на земљу муслимана Реповића. Ту 1899 г. убију зулумџара Аска Одова, због чега седам њихових кућа ускочи у Никшић, где и сада станују.

Васиљ Зеков је имао синове: Милију и Зека. Милија је имао: Вукашина (рођ. 1803 г.), Голуба, Мрдака, Перка, Јока и Милана, а Зеко само Спасоја. Тер Васиља Зекова била је удата у Шаранце за Арсенију Цаковића. Њен брат Зеко био се код ње затекао у гостима приликом турског напада на Шаранце (1817) и том приликом убије три Колашинца. Због тога Мицани, који су били у војсци Делибашиној (1820 г., нападну на Зековиће и посеку Цвија, Зека и Спасоја, а остали утеку у Горњу Морачу, одакле се доцније врате у Тушину.

Пасови: Јован (рођ. 1850 г.), —Мићо—Митар—Зеко—Митар, који се доселио из Куча.

Славе Никољ дан. Раније су прислуживали Ђурђев дан

Рођени у Орашцу (3 куће), у Расовој (2) и у Бијелој (4).

Рођени су из Чева. Дођу их две куће око 1710 г. и населе се на земљу манастира Св. Арханђела у Расовој код Таре. Од те две куће једна, и то нека удовица, оде у Никшић и насели се у Бршну око 1720 г. Тамо их има око двадесет кућа. Од ових Рођена у Бршну Милован дође у Бијелу 1861 г. и насели се на земљу, коју је добио за показано јунаштво у Пиви исте године. И од њега су Рођени у Бијелој.

Они Рођени који су остали у Расовој слабо су се трагали. Увек их је било мало и живели су сиромашно. Прича се, да им се није никад „дало“ начинити кућу, те је остала реч: „Сведно ти се мучити ка' Рођену око куће“. Од њих је био један поп, звао се Никола. То им је у исто време и најстарија предак коме знају име. Живео је у другој половини 18 века. Поп је имао Мијајла, а он Мијата. До 1861 г. живели су сви у Расовој, а те се године Мијат и Мерцо премакну на даровницу у Орашац. Године 1920 пређу три куће на Глибаће, а Живко 1926 г. у Пљевља.

Пасови: Живко (рођ. 1896), —Бошко—Мијат (рођ. 1826), Мијајло—поп Никола.

Славе Арханђелов дан.

Шибалије 10 кућа) у Питоминама код Жабљака.

Шибалије су се доселиле у Дробњак из села Бритвића у Пјешивцима. То се село раније звало Брајковићи, а Бритвићима се назове по породици која је у њему становала. Од те породице су Шибалије. Бритвићи су потомци војводе Богдана Потољића, који се из Грета преселио у Пјешивце у другој половини 15 века. Његови се потомци намноже временом и у 17 веку чинили су језгру становништва у Пјешивцима. Приликом Ђурђићевог напада на Црну Гору (1714 г.)

Брајковићи и нека околна села јако настрадају и њихово становништво делом изгине, а делом буде одведено у ропство. Тада се Божо Бритвић одбрани неком шибом из

Острошких Грета, по чему га назову Шибалијом. Идуће године (1715) он се пресели на Превиш у Дробњаку. С њим се ту населе и његови рођаци Јојићи од којих су данашњи Кокошари.

Нисам могао сазнати, колико је Божо имао синсва, нити како су се они звали. Знам само за Луку. Он је имао седам синова, од којих знам имена: Гаврилу, Божу, Јовану и Марку. Остала три су изгинула или се иселила. Од њих нема нико у Дробњаку. Луку посеку Никшићски Турци на Крнову. Гаврило с браћом из освете убије шест Грађана. Због тога се преселе у Гласињац око 1783 г. Тамо се Гаврило најми у Милића Новосела и био је у најму пет година. За прву годину имао је петнаест гроша плате, а идуће по толико више.

Године 1789 туда наиђе нека хајдучка чета од Дробњака или Мораче и Гаврило јој се придружи. Две године доцније ступи му у чету и Милић Новосел. Мало иза тога (1792 г.) Гаврило и Јован Шибалије с Милићем оду Требјешанима у Љевишта. Одатле почну четовати и Гаврило се огласи као чувен харамбаша. Водио је чете по Босни, нарочито око Цариградског друма за Сарајево, а између Дрине и Сарајева. После неколике године из Мораче оду на старевину у Дробњак и продуже четовати. По поразу Дробњака на Пирној Продоли (1805 г.) Гаврило и Јован с многим Дробњацима склоне се у Горњу Морачу. Ту се њему обраћао Сулејман-паша Скопљак (1806 г.) као старешини Дробњака и Морачана, да му спреми харач. Гаврило му по баби Маруши Крушића пошаље овај одговор:

„Што пријетиш, да ћеш ударити,
„Не било ти за бабину душу!
„Вазде сам те кадер дочекати,
„А љепше те тамо испратити.
„Из пушака врућијех крушака.
„Кад разредим моју силну војску:
„Дуловиће на Грдијевиће,
„А Бојиће на Спасојевиће,
„Љевиштање на Невесињане,
„А Старчане на младе Гачане,
„А Сврчане ођу на Борчане,
„А Чепиће на мртве Дрињаке,
„Нек се грда и покора туче,
„Мене Гаша на тебе Скопљаша...¹⁾

Скопљак-паша добивши такав одговор не смеде на Морачу и Ровца, него оде на Ужице. Одмах иза њега Гаврило и Јован с многим хајдучима оду у Босну и тамо проведу цело лето. Водили су чету од сто хајдука. Тамо им дође позив од Карађорђа, да иду к њему са што више људи. Они

¹⁾ В. у Прилозима песму бр. 8.

joш скупе 200 Херцеговаца те са 300 људи дођу у Тополу. Карађорђе ту даде барјак Јовану и назове их Крцалџама. Одатле оду на Врачар и учествовали су у заузимању Београда. Пред крај те године врате се у Дробњак.

Године 1807 Турци домаме у Пљевља попа Милутина Церовића и посеку, због чега се одметну сви Дробњаци. Тада Мехмед-паша Селмановић пише писмо Гаврилу Шибалији нудећи му преговоре и правдајући му се за смрт попа Милутина.¹⁾

Кад је Карађорђе за прољеће 1806 г. припремао велику офанзиву противу Турака писао је 30 марта 1809 г. Гаврилу Шибалији о томе и молио га, да подигне Херцеговце на оружје и хита њему у сретане.²⁾

На глас овог писма сва херцеговачка племена између Црне Горе и Таре, која су и од раније била у одмету, ударе на Турке. Гаврило пошаље Карађорђу у сретане свог брата Јована и друге вође с 400 бираних Херцеговаца. Састану се на Сјеничком Пољу. После Карађорђевог повлачења из Санџака Јован се са својим друштвом повуче Ужицу. На брду Кукутници у Старом Влаху дође до борбе с војском Сулејман-паше Скопљака. Том приликом неки Туранбеговић из Босне позове Јована на мегдан. Овај се радо одазове и поведе за девера свог побратима Сима Терића, харамбашу. На мегдану погину оба мегданџије. Терић уграби Јованово одело и оружје. О овоме има и лепа народна песма, која опева Јованово јунаштво.³⁾ И Милан Ђ. Милићевић је забележио кратку песму о овом боју Срба с Турцима. У тој се песми пева на завршетку: „Ту погибе Туранбеговићу од честите Босне камените, погуби га млади Шибалија од Мораче гњезда хајдучкога“.⁴⁾

За 1812 г. спремао се велики устанак у Херцеговини за њено коначно ослобођење. Скоро једна трећина већ је била ослобођена. Архимандрит пивски, Арсеније Гаговић, био је у том циљу послат у Русију. Руски цар је био придобијен. Гроф Марко Ивељић је писао по Гаговићу Гаврилу Шибалији 21 маја 1812 г. из Букурешта да му дођу с ошам или девет херцеговачких првака.⁵⁾ Гаврило узме собом девет главара и дођу у Тополу. Ту их Карађорђе задржи све сем Гаврила, а он оде за Букурешт. До неколико времена врати се Гаврило с Ивељићем у Тополу, где Ивељић каже херцеговачким главарима, да сад Русија не може ратовати с Турцима због француског напада и да ће Србија пропасти.⁶⁾ Тада им по 30 јулијом изда наређење да се с Турцима „превладају“ и да с њима живе у миру и у љубави, јер су

вели и они од наше крви и племена.¹⁾ Одмах иза овог Гаврило се с друштвом врати у Херцеговину. Гаврило је и даље четовао, али је покрет Херцеговаца за ослобођење постепено јењавао. Кад се Карађорђе спремао да поновно подигне Србију противу Турака, позове Гаврила, да му иде у Србију са што више људи. Гаврило скупи нешто људи и п хита преко Санџака, где га у путу сrete глас о погибији Карађорђевој, те се крене натраг. На повратку га опколе Турци у Тепцима и опсаде. На посредовање босанског везира Гаврило обећа, да ће се оканити четовања и тада га Турци ослободе. 1826 г. Гаврило се стално насели у Питоминама код Жабљака у Језерима. Имао је седам синова и сви му помру без потомства. Умро је 1857 г. у 95 години живота.²⁾

У Јована иза смрти (1809 г.) остане син Стојан од пола године. Гаврило га ожени у четрнаестој години Јованом Крунића из Пиве. Она је била за неким удата и Шибалије је отму иза жива мужа. Са њом је Стојан имао синове: Живка, Јована и Ђоку. Живко је био чувен јунак. Учествовао је у многобројним борбама из Вукаловићава и Невесињског устанка. У првом устанку био је барјактар; а 1867 г. постао је језерским капетаном и у том звању је провео рат 1875-78 г. Кад се женио Краљ Петар Живко му је био барјактар, а Краљу Александру његов син Михаило.

Гаврилов брат Марко је становао неко доба у Превишу. Ту у свађи убије брата Божа, а допније (1819) једног Петићину (Милашиновића), због чега побегне преко Таре и насели се у Битине. Одатле се 1826 г. пресели у Питомине код Жабљака. Имао је синове Луку и Ђорђија.

Пасови: Михаило — Живко — Стојан — Јован — Лука — Божа (који се доселио у Дробњак 1715 г.).

Славе Јован дан зимњи, а прислужују Арханђелов дан.

Шоловићи у Превишу (1 кућа) и у Буковици (1).

У Дробњак су се доселили 1715 г. из Бритвића у Пјешивцима. Раније су се презивали Јојићима. Они су потомци војводе Богдана Потољића, који се у доба Иван-бега Црнојевића доселио у Пјешивце из арбанашког племе а Груда. Данашње презиме су добили по Шолу Дуркову Кокошару који се родио око 1815. У једно доба су се презивали Кокошарима. То презиме им је дошло по једноме претку, чија су деца хватала кокошке неког Ковача, који се изненадно отселио из Превиша, па им рекао неки Турчин, који је туда пролазио: „Шта то радите, кокошари, једни?“ Пред крај 18 столећа у Превишу настане Мићо Кокошар с три брата. Они су били чу-

¹⁾ Поменуто је писмо Хаџи Мемед-паше Селмановића у мојој збирци.

²⁾ Књижевни лист „Луча“ св. IV, с. 285—6. Цетиње 1895.

³⁾ „Луча“ за мај 1897 г. св. V, с. 208—214.

⁴⁾ М. Ђ. Милићевић: Кнежевина Србија, с. 634—635.

⁵⁾ „Луча“ за 1895. св. IV, с. 287.

⁶⁾ В. Караџић: Скупљени историски и етнографски списи. Београд, 1898 г. (Држ. издање). Књ. прва с. 208.

¹⁾ Помињата свеска „Луча“, с. 287—288.

²⁾ И. Т. Т. Д. у чланку „Искрице“ у 86 броју листа „Наше Доба за 1886

вени јунаци. Нападну их никшићски Турци 1801 г. и оплене. Даду се у потеру и сва четири јуначки погину. Ову погибљу опевала је муслиманска народна песма, која велича њихово јунаштво, а нарочито Мићово.¹⁾ Тада од њих остане само Дурко. Он је поведен као талац у Јајце 1806 г. од војске Сулејман-паше Скопљака. Имао је сина Шола, а он Јована и Илију. Недавно једна кућа пређе у Буковицу и тамо се насели у достадашња катуншта.

Славе Јован дан зимњи, а прислужују Арханђелов дан.

Стевовићи у Подгори (6 кућа) и у Нинковићима (10).

Причају да су старином са Стијене у Пиперима и да се отуда доселио предак им Млађен. Рачунајући по пасовима и по рачуну старих људи, досељење Млађеново могло је бити око 1720 г. Најми се у богатог кнеза Марића, „обљуби“ му кћер, узме је за жену и имадне сина Љубивоја. Кнез га насели код себе. Прича се, да је био велики лудеж, крао је стоку, месо јео, а кости бацао пред псе кнеза Марића, свога таста. Кад дође турски суд да извиђа ове крађе, Млађан обеди таста и за доказ покаже рпу кости пред кнежевим псима. Турци му поверују, казне кнеза, а њега назову „тунгузум“, што ће рећи на арапском лудежом. По томе му потомке назову Тунгузима и тако су их звали до пре сто година. Не знају како су се презивали у Пиперима.

Околне породице приповедају, да је Млађен био ковач и његове потомке у шали и свађи називљу и циганима. За доказ овога наводе њихову црнпурасту боју.

Млађен је имао Љубивоја, а он синове: Ристивоја и Јанка. Јанков син Симо дигне у Босну око 1790 г. Ристивоје је имао сина Стева, по коме се и презивају. Стево је имао: Мијата, Јоксима и још три сина, које му помори последња куга (око 1815).

Стевовићи су познати као јунаци, међу собом се добро држе, нарочито су сложни и заузимљиви један за другог кад их нападају друге породице.

Пасови: Радојица рођ, 1835), — Јоксим — Стево — Ристивоје — Љубивоје — Млађен

Славе Ђурђев дан.

Ненезићи (33 куће) у Доњој Бијелој.

Старином су из Велестова у Чеву. Кад је везир Ђуприлић поробио Црну Гору 1714 једна удова Ненезића њеким случајем спасе малолетног синчића Марка и подигне негде у Пјешивцима

¹⁾ Бр. 285. у рук. збирци А. Лубурића у Српској Академији Наука у Београду.

олакше је била родом. Пошто Марко поодрасте, насели се у Доњу Бијелу око 1734. Кад се четовало око Оџакова у Русији 1737 оде за неког Турчина на ту војну. За услугу Турчин му у неког Бијеланина купи читлук Какречицу у Доњој Бијелој, где се Марко насели. Имао је синове: Николу, Лакету и Пешу.

Раније су славили Арханђелов дан, а прислуживали „Пантелијев дан“. Приликом насељивања у Бијелој промене славу и прислугу и узму за славу Ђурђев дан, а за прислугу Никољ дан. Мисле, да су на то били приморани од Вуловића и других Дробњака и да су том променом доказали верност племену и ступили у ред племеника — Дробњака.

Савовићи (3 куће) у Комарници.

Садашње презиме су добили по прадеди Саву, кога је мајка довела у Комарницу, када се преудала за неког Шаровића. Раније су становали у Пошћењу и презивали се Папићима. У Пошћење су се доселили из Петровића у Бањанима око 1735, а ту из Петропоља у Косову 1502 год. У Петровићима су их биле неколике куће. Удари им на стоку црногорски харамбаша Саво Цефердановић из Трешњева и и заплени је. Даду се у потеру, убију Сава а стоку отму. Бојећи се освете, раселе се куд-који Поп Стеван оде некуда, можда у Босну; Периша у Домашево код Билеће, а један, коме не знају име, дође у Дробњак и насели се у селу Пошћењу. Ту их је било до недавно и презивали су се старим презименом, Папићи, па се иселе у околину Горњег Колашина. Саво се населио у Комарници око 1770 г. Не знају, колико је имао синова нити како је име било којему. Знају, да су од њих ту у Комарници била три попа и памте имена Васу и Букашину.

Славе Јован дан зимњи.

Стијеповићи у Комарници (3 куће), у Јаворју (18) и у Мотичком Гају (5).

У Комарницу су се доселили око 1750 г. из села Старча у Горњој Морачи од тамошњих Томића. Даља им је старина из Доње Мораче. Прича се, да су тамо стајали код манастира. Код је краљ Немањић градио манастир (1252 г.) узео је имање попу Сои Томићу, те на њему подигао манастир, а попу дао за насеље Старче у Горњој Морачи. Тада се тамо преселио и поп Соа и био први становник горњо-морачки. Од попа Соа временом настане више породица, међу којима и Стијеповићи. Око 1750 г. заваде се с Драговићима, због чега ускоче у Дробњак браћа: Мићо, Ђиро, Ђоко и Драго и населе се у Комарници. Мићо се брзо отсели у Србију, а остали остану. Ђиро је имао синове: Радојицу, Перишу, Марка и Риста; Јоко: Јоксима, Голуба и Перу; а Драго: Јоју, Петра

и Богића. Убрзо се обогате. Тиро се бавио трговином и гонио је силну стоку за Дубровник. Поред тога био је страстан ловац, нарочито је ловио дивокозе по Дурмитору. Једном приликом ловећи по Боботову Куку у Дурмитору „претвори“ му се, веле, од сина Риста дивљи јарац и он га у томе убије. Због тога тај врх назову Тирова Пећина. По њему се зове и „Тирово Језеро“ у Дурмитору. Од пре шездесет година почну се исељавати у Јаворје и Мотички Гај, где су до тада издизали на Катун. Тирова ћер, Госпава, била је удата (1801) за попа Милутина Церовића и родила је Новицу.

Од Тира су Тировићи у Тушини.
Славе Петров дан.

Тировићи (4 куће) у Тушини.

Садашње презиме су добили по Тиру Стијеповићу из Комарнице. Његов син Марко, чија је сестра, Госпава, била удата за попа Милутина Царовића, пресели се код њеног сина, Новице, 1842 г.

Смолловићи (4 куће) у Јасиковцу.

Доселили су се из вароши Никшића. Тамо су се презивали Ивановићима. Њихов су огранак Петрушићи у Дробњак у Никшићким Рудинама. Изгледа, да су у Никшићу били староседеоци, јер су становали у самом предграђу Оногоста и 1711 г. били бројни. Из непознатог ми узрока браћа Иван и Арсеније Ивановићи иселе се из града Оногоста и населе у Тимар око 1760 г. Кокури (Поповићи) им продаду комад земље у Јасиковцу и ту се населе. Од Арсенија није остао нико, а Иван је имао сина Мата. Мато негде седе на гладу и кад устане био му пријенуо комад смоле за доламу, због тога му синове Пера и Ивана прозову Смолловићима. Има их исељених у Поља и Прошћење.

Славе Ђурђев дан.

Лазовићи (5 кућа) на Кутњој Њиви.

Лазовићи су из Горњег Поља код Никшића од породице Јушковића. Садашње презиме добили су по Лазу Јушковићу. Његова мајка, Гроздана, која је била сестра чувеног Вука Лопушине, кад остане удова, преуда се на Дужи за Јакова Малова Славјевића око 1765 г. и собом поведе малог Лаза. Пошто Лазо одрасте, ожени се и насели на читлук Аци-мусића из Фоче. Имао је сина Илију, а он Максима.

Славе Аћимов дан.

Пековићи (14 кућа) у Дубровску.

У Дубровско је доселио Стојан Иванов Пековић из вароши Оногоста (Никшића) око 1775. год. Даља им је старина из Риђана. Они су од племена Драгошевића. Отуда се Ђорђе Радов Пековић преселио у варош Оногост 1747. год.¹⁾ Имао је сина Ивана, а он Стојана. Око 1775 год. Стојан у свађи убије Џанка Феризовића из Никшића, због чега ускочи на Безује у Пиви, а мало доцније прече у Дробњак и насели се у Дубровску. Убрзо је постао сеоским кнезом и као такав пева се у народној песми.²⁾ Из једног писма у мојој збирци види се, да се дописивао с Бећир-агом Муховићем, никшићским сердаром. Имао је синове: Новака, Лазара и Ђоку.

Славе Никољ дан, а прислужују Томин дан.

Поповићи у Тепцима (15 кућа) и у Никовићима (5).

У Дробњак су се доселили око 1775 год. из села Дубљевића у Пиви. Први је дошао поп Стеван Дубљевић на парохију у Тепцима и ту се настанио. Прича се да је довео седемо челади, међу којима сина Милутина. Њега је доцније запопио. Милутин је имао синове Гаврила, Мијаила, Луку, Павла, Петра, Лазара и Алексу. Гаврило се родио, како рачунају његови потомци, 1790 год. Учио је школу у Морачком Манастиру. По попу Стевану прозову се Поповићима.

О њиховој даљој старини сазнао сам од њихових сродника у Пиви и у Невесињу, да им је најдаља старина из Бара. Веле, тамо су били бројни и знатни. Презивали су се Псповићи. Кад Турци завладају Баром (1572.), Поповићи избегну у Црну Гору и привремено се населе у селу Дубу у Бјелицама и ту буду дванаест година. Из непознатог ми узрока преседе се у село Дубљевиће у Невесињу. Ту се намноже и раздвоје на Томиће, Прстојевиће и Рњезе. У време четовања Баја Пивљанина потајно су хајдуковали и борачким Турцима чинили грдне штете. Због тога им ови једном ударе, многе побију, а неке разуре. Тада двоје момчади ускоче у Пиву и населе се у месту званом Отар а по некима и Ортар. Њихове потомке прозову Дубљевићима по месту одакле су се ту доселили, а доцније се и њихово село назове Дубљевићи.

Славе Ђурђиц.

Истијановићи (2 куће) у Горњој Бијелој.

О њиховом пореклу и досељењу у Дробњак прича се двојачко: једни причају, да су Истијановићи из Мртвог Дубоког у Ровцима од породице Капеша. Један њихов предак је био

¹⁾ Љ. Стојановић: Стари српски записи и натписи. Бр. 5816.

²⁾ Песма бр. 356. у рукописној збирци А. Лубурића у Срп. Академији Наука у Београду.

ожењен од Беговића у Бијелој. Кад погине или умре, његова удова с децом дође у род, где је и населе. Њена деца узму ујачку славу и прислугу. Сами они причају да им је најдаља старина негде у Боки, да су одатле прешли у Ровца, а из Роваца у Рубежа код Никшића. Не знају, по колико су година становали у Ровцима и у Рубежима. Око 1790 год. Васо Истијановић „налет“ на крв у Рубежима и ускочи у Бијелу код Беговића, који га населе. Имао је синове Петра, Јована и Неша.

Пасови: Мишур (рођ. 1855), — Јанко — Петар — Васо.

Дујовићи (1 кућа) у Тушини.

Они су од одиве Церовића, дошли су око 1800 год. Ништа друго о њима нисам могао сазнати и поред свег распитивања. Славе Ђурђев дан.

Божовићи (11 кућа) у Дубровску.

Доселили су се из села Лисине у Пиви око 1807 године. Први је дошао Шћепан Божов Адић по коме су и добили садашње презиме и населио се на имање одсељенијех Стакића. Шћепан је имао синове Васиља, Саву и Зелена.

Славе Јовањ дан зимњи.

Ћатовићи (1 кућа) у Тимару.

У Тимар су се доселили из Роваца. Дошао им је Новак Булатовић са сином Радованом на турску земљу као чипчија (око 1840 год.)

Славе Лучин дан.

Пејовићи (4 куће) у Пасјем Нуглу.

Њихов предак, Новак Пејовић, дошао је око 1840 год. из Колашинских Поља у Шаранце и најмио се у Дедеића. Ту се доцније оженио и населио. Имао је синове Новицу, Бока и Сава.

Славе Ђурђев дан.

Радојевићи (1 кућа) у Тимару.

Радојевићи су из Роваца од браства Булатовића, огранка племена Никшића. У Тимар су се доселили 1841 год. на турску земљу: Митар, Ристо и Јоксим синови Радоја Булатовића. По њему су и добили садашње презиме Радојевићи.

Славе Лучин дан, а прислужују Савин дан.

Аврамовићи (1 кућа) у Алузи.

Доселили су из Буџа код Пљеваља око 1850 год. Дошао им је предак Милан Џиковић-Аврамовић и најмио се код Зука

Раичевића. Доцније се ту оженио, имао сина Анта и населио у Алузи. Славе Св. Николу.

Капешаићи (1 кућа) у Млетичку.

Доселили су се из Богетића у Пјешивцима. Први се доселио Стојан Капешаић пре око осамдесет година. Он је имао сина Јована, а Јован Петра. Славе Зачеће Јована Крститеља.

Шкулетићи (4 куће) у Кутњој Њиви.

Доселили су се из Пјешиваца пре око седамдесет година. Први је дошао Ђуро као најамник. Доцније се населио и оженио. Имао је синове Боја, Пека, Милоша и Мирка. Славе Зачеће Јована Крститеља.

Новачевићи у Ковачкој Долини (10 кућа) и у Добрим Селима (2).

У Дробњак су се доселили из Озринића код Никшића. О својој даљој старини причају: У селу Бучу (?) у Херцеговини живела два брата Ковача. Пређу у Бањане и код Велимја начине виган. Доцније један пређе на Вилусе у Грахову, а другог одведу озринићске кириџије и населе у Озринићима. То је по моме рачунању било у првој половини 17 века. Од оног што је пошао на Вилусе су данашњи Новачевићи у Грахову, којих има што у Грахову, а што по Херцеговини преко 300 кућа. Овај у Озринићима имао је једног сина и од њега су Новачевићи у Озринићима. Вазда их је било мало, свега по неколико кућа. Све су ковали до око 1812 г. Око 1848 г. из Озринића Туко пређе код Јакића у Добра Села, ожени се од њих и насели. Имао је синове Мирка и Милоша. У исто време његови рођаци: Петар, Мина, Радован, Милован и Велисав преселе се из Озринића у Језера и населе у једној долини код Жабљака, која се прозове по њима Ковач-Долина. Одатле Мина оде на Гласинац, а остали ту остану.

Славе Ђурђев дан.

Ђуровићи (2 куће) у Шавнику.

Пореклом су са Заграда у Никшићској Жупи од тамошњих Ђуровића. Око 1850 г. Илија Ђуровић иселио се са Заграда и населио у Тимару на турску земљу и ту становао до око 1882 г., када пређе са синовима у Шавник. Од њих су пре неколико година предигле две куће у Никшић.

Славе Лучин дан.

Голубовићи (4 куће) у Горњој Бијелој.

У Бијелу су се доселили из Ибрије у Ровцима 1854 г. Додигао је Никола Јованов са синовима Петром, Лазаром, Илијом и Вељом и населио се на турску земљу као чивчија.

Гашићи (1 кућа) у Годијељима.

Доселили су се из Црквица у Пиви око 1855 г. Дошао је Павле код Мијовића, од којих му је била мајка, и они га населе на своју земљу.

Славе Бурђев дан.

Радојевићи (3 куће) у Мокроме.

Радојевићи су од Тољића из Горњег Поља код Никшића. Најдаља им је старина у Чеву, одакле им се предак Тољо према моме рачувању доселио у Никшић у другој половини 13 века. Садашње презиме су добили по Радоју сину Радојице Бабића, који се око 1855 г. доселио у Мокро из Никшићске Жупе, а ту је 1809 г. ускочио његов отац Радојица Бабић-Тољић. Радоје је имао синове: Радојцу Милована и Неђељка

Славе Аћимов дан.

Влаховићи (5 кућа) у Тимару.

Доселили су се из Роваца 1859 г. на даровну земљу дату им од кнеза Данила за насеље. Дошли су Андрија Драгов, Радоња Вучетин и Радосав Јовов.

Славе Лучин дан, а прислужују Јован дан зимњи.

Јововићи (11 кућа) у Тимару.

Јововићи су од Влаховића из Роваца. У Тимар се доселио Радосав Јовов Влаховић на земљу коју му је даровао кнез Данило за насеље. Садашње презиме, Јововићи, добили су по Јову оцу досељеног Радосава.

Славе Лучин дан, а прислужују Јовањ дан зимњи.

Булатовићи (15 кућа) у Тимару.

Булатовићи су из Роваца од племена Никшића. Доселили су се у Тимар 1859 г. на даровну земљу добијену од кнеза Данила, коју им је дао за насеље од дотадашње турске земље. Тада се доселе заједнички: Милош, Новица и Суро синови Никини; Никола Милићев и Перо Иванов.

Славе Лучин дан, а прислужују Никољ дан зимњи.

Гушићи (4 куће) у Горњој Бијелој.

У Бијелу су се доселили из Теоч-Дола у Горњој Морачи 1859 г. Прешао је Мијајло Рашков са сином Драгојем. Даља им је старина у Ровцима од браства Симовића.

Славе Лучин дан, а прислужују Пантелијев дан.

Стриковићи (2 куће) у Доњој Бијелој.

У Бијелу су се доселили из села Сгубице у Пјешивцима 1863 г. Први је дошао Јанко. Он је имао синове Милету, Милана, Ивана и Мијата.

Славе Зачеће Јована Крститеља (23 септ.)

Јањушевићи (2 куће) у Горњој Бијелој.

У Бијелу је доселио Илија Станков Јањушевић из Озри-нића, код Никшића, од сиромаштине 1864 г. Даља им је старина у Бањанима, од браства Копривица. Илија је имао синове Милутина, Љуба, Пунишу и Светозара.

Славе Никољ дан.

Ђоковићи (2 куће) у Тимару.

Ђоковићи су из села Чеперја у Потарју. Садашње презиме добили су по Ђоку, оцу досељеног Обрада у Тимар око 1865 г. Не знају, како се презивао Ђоко отац Обрадов. Купили су земљу за насељење.

Славе Јовањ дан зимњи.

Петковићи (2 куће) у Кутњој Њиви.

Доселили су се из Требиња пре око седамдесет година. Први је дошао Тешан као пудар, доцније се оженио од Филотијевића и ту населио. Имао је синове Пера, Стојана и Јовицу. Најдаља им је старина село Нинковићи у Језерима, одакле се њихов предак Петко Нинковић доселио у Требиње око 1610 г.

Славе Јовањ дан зимњи.

Поповићи (1 кућа) у Шавнику.

У Шавник су се доселили из Фоче 1865 г. Први је дошао Јован Поповић као ковач. Пореклом су од фочанских Попадића.

Славе Јовањ дан зимски.

Пајовићи (4 куће) у Новаковићима.

Доселили су се у Дробњак из Марковине у Чеву око 1865 г. и населили се у Млетичку. Дошла су браћа: Марко, Симеун и Пејо. Раније су се презивали Мацићи. После неколике године преселе се у Новаковиће.

Славе Арханђелов дан, а прислужују Илин дан

Милићи у Жабљаку (2 куће) и у Ускоцима (2).

Најдаља им је старина из Бјелица у Црној Гори, одакле су прешли у околину Бера, а око 1868 г. Богданови синови:

Петар, Андрија, Букан и Мирко пређу у Језера и насете се у Ускоцима код Жабљака.

Славе Јовањ дан зимњи.

Станићи (3 куће) у Јаворју.

Старином су из Бабина у Затарју. Пре шездесет година дошао Ташко као дрводеља у Језера, оженио се од Никитовића и населио у Јаворју.

Славе Ђурђев дан.

Кнежевићи (1 кућа) у Боану.

Доселили су се из Калушића код Пљеваља 1868 г. Дошао први Милан као најамник у Церовића. Доцније се оженио и настанио у Боану.

Славе Мазареву Суботу.

Шћепановићи (1 кућа) у Мокроме.

Најдаља им је старина из Попова у Херцеговини од тамошњих Вулића. Отуда се доселио у Никшић Шћепан Вулић као дрндар око 1840 г. Имао је синове: Тривка и Крста. Крсто се стално настани у Никшићу и ту од њих има једна кућа, презивају се старим презименом Вулићи; а Тривко као занатлија (дрндар) досели се у Мокро око 1865 г. Ту се ожени и насели. Потомци му се прозову Шћепановићи.

Славе Ђурђев дан. До доселења у Дробњак славили су Никољ дан, па промене славу из економских разлога.

Војиновићи у Развршју (4 куће), у Жабљаку (3) и у Нинковићима (3).

У Језера су се доселили из Пренђана у Прекотарју. Нису дошли одједанпут, него је прво дошао Јован син Добрице Војиновића око 1867 г. и населио се у Развршју код Жабљака. Јован је имао синове: Филипа, Моја, Перка, Мину и Максима. Много доцније, око 1890 г., прешао је из Пренђана у Језера Томица Војиновић и населио се на мираз у Нинковићима. Од њега су Војиновићи у Нинковићима.

О даљој старини ове породице прича се и зна, да је пореклом са Заграда у Никшићској Жупи од племена Никшића. Пред крај 17 или у почетку 18 века са Заграда се иселе у околину Берана, одакле један део пређе у Равну Ријеку и ту се насели. Од њих Добрица Војиновић пређе 1837 г. у Пренђане. Имао је синове: Јована, Илију, Ђорђија, Стевана и Мира.

Славе Лучин дан.

Митровићи (1 кућа) у Тушини.

Митровићи су од Јечменица из села Јечмишта код Пљеваља. Пре шездесет година доселио се Митар од сиромаштине код Шећковића и населио у Тушини. Имао је синове Тодора и Ђока. По њему се прозову Митровићима.

Славе Никољ дан.

Ивановићи (2 куће) у Шавнику.

Доселили су се из Пљеваља око 1870 г. Први је дошао Ристо као ковач.

Славе Јовањ дан зимски.

Голубовићи (3 куће) у Дубровску.

Голубовићи су се доселили из села Ораха у Пиви око 1870 г. Први је дошао Пиљо Тошин. Имао је синове Рада и Живка.

Славе Јовањ дан зимски.

Ђуровићи (1 кућа) у Шавнику.

Доселио им се први поп Лука Ђуровић из Сретње у Бјелопавлићина као учитељ око 1870 г. Био је познат као национални радник, а нарочито се истакао у Невесињском устанку 1875 године.

Славе Петков дан.

Сикимићи (2 куће) у Шавнику.

Они су се доселили из Невесиња око 1870 г. Дошао је Тодор као калајџија. Даља им је старина из околине Билеће од тамошњих Влаха Пилатоваца. Од њих су херцеговачке Гаћине.

У 17 веку је четовао с Бајом Пивљанином харамбаша Јово Сикимић. Они су двојица 1684 г. порушили село Казанце у Гацку и запалили тамошњу џамију.¹⁾

Славе Ђурђев дан.

Шиндићи (1 кућа) на папиној Води.

Доселили су се из Пљеваља 1873 г. Дошао Јевто као крчмар.

Славе Ђурђев дан.

¹⁾ Јов. Томић: „Последње две године живота и рада харамбаше Баја Николића Пивљанина“. Стр. 10. (Београд 1901 г.).

Лучићи (1 кућа) у Шавнику.

Доселили су се из Рисна 1873 г. Први је дошао Митар као трговац.

Славе Јовањ дан зимски.

Радојевићи (2 куће) у Барама.

Радојевићи су из Јасенозе у Доњој Морачи, а ту су се доселили из Попова у Херцеговини пре око триста година. Пре шездесет година браћа Перован и Мијајло Радојевићи доселе се у Баре на земљу Манастира Морачког.

Славе Срђев дан.

Вуковићи (4 куће) у Буковици.

Они су из Мратиња у Пиви. Дошао им је Бошко са синовима: Живком, Милутином и Обрадом и населио се у Буковици (1875 г.) Најдаља им је старина у Чеву, одакле им се предак, Вук Озринић, доселио у Мратиње, по моме рачунању око 1550 г. Њихов су огранак Неимаревићи у Мостару и Никшићу. Од свих познатих ми Озрових потомака најближи су им граховски Миловићи.

Славе Арханђелов дан.

Ускоковићи (1 кућа) у Шавнику.

У Шавник су се доселила браћа Павле, Митар и Ђукан Ускоковићи из Риђана око 1874 г. Њихов отац, Богета, доселио се био у Риђане из Турчића у Пјешивцима, где и сада има Ускоковића. Тврде, да су огранак војводске породице Ускоковића из Љешанске Нахије. Ови пак знају да су у Љешанску Нахију дошли из Љеша у Арбанији у првој половини 17 века. Ближи су им род љешански Вукчевићи.

Славе Ђурђић.

Бајовићи (4 куће) у Дубровску.

Бајовићи су из суседног села Безуја. Доселио се Лука са синовима Николом, Зеком и Благојем пре око педесет година.

Славе Никољ дан.

Поповићи (1 кућа) у Стругу.

Поповићи су из Заграда у Никшићској Жупи од тамошњих Поповића. У Струг је дошао Радосав Миљков пре педесет година. Био је ожењен ћерком Саве Ормана, па дошао на мираз.

Славе Лучин дан.

Луковци у Сировцу (2 куће) и у Млетичку (1).

Старина им је село Старче у Горњој Морачи, а ту су дошли из Лукова код Никшића око 1780 г. Најдаља им је старина у Његушима. Они су од тамошњих Пророковића. Из Старча пређе Келе пре педесет година од сиромаштине у Сировца и од њега су тамошњи Луковци; а Михаило Вуладинов оженио се од Жугића и населио на мираз 1918 г.

Славе Враче.

Гашовићи (1 кућа) у Међужваље.

Старином су из Поља код Колашина. Огуда је Теодосије дошао код Нова Благојевића у Међужваље, који га је ту и населио 1879 г.

Славе Лучин дан.

Пицурице (2 куће) у Доњој Бијелој.

Доселили су се пре четрдесет година из Роваца од сиромаштине, а даља им је старина из Куча. У Бијелу су дошли Јокица и Богдан, синови Глигорини.

Славе Никољ дан.

Мирновићи на Пашиној Води (2 куће) и у Жабљаку (1).

Они су од Раичевића из Озринића код Никшића. Садашње презиме добили су по деди Мирку. У Језера им је дошао Мушо пре око 40 година и населио се на Пашиној Води код Кафеџића, од којих му је била жена.

Славе Малу Госпођу, а прислужују Илин дан.

Милићи (1 кућа) у Боану.

Пореклом су из Мостара. У Боан им је први дошао Мијајло пре око четрдесет година.

Славе Лучин дан.

Радуловићи (1 кућа) у Шавнику.

Доселио се Ђоко као терзија из Љешанске Нахије пре око четрдесет година.

Славе Никољ дан.

Павићи (1 кућа) у Шавнику.

У Шавник се доселио Каро из Озринића код Никшића око 1885 г. Даља им је старина из Бањана од Копривица.

Славе Никољ дан.

Тодоровићи (1 кућа) у Сировцу.

У Сировац су се доселили из села Старча у Горњој Морачи. Дошао је Мијо на мираз пре око тридесет година. Славе Јовањ дан зимњи.

Вуковићи (1 кућа) у Горњој Бијелој.

Доселили су се из Роваца пре тридесет и пет година. Дошао Мато Зеков.

Славе Арханђелов дан, а прислужују Ћирилов дан.

Вујовићи (1 кућа) у Мотичком Гају.

Доселио им се Никола око 1890 г. из Чева.

Славе Арханђелов дан, а прислужују Илин дан.

Надићи (5 кућа) у Горњој Бијелој.

У Бијелу су доселили из Горње Мораче рођаци Мурат Драгов и Стеван Милошев око 1890 год. на куповицу. Рођаци су са Мујовићима.

Славе Ћирилов дан, а прислужују Илин дан.

Бујишићи (1 кућа) у Милошевићима.

Они су из села Вруље код Пјеваља. Отуда се доселио Вукале Радосавов пре двадесет година на мираз.

Славе Ђурђев дан.

Мујовићи (3 куће) у Бијелој.

Доселили су се из села Старча у Горњој Морачи. Даља им је старина у селу Лијешњу у Ровцима, а најдаља у Чеву. У Бијелу су додигли Ристови синови Божо и Бећир пре двадесет година на куповицу.

Славе Ћирилов дан, а прислужују Илин дан.

Ланетићи (1 кућа) у Превишу.

Недавно су се доселили из Затарја. Дошао Васо као најамник. Доцније се ту оженио и населио.

Славе Лучин дан.

Шћеповићи (2 куће) у Шавнику.

Дошли су 1903 год. из Подгорице као трговци.

Славе Митров дан.

Тошићи (1 кућа) у Нинковићима.

Они су се доселили из Чајнича око 1900 г. Дошао им Петар као колар и населио се у Нинковићима.

Славе Шћепањ дан (27 дец.)

Шарци у Превишу (1 кућа) и у Добрим Селама (2).

Шарци су се доселили из Затарја 1909 г. Први је дошао Тано са синовима: Милом, Мићом. и Спасојем. Доцније се Мићо и Спасоје преселе у Добра Села. Од ове породице био је у Затарју чувени ускочки харамбаша Ристан Шарац, који је погинуо у Невесињском устанку 1877 г. у Пренђанима. Изгледа да им је далека старина из Шаранаца.

Славе Лазареву Суботу.

Шишовићи (1 кућа) у Сировцу.

Они су се доселили пре двадесетак година из Поља у Горњој Морачи. Дошао је Јагош као ковач. Они су огранак породице Чепића, која се у 18 веку доселила из Доње у Горњу Морачу.

Славе Арханђелов дан.

Лончари (1 кућа) у Жабљаку.

Они су из села Крећа код Пјеваља. Одатле им се недавно доселио Петар као терзија.

Славе Јован дан зимски.

Бојићи (3 куће) у Градини.

У Шаранце су се доселили пре неколико година из Бојића у Горњој Морачи, а ту из Васојевића. Овде се доселе Драгиша и Никола синови Симеунови и населе у Градини на земљу манастира Добриловине.

Славе Арханђелов дан.

Мучалице (1 кућа) у Годијељима.

Најдаља им је старина из Никшића од племена Угреновића. У једно доба презивали су се Пејовићима и становали су у Горњем Пољу код Никшића. Одатле ускоче у Горњу Морачу 1793 г и населе се у селу Љевиштима. Ту се прозову Мучалицама по једноме претку који је за време неке свађе мучао. У Годијеља се доселио Јагош Илин 1902 г. код Мијовића, од којих му је била мајка.

Јовашевићи (1 кућа) у Буковици.

Они су из Пљеваља. Дошао Ђоко 1920 г. као обућар, оженио се ту и населио.

Славе Никољ дан.

Драшковићи (1 кућа) у Горњој Бијелој.

Доселили су се из Роваца 1921 г. на куповицу. Дошао Милован Павлов.

Славе Лучин дан.

Ускоци.

Ускоцима се називају оне породице (родови) у Дробњаку, које су ту ускочиле у последњих 150 година због борбе с Турцима или због међусобних свађа. Њих има из свих суседних крајева, а нарочито из Никшића Колашина и околине Пљеваља. Разасути су по целој Дробњаку, а највише их се населило у Шаранцима и околини реке Тушине. У селима Малинску, Стругу и Сировцу они и сачињавају скоро цело становништво, због чега се читав тај крај Дробњака назвао Ускоцима.

Међу ускочким бравствима најзнатнији су и по броју и по значају шарански Милошевићи и Требјешани (Вујачићи и Лопушине). Они су били главни стожери око којих су се груписали остали ускоци. Ускочке породице у поменутим крајевима биле су у административном погледу одвојене од осталог дробњачког становништва и од оних ускочких породица које су биле разасуте по другим дробњачким селима. Они су имали и своје засебне главаре: војводе, срдаре, капетане и кнежеве. Ова подвојеност је трајала у крају око реке Тушине до 1858 г., а у Шаранцима до 1878 г., када су поменути крајеви припали Црној Гори. Интересантно је, да се Ускоци из села Струга, Малинска, Сировца и Шаранаца и данас не осећају и не признају Дробњацима, него се у свакој прилици кажују Ускоцима. То долази отуда што су они од времена ускскања у поменута места скоро увек били слободни и у сталној борби с Турцима; док су остали делови Дробњака, као изложенији, бивали покоравани од Турака.

У ускоке се убрајају: Вујачићи (у Стругу 12 кућа), Лопушине (у Стругу 8 и у Сировцу 4), Требјешани (у Стругу 12), Жижићи (у Милошевићима 40 и у Стругу 7), Котлици (у Тимару 8), Перошевићи (у Тушини 6), Ашани (на Барама 20), Бећировићи (у Горњој Бијелој 2), Чворовићи (у Мокроме 12 и у Ускоцима 5), Кршикапе (на Барама 10), Бијелићи (у Превишу 2 и у Шавнику 1), Лаловићи (у Пошћењу 5), Пекићи (у Превишу 4 и у Шавнику 3), Јошановићи (у Милошевићима 8), Гиљени (у Стругу 7 и у Доњој Бијелој 1), Бикановићи (у Горњој Бијелој 6), Данићи (у Велима 8), Мاستиловићи (у Мокроме 2), Дубурије (у Горњој Бијелој 6), Грдинићи (у Сировцу 7) Тмушићи (у Барама 2), Рубежани (у Барама 6 и у Боану 1), Алексићи (у Малинску 19), Станићи (у Барама 6), Брајовићи (у

Међужваље 1). Лечићи (у Палежу 1), Попадићи (у Пасјем Нуглу 1), Вилићи (у Стругу 2), Бајчете (у Змињици 1), Чечовићи (у Тушини 1), Мицани (у Пигоминама 2), Ђурићи (у Пигоминама 1), Радојевићи (у Мотичком Гају 1), Гујићи (у Мотичком Гају 2), Робковићи (у Селини 2), Зорићи (у Јунча Долу 1), Милићи (у Малј Дабритовани 3), Шућуровићи (у Пасјем Нуглу 1), Остојићи (у Палежу 3 и у Будечевници 1), Стрелице (у Пасјем Нуглу 1), Мандићи (у Градини 5), Крсмановићи (у Змињици 1), Дамјановићи (у Градини 3), Мрдаци (у Расовој 2), Титовићи (у Палежу 1), Радојевићи (у Градини 2), Чабаркапе (у Јелиној Гори 4), Бијелићи (у Сировцу 10), Пићурићи (у Дубровску 5), Петковићи (у Стругу 6), Петрушићи (у Стругу 9), Додери (у Малинску 1), Живковићи (у Слатини 2), Вуковићи (у Малинску 1), Голубовићи (у Малинску 1), Матијевићи (у Барама 3), Радановићи (у Тушини 2), Ровчани (у Сировцу 3), Јоцовићи (у Тушини 5), Тодоровићи (у Малинску 5), Говедарице (у Малинску 2), Мештери (у Малинску 3), Ђеранићи (у Малинску 3), Павловићи (у Тушини 1), Новосели (у Босачи 12), Лековићи (у Расовој 4), Црногорци (у Шавнику 1), Јакшићи (у Шавнику 3), Даниловићи (у Шавнику 1), Ђућитовићи (у Буковици 3 и у Шавнику 1), Гломазићи (у Дубровску 2 и у Новаковићима 2), Пјешивци (у Ускопима 3), Палије (у Добрим Селима 4), Ђурковићи (у Добровску 1), Павловићи (у Селини 7 и у Пасјем Нуглу 6), Шамшали (у Пигоминама 4), Мрдаковићи (у Малинску 1), Стојинићи (у Сировцу 4), Лаловићи (у Ускопима 3), Таушани (у Жабљаку 3), Давидовићи (у Милошевићима 2), Дедетићи (у Рамовом Ждријелу 5 и у Зауглини 3), Раонићи (у Врелима 9), Благојевићи (у Међужваље 8), Крејовићи (у Међужваље 1), Зејаци (у Смољану 1), Калпачине (у Међужваље 2), Шпањи (у Палежу 1), Микићи (у Сировцу 6), Јелићи (на Барама 12), Кнежевићи (у Руданцима 27), Радошевићи (у Градини 5), Цаковићи (у Брајковачи 14), Криваћевићи (на Кршу 4), Поповићи (на Кршу 5 и у Градини 2), Симићевићи (у Алузи 6), Раичевићи (у Брајковачи 1), Зуковићи (у Алузи 3), Чичићи (у Брајковачи 1), Пашићи (у Смољану 2), Бојовићи (у Богомољи 23 и у Зминици 30), Рондовићи (у Јаблан-Бари 3), Вуковиви (у Градини 7 и у Смољану 1), Ђосовићи (у Ускопима 7), Ђоровићи (у Врелима 1) и Анђелићи (у Суводолу 14 и у Градини 5).

Свега ускочких породица (родова) има сада у Дробњаку 104 и оне броје укупно 613 домова. О свима овим породицама говорићу појединачно.

Милошевићи (Плањани).

Шаранске породице Цаковићи, Ђосовићи, Кнежевићи и друге њима сродне раније су се презивале заједничким презименом Милошевићи. Данас се тим старим презименом не презива нико, па чак шта више ово је код многих изгубљено из

памћења. О њиховој најдаљој старини, развијању и прошлости сазнао сам ово: У најстарије познато нам доба Милошевићи су становали у Кучима. Једном приликом скадарски везир удари на Куче, раскопа их и све Милошевиће утре. Из тог покоља спасе се само једна невеста Милошевића и оде у „свијет“. После дужег лутања дође у Плану код Билеће и најми се у кнеза Илије Шаренца-Кресовића. Била је трудна и ту роди сина Николу, па се доцније преудала за кнеза Илију који је био удовац. Никола одрасте код кнеза. Веле, кад наврши осамнаесту годину наиђу турске харачлије и кнезу учине неки зулум. Тада их Никола убије седам нацаком, због чега побегне у Доњу Морачу. Баш тада се, веле, прекривао Морачки Манастир и Никола учини велики прилог у надницама. Да докаже своју огромну снагу, он донесе пред манастир једну велику стену. Тада га калуђери благослове, да му све буде „силно и бијесно“. Тако се, веле, и збило.

Знамо из предања, да је морачки манастир био пуст по једнама 68 а по другима 70 година, а из записа у манастиру дознајемо, да је покривен и настањен 1575. г.¹⁾ Ако се узме, да је тачно предање о Николиној доби живота, кад је (1575.) дошао у Морачки Манастир, то јест да је тада имао осамнаест година, он би био рођен 1557 г., а разура Куча те године или годину дана раније.

Одатле Никола оде у Плану код Колашина и настани се код кнеза Радула Кнежевића. Причају, да је кнез имао три сина, једну ћер, хиљаду брва и седамдесеторо говеди. Ту код кнеза остане две године. Заволи га кнежева ћерка и узме је. Кнез му даде за насеље комад земље више Плашнице, четири краве, два вола и тридесет брва. Роди му се син Радич. Треће године (1578.) Никола се свадом са тазбином око неког земљишта и с нацаком убије тридесет брва кнежевих, па самовласно побије један велики крст на сред кнежевог имања, те га подели на два дела: један себи, а други кнезу. Предање не зна, да ли је имао још кога сина. Пошто одрасте Радич, отпочну неке буне, у којима се он одликује и постане кнезом, а доцније и војводом. Из савремених извора сазнајемо, да је активно учествовао у свим покретима војводе Грдана и пећског патријарха Јована. Он је мимо све тадашње српске главаре управљао са три племена: Планом, Колашиновићем и Никшићима. То је доказ његове велике вредности и знатног порекла. Први пут се у савременим изворима помиње у писму калуђера Дамјана и Павла, изасланика пећског патријарха Јована и војводе Грдана, писаног 1597 г. папи Клименту VIII у коме га обавештавају, која су све племена и њихови главари спремни ударити на Турке. У томе писму о Радичу кажу: да је у Дробњаку војвода Иван Калуђеровић, у Морачи Радојица војвода и да је „преко тих жупа и Плана и Колашиновићи и Никшићи, ту је

¹⁾ Љ. Стојановић: Записи, књ. I, бр. 710.

глава Раич кнез".¹⁾ У списку главара који су били на сабору 13. децембра 1608 г. у манастиру Морачи спомиње се и војвода Радич.²⁾

У натпису манастира Добриловине из 1609 г. помиње се као приложник војвода Радич Милошевић.³⁾ На сабору српских главара у Кучима 1614. г. помиње се Раде војвода од Плана.⁴⁾ У мени познатим изворима помиње се последњи пут 1615 г. као хтитор једног законика, који се те године „списао“ у манастиру Морачи.⁵⁾

Предање каже, да се војвода Радич после неког великог рата умирио с Турцима, пошао им на веру у Бијело Поље и ту од њих био избоден „штилетима“. Не зна се колико је имао синова, нити како су се звали, само предање зна за Радичевог сина Николу. Он је у Планај био кнез. У време Кандиског рата (1645—69.) одметне се од Турака и са својим Плањанима учествовао је у освајању Рисна 1649 г., због чега је од Млечића добио месечну плату од по четири дуката.⁶⁾ Приповела се, да је Никола имао осам синова. Они су, веле, боловали од краста и били су од њих шарени по лицу, због чега их прозову Шаранцима, а по њима се доцније прозове и део северо-источног Дробњака према Тари. Предање памти име само једноме и то Шћепану. Зна се, да је он имао синове Мира и Николу. Од њих двојице је већина шаранских Милошевића.

Милошевићи се намноже и осиле толико, да су пркосили и самоме Бају Пивљанину. Од њих су била двојица толики насилници, да их народ прозове једног „Јарамазом“, а другог „Безобразаном“. Бајо их оба смаче. Подизањем града Колашина (1648.) и насељавањем Турака у њему (1652.) Милошевићи буду доведени у незгодан положај, јер се нађу између турских тврђава у Колашину и у Бијелом пољу, док су до тада у том погледу имали периферијски положај.

Причају, да их се много иселило с Арсенијем Чарнојевићем (1690). Доцније се неки раселе по Санџаку, као Ћосовићи. Највећи део Милошевића је станавао у Планај до око 1782., а тада се преселе у Дробњак.

Део Милошевића који станује у Дробњацима дели се на огранке, односно породице: Кнежевиће (27 кућа), Бојовиће (53), Зуковиће (3), Вуковиће (8), Анђелиће (19), Криваћевиће (4).

¹⁾ Гласник Зем. Муз. за 1909. св. XXI., стр. 57.

²⁾ Ј. Томић: Пећски патријарх Јован и покрет хришћана на Балканском Полуострву 1592—1614. Београд. 1903. стр. 115.

³⁾ Љ. Стојановић: Записи, књ. I, бр. 992.

⁴⁾ Јован Томић: Састанак и договор српских главара у Кучима 1614., с. 86.

⁵⁾ Љ. Стојановић: Записи, књ. I, бр. 1030.

⁶⁾ Препис овог документа, чији је оригинал у задарској архиви, добио сам од г. Јована Томића, академика.

Поповиће (7), Пашиће (2), Ровдовиће (3), Раичевиће (1), Симићевиће (6), Чичиће (1), Џаковиће (14), Ћоровиће (1), Радошевиће (3) и Ћосовиће (7). Сви ови огранци броје укупно 159 домова. Славе своју стару славу Ђурђев дан. Прислуге немају. Старим презименом Милошевићи данас се нико не зове, њега су сада већ многи и заборавили. Од њих су Распоповићи у Мартинићима, а сви набројани огранци имају својих исељеника по разним крајевима.

О свима овим огранцима говорићу посебно како би се видело и лакше пратило њихово одвајање од главног стабла и било што прегледније њихово развијање.

Кнежевићи (27) кућа) у Руданцима.

Кнежевићи су огранак Милошевића. Зову се по кнезу Миру. Он је био син Шћепана Николе Радичева. За њега се прича, да је био у турској војсци, која је опсела Беч 1683 г. Имао је неколико синова и они се због свађе с Турцима отселе у Срем. Кнез Миро остане са синовцима. У дубокој старости ожене га синовци неком удовом од породице Грујића, коју отму на силу. С њом је Миро имао синове: Вукића, Савића и Остоју. Унуци кнеза Мира становали су у Планај до око 1782 г., а тада са свим својим рођацима побегну у Шаранце и настане се у Јелиној Гори, па мало доцније пређу на Поду, где су били до 1853 г. када се растуре по Руданцима. Од ове породице је било више чувених јунака, а најчувенији је био кнез Марко Јованов. Он је био за дуго времена кнез у Шаранцима. Доживео је дубоку старост од 100 година и умро је 1813. Заменио га је његов синовац Јоксим. Он се јако истакао у ратовима 1852—62. г. и постао шарански капетан. У том звању је провео и рат 1875—78. Опеван је у многим народним песмама. Преминуо је 1886 г.

Од Кнежевића су Радошевићи.

Славе Ђурђев дан.

Радошевићи (5 кућа) у Градини.

Садашње су презиме добили по Радошу Остојину, унуку помињаног кнеза Мира. Становали су и сељацили се у заједници Кнежевића и других својих рођака.

Славе Ђурђев дан.

Џаковићи (14 кућа) у Брајковачи.

Џаковићи су огранак Милошевића. Садашње презиме су добили по Џаку Раичеву, који је рођен, по моме рачунању, око 1740 г. Он се доселио из Плана у Јелину Гору око 1782 год. Имао је синове: Сима, Мијајла, Гледа, Арсенија и Која. Поред Џаковића од Џака су још Поповићи и Криваћевићи.

Од Џаковића је било више чувених јунака, а нарочито је чувен војвода Трифко, син Ђор-Сима Арсенијева. Он се одликовао у Вукаловићевом устанку и постао шаранским војводом. Погинуо је у Невесињском Устанку 1875 г. с неколико својих рођака. Његова смрт је опевана у народној песми.¹⁾

У борби с Турцима о Божићу 1852 г. погинули су: Крсто, Милован, Перута и Бећир Џаковићи. Од њих је био и војвода Бајо Чунов, који је војводио само кратко време пред Невесињски устанак.

Пасови: Милинко (рођ. 1840),—Јован—Арсеније—Симо—Џако—Раич—Никола—Шћепан—Никола—Радич—Никола.

Славе Ђурђев дан.

Криваћевићи (4 куће) у Кршу.

Они су огранак Џаковића. Презивају се по Мијајлу Џакову, који је био крив. Он је умро 1885 г. у 104 години и према томе је рођен 1781 г. Имао је синове: Радула, Рада и Илију. Вук, син Илин, јако се истакао у Вукаловићевом устанку и његово јунаштво је опевано у народним песмама.

До 1853 г. становали су на Подима, а тада се преселе на Крш.

Пасови: Илија (рођ. око 1870),—Вук—Илија—Мијајло—Џако—Раич и т. д.

Славе Ђурђев дан.

Поповићи на Кршу (5 кућа) и у Градини (2).

Садашње презиме су добили по попу Виду, сину Гледа Џакова. Он се по казивању његових потомака, родио 1784 г. Био је чувен јунак и врло паметан човек. Гледо је имао синове: попа Вида, Секула, Чуна и Мину. До 1853 г. становали су на Подима, па се тада преселе на Крш.

Симићевићи (6 кућа) у Алузи.

Симићевићи су од Симића Живкова Милошевића. Он се према рачунању његових потомака родио око 1780 г. Имао је синове Шора и Јована.

Пасови: Јован—Симић (рођ. око 1780),—Живко—Јоко—Раич—Никола—Шћепан—Никола—Раич—Никола.

Славе Ђурђев дан.

Рајичевићи (1 кућа) у Брајковачи.

Презивају се по Рајичу Николину Милошевићу. Они су од Саве сина Рајичева. Од свих Милошевића најближи су им Зуковићи.

Славе Ђурђев дан.

¹⁾ Босанска Вила за 1905 г., бр. 21 и 22, II. „Јуначка смрт Тришка Џаковића.“

Зуковићи (3 куће) у Алузи.

Зуковићи су од Зука, сина Груботе Савина. Он је био велики јунак и у народним песмама, које опевају догађаје из доба 1852—62., познат је под именом „Од Алуге Зуко.“

Пасови: Новица (рођ. око 1850),—Зуко—Грубота—Сава—Раич—Никола—Шћепан—Никола—Радич—Никола.

Славе Ђурђев дан.

Чичићи (1 кућа) у Брајковачи.

Чичићи су од Лала, сина Николе Шћепанова. Слабо су се трагали. Од Милошевића су им најближи Пашићи.

Славе Ђурђев дан.

Пашићи (2 куће) у Смољану.

Они су од Лала, сина Николе Шћепанова. Нисмо могли сазнати по чему су добили садашње презиме, нити како су се раздвојили с Чичићима.

Славе Ђурђев дан.

Бојовићи у Богомољи (23 куће) и у Змињци (30).

Бојовићи су од Боја, сина Антонија Рајичева. По њему су добили садашње презиме. Ово је и најбројнији огранак Милошевића. Бојо је имао синове: Савића, Милутина, Неша и Ђорђија. Од њих је било више чувених јунака, а нарочито је био гласит Бошко Шубарин, који је погинуо на Подима 1852 г.

Славе Ђурђев дан.

Анђелићи у Суводолу (14 кућа) и у Градини (5).

Анђелићи се презивају по Анђелији, удови неког Милошевића, који је живео у 17 веку. Они су огранак Милошевића, али се не може прорачунати, у ком су степену с осталим огранцима Милошевића. До око 1782 г. становали су у Планој код Колашина. Кад њихови рођаци, Кнежевићи, Џаковићи и др. ускоче у Шаранце, они и даље остану у Планој. То буде криво њиховим рођацима, те дођу у Плано из Шаранаца и убију агу Анђелићима, због чега они, бојећи се освеге, оду својим рођацима у Шаранце. Тада их ту пређе више кућа. Знају, да су прешли: Ђићо са синовима, Видом, Милинком и Петром; рођак му Милета и синови Милића Радованова: Гаврило, Симо и Грујица.

Око 1815 г. заваде се с Бојовићима. Тада Мушо Бојовић убије Грујицу Анђелића, због чега Лазо Грујићин убије Милована Бојовића и с браћом: Мидом, Милосавом и поп-Андријом ускочи у Стричину код Муповића и тамо се насели. Године 1861 одатле ускоче у Липово, где и сада станују. Има их десетак кућа. Од Анђелића је било много великих јунака,

а нарочито Лазо и Димитрије. Оба су се одликовала у Вукаловићевом и Невесињском устанку. Опевани су и у народним песмама. Већином су црномањасте боје.

Пасови: Мирко—Радован—Лазо (рођ. 1803),—Грујица—Милић—Радован—Милета.

Славе Ђурђев дан.

Рондовићи (3 куће) у Јаблан-Бару.

Они су потомци војводе Радича Милошевића из Плана код Колашина. Броје пасове до Радојице, који се родио пред крај 17 столећа. Од свих огранака Милошевића најближи су им Вуковићи, једино с њима могу и да прорачунају на који су степен изашли.

Садашње презиме су добили по Ронду, сину Вида Радојићина. Ронду је било крштено име Лакић. Он је имао синове Савића и Драга, који се прозову по њему. До 1853 г. су становали на Подима, а тада једни пређу на Градину, а други у Јаблан-Бару. 1865 г. седам кућа Рондовића пређе у Пренђане и тамо се населе. Сада их је тринаест кућа. За време херцеговачког устанка 1875—76 разуре се и пређу у Шаранце. Поврате се после мира 1878 г. У том устанку Лека Драгов је био командир једне усташке чете.

Пасови пренђанских Рондовића: Мина (рођ. 1866),—Исак—Савић—Рондо (Лакић)—Вид—Радојица.

Славе Ђурђев дан.

Вуковићи у Градини (7 кућа) и у Смољану (1).

Вуковићи су огранак шаранских Милошевића. Садашње презиме су добили по Вуку, сину Радојице Милошевића, који се родио у Платој око 1730 г. Он (Вук) се и доселио из Плана у Шаранце заједно са својим рођацима. Имао је синове Илију, Тола, Бока и Радича. Године 1865 шест кућа Вуковића пређе из Градине у Пренђане и ту се насели на земљу коју су раније купили у муслимана Резабеговића. Сад их тамо има десет кућа.

Пасови пренђанских Вуковића: Вукосав (рођ. 1866),—Радуге—Вуксан (рођ. око 1796),—Илија—Вуко—Радојица.

Славе Ђурђев дан.

Ћосовићи (7 кућа) у Ускоцима.

Ћосовићи су огранак Милошевића. Не знају, кад су се ни како одвојили од главног стабла, нити по чему су добили садашње презиме. Из Плана су се преселили у Вашково преко Таре. Ту се намноже. У другој половини 18 века ту настане кнез Тома Ћосовић. Једном приликом туда наиђе четрнаест харачлија и законаче код кнеза Томе. Поред конака затраже и неку девојку Голубовића, која је била ванредне лепоте. Тада

кнез окупи браственике те побију харачлије и лешеве им побацају у једну језерину. Илуће године неко прокаже Турцима за ову погибљу, те се Ћосовићи, бојећи се турске освете, разбеже на све стране: у Сарајево, Грбаљ, Јабуку (Фоча), Србију и Гласинац. У Вашкову остане само Радоје и синовац му Боко. Они се тада преселе у Маоче код Муша Мицановића. Радоје је имао синове: Зарију, Вучића и Танасија. У време неке буне Муша поставе папом са седиштем у Бијелом Пољу. Полазећи на нову дужност Мушо постави Зарију на планини Коријену да запречава пролазак људима из подручја босанског везира у Колашин. Због тога босански везир пошаље 41 коњика преко Никшића, те изненадно упану у Бијело Поље и убију Муша, главу му отсеку и понесу. Његов синчић Кујо тада узбуди Колашинце, те побију све убице сем оног, који је носио пашину главу, а он утече у Босну. Тих дана људи босанског везира ударе од Пјеваља и посеку Зарију, а његове људе растерају. Светећи га Колашинци спале Потпеће и део Пјеваља.

Зарије је имао: Илију, Марка и Максима. За време херцеговачке буне 1875 г. Илени синови: Драго, Јован, Мића, Милосав, Перо и Иван пређу у Језера и ту се населе као усташе. Они су били чувени четници. И по 1878 г. четовали су по Санџаку, а за време херцеговачког устанка противу Аустрије 1881—82 г., прешли су у Херцеговину и тамо се јако истакли у борби противу Шваба. Драго је био у вези с краљем Петром и за време његовога бављења у Црној Гори ишао је преко Санџака у Србију за његов рачун. Ћосовића има у Затарју: у Косеници (6 кућа) и у Мијоковићима (5).

Славе Ђурђев дан.

Ћоровићи (1 кућа) у Врелима.

Ћоровићи су огранак Ћосовића и прозивају се по Вучићу Радојеву Ћосовићу, који је рођен око 1780 г. Он се родио и одрастао у Маочима. Око 1800 г. убије два Турчина, Веснића, због чега ускочи у Горњу Морачу и ода се четовању. После неколико година пресели се у Тепца, и одатле пројужи четовати. Као учесник у погибљи Смаил-аге Ћенгића склони се (1840) испред војске, која је ишла да свети Смаил-агу и тада се насели у Алузи, где је остао до 1862 г. Тада добије мало земље за насеље у Врелима и тамо се пресели. Вучић је био чувен четник. Био је мало ћор, те га назову ћором. На једној његовој сетенцији из 1843 г. пише: „сиа темесчъ вѣчйча чора“; а на читуљи из 1839 г. стоји записано: „сиа читѣла вѣчйча ѣосовйћа отѣ села тепаца їдаровахъю Ермонахъ вїлїмонъ доволацъ 1839. лѣто.“ У читуљи су имена записана овим редом: Тома, Димитрије, Радоје, Станислав, Лазар, Јевто, Танасије, Зарије, Бока, Вид, Трифун и т. д.

Вучић је умро 1872 г. Имао је синове Лазара и Митра рођена око 1818. Митар се одликовао у Вукаловићевом ус-

танку, а нарочито у херцеговачком 1875—78 г., када је био командант Језеро-Шаранског усташког батаљона.

Славе Бурђев дан.

Котлице (8 кућа) у Тимару.

У Тимар су се доселили око 1860 г. из Шаранаца, а ту из Љевишта у Горњој Морачи. О њима сам сазнао ово: Поп Богдан Поповић-Дрекаловић из Куча из непознатог ми узрока ускочио је у Колашин око 1760 г. и населио се у Крячку Био је ожењен ћерком кнеза Николиће, а сестром војводе Рада Церовића. Имао је синове Мијата и Антонија. Кад умре или погине поп Богдан, његова улова са синовима оде у род у Тушину. Доцније се преуда за неког Петрушића у Никшић и собом поведе оба сина. Кад Турци посеку војводу Рада Церовића (1785), његови сестрићи, Мијат и Антоније, одметну се у хајдуке и четовали су у друштву неких Бошковића из Орје Луке у Бјелопавлићима до 1789 г. а тада се придруже побуњеним Требјешанима. Мијат убрзо изађе на глас. Он у августу 1790 г. с Требјешанима, Пешивцима и Брђанима удари на Никшић, оплени га и спали до градских бедема. У овој борби буде рањен.¹⁾

Исте године у друштву Требјешана и других ускока дочека на Закрајима Суља Одића, ујакова крвника, с дванаест Грађана, све самих Одића, и све их исече. Олатле поведе дружину у Тушину, те посече Новака и Стевана Саравеље, попали им куће, поплени стоку, а фамилије прогна преко Таре. Ово је урадио зато што су Саравеље помогле Турцима посећи војводу Рада и што је на место Радово био постављен за војводу Новак Саравеља од стране Махмут паше Бушатлије.

Мијатово јунаштво толико изађе на глас, да се он такмичио у јунаштву с чувеним ускочјим харамбашом, Вуком Лопушином. Погинуо је 1801 г. у селу Милошевићима у Дробњаку. Никшићки Турци били су ударили на Кокошаре у Превиш, пленили их и посеку Мића с браћом. Мијат се тада задесио у сватовима попа Милутина Церовића. Кад чује бој, потрчи за Турцима, који чувши да их гони Мијат, оставе плен и побегну. Дервиш-дело Аџимусић и Дервиш-дело Османљудић ишчекају Мијата у метериз и разнесу га ватром из пушака. Дробњаци тада оступе, а два деда поделе плен: Аџимусић узме коња и оружје, а Османљудић посече главу.

Народна песма, коју су певали мусличани никшићки, овековечила је Мијатову погибију. Она почиње овако:

Силни Власи, па се по'асили,
Соко сиви Котлица Мијате
С побрагимом Кокошаром Мићом
Су његова три брата рођена;

¹⁾ Казиванџ стары Требјшана стр. 42.

Не давају царева арача,
Ни давају царева верђије,
Но на пара пушку окренули
И царева паде затворили,
Разбијају бале и товаре,
А сијеку оде и аџије;
Таки зулум раде по Дробњаку
По Дробњаку и остале банде.
Пресјекоше царева друмове
И градове царске затворише.
На њих иду крвави мазари,
Пред честита у Стамбол султана....¹⁾

Турци му изваде срце и однесу у Никшић, и тамо су њихове буле пиле воду кроза њ да им се „умећу“ синови на Мијата.

Морачки војвода Мина Радовић је говорио владици Раду, кад га је овај питао: кога је најсилнијег Србина упамтио, да је од свих Срба које је упамтио, био најсилнији Мијат Котлица. А познато је, да је војвода Мина лично познавао Карађорђа и све његове војводе, а тако и све знатније јунаке свога времена (1780-1850) у Црној Гори, Брдима и Херцеговини. Мијат се није женио.

Мијатов брат, Антоније, продужио је четовати. Становао је Љевиштима. 1812 г. ишао је у Тополу (Србија) као изасланик Срба из Колашина. Ту је имао да се са још десет својих другова, представника Херцеговине, састане с руским грофом Марком Ивељићем ради споразума о ослобођењу Херцеговине.²⁾

Антоније је имао сина Неша, а он Муја, Петра, Крста и Живка. Нешо са синовима пређе из Љевишта у Шаранце, а одатле око 1860 г. у Тимар. Не може се сазнати, по чему су Котлице добиле садашње презиме. Својакају се с Томовићима у Колашину и с Ристићима и Станићима у Сировачким Барама.

Славе Никољ дан. До недавно су прислуживали Преображење.

Новосели (12 кућа) у Босачи.

Старином су из села Ивановића³⁾ у Чеву. Док су становали у Чеву презивали су се Лексвићима. О њиховој даљој прошлости у Чеву не може се ништа дознати. Судећи по месту становања и слави да се претпоставити, да су Лековићи

¹⁾ У рукописној збирци А. Лубурића у Српској Академији Наука под бр. 285.

²⁾ В. Караџић: Скупљени историски и етнографски списи. Књига прва Београд, 1898. с. 203.

³⁾ Данашње село Војинићи у Чеву звало се раније Ивановићи по потомцима Ивана Драгојева Озринића, који ту станују и који су се у једно доба презивали Ивановићима, а доцније се прозвали Николићима и Букановићима.

огранак племена Озринића. Најпосле су од њих у Чеву била браћа: Марко, Тимотије и један коме не памте име, а доцније се покалуђерио и у монаштву добио име Симеун. Помиње се 1742 г. као настојатељ манастира св. Арханђела код Таре на једној причесној чаши, која се сада налази у храму Преображења на Кршу у Шаранцима.¹⁾

Поменута три брата пређу око 1736 г. из Чева у Никшић и ту се населе у Кличеву. Нешто доцније оду преко Таре и населе се у Ђурђевића Тари. Ту се један покалуђери, како сам горе рекао, од другог су Лековићи у Трешњици и у Расовој, а од трећег, Тимотија, су Новосели. Тимотије је имао Марка и Милића. Њих два око 1775 г. дођу у сукоб с неким Турцима, убију их некогича и побегну на Гласињац и тамо се населе у Новом Селу. Ту се временом обогате. Код њих се доселе Шибалије с Превиша и Гаврило се најми у Милића. У најму је провео пуних пет година. Одатле се 1789 г. одметне у хајдуке. Две године доцније дође с четом у Милића и позове га у друштво. Милић одмах пристане и ступи у чету Гаврилову.

Марко, брат Милићев, ту и даље остане и од њега су тамошњи Маловићи.

Милић је провео у четовању до 1826 год., када се с Турцима умирио и населио у Босачи под Дурмитором. За време дугогодишњег четовања одликовао се у многим борбама. За то време је становао по Горњој Морачи и Дробњаку. С Гаврилом Шибалијом и другим Херцеговцима прешао је 1806 год. у Србију и учествовао у освојењу Београда. Иза тога се повратио у Горњу Морачу и продужио четовати по Босни и Санџаку. Приликом Карађорђевог похода на Новопазарски Санџак (1809 г.) Милић је с Јованом Шибалијом и другим Херцеговцима ишао на сусрет Карађорђу и тамо се храбро борио, а нарочито на Кукутници у Старом Влаху. Кад је руски гроф Марко Ивљевић 1812 г. позвао Херцеговце да пошаљу десет главара у Букурешт ради договора о ослобођењу Херцеговине, ишао је Милић као изасланик Срба из пјеваљског кадилука и с Ивљевићем се састао у шумадиској Тополи, где је овај био дошао из Букурешта.²⁾

Милић је имао синове: Ђока, Саву, Зелена, Лала, Марка и Милована. Милован је у херцеговачком устанку 1875-78 г. командовао једном усташком четом и одликовао се у бојевима. Од Милића су сви Новосели. Садашње су презиме добили по Новом Селу, где су раније становали.

Пасови: Владо (рођ. 1884), — Филип — Милован — Милић — Тимотије.

Славе Арханђелов дан.

¹⁾ Препис записа с поменуте чаше добио сам од г. Перише Џаковића, свршеног правника.

²⁾ В. Караџић: Скупљени историски и етнографски списи. Београд, 1898. (Држ. издање). Књ. прва с. 208.

Рубежани у Барама (6 кућа) и у Боану (1).

Садашње презиме су добили по селу Рубежима код Никшића, одакле су се доселили. Раније су се презивали Јакичићима. Најдаља им је старина из Куча. Одатле су због неке буне четири брата Јакичића побегла у Оногшт. Прича се, да је тада Оногштом владао Грк и да је варош била на реци Моштаници, где је становао неки Грк, главни заповедник целе области. Веле, да тада није било ни града ни вароши Оногшта, него да је доцније основан. Бегунци се склоне код некакве самохране бабе у село Рубежа, која су тада припадала дробњачкоме племену. Други нико није их смео примити, па и она их прими само под погодбом, да се идући дан јаве томе Грку, односно грчком заповеднику. Идуће јутро Грк дође на Умке испод Рубежа и нареди, да се цео народ окуп ради прегледа, који се чинио због неке буне. Јакичићи оду те му се пријаве на једној гомили, која се прозове „Зборна Гомила“. Кад су му према тадашњем обичају приступили, да га пољубе у папучу, тројица га пољубе, а четврти га удари ножем у трбух и на месту убије. Тада се побуну цео народ и побије Грке, који су се ту задесили. Веле, да су трећи дан иза овог Грци напустили Моштаницу и да се тада тај крај ослободио од Грка. После тога (око 876) Петар Јакичић подигне малу цркву у Оногшту, а на тадашњој племенској граници Оногшта и Дробњака. Посвећена је апостолима Петру и Павлу. То је саборна црква простране околине града Оногшта. Према предању то је најстарија црква у свим тим крајевима. Традиција не зна, да ли је овај Петар био један од четири брата Јакичића, који су се доселили из Куча или је био неког од њих син или унук. Само се прича, да је он био врло богат и да је цркву градио сам о својој грошци.

Пок. Милан Мијовић из Никшића, који је ту рођен 1843., причао ми је, да је у Петровој цркви био натпис о њеном подизању и година 876. Милан је био врло писмен и у истој цркви био је више година ђак. Ово су ми потврђивали и други стари Никшићи. Тај натпис је уништен приликом преправке цркве по ослобођењу 1878., а стари живопис је премазан малтером.

Ја мислим, да су се Јакичићи доселили у Дробњак, подразумевајући га у старим границама, још у IX веку. Према томе они по времену досељавања усељеника међу Новљанима долазе на друго место, дакле одмах иза Курепа.

Даља прошлост ове старе и знамените породице није нам позната до пред сами крај 18 века. Тада је Јакичића било у Рубежима седам домова са укупно 76 чељади. Глава породице је био Лука Јакичић. Он је становао у Мандију Дољу код Радуловића Ока. О Никољу дне 1791 г. дође му на славу педесет званица и седну у трпезу. Међу њима био је и један незван, муслиман Ганијагић из Никшића. Кад гости с домаћином

устану у славу Божју. Ганијагић не хтеде. Лука га на то при-
мора. Он се насрди и бокалом вина удари о сто. Због тога га
Лука убије. Тада су њихове овце зимиле под Златном Страном у
Бањанима. Четири рођака убијеног Ганијагића оду у Бањане
у намери да се освете Јакичићима, по их ови некако побију
и са стоком пребегну преко Чева у Брда. О томе известе своје
у Рубежа, те и они сви тамо пребегну. Идуће године (1792.)
Перо и Малиша с три куће оду на Гласињац и населе се у
село Видриће код Сокопа. Доцније од њих две куће пређу у
Трешњицу код Ужица: Лука с три куће оде у Љевишта међу
ускоке, а мало доцније пређу у Сировац. Синови Лучини, Јако
и Ника, доцније се поврате из Брда и населе на старевину,
ту су становали до 1807., када се разуре и пређу на Петрово
Поље у Драговољиће и од њих су тамошњи Талићи. Од Јаки-
чића један оде на Заград у Жупи и од њега су тамошњи
Одовићи.

У Сировац дођу Лука и Буљо. Од Луке ту нема нико.
Прича се, да је он живео преко 120 година и да је умро пре
1850. И сад се прича, како је био одличан гуслар и да од њега
нико није боље знао народну песму о Ограшчић-сердару. Та
је песма чувена због много имена јунака и њихових коња, а
нарочито са дивних описа и једних и других.¹⁾ Буљо је имао
синове: Јована и Марка. Јован је имао: Тодора и Томицу, а
Марко Вучића и Ђока. Вучић се 1874 г. преселио у Поља у
село Штитарицу и тамо су сад од њега четири куће. Нисам
могао сазнати шта је био Буљо старом Луци.

Славе Никољ дан.

Алексићи (19 кућа) у Малинску.

У Дробњак су се доселили из села Локавица у Гацку. Ра-
није су се презивали Дамјановићима, а још раније Благојеви-
ћима. Даља им је старина из села Буковца у Пиви. Одатле се
око 1750 раселе куд-који и једни дођу у Локавице. Пред крај
XVIII, века тамо су становали: Ристо са синовима Алексом и
Пером и Илија са синовима: Мићом и Ђорђијом. Сви су се
они прозивали на уже Дамјановићима по Дамјану, оцу Ристову.
Одатле се разуре због овог: Неки баша, Шатара, дође неким
послом у Локавице и законачи у Алексе Ристова. Свиди му
се једна невеста и хтеде је осрамотити, због чега га Алекса
убије. Тада Алекса (1795) ускочи у Горњу Морачу с братом
Пером и оцем Ристом. Мало доцније добеже им и синови
Илини: Мићо и Ђорђије. Идуће године (1796.) Дамјановићи се
у заједници ускока: Јакле Гачанина; Рада Шкрњића, Дуке
Гузиновића, Мрдака Голђанина и Леке Вилића доселе у Ма-
линско. Ту нађу Шаровиће, Гордијаниће, Кустуриће и Коко-

¹⁾ Та је песма под именом „Ограшчић сердар и Раде Крајинић“ об-
јављена код Вука (Књ. VI, п. 49. Држ. издање).

рине као турске чивчије. Они их одатле све прогнају. Приликом
њихова бегства из Локавица Турци им заробе јеног рођака и
негде сургунишу. Зато Дамјановићи оду у Гацко, заробе јед-
ног Володера и понуде Турцима роба за роба. Турци затраже
од Дробњака роба и припрете оружаним нападом. Дробњаци
поводом овог одрже збор на Беришиној Луци и кнежеви од-
луче, да се Володер пусти на слободу. Овој одлуци успротиви
се кнез Стојан Шћепановић и рече: „Само роба за роба“. Пошто се заробљени Дамјановић не могне пронаћи, Турци
даду стотину талира откупа за Володера. Дамјановићи се одаду
четовању и постану чувени хајдуци. Турци су често нападали
на Малинско и палили их а они тада бежали у Морачу и по-
ново се отуда враћали. Турци их нису могли нагнати на покор-
ност до 1830. а тада Смаил-ага Ченгић удари с војском те по-
пали ускочка села: Сировац, Малинско и Струг и посече седам-
наест ускока. Тада се покоре ова села и на име харача Ма-
линско је давало годишње по седамнаест талира. Мирко Алек-
син постане сеоским кнезом. 1840 год, одметну се од Смаил-
аге као и остали Дробњаци. Овај дође у Дробњак, где му ударе
Дробњаци, Ускоци и Морачани, побију му пратњу, а Смаил-
агу посече кнез Мирко Алексин. Тада се коначно ослободе
Ускоци. На њих је ударао 1847 год. Смаил-агин син Дед-ага,
али без успеха. Малиштани се одбране из тврдог Мирковог
чардака. Овај догађај је опевао владика Раде, а и народна
песма.

Алекса је имао синове: Мирка, Максима, Марка, Милоша
и Илију; а Перо: Јола и Баја.

Ђорђије Илин имао је Рада и Сима, а Мићо се ископао.
Сви њихови потомци прозивају се Алексићима по Алекси, Ри-
стову Дамјановићу, и ако нису сви од њега. Ово је дошло
отуда што се разгласио Мирко Алексић због погибије Смаил-
агине.

Ова породица је дала много одличних јунака и чувених
четника. Симо Ђорђијев је био поткомандир гарде 1858—62 г.
Чувени су били јунаци Милош и Гале. Кнез и харамбаша
Мирко родио се у Локавицама у Гацку 17 апр. 1795., а умро
је у Малинску 26 фебруара 1889 године.

Пасови: Мићо — Мирко (рођ. 1795). — Алекса, Ристо —
Дамјан (Благојевић).

Славе Ђурђев дан.

Јошановићи (8 кућа) у Милошевићима.

Пореклом су из Лијешња у Ровцима од тамошњих Јан-
ковића. Због неке свађе ускоке у Дробњак Ралован и Теодор,
синови Јошана Јанковића и населе се на Градац око 1795,
а дваестак година доцније пређу Милошевиће. Ралован је био чу-
вен јунак и много се тукао с Турцима, а нарочито никшићским.

Погинуо је 1840. год. у Тушини приликом напада турске војске на Дробњаке због погибје Смаил-аге Ченгића. Радован је имао Милету и Јована, а Теодор Лазара, Бошка и Новака. По Јошану, своме претку, прозову се Јошановићи. Имају их две куће у Никшићу, камо су се недавно отселили.

Славе Архангелов дан, а прислужују Ћирилов дан.

Ћикановићи (6 кућа) у Горњој Бијелој.

У Бијелу су се доселили из Никшића, а ту из Чева. Нису дошли од једном у Бијелу. Прво је доселио Рако Петров око 1790 год. Отац Раков је био ожењен сестром кнеза Стојана Шћепановића из Бијеле. Убије га неки Зарубица на путу преко Туњемира. Његова жена тада оде у род и собом поведе малог Рака. Подигну га ујаци, населе и ожене. Имао је Радована, а он Милутина, Мијајла, Сава, Спасоја и Којадина. Од њих је сада пет кућа. Пре деведесет година у Бијелу се доселио Зуко Ћикановић из Горње Мораче, где је био ускочио из Никшића. Имао је Вукала, а он Шуја.

Славе Архангелов дан, а прислужују Илин дан.

Петрушићи (9 кућа) у Стругу.

Доселили су се у Дробњак 1789 год. и населили у засеок Сеопима, која су раније били купили од неког Турчина у заједници с Церовићима. До тада су становали у вароши Оногшту. Најстарије им је презиме Ивановићи. Садашње презиме су добили врло давно. Прича да их је било много кућа у почетку 18 века и да их се дванаест кућа преселило у Русију 1712 год. Увек су до разуре 1789 год. становали у близини тврђаве Оногшта, а од 1702 у новоподигнутој вароши Никшићу. Кад су се Пољани око Никшића побунили 1768. на позив Шћепана Малог, Петрушићи с Дурутовима биле су једине српске породице у тим крајевима, које се нису буниле. Из вароши Никшића се разуре због убиства неког Турчина који им је опљачкао девојци капу поткићену плетама. Једна кућа оде у Риђане, а сви други дођу у Сеоца. Ту их изађе на седмнаест кућа. Један њихов убије неког Батизију због чега се више њих отсели у Гласинац и насели се у село Мркаље. Из разних узрока остане у Сеопима од Петрушића само удова Кадуша са малим синовима Савићем и Драгом. И она је са њима морала бежати у Риђане и код тамошњих Петрушића становати дванаест година. По повратку отуда пређе у Струг. Савић је имао синове; Кића, Кара, Бела, Мушику и Радосава; а Драго само Станишу.

Славе Ђурђев дан.

Бијелићи у Превишу (2 куће) и у Шавнику (1).

Пореклом су из Рубежа код Никшића. Они су од племена Никшића. Кад су се и како одвојили од главног стабла

не може се сазнати. С Ђукнићима у Добрим Селима не својају се, и ако су и они из Никшића и имају исто старо презиме и славу, те се може претпоставити, да су једна иста породица. Ако би ова претпоставка била тачна, њихово би одвајање било толико давно да се заборавило заједничко порекло.

Пред крај 18 века у Рубежима је становало пет брата Бијелића. Године 1790 побију неке турске сватове, па се разбеже код-који. Један од њих, Спасоје, побегне у Гацко и ту се привремено настани. Ту умре Спасоје, а син му Лазар оде у Дробњак (1792) и насели се у Превишу. Ожени се од Томића и имадне синове Спасоја и Јока. Спасоје погине од неких хајдука у Буковичкој Гори и од њега не остане нико. Јоко је имао синове: Крста, Алексу, Максима и Василија.

Славе Лучин дан.

Лопушине у Стругу (8 кућа) и у Сировцу (4).

Раније су се презивали Јокановићима, а садашње презиме су добили по некоме претку, који је, vele, под опкладом одједанпут ножем пресекао вола тако лако као траву лопушину. Иначе су огранак браства Гавриловића, а од племена Никшића. По разури Требјесе (1789 г.) пређу с осталим Требјешанима у Бјелопавлиће, а олатле у Ровца и у Доњу Морачу. Године 1792 пређу у Горњу Морачу и населе се у Ђевишта с осталим Требјешанима.

Од ове породице је био чувени харамбаша Вук Лопушина, најбољи јунак свога времена. Многобројне песме и приче величају његово ненадмашно јунаштво. Погинуо је у борби с никшићским Турцима у планини Лоли 1793 г.¹⁾ Његову херојску смрт опевале су народне песме православних и муслимана.²⁾

Вуков син, Бајо, и синовац Марко 1797 г. пређу с рођацима Вујачићима у дробњачко село Струг и тамо се населе. Бајо је имао синове Јована, Луку и Вукашина, а Марко Драга и Крста. Око 1830 год. Бајови синови пређу у Сировца и од њих су тамошње Лопушине. Драго Бајов је био чувен јунак и познати ускочки харамбаша, а његов син Беган је постао ускочким сердаром. Обојицу славе народне песме.

Славе Св. Луку, а прислужују Петров дан.

Вујачићи (12 кућа) у Стругу.

Они су из Требјесе код Никшића. Припадају племену Никшића, а огранак су браства Гавриловића, које се развило у Требјеси и поделило на многа ужа браства, међу која

¹⁾ „Казивањ Старџи Требџана“, страна 46.

²⁾ Караџић: Песме, књ. IV, стр. 383—399. (Државно издање); и у тојој рукописној збирци.

спадају и Вујачићи. Приликом разуре Требјесе (1789) Стеван Вујачић с осталим Требјешанима пређе у Брда, а одатле у Ровца и у Доњу Морачу. Године 1792. пресели се у Горњу Морачу и насели у Љевишта. По смрти Стевановој његова удова, Јања, пређе 1797 г. са синовима у дробњачко село Струг и тамо се стално настани.

Стеван је имао синове Тура, Петра, Митра (рођ. 1776) и Сима. Петар је постао ускочким капетаном. Њега посеку Турци 1830 г. приликом Смаил-агиног напада на ускочка села Струг, Малинско и Сировац. Том приликом поред Петра погине још шеснаест Ускока и Дробњака. Идуће године Ускоци и Морачани из освете нападну један турски караван на Дјевич-Камену у Буковичкој Гори и посеку 25 Турака из Никшића.¹⁾ Ову освету опевала је народна песма.²⁾

Петар је имао Крста, Туро Станишу Илију и Матију, Митар Јакова, а Симо Стевана. Побројани Вујачићи су били чувени четници и чеговање им је било главно занимање.

Славе Лучин дан, а прислужују Петров дан.

Кршикапе (10 кућа) у Барама.

Старином су из Куга у Никшићској Жупи од племена Никшића. Раније су се презивали Спајићи по Милутици Никшићу, који је 1482 г. добио назив спахије и многе повластице за своје племе. За време акције Михаила Милорадовића у Црној Гори и Херцеговини побуне се Спајићи (1711) и већим делом раселе куд-који. Идуће године неколике их куће пређу у Колашин и населе се у Прошћењу. Доцније се разбраве на више породица и изгубе старо презиме Спајићи, а прозову се Кршикапе. Павловићи, Минићи, Видаковићи и др. Кршикапе су добиле своје садашње презиме по овоме: Неки је Сарајлија ударио с војском на те крајеве. Убије га један Спајић некако кроз капу. Друштво му рече: „Ено му скриши капу“. Тога тада назову Кршикапом, а погомке му прозову Кршикапама. Због неке свађе с Турцима Батрић Савин Кршикапа убије неког Турчина око 1790 г. и ускочи у Горњу Морачу. Доцније пређе у Љевишта (1792 г.). Остале Кршикапе тада побегну у Беране и настане се у некој пећини у којој су становали седамнаест година. Батрић постане чувен харамбаша и често је водио чете те секао и робило Турке по Колашину. Са својом хајдучком четом био је у одреду Херцеговаца, који су дочекали Карађорђа на Сјеничком Пољу 1809 г. Батрић са двадесет и пет Морачана и Ускока оде (око 1807) у околину Берана, те своје рођаке пресели у Сировац. Тада се у Струг населе с Батрићем Кршикапе: Петар и Митар синови Станкови, Јоко Мијатов и рођак му Симеун. Сви су четовали и одликовали се јунаштвом. Батрић је по-

¹⁾ Љ. Стојановић: Записи, бр. 4084.

²⁾ Огледало српско. Друго издање. У Цетињу 1895 г. стр. 327.

секао двадесет и три Колашинца. Погинуо је нехотично у Сировцу 21 новембра 1822 г. Петар Кршикапа постао је чувен харамбаша и један од ускочких старешина. Био је веома „усиљан“ и ни за кога није марио. Побио је много људи. Био је страх и трепет за сву околину. Предводио је Ускоке приликом напада на Смаил-агу Ченгића (1840) и тада је дошао до његове пешане. Исте године показао је велику храброст у борби с турском војском, која је светила Смаил-агу Чангића. По неуспеху на Боровој Глави затворио се у свој чувени чардак у Сировцу и тиме спречио даље напредовање Турака. Кад му је владика Раде заискао Смаил-агину пешану, он је није дао говорећи: „Шга ће пешача чупу цетињскоме, нако да гађе швраке по Цетињу; но треба мени, да бијем ш њоме колашинске зулумчаре“. Владика Раде је покушавао више пуга, да га убије преко својих перјаника, а кад није успео, позове га на веру и убије у Петрова Дола код Цетиња 1841 године. Сава Батрићев је био ускочки капетан и одликовао се у борбама 1857—62 г. Неколике куће су се иселиле у Вранеш 1919 год.

Славе Лучин дан, а прислужују прву неђељу по Великој Госпођи.

Пасови: Раде (рођ. 1889), — Милован — Сава — Батрић — Сава

Шамшали (4 куће) у Питоминама.

У Дробњак су се доселили из Дола у Пиешивцима око 1801 г. О њиховој старини сазнао сам ово: Били су староседеоци у Дољу. Погомци су Матаруга. У 15 веку су се презивали Пејовићима У време Иван бега Црнојевића био је од њих кнез Обрад Пејовић. Он је имао синове: Радету, Шћепана, Вука, Тома, Драгића, Бора, Гињена и Лала. Нису признавали Иван-бега, због чега им он удари изненадно и све их побије, сем старог кнеза Обрада. Он се ожени под старост и имадне сина, од кога су данашњи Пејовићи и њихови огранци. Од Радетине ћерке, Зокне, веле да су данашњи Павићевићи у Дољу.

Пејовићи се временом намноже и изађе их на 48 кућа пред разору. У очи Божића 1799 г. убију два Брајовића из Брда, који су им били украли брава. Због тога им ударе цела Брда (Бјелопавлићи) и разуре их. Склоне се у Стубицу и ту буду пола године, па пређу Турцима у Никшић. Турци их населе под Требјесу. Тада се многи раселе куд-који. Неколике куће пређу у Дробњак и населе се у Тупини, на земљу коју у неког купе. Ту су становали до 1812 г., када их разури паша Миљевина, те се растуре. Остане само мали Милић и он се најми у Милића Бојовића у Шаранцима. Код њега је био више година, па му затражи најам, а он му не хте платити. Милић оде Гиврилу Шибалији, те му се пожали. Овај му даде чету, те плијени Бојовића. Иза тога ступи у

чету Гаврилову и четовао је до 1826 г. када се оба населе у Питоминама и окану четовања. Милић је имао: Мину, Бура и Глигорија. Не знају, по чему им је дошло садашње презиме, Шамшали, само знају, да су га добили у Дробњаку. Славе Зачеће Јована Крститеља (23 септембра).

Мандићи (5 кућа) у Градини.

Раније су се презивали Грујићи и становали су у Платој код Колашина. Отуда се доселио Маринко Грујић око 1782 г. и населио се на Пода у Шаранцима, а доцније пређе у Градину. Садашње презиме су добили недавно.

Славе Никољ дан.

Мрдаковићи (1 кућа) у Малинску.

Доселили су се из села Чарађа у Гацку. Раније су се презивали Бедовићи, а још раније Вишњићи. Знају најстаријег претка Арслана Бедовића, који је био девер удовице Ђеране, по којој се презивају Ђеранићи у Гацку и Малинску. Арслан је имао синове: Мрдака (рођ. 1776), Милоша и Драгића. Око 1794 г. заваде се с Турцима ускоче у Морачу а одатле 1796 г. у Малинско и ту се населе. Одатле су четовали по Херцеговини за дуго времена. Мрдак се убрзо огласио као храбар и вешт харамбаша. Имао је више синова и сви му изгину без порода, а тако и брат му Милош. Од Драгића оставе само Илија, кога узме стриц Мрдак и подигне, и због тога се његови синови прозову Мрдаковићи. Звали су их и Голијанима.

Славе Јовањ дан зимњи.

Чворовићи у Мокроме (12 кућа) и Ускоцима (5).

Пореклом су са Заграда из Никшићке Жупе. Они су од Рашковића из Кута, а потомци војводе Бураша Никшића, који је управљао Овогштом у другој половини 15 века. Припадају племену Никшића. У другој половини 17 века један Рашковић пређе из Кута на Заград и тамо се његови потомци прозову Чворовићима. Око 1790. Марко, Аћим и Горчин Чворовићи ускоче у Ровца од зулума никшићских Турака и стану четовати око Никшића. До неколико година убију Нушка Барјовића, чувеног турског буљубашу, због чега се разуре и остали Чворовићи и групишу у Ровца.¹⁾ Одатле се око 1800 г. Јован, Ристо и Неђељко отселе у Мијовску на Гласињац и сада их тамо има осамнаест кућа. Милован се отсели у Србију, а Мина са синовима, Јаковом, Станишом, Јованом и Мушом дође у Дробњак. За време расеља Мокрог (1812) Мина са синовима

¹⁾ Песма под бр. 316 у рукописној збирци А. Лубурића у Српској Краљ. Акад. Наука у Београду.

поново оде у Ровца, а доцније се поврати у Мокро. Њима дођу у Мокро (1852) синови Аћимови: Јован, Бећо и Станиша. Две године доцније Лазар, Радован и Бајо, синови Станише Аћимова, пређу због крви у Језера и населе се у засеок Ускоцима на земљу Дед-аге Ченгића. Ту су били свега две године, па се преселе преко Таре у Попов До у Подгори због убиства једног Тоске. За време херцеговачке буне (1875) пребегну у Језера и населе се поново у Ускоцима, одакле Радован (1878) оде преко Таре у село Шљиванско под Љубишном. Од њега је, веле, сад тамо седам кућа.

Славе Лучин дан, а прислужују Ивањ дан.

Мештери (3 куће) у Малинску.

Старином су из Гацка од породице Попадића. Јован и Одо, браћа Попадићи, ускоче у Љевишта око 1805 г. и тамо се населе. Одови потомци одселе се у Србију. Јован је имао Видака и Милоша. Видак остане у Љевишта и тамо су од њега четири куће, а Милош се пресели у Малинско око 1830 год. Нисам сазнао, по чему су добили садашње презиме.

Славе Никољ дан.

Палије (4 куће) у Добрим Селјима.

Они су из Риђана код Никшића. Доселио се Милош Богићев Делибашаћ као ускок с Јакићима 1807 г. Имао је сина Теодора, а он синове Новицу, Ивана и Лазара. Садашње презиме, Палије, добили су по досељеном Милошу, који је Морачанима попалио сена из освете за опљачкану му стоку од њихове стране. Због тога га назову „палијом“, а потомке му прозову Палијама.

Славе Никољ дан, а прислужују Томин дан.

Лаловићи (5 кућа) у Пошћењу.

Лаловићи су од Радуловића из Рубежа код Никшића. О њима се зна, да су огранак племена Никшића. Њихов предак, Радуле, доселио се у другој половини 16 века из Драговољића у Рубежа и населио у Рваћеву. Имао је браћу Гаврила и Дракула (Грдана). Радуле је био кнез под ферманом и имао је спахијске повластице. Од њега су Радуловићи. У почетку 18 века били су толико бројни, да се одједанпут од њих одселило у Србију 25 кућа. У почетку 19 века било их је у Рубежима неколико кућа. Старешина им је био Тирак. У јесен 1808 год. Никшићски Турци крену на Жупу и Тирана поведу силом за калауза. Он их тада изда Жупљанима, те их погине око тридесет. Због тога се један део њих разури. Илини синови: Лале, Станиша и Никола дођу у Дробњак код Томића, од којих се био оженио Станиша. Населе се у Пошћењу. До неколико гр-

дина Никола се пресели у село Црљенице у Затарју и његови се потомци назову Дробњацима. Од Станише су Пекићи. Лале је имао синове Шћепана, Јована и Милића. Они се по оцу, Лалу, назову Лаловићима.

Славе Лучин дан, а прислужују Велику Госпођу.

Пекићи у Превишу (4 куће) и у Шавнику (3).

Као што смо раније рекли, они су од Радуловића и прозвали су се по Пеки, удови Станише Илина. Она је била кћер кнеза Илије Томића. Рано је остала удовица, преудавала се за Секула Караџића у Петњицу и собом је повела синове из првог брака: Живка, Радула и Мирка. Кади по други пут остане удовица, оде с децом Станишином у Превиш код брата и рођака. Тамо их населе Томићи. Живко је имао: Станишу, Милуна и Лазара; Радуле: Стевана, Петра и Митра; а Мирко: Неђељка, Ђирака и Малишу.

Радуле је био добар јунак и виђен племеник. Затварао се с Караџићима у Турјиску Пећину 1852 год. и те је године поведен у таопе у Никшић. Живко се истакао у Вукаловића устанку и постао официр (стотинаш) од гарде, а доцније племенски капетан. Стеван је неко време био капетан, а уз Невесињску Буну постане артиљеријски капетан. Ова породица и ако малобројна и усељена међу јаке и старе дробњачке породице, убрзо је заузела видно место у племенској управи, а то је доказ њене јачине.

Славе Лучин дан, а прислужују Велику Госпођу.

Перошевићи (6 кућа) у Тушини.

У Дробњак су се доселили из села Ваган-Каљића у Колашину. Садашње су презиме добили по Перошу, сину Антонија Филипова Љешњанина из Роваца. Најдаља им је старина село Војинићи у Чеву. Према традицији Перошевића и њихових многобројних сродника њихов најдаљи познати предак Богдан Војинић побегло је из Чева у Љешанску Нахију, а одатле дошао на Лијешње у Ровцима и ту се населио. Његово досељење било је, како се прича, у доба оснивања манастира Мораче; а он је према натпису основан 1252 год.¹⁾ Богдан је има шест синова. Њихови потомци се намноже на Лијешњу и у Горњој Морачи и поделе на многе породице, које су, и ако су имале разна презимена, жилаво одржавале заједничку стару традицију о далекој прошлости и старини у Чеву и називале се заједничким племенским називом Љешњани. Сви су они славили Ђирилов дан, своју стару славу коју су донели из Чева.

Од једног огранка Војинића, а у преткаданашњих наших Перошевића, настану четири сина. Они су као и остали њи-

¹⁾ Љ. Стојановић: Записи, књ. I, бр. 17.

хови сродници славили Ђирилов дан. Кад им неке године падне слава у посни дан, дођу им Турци на славу. Они зголове за Турке мрсно а за Србе посно јело. О ручку Турци измијешају оба јела и почну нагонити Србе да се омрсе. Љешњани се тада договоре, да Турке погоре у кули. Најмлађи брат пристане да се жртвује. Он остане у кули, да послужује и заговара Турке, а сви остали Срби изађу ван. Затворе врата споља, па запале кулу, те у њој погоре Турке и најмлађег брата. Због овог одлуче да не славе Ђирилов дан и за славу узму Арханђелов дан, а Ђирилов дан задрже за прислугу.

Нисам могао утврдити време овог догађаја, али претпостављам да се десио у 17 веку. Можда би се у Лијешњу помоћу пасова, могло тачније време одредити.

Љешњани су се често и дуго крвили с ровачким породицама, које припадају племену Никшића. Те борбе почеле су врло давно. Још при крају 16 века Љешњани су убили кнеза Вукића Вучетића — Никшића, чијим је заузимањем поправљен морачки манастир 1574¹⁾. Њега су за дуго светили Никшићи. Чак је војвода Вуксан Булатовић, највећи јунак свог времена, убио из освете за Вукића Вука и Плаоча Љешњане, који су били рођена браћа његове жене. Ово је било у другој половини 17 века, јер је Вуксан као талац побегао из Скадра 1691 г.²⁾, а доцније је (око 1715.) погинуо од никшићских Турака. Ове борбе између Љешњана и Никшића биле су најоштрије у другој половини 18 века.

Антоније Филипов Љешњанин убије 1797 г. два Минића — Никшића на побегне Турцима у Колашин, који га населе у село Ваган Каљића. Са собом поведе синове Новицу и Пероша. Ту су становали до 1809 год. Тада их због нечег нападне Гаво Мартиновић, ухвати сву тројицу и поведе везане. Гаво посече Антонија и Новицу, а Перош некако побегне у стране више Таре. Ту нађе Јакшу Гачанина и покаже му своју невољу. Побрате се и пођу на освету. Пошто исече Љешњане Гаво с два друга оде у манастир Довољу, те је пороби³⁾. Јакша и Перош дочекају Гаво с друговима те их исеку и освате манастир и Љешњане. Тада (1809). Перош оде међу ускоке у Дробњак и насели се у Сировач. Одатле је четовао. Ту се ожени сестром Ђор-Сима Ђаковића (око 1815) у својој четрдесетпетој години. Имао је синове: Турка, Луку, Јована и Илију. Од првих два нема нико. Јован је имао Крста и Риста, а Илија: Вука, Петра, Новицу и Перишу.

Перош је умро око 1856.

Турко Перошев посекао је једног турског кадију приликом Смајилагине погибије 1840 године.

¹⁾ Љ. Стојановић: Записи, књ. I, бр. 710.

²⁾ Јован Томић: Црна Гора за мор. рата, стр. 191 и „Огледало Српско“, песма бр. LX.

³⁾ Љ. Стојановић: Записи, књ. II, бр. 4032.

Од Перошевића је било неколико чувених јунака у ратовима: 1858—62 и 1875—78 год.

Пасови: Крсто—Јован—Перош (рођ. око 1770)—Антоније—Филип.

Славе Арханђелов дан, а прислужују Тирилов дан.

Дедејићи у Рамовом Ждријлу (5 кућа) и у Зауглини (3 куће).

Ово браство по броју породица (огранака) чини знатну групу међу дробњачким усељеницима. Старим, односно најстаријим познатим презименом, Дедејићи, прозива се сада у Дробњаку само осам кућа, а сви остали имају нова презимена. Од њих су у Дробњаку ове породице: Раонићи, Шпањи, Благојевићи, Зејаци, Крејовићи, Јелићи, Микићи и Калпачине. Броје укупно 48 кућа.

Ове породице нису дошле заједно у Дробњак, него су се досељавали појединачно и то све као ускоци због борбе с Турцима.

О њиховој најдаљој старини и развијању сазнао сам ово: У другој половини 16 века становао је у Чеву Добрија Дедејић. Био је врло богат и задружан. Једнога пролећа његова снаха однесе ручак орачима, они све поједу, а њој не оставе ништа. Како није ни код куће била јела, а хране ни тамо неостало, заплаче се. Кад Добрија сазнаде за узрок њена плача, прекине орање, закоље једног вола и учини трпезу Чевљанима. Своју земљу потпише пркви Св. Николе у Чеву, па пође по „свијету“, да тражи земљу за насеље, која ће га моћи хранити. Веле, да је при поласку закупио кокота, да му три пута кукуријекне на месту, где се лепо населити. Кокот му, прича се, кукуријекне на месту где је сада манастир Добриловина. Добрија се ту насели и убрзо обогати. Веле, да се та њива на којој му је заплакала снаха и сад зове „Добрини Нива“. Баћећи се у Чеву утврдио сам, да у крају Бошњанима има и сада назив „Добрини Нива“, али данашњи Чевљани причају да је тај назив дошао по Добри, кћери Тољовој а жени њиховог родоначелника Озра. Оно прво изгледа ми тачније, тим прешто сам од неких Чевљана, поодавно исељених у Никшићу, слушао, да је жени Озровој, а кћери Тољовој, било име Грубана.

У то време околни главари реше, да подигну манастир. Као најподесније место одреде Добрино имање у Добриловини. Повуде му у размену један читлук у Прошћењу и обећају, да ће га ставити у натпису као оснивача. Добрија пристане и пресели се у Прошћење. Главари подигну манастир, а Добрију, веле, преваре, јер га не унесу у натпис не само као оснивача него уопште никакo.

Манастир Добриловина се помиње први пут у мени познатим изворима у једном запису од 1594 г., у коме се каже:

да је те године било освештање манастира Добриловине и да су у њ тада ступили игумани Јанићије и духовник Зарије.¹⁾ Нема сумње, да је тада био и довршен, а сама градња да није дуго трајала нити се много чекало на освештавање, због тога да неби Турци имали могућности ометати рад услед одуговлачења. Други запис из 1609 г. који је на зиду у манастиру и у коме се говори о живопису, вероватно се у погледу датума 1609 односи само на живопис.²⁾ Међу главарима који се помињу у овом натпису не налазимо Добрије Дедејића. Можда тада није ни био жив, па вероватно с тога није ни унет у запис, који се у главном односи на живопис.

Дедејићи се убрзо намноже и разбразе на многе огранке. Од њих су поред раније побројаних породица у Дробњаку и породице: Вукадиновићи, Кргушићи, Меди, Крваци и Боговићи које станују у Прошћењу и околини.

Из прича и народних песама сазнајемо, да је ово браство било врло богато и отпорно према Турцима. Чак су пркосили и самоме Бају Пивљанину, који је из освете ударио Павлу Дедејићу на овце и овај га у одбрани по песми убио, а по причи опасно ранио. У 18 веку у њихову суседству су насељени многи потурчењаци, с којима су имали честе сукобе. Скоро после сваког таквог сукоба морао је по неко од Дедејића и њихових огранака бежати и тражити ново насеље.

Ради лепшег прегледа ја ћу о сваком овом огранку говорити посебно и овде одмах продужити о оном делу, који је задржао најстарије познато презиме, Дедејићи.

Рођаци Савикан Павлов и Милинко Видаков Дедејићи из Прошћења побију неке Турке око 1810 г. и ускаче у Шаранце, где се населе и одаду четовању. Ту се ижене. Савикан је имао синове: Видака, Шуја, Трифуна и Баја; а Милинко: Риста, Ђока и Тана. Потомци Милинка Видакова прозивали су се на уже Звиздојевићима по Звиздоју, опу Видаковом. Три куће Дедејића иселиле су се у Маоче у Затарју 1913 године.

Славе Ђурђев дан. Ту су славу славили и у Чеву. Сада немају прислуге, а раније су прислуживали прву недељу по Великој Госпођи.

Раонићи (9 кућа) у Врелима.

Раонићи су од Вукадиновића, огранка Дедејића. У Шаранце су дошла браћа Марко и Маринко, синови Ралоње Вукадиновића. О њихову пореклу сам сазнао ово: Породица Вукадиновића пред разуру манастира Добриловине становала је у Прошћењу и била врло бројна и богата. Од њих је био и сеоски кнез. Неки Турчин, Мепама, дође с десетак зулумћара у ма-

¹⁾ Љ. Стојановић: Записи, бр. 854.

²⁾ Ibidem бр. 992.

настир Добриловину, „осијече“ глобу на манастир и затражи неке женскиње за конака. Калуђери их добро нахране и изопијају, па о целом случају извести кнеза Вукадиновића. Он дође с браственицима, те побије све Турке. Тада се 1799 г. калуђери уклоне испред Турака, који из освете опљачкају манастир, посеку кнеза Вукадиновића и многе друге; а манастир запусту.¹⁾ У овој борби погине и Радоња Вукадиновић. Остане му син Марко, веле, од осам година, а Маринко му се роди по смрти. Његова мајка преуда се за Мијајла Раонића из Прошћења и собом одведе оба сина. Они су тамо становали до око 1825 г., када Марко убије неког Кријешторца, који му је чинио насиље, па с братом ускочи у Шаранце и тамо се населе. Прозову их Раонићима по очуху Мијајлу.

Славе Ђурђев дан.

Благојевићи (8 кућа) у Међужваљу.

Благојевићи су огранак Дедејића. Садашње презиме су добили по прадеду Благоју, који је умро пре око 80 година. Живео је у Гојаковићима у Пољима. Тамо је имао синове: Радоја, Спасоја и Јована. Године 1855 Радоје убије турског одметника Меку Ђеранића, који му је чинио насиље, и стога ускочи с браћом у Шаранце. После шест година добију земље за насеље те се стално настане у место где и сада станују.

Славе Ђурђев дан.

Крејовићи (1 кућа) у Међужваљу.

Раније су се презивали Раосављевићи и давно су се одвојили од главног стабла Дедејића. Сељакали су се за много времена и једно време становали су на Крејовини у Жидојевићима у Затарју, на земљи Селмановића. По Крејовини су и добили садашње презиме. Око 1853 г. Стојан се одметне од Турака и ускочи у Шаранце, где се и настани. Ту му дође брат Павле 1863 г.

Славе Ђурђев дан.

Зејаци (1 кућа) у Смољану.

Зејаци су огранак Дедејића. Доселили су се из Стричине у Колашину око 1820 г. Дошао је Симо као ускок и настанио се у Шаранцима. Четовао је дуже времена и био гласит четник. Имао је синове Неђељка и Тодора.

Славе Ђурђев дан.

¹⁾ Љ. Стојановић: Записи, књ. II, бр. 4052.

Калпачине (2 куће) у Међужваљу.

Калпачине су огранак Дедејића и раније су се презивали Раосављевићима. У другој половини 18 века ускоче у Шаранце и доселе се на Кршу. Ту су становали подуже времена. Дођу неки лупежи, да им краду стоку, они их побију и због тога пређу преко Таре и населе се у неко место, мени непознато. Отуда синови Шулови Митар и Божо ускоче око 1850 г. у Шаранце. Као ускоци добију земље за насеље у Међужваљу и ту се 1861 г. населе. Не знају по чему се презивају Калпачинама.

Славе Ђурђев дан.

Шпањи (1 кућа) у Палежу.

Шпањи су огранак Дедејића и давно су се од њих одвојили. Не знају, по чему су добили овако презиме, а то је у толико интересантније, што наш народ Шпањима назива прастановнике ових крајева. Овамо су дошли из Прошћења у Колашину 1875. Дошао Милутин Луцин као ускок у Шаранце и ту се настанио, а пре триестак година његов син Ђуро оде у Палеж.

Славе Ђурђев дан.

Микићи (6 кућа) у Сировцу.

Микићи су огранак браства Дедејића. Раније су се презивали Боговићима, а данашње презиме су добили по баби Мики. Пре досељења у Сировца становали су у Стожеру у Колашину. Отуда су браћа Милинко и Мијајло ускочили у Дробњак око 1830 г. и населили се у Сировцу.

Славе Ђурђев дан.

Јелићи (12 кућа) у Сировачким Барама.

Јелићи су огранак Шпања, а ови су од Дедејића. Садашње презиме су добили недавно по баби Јели, која је била остала рано удовица. Пре досељења у Дробњак становали су у Прошћењу. Одатле су синови Јелини: Вид, Сава и Мијајло ускочили у Дробњак и населили се у Сировцу око 1820 г., а доцније се премакну на Баре.

Славе Ђурђев дан.

Грдинићи (7 кућа) у Сировцу.

У Сировца су се доселили из Гојаковића у Пољима, а даља им је старина у Требјеси код Никшића. Кад се разуре Требјешани 1711 год. због акције Михаила Милорадовића, тада Раде Требјешанин ускочи у Ровца, а одатле пређе у Гојаковиће и ту се насели. Неке зле зиме одјаве стоку у Грдијевиће, да је ту изиме. Сви се сем једног измету и због тога готомке

овог што је остао назову Грдинићима. У Гојаковићима их настане више кућа. Око 1800 г. убију Муја Скробановића због тога што им је учинио неку пакост, па се растуре куд-који. Пре око сто година Шћепан Грдинић са синовима Стеваном, Милетом, Томом, Вељом и Иваном добежи у Сировац. Имају рођака у Пољима. Пасови: Тома (р. 1815), —Шћепан—Радојица —Филип—Секуле—Раде.

Славе Лучин дан.

Пићурићи (5 кућа) у Дубровску.

У Дробњак су се доселили из Забрђа у Пиви око 1820 год. и одмах населили у Дубровску. Населио их је Мурат Мараш из Никшића на своју земљу. Најдаља им је старина из Скадра, одакле су се врио давно доселили у гатачку Церницу. Мисле, да је то било пред пад Херцеговине под Турке. Не слажу се у погледу најстаријег презимена: по једнима презивали су се Ренковићима, а по другима Панџићи. У Церници су били бројни и угледни. Имали су властиту земљу све до око 1798 г. Тада им оде за неку крв. Давно су се разбраствили на огранке: Панџиће, Ренковиће, Чорлије, Пићуриће и др.

Приповедају, да су Пићурићи добили своје презиме по некој баби, која је често ишла везиру у Травник и добро пила вино, па је везир назвао Пићуром. Пред крај 18 века биле су неколике куће Пићурића у Церници. Око 1805 г. разуре их Турци. Јевто и Зеко, рођена браћа, с рођаком Гаврилом ускоче у Голију и одаду се четовању. Јевто је позивао Смаил-агу Ченгића на мегдан, али му он није хтео изаћи. Доцније неког подмити, те убије Јевта „мучки.“ Тада (око 1816) Зеко и Гаврило пређу у Забрђе у Пиви, а мало доцније у Дробњак. С њима тамо оде и Шћепан, син Јевтов. Зеко постане сеоским кнезом у Дубровску и убрајао се међу најпаветније људе у племену. С кнезом Милутином Башовићем је ишао везиру у Травник и својом умешношћу је успео да везир смањи у пола харач Дробњацима. Умро је 1845 г.

Славе Ђурђев дан.

Ђеранићи (3 куће) у Малинску.

У Малинско су се доселили из села Миољача у Гацку. Раније су се презивали Ђедовићи, а још раније Вишњићи. Око средине 18 века Ђедовићи су живели у Чарађу у Гацку. Тада су их била два брата, Арслан и један коме не памте име. Тај Ђедовић је био ожењен Ђераном и са њом је имао четири сина. Погине од некога, жена му са децом пређе у Миољаче. Предање зна име само једноме сину Ђеранину, Пају. Он је имао Мића, а овај осам синова: Стевана, Андрију, Анта, Сима, Теша, Петра, Марка и Јока. Стеван Мићов убије око 1815 г. Турчина у Миољачама, због чега их Турци нападну и посеку

Сима и Андрију. Остали ускоче на Малинско, ту се настане и одаду четовању. Постану чувени четници. У борби на Боровој Глави (октобар 1840) погину Марко, Јоко и Анто. Стевана Турци заробе у једној борби, одведу у Сарајево и обесе. Петар погине 1847 г. приликом Дедагина напада на Ускоке. Тешо остане иза све браће и погине приликом напада на Никшић (1862 г.).

Сви се ископају сем Теша, од кога су садашњи Ђеранићи у Малинску. У Миољачама има неколико кућа Ђеранића, који су од браће Паја, Ђеранина сина.

Славе Јовањ дан зимњи.

Ђурновићи (1 кућа) у Дубровску.

Пореклом су из Риђана од племена Драгошевића. Њихов је предак, поп Стојан Ђурковић, становао у Риђанима до 1807 год. Тада је учествовао у буни Пољана и приликом напада Руса, побуњених Пољана и Црногораца на град Никшић предводио је један знатан део војске. По неуспеху оде у Жупу, а одатле у Дробњак. Сељакао се дуго. Веле, да је за седамнаест Божића променио седамнаест огњишта. Најпосле се мало остали у Дубровску, одакле пређе у Брезна и ту се стално насели. Поп је имао синове: Окицу, Пера и Јакшу. Перо се задржао у Дубровску. Имао је синове Митра и Мира.

Славе Никољ дан, а прислужују Томин дан.

Џижићи у Милошевићима (40 кућа) и у Стругу (7).

Џижићи су се доселили у Дробњак из Дубоког у Ровцима 1818 год. О њиховој далекој старини прича се двојако:

Они сами причају, да им је најдаља старина у Чеву и да су се раније презивали Домазетовићима. Тамо им је предак ковао. Имао је седам синова. Сваде се с Чевљанима и убију два Озринића. Због тога побегну у Брда и населе се у Добром Пољу. Чевљани некако подмите спушког капетана Мешикуића, те их одатле прогна. Оду у Ровца и населе се у Дубоком.

Ровчани причају о њихову пореклу овако: У Дубоком у Ровцима је становао Тривко Буришевић, пореклом Васојевић. Имао је седам синова и ћер Жижу. Био је врло богат и храбар. Неки турски зулумџар, Мурат Ђурђевић, из Колашина дође са дванаест харачлија у Доњу Морачу, да покупи харач по Морачи и Ровцима. Сврати у манастир и учини зулум калуђерима. Причају, да га је калуђер клео, да га Бог и срећа нанесе на Тривка Буришевића и његово седам синова. Кад то дочује Мурат, распита се за Тривка и оде њему. Турци почну да чине зулум. Тривко се договори са синовима, да их побију. За вечеру им даду вратовне погаче, те завратају, па их онда лако побију. Само један побегне. Тада Тривко (1733) побегне

у Сријем са пет синова, а два се склоне у Никшићску Жупу и населе у селу Југовићима, и тамо су од њих Зечевићи. Тривку остане у Ровцима ћер Жижа. Она је била хрома. Доцније дођу по њу браћа из Жупе, али она љута, што су је оставили приликом бекства, не хтеде са њима, но ту и остане. Тада је у Дубоком становао неки ковач Илија, пореклом из Куча. Жижа га узме за мужа под погодбом, да узме њену славу, Арханђелов дан место Св. Николе кога је до тада славио.

Према подацима, које сам добио и добро проверио, мени изгледа тачније ровачко предање, нарочито у погледу женидбе ковачеве. Могао је он и не бити из Куча, него из Чева од породице Домазетовића, тим пре, што са друге стране сазнајемо, да је у то доба у Чеву било Домазетовића и да су славили Св. Николу. Илија Ковач, је имао седам синова и то: Пера, Мијата, Вуја, Радивоја, Ђока, Вука и Н. По мајци Жижи, жени ковачевој, а ћери Тривка Буришевића, прозову се Жижићима. Сви се они ижене и имаду двадесет и три унука, који сви „приспију“ за оружје. Тако их је у једно доба било тридесет ратника, што је у доба тадашње посебице престављало велику силу у тим крајевима. Били су богати и храбри. Перо Ковачев је био толико храбар и вешт војсковођа, да је у време неког напада на Подгорицу предводио Морачане, Ровчане и Пипере и да би је, веле, тада заузео, да се није у боју ранио пред главни напад. Овај догађај се збио око 1780 год., када су између босанских и скадарских везира вођене крваве и дуге борбе око Подгорице. Прича се, да је Илија Ковач од свих Ровчана први сазнао за погибију Махмут-паше Бутатлије (1796) и да је он за његову смрт ухватио муштулик Ровчанима. А познато је, да је Махмут-паша 1786 г. посекао на веру у Никшићу шездесет Ровчана. Стога је његова погибија примљена у Ровцима с великим одушевљењем и Илин муштулук остао у живој народној успомени.

Пошто се Жижићи намноже, јако се осиле и почну отимати земљу и стоку нејачима од себе. Вук, ковачев син, крене да отме јагње Ристану Јокићу из Жупе и овај га у одбрани убије. Због овога дође до борбе између Ровчана и Никшића. Напоследку састану се кнежеви ровачки и никшићски на планини Требијешу, те умире племена и за Вукову крв Жупљани уступе Ровчанима део Требијеша. Жижићи својом силом и отимачином утуже толико Ровчанима, да се ови, кад један Жижић посвоји неки комад земље Новаку Радмановићу и у њ заоре, искупе сви, те ударе на Жижиће, насвоје их и прогнају из Роваца (1818) Тада се Жижићи склоне у Тушину, а 1820 год. пређу у Милошевиће на турски читлук. Исте године по преласку у Дробњак Милић, син Мијата ковачева, врати се у Ровца, да прода Жижића земљу и буде од Ровчана убијен. На први Арханђелов дан по доселењу у Милошевиће, дође им на славу кнез Ђоко Маловић и војвода Шујо Караџић и у име

целога племена затраже од Жижића, да оставе дотадашњу славу, Арханђелов дан, а да узму Ђурђев дан за славу и тиме докажу верност дробњачкоме племену. Жижићи не пристану, но се даду на оружје и помоћу својих ага из Никшића принуде Дробњаке да одустану од овог свог захтева.

На десетак година по доласку у Милошевиће ускоче у Струг Вуле Радивојевић са синовима Павићем и Неђељком и Петар са синовима Ђорђем и Милованом и тамо се населе. Од њих се, из Струга, отселе у Поља код Колашина Павић и Неђељко синови Вулови на земљу коју је добио Павић на дар од црногорске владе, зато што је 1861 године посекао тамошњег чувеног турског јунака, Синана Свиралу. Сада их је тамо неколико кућа. Вуле је опеван у народним песмама.

Жижићи се деле науке на: Мијатовиће, Вујовиће, Драгојевиће, Радивојевиће и Планиће. Често их подражују, да су ковали и у шали их називају Циганима.

Сада славе Арханђелов дан. Не прислужују ништа, а раније су прислуживали Митров дан.

Пасови: Крсто (рођ. 1844), — Милош — Милић — Мијат — Илија (и жена му Жижа).

Код других: Јован (рођ. 1874), — Божо — Пурен (рођ. 1816), — Милић — Станоје — Мијат — Илија (Ковач).

Ашани (20 кућа) у Барама.

У Дробњак су се доселили из Аса у Васојевићима. Ондаховој прошлости зна се ово: у Братоножићима је живео чувени војвода Пејо Станојевић, који је био и турски спахија. Помиње се 1658 г.¹⁾ Имао је више синова од којих је једноме било име Матијаш. Он је имао сина Павића, за кога веле, да је био племенски војвода. Завади се с Кучима и убије неког Сава, због чега ускочи у Колашин. Са њиме је био и један његов синовац. Из Колашина је дизао турске чете и ударао на Куче и Братоножиће. После се пресели у Ђуђевину код манастира Мораче, где је и умро. Имао је синове Милутина и Зека. Милутин са доцније пресели (око 1720) у Осредке и тамо имаде синове Трипка, Машка, Станка, Саву и Стевана. Од њих су тамошње породице: Лазаревићи, Стевановићи, Милошевићи и Машковићи. Од Павићевог синовца су Бјелићи у — Осредцима. Зеко из Ђуђевине оде у Дробњак, а одатле у Вранеш и ту се насели. Имао је сина Петронија. Напану Мушовићу на Петронија, он убије једног и ускочи у Ас. Тамо промени презиме и славу, па се насели. Петроније је имао синове Величка, Секула и Радована. Заваде се с Турцима, Величко убије једног Ђоровића и с браћом ускочи у Горњу Морачу, где се насели око 1805 год. Кад је Делибаша ударао на ускоке и Горњу Морачу, Секуле Ашанин убије неког турског барјактара. Сва тројица се преселе из Горње Мораче у Сировац 1822 год.

¹⁾ Јован Томић: Црна Гора за мор. рата... стр. 290

Беличко је имао синове Радула и Радосава. Радован синове: Риста, Милуна, Петра, Милована и Спасоја, а Секуле: Митра, Мијајла и Јована. Ашани су познати као добри јунаци. Њих девет кућа отсели се 1921 год. у Шаовиће код Бијелог Поља.

Славе Арханђелов дан.

Тмушићи (2 куће) у Барама.

Најдаља им је старина у Кучима. Они су од Радована Поповића-Дрекаловића, који је од крви побегао у Колашин и настанио се у селу Прошћењу око 1800 год. Имао је синове Тому, Новака и Јовицу. Због неке заваде с Турцима убије неколико Турака и ускочи у Ускоке (око 1824 год.) и насели се у Сировцу. Доцније се иселе у Баре. Род су с Ристићима и Станићима. Пре триестак година једна кућа (Борђије) дигла је у Никшић и ту су их сада две куће.

Славе Никољ дан, а прислужују Преображење.

Крсмановићи (1 кућа) у Зминици.

У Зминицу су се доселили из Косенице у Затарју око 1820 год. Браћа Жољо и Спасоје убију тамо неког Турчина, ускоче у Шаранце и населе се у Зминици.

Славе Враче.

Мацани (2 куће) у Питоминама.

Доселили су се из Драговољића код Никшића око 1822 год. Први је дошао Богдан и населио се на земљу никшићских Турака. Раније је четовао и побио много људи. Имао је синове: Симеуна, Марка и Милутина.

Славе Лучин дан.

Вилићи (2 куће) у Стругу.

Старином су из Брајићевића у Гацку. Тамо су пред крај 18 века становала браћа: Јоко и Шћепен Вилићи. Они око 1794 год. побију неке Турке и ускоче у Горњу Морачу, а 1796 год. пређу у Малинско. Ту се Јоко ожени сестром Јакше Гачанина и имадне сина Леку, а он Радосава и Јована. Доцније пређу у Струг. Вилићи су били чувени јунаци и четници, а нарочито је чувен Лека, који се јако истакао у борби против Дедаге Ченгића приликом његова напада на Ускоке 1847 године.

Славе Никољ дан.

Павловићи у Селини (7 кућа) и у Пасјем Нуглу (6).

Најдаља им је старина у Никшићкој жупи. Одатле су се иселили 1712 год. у Колашин и населили у Прошћењу. Тада

су се презивали Спаићи. Знају за најстаријег претка у Прошћењу попа Јована Спаића. О њему се прича да је неког од султана одметнутог пашу крио пуне трн године и зато му овај кад је добио царску милост поклонио читав спахилук и царски берат. Поп Јован је имао сина Павла, а он Радоја, Симеуна, Новака и Рада. Они се по оцу, Павлу, прозову Павловићи. До око 1800 год. становали су у Прошћењу, а тада им неки Турци учине зулум, они их побију и ускоче у Шаранце. Ту су за мало становали. Нападну их Колашинци и разуре, те оду у Горњу Морачу и ту се настане. Из Мораче око 1825 год. пређу у Дробњак на Сировачке Баре и ту се задрже годину дана. Из Бара пређу у Пасји Нугао у Шаранцима. Одатле се доцније Симеун премакне у Врела, а синови му се 1881 год. спусти у Селину под Пирлитором. Павловићи су познати као добри јунаци и велики четници. Међу њима се је нарочито истакао Симеун Павлов. У једној борби у Колашину 1861 год. погинуло је седам Павловића. Њихову погибију опевала је народна песма¹⁾ Симеун је имао синове: Милету, Милутина, Неђељка и Мијаила; а Радоје Радивоја и Мијаила. Од Симеуна и Радоја су сви Павловићи у Шаранцима.

Павловићима су род Кршикапе у Дробњаку. Пасови: Милутин (рођ. 1820 год.) — Симеун — Павле — поп Јован.

Славе Лучин дан, а прислужују Малу Госпођу.

Јоцовићи (5 кућа) у Тушини.

У Тушину су се доселили око 1837 г. из Алуге, засеока у Шаранцима, а ту из Вранеша. Зна се, да им је најлаља старина из Куча и да су се отуда доселили у Вранеш браћа Владислав и Милисав Јоцовићи. Мисле, да је крвна освета била узрок њиховој сеоби из Куча. У Вранеш се доселе око 1780. год. Ту се намноже. Владислав је имао синове Марка, Мијаила и још двојицу, чија имена нисам могао сазнати; а Милисав: Васа и Вука.

Око 1825 год. заваде се с Каљићима и Вук побије Паша и Маша Каљиће. С тога с целим браством ускочи на Алугу у Шаранцима. Ту се населе и одаду четовању, нарочито у пределу Колашина. Побију многе Турке. Прича се, да је само Вук Милисавов убио двадесет и седам Колашинаца. На Алузи сви су стајали дванаест година. Васо Милисавов остане и даље и ту су му потомци становали све до 1920 године, када се одселе у село Маочи у Санџаку; а остали се Јоцовићи раселе: Вук са синовима Савићем, Видаком, Матијом, Јованом, Милинком и Стеваном насели се у Тушину; а Мијајло Владиславов са сином Симом и синовцима од брата Марка: Савом, Митром

¹⁾ У рукописној збирци А. Лубурића у Српској Акад. Наука под насловом „Бој на Штитарици“ (бр. 310).

и Спасојем оде у Никшић и насели се на село Границе под план. Товићем, као чивчија на земљу муслимана Љуца из Никшића.

Славе Никољ дан.

Тодоровићи (5 кућа) у Малинску.

Они су из Липове Равни код Никшића. Даља им је старина из Чева од племена Озринића. Раније су се презивали Ракојевићима. Из Чева ускоче у Никшић око 1735 г. Ту се намноже и раздвоје на више породица. Око 1830 год. Драго, Филип и Лазар Тодоровићи ускоче у Дробњак и населе се у Малинску. Лазар и Филип се ископају, а од Драга су данашњи Тодоровићи у Малинску. Драго је био гласит ускок и његово јунаштво олевала је народна песма.

Славе Арханђелов дан, а прислужују Илин дан.

Ћетковићи (6 кућа) у Стругу.

Пореклом су од Ћетковића из Озринића код Никшића. Тамо их је било више кућа. Сви се разуре 1829. због убиства Зајира Бешировића из Никшића, који им је напао на част једне невесте. Ускоче у Горњу Морачу и ту су становали до 1836., када се једни поврате у Озриниће, а Иван и Станиша, синови Бошкови, доселе се у Струг.

Славе Малу Госпојину, а прислужују Илин дан.

Станићи (6 кућа) у Барама.

Станићи су се из Прошћења доселили у Сировац пре око осамдесет година, а доцније се иселили у Баре, где су им била догађања катуништа. Прво су дошла браћа Симеун и Никола као ускопи.

Славе Никољ дан.

Бијелићи (10 кућа) у Сировцу.

Старином су из Колашина, а најдаља старина изгледа да им је из Дробњака. Због неке свађе с Турцима браћа Бијелићи Стојан, Милика и Димитрије ускоче у Шаранце и одаду се четовању. Пре око осамдесет година пређу у Ускоке и населе се у Сировцу.

Славе Лазареву Суботу,

Ристићи (6 кућа) у Сировцу.

У Дробњак су дошли из Колашина, а ту из Куча. Садашње презиме су добили по некој удови, Ристи. Раније су се прозивали Поповићима, а још раније Дрекаловићима. Око 1830

год. Рако и Ненад, браћа Ристићи, потуку се с Турцима у Колашину и ускоче у Дробњак. Населе се у Сировцу и одаду четовању. По рату око 1879 год. Ненадови потомци пређу у Поља код Колашина, а Ракови и даље остану у Сировцу.

Славе Никољ дан.

Стојинићи (4 куће) у Сировцу.

Старином су из Колашина од породице Радуловића. У Сировац су добегла од крви браћа Јован и Мишко око 1830 г. и населили се као ускопи у Сировцу.

Славе Никољ дан.

Матијашевићи (3 куће) у Барама.

У Сировац су се доселили из Вранеша у Колашину као ускопи пре око деведесет година. Добежао је Васиљ са синовима Зеком, Арсенијом, Гаврилом и Малином. Из Сировца су се преселили у Баре, кад су исте насељавали Сировчани. Род су Ашанима. Пореклом су Братоножићи с Пелева Бријега.

Стара им је слава Никољ дан, па су га оставили и узели Арханђелов дан.

Ровчани (3 куће) у Сировцу.

Они су Булатовићи из Роваца. Ровчанима их прозову по племену из кога су се доселили. Дошао им је предак Милош Петрушић Булатовић од крви пре око осамдесет година и населио се у Сировцу међу ускоке Имао је синове Неђељка и Риста.

Славе Лучин дан.

Дацићи (8 кућа) у Врелима.

Дацићи су од Булатовића из Роваца. Отуда је њихов предак Томаш око 1802 г. због убиства неког Ровчанина ускочио код Зејнил-бега Мушовића у Колашин и замолио га за насеље. Овај му нареди, да донесе ровачку главу, иначе да му се губи с очију. Томаш се врати у Ровца, посече неког Ровчанина и донесе главу Зејнил-бегу. Овај га тада насели у Стричину. Томаш је имао сина Радивоја, а он Милована. Смаил-агине године (1840) Милован се свадом са агом, убије га и ускочи у Шаранце. Прво се насели у Шибљу на земљу манастира Добриловине. Сељаци су се по Шаранцима до 1868 г., када купе земљу у Врелима и ту се стално настане.

Славе Лучин дан.

Дубурије (6 кућа) у Горњој Бијелој.

У Бијелу су се доселили 1846 г. из села Старча у Горњој Морачи. Први је дошао Радоје Рнковић са синовима:

Новаком, Симеуном, Јованом, Миладином, Божом и Вукосавом У Морачи „нагазе“ на крв, због чега пређу у Дробњак. Населио их је Муко Љупа на своју земљу. Најдаља им је старина из села Петровића у Бањанима, одакле је ускочио у Морачу Радоје Рнковић у почетку 18 века. Од њега су у Морачи Рнковићи и Тодоровићи.

Славе Јовањ дан зимњи, а прислужују прву недељу по Петрову дне.

Требјешани (12 кућа) у Стругу.

Садашње презиме су добили по Требјеси код Никшића, где су раније становали. Они су од племена Никшића, а огранак браства Гавриловића. Њихов предак Гаврило био је рођени брат познатог херцеговачког војводе Грдана Никшића и главни витез надвојводства херцеговачког и његова браства, како пише за њега у једном документу из 1620 г.¹⁾ Рођен је у Рваћеву код Никшића, а доцније је прешао у Требјесу. Он је имао сина Петра, кога је султан Мурат IV 27 дец. 1638 г. поставио за кнеза и његају у неколико села око града Никшића.²⁾ Доцније је постао војводом и у Кандијском рату играо је врло видну улогу као главни вођа побуњених Херцеговаца.

На челу Никшића, Риђањана, Пјешиваца, Плањана и Дробњака појавио се у фебруару 1649 г. пред Рисном, заузео га и предао Млечићима, због чега су они њему и једноме му сину одредили сталне месечне плате.³⁾

Петар је имао синове: Милутина, војводу Вукала, војводу Батрића, протопопа Гаврила и кнеза Драгића. Од последње четворице су сви Требјешани. Они се прозову на уже разним презименима. Тако су се ови Требјешани о којима пишем раније презивали Дипићи. Њихов предак, поп Тодор Дипић, се родио у Требјеси 1780 г. Кад се разурн Требјеса, Тодор с осталим Требјешанима пређе у Бјелопавлиће, а одатле у Ровца и најпосле (1792 г.) у село Љевишта у Горњој Морачи.⁴⁾ Запопио га је архимандрит Аксентије Шундић у манастиру Морачи. Имао је синове: Алексу, Сава, Лазара, Глигора, Косту и попа Мића. У Љевиштима су становали све до 1846 г., а те године на Аћимов дан убију једног Шћепановића из Бијеле. Због тога их одма напане војвода Мина с Горњо-Морачанима и бојем прегна у Дробњак, где их узму у заштиту њихови рођаци Вујачићи и Лопушине. Населе се код њих у Стругу. Идуће године приликом турског напада

¹⁾ Гласник зем. музеја за 1909 г., св. 3, стр. 345.

²⁾ Види мој чланак „Брат никшићског војводе Петра Гаврилова Никшића“ у цетињским „Записима“ за 1929 г. св. 4.

³⁾ По једном документу који се чува у задарској архиви, а чији сам препис добио од г. Јована Томића.

⁴⁾ „Казивањ Старџи Требјешана“, стр. 36. Београд 1842.

на Ускоке одликују се Требјешани, а нарочито поп Мићо. О том његову јунаштву пева народна песма.¹⁾

Вујачићи и Лопушине блиски су им род.

Славе Лучин дан, а прислужују Петров дан.

Голубовићи (1 кућа) у Малинску.

Старином су из Горњег Поља код Никшића. У Малинско је први дошао Јован као ускок.

Славе Аћимов дан.

Шућуровићи (1 кућа) у Пасјем Нуглу.

Старином су из Драговољића код Никшића. Предак им Андрија Лучин одметнуо се око 1840 г. и одао четовању. Неко време становао је по Шаранцима и тада „погријешно“ с једном девојком Павловића. С њом имадне сина Алексу. Тада га Павловићи населе у Пасји Нугао.

Славе Лучин дан.

Гиљени у Стругу (7 кућа) и у Доњој Бијелој (1).

У Струг су се доселили из Никшића 1847 г., а ту су добежали око 1820 г. из Марковине у Чеву. Изгледа, да су у Марковини били староседеоци. Пред разурну било их је више кућа. Закрве се с Озровићима и као нејачи растуре се куд-који. Милован ускочи у Никшић и насели се у Студенца, а доцније пређе у Орах. Милован је имао синове Бошка и Петра. Бошко је имао Саву, а Петар Милуна и Вукашина. Кад је Дедага Ченгић с војском пошао кријући из Никшића да удари на Ускоке (1847 г.) Сава Бошков Гиљен потрчи пред Турцима, те обавести Ускоке о нападу Турака. Тада остане код Ускока и с њима је учествовао у одбрани Струга и Малинска. Због овог и остали Гиљени ускоке у Дробњак и населе се у Струг. Саву тада прозову Орманом јер је, веле, прелетео пред Турцима као орао. Савин син Мићо, с презименом Орман, преселио се у Озриниће код Никшића 1879 г. Милован Бошков из Струга се пресели у Доњу Бијелу 1872 год.

Славе Никољ дан, а прислужују Вознесење.

Стрелица (кућа) у Пасјем Нуглу.

Они су старином од Томовића из Голије. Њихов предак Малиша је ускочио у Горњу Морачу и населио се у Љевишта око 1820 г. Био је храбар и добар стрелац, због чега га прозову Стрелицом. Посеку га Турци код Драгилова Вира у Лукавици. Имао је сина Јакова. Он се оженио од шаранских Бојовића, који га населе у Зминици. Јаков је погинуо у

¹⁾ В. Караџић: Песме, књ. VIII, песма 64. (Држ. издање).

борби на Ограђеници 1875 г. Остане му син Димитрије, који се доцније преселио у Пасји Нугао.

Славе Јовањ дан зимњи.

Чабаркапе (4 куће) у Јелиној Гори.

Они су дошли као ускоци из села Крупица у Затарју око 1850 г. Прво ускоче у Шаранца Лазар, Петар и Милош браћа, а мало доцније добежи им рођак Вукоје.

Славе Митров дан.

Брајовићи (1 кућа) у Међужваље.

Они су старином из села Козице у Затарју. Отуда ускоче око 1852 г. браћа: Јован, Вук, Средо и Радован и настане се у Шаранцима. Као ускоци добију 1861 г. комад земље у Међужваљу и ту се населе. Сви се ископају сем Вука, од кога је ова једна кућа.

Славе Никољ дан.

Гашовићи (2 куће) у Тушини.

У Тушину су се доселили из Црквица у Пиви. Први је дошао Стево Обрадов као ускок око 1852 г. Имао је синове: Обрада, Лазара, Милутина, Милана, Божа и Миливоја. Две куће одигле су им (1889) у Србију и населиле се у Гајтан.

Славе Ђурђев дан.

Додери (1 кућа) у Малинску.

Они су из села Жањевце у Гацку, а даљом старином из Пилатоваца код Билеће од Влаха Пилатовића. У Малинско је добежао Станоје 1853 год. и населио се на земљу манастира Подмалинска. Имао је синове: Анта, Стевана и Стојана.

Славе Ђурђев дан.

Говедарице (2 куће) у Малинску.

У Малинско се је доселио Коста око 1853 г. као ускок из села Зукве у Пиви. Даља им је старина у селу Миољачама, у Гацку а најдаља у Крушевицама код Требиња. Тамо су се у давна времена презивали Бијелићима. Коста се населио на земљу манастира Малинска. Имао је синове Саву, Милоша и Сима.

Славе Никољ дан.

Робовићи (2 куће) у Селини.

Старином су из села Забитље у Затарју. Око 1855 г. се одметну у ускоке Раде Диков и Мијајло Иванов и ускоче у Шаранце. Добију земље за насеље у Селини 1861 и ту се населе. Међу ускоцима у том крају тих година је било седам брата Робовића, међу којима се нарочито истицао Иван.

Славе Ђурђев дан.

Милићи (3 куће) у Малој Добриловини.

Старином су из Шевари код Пљеваља. Раније су се презивали Потпаре. У Шаранце је око 1855 доселио Митар са синовима: Божом и Вулом, због убиства два Колашинца, који су им чинили зулум.

Славе Никољ дан.

Дамјановићи (3 куће) у Градини.

У Градину су се доселили око 1855 из села Косенице у Затарју као ускоци. Доселио се Бјело са синовима: Пером, Ристом, Драгом и Милутином.

Славе Никољ дан.

Радојевићи (2 куће) у Градини.

Најдаља им је старина у Чеву, олакле пређу у Љешанску Нахију, а мало доцније се преселе на Лијешње у Ровцима. Ту се намноже и разгранају. Неки се Радојевићи у мени непознато време преселе из Лијешња у село Чаван у Затарју. Ту се око 1860 г. заваде с Турцима, Ђурђевићима, и у свађи убију их два, због тога Сава, Добрица, Бурица и Окица Радојевићи ускоче у Шаранце и населе се у Градини.

Славе Ђурилов дан.

Павловићи (1 кућа) у Тушини.

Пореклом су из Ђурева код Фоче. Отуда је у Дробњак ускочио Стојан Павловић 1853 г. Он се био загледао у једну турску девојку и смерао, да је уграби. Кад то опаже Турци, почну га нагонити да се потурчи. Због тога он ускочи у Дробњак и постане хајдук. Идуће године (1854) одведе чету у Ђурево, те уграби булу, поведе на Цетиње, ту је покрсти и венча.¹⁾ Био је вешт четник и добар јунак, због чега је постављен за командира једне чете у дробњачком батаљону.

Славе Никољ дан.

¹⁾ О овоме има у мојој збирци једна дивна народна песма.

Радановићи (2 куће) у Тушини.

Пореклом су из села Орашја код Фоче. Предак им Ђетко Ђуров се одметнуо у ускоке и четовао око тридесет година. Око 1855 г., окани се четовања и стално настани у Тушини. Имао је сина Живка.

Славе Срђев дан.

Буковићи (1 кућа) у Малинску.

Буковићи су се доселили из Гацка. Први је дошао Стеван, побегао је од крви и населио се на земљу манастира Подмалинска.

Славе Архиђакона Стевана.

Мастиловићи (2 куће) у Мокроме.

У Мокро су дошли из Љевишта у Горњој Морачи 1861. Дошао им Новица Мирков. О њиховој даљој старини зна се, да су из Корјенића прешли у Изгори у Гацку и да су се презивали Соколовићи. У Изговорима их у 16 веку нападну и искољу Турци. Једни оду у Фочу, а једна удовица остане у Изгорима. Њене потомке прозову Мастиловићима. Око 1794 г. Драга, Лека, Видак и Шабан, синови Сима Мастиловића, ускоке у Горњу Морачу и населе се међу ускоке у Љевиштима. Одатле су четовали на све страке и прочули се као чувене харамбаше, а нарочито Драга и Лека. Сви се ископају сем Драге. Он је имао синове: Новака, Мирка, Јована и Кара. Од њега има 6 кућа у Љевиштима и ове три у Мокроме. Драга је умро, како веле, у 130 години 1877 год.

Славе Мратињ дан.

Лаловићи (3 куће) у Ускоцима.

У Језера су дошли из села Оћевине у Затарју 1859 год. Први је дошао Глиша Лаловић као ускок, због убиства неког Турчина. Са њиме добеже и његови синови: Јово, Јован, Перо, Васиљ и Крсман. Као ускоци добију мало земље за насеље и населе се у Ускоцима.

О даљој њиховој старини приповеда се, да су из села Миљанића у Бањанима. Тамо су, веле, живеле породице: Лаловићи, Бајчете и Тошићи, које су биле од три рођена брата, који су се презивали Миљанићима. Њихов је рођак Лука Миљанић био у хајдучима и у чети Баја Пивљанина барјактар. Бајо и Лука с хајдучима посеку у Бањанима неког турског буљубашу Бећу и његово друштво. Из освете Турци ударе на село Миљаниће и ту учине велики покољ и пустош. Тада поро-

дице: Бајчете, Лаловићи и Тошићи побегну преко Таре и ту се настане. Лаловићи се населе прво у Битине, доцније пређу у Крушево, а најпосле у Оћевине. Ова разура из Бањана могла је, по моме рачунању, бити око 1660 год. Испитујући насеља Бањана нашао сам у селу Миљанићима траг породици Лаловића у називу „Лаловића Осоје“. Све три ове породице славе Св. Јована зимњег, а тако и бањски Миљанићи.

Таушани (3 куће) у Жабљаку.

Најдаља им је старина село Безује у Пиви. По једнима род су Гаговићима и према томе су од племена Руђића, а по другима су од неког остављеног, ваљда ванбрачног, детета, које је кнез Гаговић нашао у шупљој букви у Бвковцу, узео, отхранио и у своме селу Безују населио. Томе детету је било име Радуде. Од њега су у Безују настали Врачари, Бајовићи и Таушани. Пред крај 18 века Таушани се преселе у Кокорину у Гацку. Одатле су ускакали у Морачу и отуда четовали. Нарочито је био чувен харамбаша Марко Таушан, који је опеван у народним песмама. Синови Николе Таушана: Живко, Ђоко и Раде ускоке из Кокорине (1859) међу усташе. По умиру (1862.) се окану четовања и населе у Жабљаку.

Славе Никољ дан.

Давидовићи (2 куће) у Милошевићима.

Најдаља им је старина у Пошћењу од Омакаловића. Одатле су прешли у Самобор у Гацку и ту се развили. У Милошевиће се доселе Алекса и Илија, браћа, 1862 г. Они су били у ускоцима за више година, а по умиру с Турцима (1862) не смејући се вратити на старину у Гацко, дођу у Милошевиће и населе се на земљу манастира Бијеле. Алекса је имао Мира, а Илија Милутина и Благоја.

Славе Савин дан.

Пјешивци (3 куће) у Ускоцима.

У Ускоке су се доселили из Дулин-Бријега у Затарју 1859 г., као ускоци. Дошао је Ристо. Имао је синове Вула и Ристана. Даља им је старина из Дола у Пјешивцима од пороцие Пејовића, који су 1800 год., ускочили у Никшић и одатле се расули. О њиховој старини говорио сам опширно у опису њихових сродника Шамшала. Садашње презиме су добили по племену Пјешивцима, из којег су се иселили.

Славе Зачеће Јована Крститеља (23 септ.).

Живковићи (2 куће) у Слатини.

Живковићи су из Роваца од Булатовића. Њихов је предак пре око сто педесет година ускочио од крви у Стричину и ту се населио. Унук му Живко са синовима Радованом, Добрицом и Новицом ускочи 1862 г., у Дробњак и насели се у Слатину. По ове се Живку прозову Живковићи.

Славе Лучин дан.

Ђуђиловићи у Буковици (3 куће) и у Шавнику (1).

У Дробњак су се доселили из невесињског Борча из села Порија. Марко и Новак синови Милутина Ђуђила оду у ускоке 1859 г. и четовали су до 1862., када се населе у Буковици. Марко је био и ускочки харамбаша. Године 1882 дође њима њихов синовац Живко Бојов као усташ и насели се у Шавнику. Даља им је старина из Роваца од Булатовића. Одатле се њихов дед Милутин иселио у Гацко око 1820 г. и населио на Смаил-агину земљу. После десетак година пређе у Порије у Борчу на земљу Али-паше Ризванбеговића.

Славе Лучин дан, а прислужују Пантелијев дан.

Лековићи (4 куће) у Расовој.

Приповедају, да им је најдаља старина из Ивановића у Чеву. Тамо су се презивали Лековићима. Била су их три брата: Марко, Тимотије и један коме не знају име. Из Чева је Марко ишао у Цариград и служио султана за дванаест година, како веле. Због неке крви сва три брата ускоче у Никшић и населе се у Кличеву. Ту су становали неколико година, па пређу преко Таре и населе се у Тари Ђурђевића. То је, како сам рачунао с Новоселима, било око 1736 г. И одавде Марко оде у Цариград и поново је, веле, служио султана дванаест година. За неку услугу добије велики читлук у Тари с бератом, да не плаћа никаква харача ни пореза на земљу и друго. Други његов брат, коме не знамо име пре монаштва, покалуђери се у манастиру Св. Арханђела код Таре. Маркови потомци задрже старо презиме, Лековићи, и стално остану у Тари до буне 1875 г. када сви ускоче у Шаранце и населе се у Расовој. По ослобођењу 1919 г. већина их се врати на старину и насели у засеок Трешњици.

Од Маркова брата Тимотија су Новосели у Језерима, како смо видели у опису Новосела.

Славе Арханђелов дан.

Остојићи у Палежу (3 куће) и у Будечевици (1).

У Шаранце су дошли из Таре Ђурђевића за време буне 1875 г. и населили се у Палежу. Тада је ту пребегло цело браство и ту остали до 1919 г., када их се већина врати на старину.

Славе Никољ дан.

Попадићи (1 кућа) у Пасјем Нуглу.

Они су из Трешњице у Затарју. Отуда су пребегли у Шаранце за време буне 1875 г. и населили се у Пасји Нугао. Дошли су Јован, Војин и Огњан, синови Ристана Попадића.

Славе Ђурђев дан.

Радојевићи (1 кућа) у Мотичком Гају.

Старином су из Пренђана у Затарју, отуда је ускочио Ђорђе 1875 г. и населио се на Пода у Шаранцима, а 1878 пређе у Мотички Гај. Изгледа, да им је даља старина из Лијешња у Ровцима.

Славе Ђирилов дан.

Мрдаци (2 куће) у Расовој.

Доселили су се као усташе 1875 г. из села Трешњице у Затарју и населили се у Расовој. Прешло их је више кућа. Доцније се две куће отселе у Никшић где и сада станују.

Славе Св. Николу.

Зорићи (1 кућа) у Јунча-Долу.

Старином су из Косенице у Затарју. Отуда је ускочио Танасије 1875 г. и четврте године (1879) населио се у Јунча-Долу.

Славе Ђурђев дан.

Ђујићи (2 куће) у Мотичком Гају.

Доселили су се из Пренђана у Затарју 1875 г. као усташе браћа: Савић, Димитрије и Шуле и населили се у месту где сада станују.

Славе Ђурђев дан.

Бајчете (1 кућа) у Зминици.

У Зминицу се доселио Радојица из села Крушева у Затарју као усташ 1875 г. и населио се код Бојовића. Даља им је старина из села Миљанића у Бањанима. Отуда су прешли у Затарје, по моме рачунању, око 1660 г. због турског напада. Њихов сељак, а можда и браственик, Лука Миљанић био је у чети Баја Пивљанина барјактар и Турцима је чинио велике пакости, због чега му ударе на село и дело становништво растерају и побију.

Славе Јовањ дан зимњи.

Јаншићи (3 куће) у Шавнику.

Они су из Прошћења у Затарју. Дошла су браћа: Бошко, Ђиро и Никола 1878 г. као усташе.
Славе Лучин дан.

Даниловићи (1 кућа) у Шавнику.

Доселили су се из Фоче 1882 г. Дошао је Игњат као усташ.
Славе Игњат дан.

Гломазићи у Дубровску (2 куће) и у Новаковићима (2).

Пореклом су из села Рудиница у Пиви од племена Руђића. У Добровско је дошао Сићо 1883 г. Он се био (1879) преселио у Морине у Невесињу. Одатле због буне 1882 г. ускочи у Црну Гору и насели се идуће године у Дубровску. На неколико година иза Сића дошао је из Рудиница рођак му Мићо и населио се у Новаковићима. Од њега су тамошњи Гломазићи.

Славе Никољ дан.

Црногорац (1 кућа) у Шавнику.

Доселио се Ђорђе из Љубушког у Херцеговини као усташ 1882 г.

Славе Томин дан.

Титовићи (1 кућа) у Палежу.

Они су из села Заврши код Фоче. Отуда се доселио у Језера (1882 г.) Мићо као усташ у тадашњој буни противу Аустрије.

Славе Ђурђев дан.

Лечићи (1 кућа) у Палежу.

Пореклом су из околине Фоче. Отуда им се доселио Крсто 1882 г. као усташ из тадашњег устанка у Херцеговини и у једном делу Босне противу Аустрије.

Славе Ђурђев дан.

Ђурићи (1 кућа) у Питоминама.

Доселили су се из Зубаца, 1882 г. као усташе. Дошао Милош.

Славе Ђурђев дан.

Чечовићи (1 кућа) у Тушини.

Чечовићи су се доселили из неког села у околини Фоче или, како они кажу, „из Дрине“. Старије им је презиме Вукадиновићи. Око 1810 г. неки бег Чечо из Фоче пригонио је Трифка Вукадиновића да се потурчи и ожени његовом ћерком, која се била у њега залубила. Он то одбије, убије бега и ускочи у Горњу Морачу међу ускоке и ода се четовању. По овоме бегу, кога је убио, прозову га Чечом, а његове потомке Чечовићима. Његов унук Тадија око 1885 г. ожени се од Курепа (Перовића) из Тушине и досели на мираз.

Славе Јовањ дан зимњи.

Бећировићи 2 куће) у Горњој Бијелој.

У Горњу Бијелу се доселио Новица Недељков 1910 г. из села Љевишта у Горњој Морачи. Даља им је старина у Требјеси код Никшића. Када се разуре Требјешани (1789 г.) предак Бећировића, Станиша Кљајић, насели се у Вражегрмце, доцније оде на Лијешње у Ровца, одатле на Вочје у Доњу Морачу и најпосле (1792 г.) у Љевишта у Горњој Морачи. Она су тада била својина Зијамина Бећовића из Колашина. Купе их у њега Требјешани и ту оснују велико ускочко насеље. Станиша је био познати ускочки харамбаша и јунак. Опеван је у многим песмама. Имао је синове Дуку и Бећира (Јездимира). Дука се није ни женио, а Бећир је имао Рада (1820 г.) и Петра. Бећира посече Фазло Ибричин Љупа код Драгилова Вира у планини Лукавици 1825; а освети га син му Раде око 1847 г. у Буковичкој Гори, где посече Фазла.¹⁾ По Бећиру добију садашње презиме. Има их у Љевиштима седам кућа.

Славе Лучин дан, а прислужују Петров дан.

¹⁾ У мојој рукописној збирци народних песама о овом догађају има лепа народна песма.

Исељене породице из Дробњана.

Кроз сва времена Дробњак је у погледу исељавања био активан. Исељавања је било у масама и појединачно. Према разним подацима утврдили смо, да се из Дробњака у току векова иселило преко 120 породица. За неке од исељених породица утврдили смо, да имају својих сродника у Дробњаку под другим презименом и ми смо о тим породицама говорили уз породице с којима су у сродству. Таквих породица нашли смо 18, и то су: Гркојевићи, Радовановићи, Глуваћи, Васовићи, Саравеље, Јововићи, Ђерићи, Гркићи, Гргуревећи, Раонићи, Богисављевићи, Чабрине, Јанковићи, Маринковићи, Баљуше, Вучинићи, Чарапићи и Терзићи.

Породице за које нисмо могли утврдити, да имају сродника у Дробњаку, уврстили смо у овај засебни одељак. Таквих породица има 89 и то су: Варезићи, Рвати, Козлине, Нинковићи, Стеванчевићи, Ковачи (Дубровско), Маловићи, Шаровићи, Кукољи, Лубинићи, Зорановићи, Пргомеље, Кујунџићи, Зајовићи, Јелићи, Јајићи, Војиновићи, Амовићи, Баковићи, Мрковићи, Обрадовићи, Лалићи, Баићи, Папићи, Мољевићи, Вечеровићи, Вујашевићи, Ђедовићи, Угурсузи, Лековићи, Ивовине, Петковићи, Поповићи, Томовићи, Ребићи, Зиндовићи, Куртовићи, Лаковићи, Скочковићи, Стакићи, Јатаре, Марићи, Кељевићи, Кустурићи, Филиповићи, Јоповићи, Ковачевићи, Јовићевићи, Томићи, Дринчићи, Зечеви, Лаловићи, Миловући, Лекочевићи, Шалипури, Гуске, Мирковићи, Гредељевићи, Дејановићи, Висковићи, Ераковићи, Панџе, Миљановићи, Рашковићи, Тољевићи, Кљајићи, Калуђеровићи, Градисављевићи, Иковићи, Пељићи, Брајковићи, Лаовићи, Клинци, Новаковићи (Крш), Пушићи, Божанићи Батизије, Новаковићи (Језера), Бориловићи, Милојевићи, Коњокради, Орићи, Добријевићи, Ковачи (Превиш), Николићи, Цвијићи, Петровићи, Николичићи, Московљевићи и Терићи.

О свима овим породицама говорићемо појединачно.

Цвијићи. — Према подацима које сам добио од пок. Јована Цвијића они су пореклом из Дробњака. У најраније познато нам доба становали су у дробњачкој вали (жупи), а пред исељење из Дробњака привремено су становали у селу Врелима код Пирлитора. Одатле се иселио из непознатог нам узрока Цвијо Спасојевић и населио у сеоце Шивоље, које је између Фоче и Калиновика. По месту из ког се ту доселио звали су Цвија „Врелом.“ Он ту није много станао, него се

убрзо одметнуо у хајдуке и почео четовати по херцеговачком Загорју и околини Фоче, а доцније по Босни, а нарочито по Гласинцу.

У доба Цвијова четовања по целој југоисточној Босни су четовали хајдуци из херцеговачких племена: Гацка, Пиве, Дробњака, Бањана и Никшића. Они су стално угрожавали пут Сарајево—Скопље. Међу њима се нарочито истакао Ђерасим Бајагић из Пиве. Под притиском ових хајдучких чета проређено турско становништво из Гласинца и околине склањало се у градове или у већа турска насеља, а на њихова места се досељавало српско становништво из југоисточне Херцеговине. Оно је захваљујући овакој интензивној акцији поменутих хајдучких чета било у првим годинама иза насељавања скоро ослобођено од сваке турске контроле, те су многи од ових досељеника живели читаве године независним животом.

Кад су се пред Карађорђевог устанак херцеговачка племена у југоисточној Херцеговини почела одметати од Турака и водити организоване борбе за ослобођење, онда су се херцеговачке хајдучке чете с Гласинца и из његове околине већином растуриле, јер се један, и то већи, део вратио у своја племена, да се одатле бори противу Турака, а мањи део прешао у Србију и тамо населио код својих земљака, који су се тамо били раније населили. Тада је Цвијо Спасојевић прешао у Србију и населио се у Лозници.

Према једном документу из Пиве, који ја имам у својој збирци, растурање поменутих хајдучких чета из Гласинца извршено је 1800 г. И пок. Цвијић причаше, да се Цвијо оканио четовања и населио у Лозници на неколике године пред Карађорђевог устанак. На основи ова два податка дало би се претпоставити, да се Цвијо оканио четовања и населио у Лозници око 1800 године.

Карађорђевог устанак затекао је Цвија у Лозници. Он је у њему учествовао и по неки пут с четом устапа упадао дубоко у Босну те тамо извршио по неку важну мисију.

О њему причаше пок. Цвијић, да је био необично поносити или на своју прошлост или на своје порекло, а можда и на обоје. Увек се лепо носио и то онако, како су се носиле старе херцеговачке војводе и сердари — причаше ми смејући се пок. Цвијић. Даље говораше, да је Цвијо увек гледао да на саборима и седељкама седне на најузвишеније место. Тада би присутнима врло озбиљним тоном причао о догађајима из херцеговачке прошлости или из времена свога четовања. Није, вели, трпео да му ико упада у реч.

Цвијо је имао сина Живка. Њега је послао у Вршац, те је свршио државну трговачку академију. Желео је да му син буде трговац, а и сам се бавио трговином у Лозници.

Живко је имао синове: Тодора, Лазара и Стевана. Тодор се родио око 1837 год, како рачунаше пок.

Цвијић. Живко није дуго живео. Он је умро убрзо иза Катанске Буне (1844), од повреда које је задобио у тамошњем полицијском затвору.

Тодор је имао Живка и Јована, рођена 1865. г. Лазар се није ни женио, а Стеван је имао неколика сина.

Славе Ђурђев дан. Прислуге сад немају, а раније су прислуживали Ђурђиц.¹⁾

Козлине. — Према народној традицији Козлине су биле од племена Новљана и они су се доселили у Дробњак у време његова насељавања. И у то доба била је то знатна и једна од четири познате главарске породице у Дробњаку. О једном кнезу Козлини, који је кнезовао у првим годинама по досељењу у Дробњак, прича се и данас како је и на који начин изазвао борбу с Кричима, који су издизали на Кричачко Поље у Синајевини. Уопштено је народно предање да су Козлине војводска породица. Стари Дробњаци причаху, да су једном приликом Дробњаци разбили Бугаре на Тари према Пирлатору. Тада је њима, веле, управљао бан Козлина.

Покојни Милован Чворовић са Заграда из Никшићске Жупе, познати народни гуслар и памтиша, причајући ми о овој борби, говораше да су се тада Дробњаци „опоштили“ мимо све Србе и да он о томе боју зна „силну“ песму.

Ова победа над „Бугарима“ могла је бити 1002 год. приликом великог похода цара Самуила на српске земље у Јадранском приморју. Тада је према Дукљанину, цар Самуило с великом војском прегазио Албанију, ушао у Зету, заробио краља Владимира и отишао уз Приморје до Задра, а одатле се вратио преко Босне и Раса у Македонију остављајући за собом пустош и рушевине.²⁾

¹⁾ Ове податке о Цвијићима, које смо овде изнели, добили смо од пок. Јов. Цвијића 25 децембра 1926 год. За тај дан био сам позват од пок. Цвијића, да ми даде податке о својој породици, да их унесем у свој рад о Дробњаку. Он је знао још пуно ствари о својој породици, али му је нагло позлило баш онда кад ми је рекао: „Сада ћу да Вам дам неколико података о даљој старини моје породице. На основи тих података, које ћу Вам ја сада дати, и онога што сте Ви већ сазнали у Дробњаку, моћи ћете врло лако утврдити, од кога сам ја дробњачког брства.“

Лекар г. Драгић тада је утрчао из суседне собе и указао своју помоћ. Али пок. Цвијић и поред великих напрезања да доврши давање података о својима, није могао даље говорити. Ја сам се по савету лекара одмах хтео уклонити, али ме пок. Цвијић задржавао руком, све док му нисам дао реч, да ћу доћи кроз дан-два. Међутим пок. Цвијићу болест се стално погоршавала и свака посета у овом циљу била је немогућна. Он је убрзо иза овога испустио своју велику и племениту душу.

Случај је хтео, да нам његова болест прекине разговор онде, где је он за нас био најинтересантнији.

Поменути разговор вођен је у присуству покојникове госпође, Љубице.

²⁾ Попа Дукљанина летопис стр. 41—42. Издање др. Ивана Риччића. Краљевица. 1874.

Вероватно да је тада цар Самуило или неки његов одред (који је могао заиста бити састављен од Бугара) на повратку из Босне преко Раса (Санџака) покушавајући прећи Тару код Пирлатора и старим путем Пљевља — Оногшт — Дукља сићи у Зету — био од Дробњака дочекан на Тари и сузбијен. Види се и по правцу којим је Самуилова војска прошла и вратила се, да је она тада заобишла област Подгорје и део Зете. А Дробњаци су чинили централни део ове области и били на удару Самуиловој војсци, јер су се простирали с обе стране пута, који је везивао Санџак са Зетом. То је у исто време био тада и једини пут којим је из Санџака војска могла доћи у Оногшт и Зету.

Све ове прилике дају вероватности народној традицији и песми о победи Дробњака над Бугарима.

Пок. Чворовић причаше даље, да је овај исти бан Козлина у друштву кнеза Вуловића и с помоћу светог краља Владимира подигао манастир Бијелу. Он и о томе знашаше песму.¹⁾

Дробњаци причају, да је од Козлина било у Дробњаку седам војвода, да је њихово војводство прелазило с оца на сина и да је седми Козлински војвода с Антонијем Курепом подигао садашњу цркву у Тушини, храм св. Георгија. Ова је црква како сви тврде, подигнута пре Косова.

Последње Козлине у Дробњаку становале су у близини Боана и били су врло богати. Тада их је било седам брата. Неке године је била и сувише оштра и дуга зима. У пролеће, кад је било време орању, снег не само што се није био отопио, него се чак и замрзао. Тада Козлине, прича се, заору у „површицу“ и оставе ту рала, па се сви некуд отселе. Од Козлина тада остане само једна удова, Стоја, с ћерком Ровом. Она је била родом од Ђедовића, данашњих Шећковића. Рова се није ни удавала него је као девојка погинула несретним случајем. Иза њене смрти Стоја оде у Манастир Морачу и потпише му све козлинске земље у Дробњаку. Тих земаља било је много и данас се знају и памте, по чему се види да су козлине биле врло богате. Нисам ни по чему могао утврдити време ових седам брата и њихове стрине или снахе Стоје, али претпостављам, да од тада има 200 година. Свакако је Стоја козлинске земље потписала Морачком манастиру пре 1769 г., јер су те године никшићски Турци учитлучили све дробњачке земље.

У Горњој Морачи сам забележио предање, да је од Козлина било дванаест војвода и да су управљали и Горњом Морачом. Несумњиво је, да неки од ово дванаест војвода нису управљали у исто доба и Дробњаком и Морачом, јер у доба

¹⁾ Ниједну од ове две песме о Козлинама и поред свег заузимања нисам успео забележити од пок. Чворовића, из разлога о којима ћу говорити у засебној студији о гусларима и о народним песмама које су предате забораву.

кад су прве козлинске војводе управљале у Дробњаку, Горња Морача није ни била насељена. Њен први становник, поп Соа Томић, доселио се у време подизања манастира Мораче (1252). Последње њихове војводе биле су сигурно од оног дела Козлина, који се преселио у Горњу Морачу и они су управљали само Морачом. Ја мислим, да је у Дробњаку војводovalo седам а у Морачи пет војвода и да су ови у Морачи били на много времена по седмом козлинском војводи у Дробњаку, који је подигао пркву у Тушини и био вероватно последњи козлински војвода у Дробњаку.

Морачке су Козлине становале у Пољу Драговића. Не зна се кад су се и због чега доселили ту из Дробњака. Управо они су били огранак дробњачких Козлина. Веле: ту су у Пољу најпосле стала два брата и оба су били војводе. Старији је имао кулу под Градцем,¹⁾ а млађи код Потока. Овај млађи, а уједно и последњи, козлински војвода, звао се Лаока. Предање зна за име још једног козлинског војводе у Морачи: он се звао Балорда. Неки мисле, да је он бао старији брат војводе Лаоке и да га је овај заменио у војводству.

На Горњу Морачу удари неки Шаовић-паша, који је био из околине Бијелог Поља. Његова војска попали целу Морачу и пороби део народа. Остатак се склони иза брда Врмца у гору Семољ. Пошто оду Турци из Мораче, народ се врати на огорелишта. Тада војвода Лаока оде у манастир Морачу и потпише му козлинске земље у Морачи, па се некуд отсели. Он је имао хрому сестру, оставио је ту и дао јој мало земље. Она се доцније удала за Дуловића, од кога су тамошњи Драговићи, и отуда има њихове земље између манастирске.

Нисам ни по чему могао утврдити време војводе Лаоке. Претпостављам, да је живео између 1574 и 1597 или између 1615 и 1639 г. Ову претпоставку заснивам на томе, што је Морачки Манастир био запустио око 1505 г. а поново отворен тек 1574 г.²⁾ Дакле, за ових седамдесет година није било никога у манастиру нити се у њему служило, па према томе нико му није могао ништа приложити или потписати. Из пописа земаља манастира Мораче, који је учињен 1639 г., види се, да су се козлинске земље, које је потписао војвода Лаока, већ и тада убрајале у манастирске.³⁾ Из једног документа писаног крајем 1597 г. дознајемо да је тада у Дробњаку војводовао Иван Калуђеровић, а у Горњој Морачи био војвода Радојица.⁴⁾ Ни

¹⁾ Код ове куле неке године нашао је Мирко Шиповић топуз и кошље и обоје предао Двору на Цетињу.

²⁾ Љ. Стојановић: Записи, књ. I, бр. 710.

³⁾ Љ. Стојановић: Записи, књ. I, бр. 1325.

⁴⁾ Гласник зем. музеја за годину 1909 св. 1 и 2 стр. 57.

војводе Лаоке ни војводе Балорде нема на сабору српских главара у манастир у Морачи 1608 г.¹⁾; а тако ни на сабору српских главара у Кучима 1614.²⁾ То је довољан доказ, да у то време нису војводовали. Према овоме да се закључити, да је војвода Лаока војводовао између 1574 и 1597 или између 1614 и 1639 године.

У Морачи се још прича, да су Козлине имале привилегију манастира Мораче, да у манастиру могу примати нафору с копаља. Нисам могао сазнати за какве су заслуге добили ово беспримерно одликовање.

Ни у литератури ни у народном предању нисам нашао сличног примера да се неке или некој породици даје привилегија од духовних власти, да може примати нафору с копаља. Истина, ја сам нашао у предању и народним песмама примера, да неки од више силе примају нафору с копаља, али су то они радили по сили и преко воље духовних власти. Ја сам забележио фрагменат једне народне песме о пропасти српског царства на Косову, у којој се за кнежеве војводе пева:

„А какве су кнежеве војводе?

„На коњима у пркву долазе,

„На копљима нафору примају,

„Папазине туку камџијама,

„Тиме мегдан пишу летурђији...”

У Никшићу се прича о потомцима бана Угрена у Кочанима, како су се у једно доба били толико осилили, да су нафору примали с копаља. Ово се односи на 16 век. За никшићског војводу Дракула Драгићева Гавриловића из Требјесе прича се, да је погинуо несретним случајем примајући нафору с копља (око 1672 г.).³⁾

Дакле, из ових, наведених, примера дало би се закључити, да је примање нафоре с копаља било знак велике силе и да су то радили само они који су пресилили — како каже народ. Али наведени примери не објашњавају случај Козлина, који је до сада остао усамљен, беспримеран, јер су они, вели се, добили право да могу примати с копаља нафору у Морачком Манастиру. Други су, као што се види у наведеним примерима, то чинили силом и због тога су, каже народ, од

¹⁾ Јован Томић: Пећки патријарх Јован итд. Земун 1903 стр. 115.

²⁾ Ј. Томић: Састанак и договор српских главара у Кучима 1614 стр. 86-87

³⁾ Војвода Дракуле је укопан код Петрове Цркве у Никшићу. Над гробом му стоји крст огромних размера с натписом, али без датума.

Бога кажњавани, а Козлине су, како причају, поред ове привилегије имали и благослов Морачког Манастира.

Славили су Ђурђев дан, како тврде у Дробњаку.

Варезићи. — Они су раније становали на Жабљаку под Дурмитором. Били су ту дуже времена. Прича се, да је један од њих нашао ђуп дуката код чесме у Жабљаку. Око 1750 г. ударе им Турци, те их разуре. Неки пређу у Пиву и населе се у Смријечну, где их и сада имају неколике куће. Род су им Супићи у Гацку.

У Жабљаку су оставили трага у називу „Варезина Вода“.

Г. Марко Супић, чиновник Министарства Иностр. Дела, дао ми је податке о пореклу и прошлости своје породице. Према тим подацима Супићи су огранак Варезића. У најстарије познато доба становали су у пригорском племену Његушима и презивали се Његуши. Једном им ударе Турци, али их ови надбију. Турци понове напад, савладају Његуше и све становништво побију и поробе. Тада (концем 15 века) једна невеста с малим синчићем избегне покољу и добежи у Дробњак. Насели се на Жабљаку. Временом ожени сина. Од њега постане породица са старим презименом Његуши. Бавили су се сточарством и продавали су мрс. Градили су многу „вару“, због чега их прозову Варезићима. У 18 веку нападну на њих Турци, многе побију а остале растерају. Тада двојица добеже у Смријечну у Пиви и ту се један насели и од њега су тамошњи Варезићи, а други, коме не памте име, оде у Гацко и насели се у селу Жањевици. Имао је синове Видака и Митра. Бојећи се крвне освете промене презиме и прозову се Супићима. Видак се није женио и погинуо је у Карађорђевој устанку, камо је пошао као хајдук. Митар је имао Трифка и Рада. Од њих су сала Супићи у Врби и Чемерну (Гацко), свега двадесет кућа. Славе Св. Никољу зимњег. Веле, да су ту славу славили још у Његушима. Пасови Супића: Стеван (рођ. 1852), — Марко — Раде — Митар — Н. који се доселио из Дробњака и чије име не памте.

Гуске. — Они су једина породица од старог становништва Крича, која је становала на територији дробњачког племена. Мени није позната ни у другим крајевима ниједна породица, која би била кричког порекла. Гуске су не само кричког порекла, него још и од њихова најугледнијег рода. Они су, како се приповеда, од унука кричког војводе Калоке. Син војводе Калоке је био ожењен ћерком кнеза Симеуна Косорића. Треће године по својој женидби син војводе Калоке крене са женом и синчићем у тазбину у Дробњак. У Буковичкој Гори дочека га слијепи дробњачки војвода Лапац Косовић и на превару убије. Тада његова жена, одива Косорића, са синчићем побегне Дробњацима. Косорићи подигну ово дете и населе на Косориће. Од њега настане породица Гуске. О њиховој прошлости не може се ништа сазнати. Веле, да они имају исељенике по Санцаку,

али који су то нисам успео сазнати. У последње доба становали су на Слатини. Од њих је био последњи Јевто. Он је умро око 1875 г. у дубокој старости. Са њиме се ова породица угасила у Дробњаку.

За Гуске веле да су били „од другог народа“, „од друге крви“. Веле да су по крви и облику били „особити“. Причају, да су Гуске биле ситног раста, здепасти, крути, припурасти, „зеленијех“ очију, дебелих усана и т. д. По стољашности свако је, веле, могао лако познати да нису од „нашег народа“ — од Дробњака.

Интересантно је, да су истих особина и бањски Кокотовићи и Мишковићи, о којима сам, ја, као о остацима староседелачких Матаруга, опширно писао у „Гласнику Геогр. Друштва“. Св. 11, с. 134—139.

Николићи. — У селу Дулићима у Гацку станује породица Николићи. Зову их и Мазлунима и по овоме презимену су више познати. Они приповедају, да су старином из Дробњака. Одатле су прешли у Озриниће код Никшића, а доцније на Баље код Билеће. Ту су становали за дуго времена. Због нечег ударе им Турци, једне побију а друге растерају. Тада се Никола досели у Дулиће и ожени од тамошњих Сенића. Имао је синове: Саву, Крста, Аћима и Пера. Никола је имао браћу: Пиља, Радована и још једног, коме не памте име. Пиља су убили Турци у Манитој Гори, Радован се ископао, а оног коме не памте име убио је кнез Жарковић у Бодешинцима. Једни тврде, да су данашње презиме донели из Дробњака, а други причају, да су се у Дробњаку презивали Грљановићима и да се њихов родоначелник звао Јован. Он је, веле, био оборкнез у Дробњаку. Због неке буче у Дробњаку ударе Турци и посеку оборкнеза Јована с дванаест дробњачкијех кнежева. У Јована остане жена с два синчића и мајка их одведе у Никшић и подигне на „преслици и на кућељници“. Један од њих научи ковачки занат и веле, да су од њега данашњи Ковачевићи у Грахову. Тврде, да има и народна песма о погибији оборкнеза Јована и о подизању његове деце.

Ја нисам могао ову ствар о даљем пореклу Николића потпуно расветлити. А за Ковачевиће у Грахову утврдио сам, да им се ту доселио предак Јовица око 1610 године.

У Озринићима код Никшића има породица Ковачевићи, која је од неког ковача, који се ту доселио у првој половини 17 века. Они додуше причају, да су род с Ковачевићима у Грахову и да су шта више од два рођена брата. У ствари се о пореклу и далекој прошлости и једних и других Ковачевића, не може ништа поуздано сазнати, а тако ни о њиховом сротству.

Николића у Дулићима има сада 25 кућа. Пасови: Миле (рођ. 1875),—Лука—Станоје (рођ. 1794),—Сава—Никола, који се доселио у Дулиће око 1750 год.

Славе Ђурђев дан.

Лаовићи. — О овој породици сазнајемо из једне народне песме и предања, да је становала негде у Затарју. Пред крај 17 века Божо Лаовић је био војвода у Затарју. Он је био у завади с дробњачким капетаном Јованом Мандићем. Према народној песми Божо дигне чету, пређе Тару и дође чак у планину Ивицу, ту нападне на стоку Мандића, посече Јовану два сина и оца, а сестру „резилу“ узевши јој капу с главе, која је била поткићена новцем. Због овог се Јован отсели у Рисан око 1684 год. Треће године сазнаде, да ће Божо ићи о Ђурђеву дне у Превих „у поди“ својој ћери, коју беше удао за Милију Лазаревића. Одмах дигне чету и у Буковичкој Гори дочека Божа и посече.¹⁾

Предање каже, да се брат Божов, Шћепан, био оженио од Гркојевића из Превиха. Кад је ишао у тазбину о Ђурђеву дне, крсном имену Гркојевића, дочека га капетан Мандић с четом на Пушића Пољани у Ивици и посече. Још се прича, да би му Мандић тада поштедео живот, да није Шћепан с њим говорио с коња, но да је сјахао.

Мислим, да су Лаовићи пореклом из Дробњака и да је њихова завада с Мандићима још отуда. Да су из Дробњака, да се претпоставити и по траговима, које су оставили у Дробњаку: код Жабљака се једно брдо зове „Лаовића Брдо“, а више Брајковаче у Шаранцима има назив „Лаово Поље“.

Чињеница, да су Лаовићи из Затарје ушли дубоко у Дробњак и у Ивици напали на Мандиће, посекли тројицу и одјавили стоку преко Таре и принудили капетана Јована да се пред њиховом силом за вазда уклони из Дробњака, доказује, да су тада Лаовићи били силни и бројни.

Нинковићи. — Породица Нинковићи у Врбну код Билеће прича да се ту доселила из дробњачких Језера. Тамо су, веле, били бројни. Ударе им Турци и разуре их. Тада браћа Нинко и Петко Нинковићи са сестром Вишњом утеку у Бањане и ту удаду сестру. Она је имала пет синова. Становали су на Вилусама у Грахову. Старија четири изгину на мегданима с Јаом Куртагићем из Рисна, а најмлађи Јован пошто освети браћу, пређе с мајком у Голију. Прозове се по мајци, Вишњи, Вишњићем. Он је био чувен харамбаша и велики јунак из Кандијског и Морејског рата. Према неким причама и једној народној песми, био је по годинама нешто старији од харамбаше Баја Пивљанина; а за Баја опет знамо

¹⁾ Бр. 104 у рук. збирци А. Лубурића у Академији Наука.

из савремених извора, да се као нови ускок јавио млетачким војним властима 1651 г. Према овоме, односно према Јовановом рођењу, да се одредити доба разуре Нинковића: она је дакле по моме мишљењу била око 1610 год. Од овог Јована Вишњина су голијски Вишњићи, Голијани у Невесињу и по Босни, Регоји на Загорју, Савићи у Невесињу и друге породице.

Од Петка, брата Нинка Нинковића, су Петковићи у Требињу, од којих је био Лука Петковић, чувени усташки вођа из Вукаловаћевог и невесињског устанка.

Нинковићи су оставили у Језерима трага у називима места „Нинковићи“ и „Нинковића Лука“.

Изгледа, да је ова породица била врло стара у Дробњацима, јер се по исписима г. др. В. Ђоровића из дубровачке архиве дознаје, да су 4 априла 1407 г. Гојислав Терзић „Влах“ de cathono de Nenichovich и Чреп Припковић из истог катуна гонили као кириџије робу за Дубровчане.¹⁾

Нема сумње, да је поменути катуна de Nenichovich, данашње село Нинковићи у Језерима — тим вероватније, што сам нашао података, да је и поменути породица Терзићи становала у селу Придворици у Дробњаку и ту нам оставила трага у називима места, а тако и у Језерима, о чему има опширније у одељку о браству Мандића.

И Нинковићи и Петковићи славе Св. Јована зимњег, славу коју су довели из Дробњака.

Јовићевићи. — Причају, да су Јовићевићи становали на Грацу. Нестало их је давно, у мени непознато доба. У селу су оставили трага у називу „Јовићевића Пољана“.

Обрадовићи. — Они су становали у селу Годијељима. Кад се Пејан, предак Мијовића и њихових сродника у Годијељима, доселио из Црмнице пред крај 17 века затекао их је у селу. Они су се исељавали појединачно. Последњи је од њих, Јуко Обрадовић, живео у поменутом селу и ту умро око 1820 г. Са њиме се ова породица утрла у Дробњаку.

Лековићи. — До 1925 г. становали су Лековићи у Бијелој. Они су ту дошли из села Кочана код Никшића. Довела их је мајка. Она је била од Вуловића из Бијеле. Кад остане удовица пређе у Бијелу са синовима Станком и Мијајлом. Њихово је досељење у Бијелу било по моме рачунању, 1763 г. Пошто одрасту Мијајло се отсели у Хан Пијесак у Босни, где и сада станују његови потомци. Станко је имао Радула и Марка. Радуле се ископао, а Марко је имао Милету, који је погинуо приликом напада на град Никшић 1862 г. Унуди Ми-

¹⁾ Div. Canc. XXXVI (по исписима г. В. Ђоровића).

летици пређу 1925 г. у Вранеш и тако их саставим нестане у Дробњаку.

О њиховој се даљој прошлости прича, да су од војводе Леке, сина оногпошког бана Угрена Јеринића, који је управљао Оногпошком жупом у доба цара Душана и Уроша. Потомци Лекини, Лековићи, живели су за дуго у Никшићу и дали врло велики број знаменитих људи међу којима је било: војвода, кнежева, свештеника и харамбаша. У сталним борбама с Турцима већи их део изгине, а мањи се исели у другој половини 18 века.

Славили су Аћимов дан.

Томовићи. — Предање зна, да су у Доњој Комарници становали Томовићи. Била је то знатна породица. У једно време су их била два брата, Вујош и Радош, и оба су били војводе. Вујоша су Турци завојовали и он им је био одан, а Радоша неко други с југа, ваљда Млечићи. Познају им се и сад две камене столице. Оне су на једној главичици код њихова кућишта у Доњој Комарници. Вујош се, кад је седао, окретао северу, Турцима, а Радош југу, односно Млечићима или неком другом. Имали су сестру, која је била „постала.“ Њој начини ванбрачно дете момак неког паше. Томовићи подигну то дете и од њега су дробњачке Касалице. Томовићи се доцније истраже, а њихово имање припадне њиховим сестрићима Касалицама.

Ивовине. — Породица Ивовине становала је раније у Превишу. Предање каже, да је од ове породице био последњи Сава Ивовина и да је имао сина. Сељаци из Превиша обеде му сина, да се хвалио, како им је обљубио многе жене и девојке. Превишани учине збор, доведу сина Савина и осуде на каменовање. Ту га одмах каменују и баце под гомилу. Он остане жив и повоћи се извуче испод хрпе камења. На његову несрећу наиђе на њ један Зарубица и дотуче га. Мајка убијеног, жена Савина, учини „кривоклетвена денија“ на кривце и на све ове, који би радили њихову земљу. Овај се догађај, по рачунању старих људи, десио у 18 веку. Са Савом је настало ове породице у Дробњаку. У селу су оставили трага у називима „Ивово Гувно“ и „Савина Зидина.“

Петковићи. — Ова је породица некада становала у Добрим Селима. Давно се иселила или утрла. О њеном пореклу и прошлости не може се ништа дознати. Она вам је оставила трага у селу у називима „Петковићи“ и „Петковића Пода.“

Зеленовићи. (око 30 кућа) у Миољачама у Гацку. Причају, да су од Зелена Церовића из Тушине у Дробњацима, који се у другој половини 17 века доселио у Автовац и заузео

пространо земљиште. Предак данашњих Хасанбеговића у Гацку, Хасанбег, син Осман-паше Казанца, позајми коња Зелену, да некуда иде. Најаше преко реке Душца и утопи га. Због тога му Хасанбег судом узме цео Автовац. Зелен се премакне на Миољаче. По њему се прозову Зеленовићи.

Церовићи у Тушини не знају, да су им Зеленовићи какав род. Повздано је, да су Дробњаци.

Славе Ђурђев дан.

Вечеровићи. — За ову породицу знамо из народног предања, да је становала у Превишу на месту званом Камењаче. За последњег Вечеровића причају да је орао у Ивици. Снаха му донесе ручак. Орачи поједу цело јело, а њу не поштеде, мислећи да је ручала код куће. Кад све поједу, снаха заплаче од глади. Пошто јој свекар дозна за узрок плача, убије једног вола, нахрани све и некуд се отсели. Не може се сазнати кад је ово било, али је свакако било пре 1700 г. По њима се зове „Вечеровића Њива“ у Ивици изнад Превиша.

Баићи. — Приповеда се, да је у селу Грабовици становала породица Баићи и да их је раселио први снег. По томе се види, да је то било врло давно. Судећи по кућиштима, гробљив и траговима које су оставили у називима места били су бројни и становали су ту дуже времена с данашњим становницима Грабовице. Свакако између Баића и садашњег становништва у Грабовици и околини није прекидан континуитет, иначе нам не би оставили оволике трагове о себи, а нарочито у називима места. Не прича се куд су се отселили. Куће су им биле врло простране и солидно зидане. Оставили су трага у називима: „Баиљске Озидине“, „Баиљско Гробље“, „Баиљевина“ (ливада), „Баиљска Земља“ и у Језерима „Баиљски Цијенац“ и „Баиљевина“ код Пашине Воде.

Папићи. — Породица Папића становала је неко време на Пошћењу. О њој сам дознао, да се доселила из Петровића у Бањанима око 1735 г. У Петровићима их је било више кућа. Ударе им Црногорци на стоку и заплене, а они се даду у потеру, отму стоку и убију плачкашког харамбашу, Сава Џефердановића из Цуца. Због тога се раселе: Периша отиде у село Домашево, у Љубомиру и од њега су тамошњи Папићи; поп Стеван оде незнано куда, а трећи се доселе на Пошћење. Од њих се одвоје Савовићи у Комарници. Од Папића је у Пошћењу живео последњи Јоле, који је био велики лопов, те га је због тога стрељао Новица Церовић у Језерима око 1853 г. Имао је пет синова, који се отселе у околину Колашина. Сада их нема у Пошћењу.

Вујашевићи. — Прича се, да је у селу Годијељима становала породица Вујашевића и да су се некуда отселили. Не може

се сазнати кад је било њихово отсељење, само се зна, да је то било пре 1700 г., јер их није у селу затекао Пејан, предак Мијовића. Оставили су трага у називу „Вујашевића Озидине“.

Бедовићи. — Бедовићи су становали раније у Сировцу. Они су пореклом из села Пожње у Горњој Морачи. Отуда се Петар Бедовић иселио око 1825 г. на Луково више Никшића на земљу муслимана Луце из Никшића. До неколике године преселили се у Сировца међу Ускоке. Он је имао сина Тому, а овај Јакова, који 1903 г. отиђе некуд ради зараде и више се не врати. Са њиме је и нестало ове породице у Сировцу. Такође њих нема ни у Горњој Морачи, но су се и одатле иселили. Они су огранак морачких Томића и славили су Петров дан.

Кукољи. — Зна се из народног предања, да је породица Кукољи некада становала у Дубровску и да се „предавно“, како веле, некуда отселила. У селу су оставили трага у називу „Кукољска Поткутњица“.

Лубинићи. — Они су становали у Дубровску до назад око 150 година, када су се последњи иселили у Босну. У месту становања оставили су нам трага у називу „Лубинића Њиве“. Прича се, да су имали своју властиту земљу, према чему се да закључити, да су одавно у Дробњаку.

Зорановићи. — Становали су у Дубровску до око 1780 г., а тада се последњи Зорановић, Марко, иселио у Босну. Друго се ништа не може сазнати о њима.

Зајовићи. — Ова је породица становала у селу Загуљу О њеној далекој прошлости и пореклу висам могао ништа сазнати. Зна се, да су се код њих доселили Жугићи из Пасјег Нугла око 1760 г. Од њих је најпосле био Перо Зајовић. Он се и иселио из Дробњака Перо је женио брата из Дужи од Мемедовића. У сватове му је ишло двадесет бираних Дробњака. Код Пошћења се побију с Пошћењанима и том приликом погине чувени харамбаша Кочо Абазовић. О томе имдивна народна песма.¹⁾ Ово је било око 1824 г. Нешто доцније иселе се Зајовићи некуда.

Лаковићи. — Породица Јелића, која станује у Орашју у Зупцима код Требиња, тврди да се доселила из Дробњака и да се тамо прозивала Лаковићима. Њихово досељавање из Дробњака било је, по моме рачунању, пре 1600 г. Лаковићи се прво населе у Богојевић — Селу. Један је Лаковић био у

¹⁾ Вук Караџић: Песме, књ. VIII, п. 11. Државно издање.

праћњи Св. Василија Острошког, кад је овај прелазео из Требиња у Никшић око 1650 г. С њима су у Богојевић — Селу становали муслимани Зупчевићи. Један од њих насрне на част једне невесте Лаковића. Ова га убије у одбрани части. Због тога се разбеже Лаковићи. Попови: Иван и Мартин оду незнано куда, а тако и други. Остане ту само једна удовица, Јела, са троје мушке дечице. По њој се и прозову Јелићима. Они доцније пређу у село Орашје.

Поповићи — Они су становали у селу Мокроме. Предање памти име последњег Поповића: звао се Никита. Некуд су се отселили. Нисам могао сазнати, кад је то било. У селу су оставили трага у називима „Поповића Бријег“ и „Поповића Ступ“.

Лалићи — Породица Лалићи је некада становала у селу Грабовици. О њој се друго ништа не може свзнати. Оставила је трага у називу „Лалића Њива“.

Филиповићи. — О њима се може сазнати само толико, да су становали у Дужима у време доласка Мемедовића, који је био у другој половини 17 века, и да су се некуда иселили.

Угурсузи. — Предање зна, да је породица Угурсузи становала на Грапу код Мокрог. Последњи се од њих звао Стојан. Он се компромитовао приликом убиства „шеова“ у Дробњаку 1718 г., због чега је, бојећи се турске освете, морао некуд побећи. Са њиме је ове породице нестало у Дробњаку.

Јоцовићи. — Раније су становали у Дужима. Ту их је пред крај 17 века затекао предак Мемедовића. Некуд су се иселили у 18 веку.

Пргомеље. — Ова је породица становала у селу Дубровску до око 1820 г., а тада су се њени последњи остаци иселили у Босну. О њихову пореклу и прошлости висам могао ништа сазнати. У селу и сада показују њихова кућишта.

Кујунџићи. — Предање каже, да су Кујунџићи становали у селу Дубровску. Они нису били у сродству с данашњим Кујунџићима у Превишу, чије је презиме из прве половине 18 века. Памти се име последњег Кујунџића: звао се Вулина и он се око 1800 г. отселио у Босну.

Кујунџићи су оставили трага у топографским називима. У селу имају називи „Кујунџића Пода“ и „Кујунџића Густинерина“.

Калуђеровићи. — За породицу Калуђеровића нисам могао ништа сазнати у Дробњаку нити у тамошњој топографској номенклатури наћи ма каквих трагова о њој. Међутим из литературе сазнајемо, да је становала у Дробњаку и дала једног знаменитог племенског војводу.

У писму српских монаха Дамјана и Павла, изасланика пећког патријарха Јована и никшићског војводе Грдана, папи Клементу VIII., којим га (1598) моле за помоћ ради ослобођења хришћана из турског ропства, помињу се Дробњаци с војводом Иваном Калуђеровићем међу српским племенима, која су готова устати на Турке.¹⁾ Из једног савременог записа сазнајемо, да је Татаран-паша из Пљеваља погубио војводу Ивана Дробњака у септембру 1605 г.²⁾

Из ових докумената дознајемо, дакле, да је у Дробњаку војводовао Иван Калуђеровић у времену око 1598 до 1605 г., а можда и од много раније. Изгледа, да Калуђеровићи међу данашњим становништвом у Дробњаку немају својих потомака; иначе би они сачували неки спомен о њима.

Маловићи. — Прича се, да је у Дубровску становала породица Маловића и да је давно некуда одигла. Оставила је трага у називу „Маловића Шљиве“. Ови Маловићи нису били ни у каквом сродству с данашњим Маловићима у Дужима.

Шаровићи. — Приповеда се, да је у Дубровску некада становала породица Шаровићи. Они су се у непознато ми време некуд отселили. У селу су оставили трага у називу „Шаровића Корита“.

Стеванчевићи. — Предање зна за ову породицу, да је становала у селу Комарници до 1812 г., а тада се иселила у Србију. Сулејман-паша Скопљак обесио је 1806 г. два Стеванчевића на Пушини зато што су се одликовали у тадашњим борбама Дробњака с Турцима. Предање нам није сачувало њихова имена. Иначе се о њима не може више ништа сазнати.

Амовићи. — Зна се, да је ова породица становала у селу Мокроме. Поп Марко и Ђуро Амовићи због видног учешћа у борби Дробњака с Турцима били су као дробњачки таоци послати у Босну 1806 г. од стране Сулејман паше Скопљака. Изгледа, да су тамо и погинули. Последњи Амовићи иселили су се из Дробњака 1812 г. и отишли у Босну или Србију.

У Мокроме су оставили трага у називу једне њиве, која се по њима и по своме облику назива „Гаће Амовића“.

Рвати. — Ово је браство становало у засеоку Рваћеву, који је око Рубешке цркве у североисточном делу Никшићског Поља. Овај је крај до пред Косовску Битку припадао дробњачком племену. Рвати су ту дошли у доба насељавања Дробњака и Оногштана. О њима се може сазнати једино, да су у доба Никшино били прилично бројни и нешто „зисебно“. Тада су имали свог бана, који се звао Радан. Изгледа, да је он управљао оним делом Дробњака, који је био у сливу Јадранског Мора, то јест у Никшићском Пољу. Доба Никшино је време између Душанове смрти и Косовске Битке (1389). Предање каже: пошто се Никша населио на Заграду у Никшићској Жупи пошаље синове да се познаду с баном Раданом као суседом и да му учине подворење. Они дођу код бана, приступе му руци и изруче Никшин поздрав. Том приликом један од њих убије бана и побегне. То учине и његова браћа. Због овог цело браство или племе Рвати „омркне а не осване“ — како вели народ. Отселе се незнано кула. Њихово земљиште притисну Никшини синови и један се одмах ту и насели.

Тада племенску границу Оногшта помакну до на врх планине Товића и тако истисну Дробњаке из никшићске равнице.

Матијашевићи. — У Дробњаку нисам ништа чуо о овој породици, нити је она оставила ма каквог трага у топографској номенклатури. Из докумената се сазнаје, да су Матијашевићи становали у Дробњаку у другој половини 17 века и да су тада били кнежевска породица.

Дробњачки војвода Илија Балотић (Томић) изјавио је 10 децембра 1687 г. пред генералним провектором у Котору, да је спреман преселити на Грахово 100 дробњачких домова од којих ће формирати две чете од по 100 бораца и да ће он с једном командовати а с другом кнез Јанко Матијашевић.¹⁾ Из докумената који су приложени овој књизи сазнајемо, да се тада војвода Илија иселио из Дробњака и настанио у Рисну;²⁾ а за Јанка се ту ништа не каже, као ни за поменутих 100 домова. Међутим из једног записа од 1690 г. сазнајемо, да је тада у Дробњаку кнезовао Јанко Матијашевић.³⁾ Овај запис учињен је поводом напада Колашинаца на Тушину и погибије Милоша и Мане, браће војводе Илије Косорића. Према народном предању тај се напад догодио на „самани“ Илин дан. Судећи по овоме запис је учињен после 20 јула 1690 г. и он нам јасно казује, да је Јанко Матијашевић и тала становао у Дробњаку. Вероватно да је он и умро у своме племену. Поменути запис је оштећен те се из њега не види у коме је селу Јавко кнезовао.

¹⁾ II Montenegro da relazioni etc. стр. 12.

²⁾ В. докуменат V. у приложеној породичној историји Дробњаковића.

³⁾ Љ. Стојановић: Записи књ. IV, бр. 7184.

¹⁾ Гласник зем. музеја за 1909. св. 1. и 2. стр. 57.

²⁾ Љ. Стојановић: Записи. Књ. VI, бр. 10.095.

Мрковићи. — Становали су у Доњој Бијелој. Старином су и Лијешња у Ровцима. Отуда им се предак Милован из непознатог нам узрока, доселио у Дробњак и населио на Грацу око 1800 г. Доцније је прешао у Доњу Бијелу. Имао је сина Јована, а он Драгића и Тома. Томо је имао Сима, а Симо Милутина, који је умро пре дваеста година и са њиме се ова кућа утрла.

Славили су Арханђелов дан. У Грацу су оставили трага у називу „Мрковића Ториња“.

Јелићи — Народно предање не зна, да ли је ова породица становала у Дробњаку. Међутим, види се из назива места „Јелића Кућиште“ у Мокроме, да је становала у Дробњаку, и то у Мокроме.

У западној страни планине Товића више села Граница има назив „Јелића Осоје“. Народно предање тамошњег становништва, које је долуше новијег порекла, ништа не зна о пореклу овог назива. Могућно је да се и овај назив зове по Јелићима, који су становали у Мокроме. Овој претпоставци иде у прилог чињеница, што су Границе раније чиниле саставни део дробњачког племена и њихова околина припадала породицама из Мокрога.

Да су Јелићи становали у Дробњаку, види се и из једног записа о куповини земаља манастира св. Арханђела у Тушини (Подмалинско), у коме се каже, да је игумен Теодосије 1695 год. купио баштину Малинско, земљу Јелића, у Петра Војиновића, његове браће и Јанка Сенића.¹⁾

Овај нам запис казује, да су некада Јелићи имали у поседу цело Малинско или неки његов део, који је доцније прешао у својину других породица и добио име по њима „Јелића Земља“. Према овоме запису да се претпоставити, да Јелића није било 1695 г. у Дробњаку. Поменути назив „Јелића Земља“ нисам могао никако пронаћи у Дробњаку: он се сигурно заборавио.

Милојевићи. — Један крај између села Петњице и Превиша назива се „Милојевићима“. Нема сумње да је тај назив дошао од неке породице која је ту становала.

У Пјешивцима се једно сеоце назива истим именом. Тамошње становништво слави Зачеће Јована Крститеља. Интересантно је, да и Петљевићи у Крушевицама код Требиња славе исту славу, а они су из Петњице у Дробњаку, у чијој су непосредној близини Милојевићи. Можда је било неке везе између ова два назива. На то упућује и заједничка слава Петљевића и становништва у пјешивачким Милојевићима, тим више што је та слава и сувише ретка.

¹⁾ Љ. Стојановић: Записи и натписи, бр. 5719.

Коњокради. — Приповедају, да је породица Коњокради становала у селу Пошћењу код извора Главе. О њеном пореклу и прошлости не може се ништа сазнати. Зна се само за последњег Коњокрада. Он се звао Сава. Имао је четири сина. Прича се, да је Сави једног пролећа орало четворо домаћих волова. Снаха његова донесе ручак орачима. Они све поједу и не понудивши жену, мислећи да је она ручала код куће. Она тада заплаче од глади. Кад то сазнаде Сава, рече да неће радити земљу која га не може хљебом хранити. Одмах закоље једног вола, нахрани све гладне, па се са својим синовима отсели у Босну.

У селу Павличићима у Гласинцу станује породица Коњокради. Они причају, да су се доселили из Дробњака. Славе Лазарева Суботу. Према слави се види, да у Дробњаку немају сродника међу данашњим породицама.

Сељаци у Пошћењу рачунају, да се Сава отселио пре око двеста година.

Бориловићи. У једној народној песми се пева, како је харамбаша Ђак Ђеранић дигао чету из Приморја (Бока) и пошао до Београда, где се сударио с Ваљевац Фератом. Турци погнају хајдуке и негде код Дрине Ферат рани Ђаку Оташ — барјактара „из Дробњака од Бориловића“.

Ђак је познати херцеговачки харамбаша из времена Кандијског рата и овај се догађај могао десити око 1650 године.

Тако нам ова песма казује, да су Бориловићи становали у Дробњаку у првој половини 17 века. Друго се о њима не може ништа сазнати.

Пушићи. — У Ивици има назив „Пушића Пољана“. Причају, да се тако зове по неким Пушићима, који су раније становали негде у Дробњаку.

Новаковићи. „Новаковићима“ се зове читав један крај у Језерима. Нема сумње, да је тај крај био својина породице по којој је добио тај назив. Свакако је тај назив врло стар. Ови Новаковићи не могу имати ништа заједничко с Новаковићима у Потрљници код Пљеваља, који су пореклом из Превиша у Дробњаку, јер је њихово презиме новијег датума.

Божанићи. — У Ивици има назив „Божанића Брдо“. Свакако се ово зове по некој породици, која је становала у околини Ивице, највероватније у Слатини.

Батизије. — Становали су Малинску и ту су их затекли ускоци, Алексићи, кад су се доселили у Малинско 1796. Они су их одатле прогнали. Тада их је нестало у Дробњаку. Истих

година Батизије су се крвиле с Петрушићима из Сеоца у Тупини. Не зна се да ли су род с Батизићима у Пошћењу (бар ови о томе ништа не знају).

Ковачи. — Према народном предању у Дубровску је становала породица Ковачи. Најпосле су била два брата. Једног од њих убије кнез Балотић — не зна се због чега. Брат убијеног ускочи у Рисан. Отуда доведе чету и задани у Брезанском Лугу. По ноћи пређе Комарницу и дође кнежевој кући. Изненаде кнеза баш кад је певао уз гусле и ухвате. Изведу га више Пргомељских Кућишта и убију. Прича се, да им је давао два вола да га ту не убијају. На месту кнежеве погибје побијен је један крст без натписа. Овај крст и сада стоји. Овај је догађај морао бити пре 1482 г., јер су се одмах иза те године Балотићи преселили у Превеш.

Миљановићи. — Прича се, да су становали у Бијелој и да их је давно нестало. Оставили су трага у називу „Миљановић-Пољана“ која је у Биовској Гори према Крнову.

Кустурићи. — Становали су на Сировачким Барама. Било их је ту до око 1815 г. Последњи је дигао Јоксим. Он је живео сиромашно и био је у најму код Батрића Кршикапе. Веле да су Кустурићи одигли у Ужице. У Бијелој је живела породица с истим презименом, али се не може сазнати, да ли су истог порекла. Такође нисам могао сазнати ни шта су славили.

У селу су оставили трага у називу „Кустурића Њиве“.

Баковићи. — Ова је породица становала до 1913 г. у Сировцу. Старином су били из неког села у Колашину. Отуда је око 1790 г. ускочио у Горњу Морачу Лазар Баковић и одао се четовању. Турци му посеку једног брата 1794 г. У његову је чету ступио Јакша Гачанин и добио прво ватрено крштење (1794). Лазар се 1797 г. преселио из Мораче у Сировач. Његово јунаштво опевала је народна песма. Имао је сина Драга, а он Лаза. Лазо Драгов имао је синове: Јована, Милована, Марка, Николу и Риста. Они се сви преселе у Вранеш (1913).

У Сировачким Барама осталили су трага у називу „Баковића Под“.

Славили су Св. Николу.

Дринчићи. — У Рудом Пољу, а на месту где станују данашњи Дринчићи, становала је раније стара породица Дринчића, која се делом утрла, а делом иселила.

О њој се прича, да се доселила из Бањана у време насељавања Дробњака и да је припадала Новљанима. Око средине 18 века били су бројни и богати. Имали су и своју кнежину.

Последњи. а и најчувенији, њихов кнез био је Којадин. За њега се прича да је био необично богат. У селу је начинио три велике куле и двије чатрње, затим сеоску цркву, храм св. Арханђела Михаила. Веле, да је за цркву догнао материјал на 69 јарама својих волова. Једне неродне године поћера своју стоку, 120 волова и 1100 брера, за Посавину, да би их тамо изимио. У Ивици га „запане“ снег и све му покрепа од глади сем девет јарапа. Тада је кажу, на пашчад навезао чактаре и отселио се у Каблар у Србију. Тврде стари Дробњаци, да је тада однео са собом малог Милића, који је у Карађорђевој устанку постао војводом. Ово отселење кнеза Којадина могло је бити, по рачуну старих људи, око 1760 године.

Тада иза кнеза Којадина остану од Дринчића само два саморанца у Дробњаку и један се од њих ожени удовицом неког Јововића из Тепаца. Њеним синовима из првог брака потпишу ови саморанци све имање Дринчића под погодбом да деца узму њихову славу и презиме. Тако ови и учине и од њих су данашњи Дринчићи.

Славили су Арханђелов дан.

Рашковићи. — За њих предање каже, да су становали у Горњој Бијелој. Прича се, да су били врло богати. И данас се знају њихове њиве и торине. Оставили су трага у називима „Рашковића Лијеска“ (Г. Бијела) и „Рашковића Торуна“ на Грацу.

Ераковићи. — У Пошћењу причају, да су ту становали Ераковићи. Нестало их је врло давно. Оставили су трага у називу места „Ераковићи“, како се зове крај где су становали.

Клинци. — Ови су становали на Кршу у Шаранцима, па се последњи од њих, Петар, отсели негде у Савдак. Не зна се одакле су дошли на Крш, али су ту подуже становали. Око 1855 г. долазили су неки њихови у Шаранце, да траже старину. У месту становања оставили су трага у називу „Клинчев До.“

Дејановићи. — Становали су у Пошћењу западно од Језера. Знају, да је од њих био последњи Лазо Дејановић. Он се, како рачунају, пре око 200 година некуд отселио. Иначе о пореклу и прошлости ове породице не може се ништа више сазнати. Место где су становали зове се „Дејановина.“

Тољевићи. — Прича се, да је породица Тољевића становала више Радовића Поља при планини Кравици. Одатле су некуд одигли. По њима се зове „Тољово Гувно.“

Висковићи. — Ова је породица становала у Пошћењу. Давно је нестало у Дробњаку. О њеном пореклу и прошлости не може се ништа сазнати. Свакако их је нестало пре 1700 г., иначе би се о њима више знало, Место где су становали и сад се зове „Висковина.“ У Пошћенском Крају (Језера), где издижу Пошћењани, има назив „Висковића Гај.“

Ковачи. — Ова је породица становала на Превишу. Имали су своју земљу. Најпосле их је била једна кућа и она се некуд иселила око 1760 год. О њихову иселење из Дробњака прича се ово: Обрен Јегдић из Превиша неке мрачне ноћи стао се привлачити кући последњег Ковача имитирајући лупежа. Ковач помисливши да је лупеж опали из пушке и на месту убије Обрена. Одмах се учини „крвно коло“ и Ковач „умири крв“. Прича се, да је поставио трпезу са триста нових, све својих, кашика. По умиру једне ноћи „омркне а не осване“ — како каже народ.

Последњи изланик ове породице није ковао. Мисле, да су ови Ковачи становали у Превишу дуже времена, а можда су и од старих Дробњака, Новљана. Друго се о њему не може ништа дознати.

Иковићи. — Прича се, да су некад становали негде у Дробњаку и имали својих земаља у Мотичком Гају у Језерима, где су оставили трага у називу „Иковића Бара“. Њих је свакако нестало пре 1700 год.

Јајићи. — Према једном запису из 1695. г. игуман Теодосије купио је у неког „Јајића Бријег“ за манастир Св. Арханђела у Тушини.¹⁾ У пределу села Превиша има назив „Јајића Долина“. О овој породици нисам могао ништа дознати у Дробњаку, нити пронаћи назив „Јајића Бријег“. Он се сигурно изгубио. Јајића је свакако нестало у Дробњаку пре 1700 год.

Панце. — Из предања се сазнаје да је породица Панце²⁾ становала код Црног Језера под Дурмитором. Била су, веле, три брата и сва три војводе. Имали су стара и слијепа оца. Кад су, веле, чули за први прелазак Турака у Европу, стану се спремати да иду да их прогнају. Старац чувши оштрење мачева упита синове, где се то спремају, одговоре му како су „накве рђе“, што се зову Турцима прешле преко мора, па иду да „то“ подаве. Он им на то одговори: „Старе књиге пишу да ће ти Турци доћи и у ове земље, па се приштедите за ође, а тамо нека се бију они што су им ти Турци на прагу од куће“.

Ове Панце, прича се, били су необично крупни и снажни, прави дивови.

¹⁾ Љ. Стојановић: Записи и натписи, бр. 5719.

²⁾ Панцама се зову нокти у мачака и дивљих зверова.

Војиновићи. — Да је ова породица становала у Дробњаку, и то око Малинска или у Малинску, сазнајемо из једног записа, према коме је игуман Теодосије купио 1695 за манастир Св. Арханђела у Тушини земљу Малинско у Петра Војиновића и његове браће.¹⁾

У народу поред најбрижљивијег распитивања нисам могао ништа сазнати о овој породици.

Брајковићи. — Кад су се огранци плањских Милошевића око 1782 год. доселили у Шаранце затекли су на Брајковачи три куће Брајковића. Они су се ту били некада доселили из Пренђана, где им је далека старина, веле од „пре Косова“. Нови досељеници убрзо прогнају Брајковиће, те они отиду на старину у Пренђане. По њима се зове место где су становали „Брајковача“.

Славе Св. Николу зимњег.

Добријевићи. — Један засеок у Бијелој назива се Добријевићима. Сељаци мисле, да је овај назив дошао по некој породици истог имена, која је ту становала.

Прича се, да су се Грдијевићи код Фоче раније називали Добријевићи и да им је данашњи назив дошао по „грдној“ погибији чете Баја Пивљанина, која је на њих ударила око 1665 године.

Можда је обоје успомена на исту породицу дробњачке Добријевиће.

Кељевићи. — Раније су становали у Сировцу. Имали су својих земаља на Барама. Тамо се и сад зове „Бара Кељевића“ Давно су некуд одишли.

Јатаре. — У Мокроме и околини причају, да је на Грацу становала породица Јатаре. По њима се тамо и сада зове „Јатарина Кућинште“. Нисам могао сазнати кад их је и како нестало у Дробњаку.

Орићи. — У Сировачким Барама има назив „Орића Под“. Нема сумње, да је овај назив дошао од неке породице, Орића, која је ту становала. О њима се не може ништа сазнати, сем што се прича, да су ту некад становали.

У пјешивачком селу Дреноштици становала је раније породица истог презимена. Од ње је тамо било и војвода у 17 веку. Ово је презиме и сувише ретко, те је могућно, да су ове две породице биле у сродству.

¹⁾ Љ. Стојановић: Записи. бр. 5719

Томићи у Новој Вароши у Полимљу. — Причају, да су се доселили из Дробњака. Дошао им је предак Аранит око 1760 г. Садашње су презиме донели из Дробњака. Аранит је имао синове; Ника, Неша, Давида и још једног коме не памте име. Давид се отсели у Крагујевац и од њега су тамошњи Давидовићи. Од Томића у Новој Вароши био је чувен прото Симо, кога су Турци погубили 1835 г. зато што је упорно тражио подизање цркве. Његов је унук Јован Томић, познати наш историчар и академик. Сада их тамо има шест кућа. Славе Св. Николу, а прислужују Николице.

Према слави и прислужи и ономе што се може сазнати о пореклу и прошлости Томића у Превишу и у Тимару ови Томићи у Новој Вароши нису ни од једних ни од других. Биће да су од Томића, који су раније становали у Језерима и од којих су тамошњи Марићи. У опису тих Марића утврдио сам, да су се они раније презивали Томићима (у 18 веку) и да је њихов предак Рајич Трепчањанин (у 17 веку) славио Св. Николу зимњег. Без сумње да је Аранит задржао и стару славу и старо презиме.

Скочковићи. — У Мокроме се прича, да је ту становала породица Скочковићи. Давно их је нестало и не памти се на који начин. У селу су оставили трага у називу „Скочковића Осоје“. По њему се и сада распознају многе зидине.

Стакићи. — Они су становали у Дубровску. Помогорила их је куга, како сам рачунао, око 1760. год. Њихову земљу посвоје после тога муслимани Буаловићи из Никшића. И сад се у селу зове по њима: „Стакића Поткућница“.

Московљевићи. — У Дробњаку се прича, да су Московљевићи становали на Климану (извор) у Превишу. О њихову пореклу и даљој прошлости тамо се ништа не може сазнати. Народна традиција зна за Ђока Московљевића, који се последњи од ове породице иселио из Дробњака. Веле, да га је раселила зла гсдина, неродица. Познају се и сада развалине од велике куле, коју је он градио. Она је темељно зидана од фино тесаног камена, на местима украшеног разним орнаментима, међу којима се распознају змије и звезде. Приповеда се, да је ту кулу био довршио, али да се у њу није усељавао, него је ставио у другој до ње. Судећи по развалинама ове куле, да се претпоставити, да је Ђоко био богат и отмен човек. Не може се сазнати у Дробњаку, кад је било Ђоково отселење из Дробњака. Стари људи рачунају, да је то могло бити пре око 200 година.

Г. Живојин Московљевић, адвокат у Београду, дао ми је више података о пореклу и прошлости своје породице, из којих сам сазнао, да су дробњачки Московљевићи идентични с

Московљевићима од којих је он. Те податке, од којих ћемо овде неке изнети ради њихове велике интересантности, слушао је г. Живојин од својих старих и од других добрих памтиша народних предања и гуслара из околине из Копаоника.

Према његову казивању Московљевићи су у најстарије нам познато доба становали у Ђаковици. Били су велико племе, које се звало Бушете. Веле, да су се покрестили на Томин дан и да су их због тога прозвали Томкама или Томковићима. Ово је крштење било, веле, у време примања хришћанства. Приповеда се, каже г. Живојин, да је неки стари Томка био капетан у Ђаковици. Он је био старешина свога племена Бушета, односно Томковића, које је становало у брдима данашње Горе и поред десне обале Дрима између Ђаковице и Призрена. За овог капетана Томку се прича, да је имао два брата, од којих је један био владика у Призрену, а други се звао Прибак. Од овог Прибака су Прибаковићи у Јошаничкој Бањи у срезу студеничком.

Капетан Томка је био ожењен, како песма пева, Анђелијом, ћерком кнеза Михаила из Приморја. Он је имао сина Кузмана. Оженио га је, како се пева и прича, синовicom Стевана Немањића. За овог се Стевана опет причало, да је имао четири брата и да су се они поклали око „наслеђа“. У тој међусобној борби погине један. Умирући од рана закуми брата, Стевана, да му пази „јединицу ћерку“, која остаје иза њега и да је удоми. Стеван подигне синовicu и кад приспе за удадбу, уда је како песма пева:

„У богату варош Ђаковицу
За Кузмана, Томкинога сина“.

Потомци овог Кузмана се прозову Кузмановићима. У време турске навале они се склоне у Аустрију, а одатле неки од њих оду у Русију. Тамо неки њихови прваци затраже некаква „права“ за добегле Србе у Русији. Због тога их руске власти огласе за бунтовнике и прогнају у „Ледену Земљу“. Одатле некако побегну и преко „Перзе“, како веле, добегну у Цариград и од султана затраже милост. Овоме се допадне њихов долазак из две хришћанске земље, те им све опрости и дадне им ферман, да се населе у његовом царству, где год хоће. Они се тала населе код Ситнице у Косову. То се место по њима назове Кузмин. Назову их Московима, по томе што су били у Московској земљи. Ту се намноже и обогате. Не знају, колико су времена становали у Кузмину. У неко доба добију неке Турке, због чега се разбегну куд-који. Једни оду преко Санџака пут Херцеговине, а неки у село Јелакце на Копаонику.

У Јелакце дођу попови: Милен и Вукен. Они, веле, оду у Цариград и од султана добију ферман, да подигну цркву у Кривој Реци. Та црква и данас постоји. Од овог огранка

Москова у Јелакцу било је, како причају, девет попова. Њихови се потомци прозову Протићи.

Они Московљевићи који су побегли пут Херцеговине дошли су у Дробњак и населили се на Превишу. Колико их је ту дошло, не може се никако сазнати, а тако ни колико их је било кад су се иселили из Дробњака; само се зна, да им је Ђоко био старешина. Свакако их је била велика задруга, чим су начинили две куле. Из Дробњака дођу у Призрен и населе се негде у његовој ближој околини. За овог Ђоку причају, да је доживео дубоку старост од преко 120 година. И данас се код њих рече за каквог старца: „Хоће да дуго живи као наш стари Ђоко“. Не знају колико су становали у околини Призрена, а свакако нису дуго. Одатле се раселе због овог: Неки Арбанас убије Рака Московљевића, а овог опет његов син Сава, због чега побегне у село Мрче код Лукова на Копанику.

Сава је имао синове: Милосава и Луку. Они пређу из Мрчи у село Шошиће на Копанику, а доцније оду у село Рибаре на Расини, те се ту населе. Кућу начине на једном склонитом месту. Ту су имали засебно гробље, које се по њима прозове „Московско“.

У доба неких буна Лука Савин и његов синовац Милосав однесу нека писма од старешина манастира Студенице и околних главара на Цетиње. Отуда донесу одговор, да се устаје на оружје. Тамо Луци поклоне пушку „латинку“, а Стевану две кубуре. На путу су, веле, оставили око месец дана, а вратили су се око Васкрса.

Тада на Велики Петак, ударе Турци на српски сабор, који је био код цркве Св. Петке у Грабовици код Бруса и поробе много народа, а нарочито женскиња. О овом случају обавести Стевана и Луку Московљевиће кнез Илија Кнежевић из Осредака. Они на брзу руку окупе чету и пресретну Турке на путу, те им ударе, разбију их и отму српско робље. То се место, веле, по овоме прозове „Слава“. Ту се опасно рани Стеван и од ране остане мало грбав.

Одмах иза овог Лука подигне народ на оружје и упути се на сами Крушевац. Турци га дочекају код Ратаја и помоћу неког српског изрода, Шљиве, посеку, а војску му разбију. Прича се, да су Турци однели Лучину одсечену главу у Цариград.

По моме рачунању полазак Московљевића на Цетиње и подизање поменуте буне десио се 1789 год. Овај закључак изводим из тога, што нам је познато из историје, да је аустријски изасланик Филип Вукасовић дошао на Цетиње у пролеће 1788 године и донео много новаца и вешто оружја. Он је имао за дужност, да отуда подигне на оружје Црногорце, Брђане, Херцеговце и Арбанасе. На његов позив побунио је црногорски гувернатор Јоко Радоњић херцеговачка племена: Дробњаке,

Ровчане, Морачане и Пивљане (1788).¹⁾ Свакако су ови побуњеници, а тако и вође с Цетиња, гледали да рашире буну и по осталим српским покрајинама. Манастир Студеница је тада био по своме положају знатан политички центар за ширење ових покрета, јер је околно становништво око њега било чисто српско, а старешина манастира је био игуман Глигорије Јовановић, родом из Никшићске Жупе. Он је раније био старешина манастира Св. Луке у Жупи код Никшића, па је због убиства једног турског зулумћара морао побећи око 1780 године. Тада је дошао у Студеницу и ту остао до 1791 године, када је отишао у манастир Благовештење, те га поправио.²⁾ Поред њега је у Студеници тада био калуђер Аксентије Радоњић-Шундић, такође Никшић из Жупе. Он је 1792 год. отишао из Студенице међу херцеговачке усташе и настанио се у манастиру Морачи.³⁾ Шундић је доцније играо врло видну улогу у свима покретима Херцеговаца и Брђана. Поред њих је ту било још калуђера од њихова племена, Никшића. Њихових сродника (Никшића) је било насељено свуда на простору од Никшића до Студенице. Поред њих је било на томе простору насељеника и из других херцеговачких, брдских и црногорских племена. Ови исељеници су одржавали тесне везе са својима у матици, а нарочито у време великих буна. Свакако се у доба помињаног рата Аустрије и Русије с Турском (1787—1791) радило из манастира Студенице на устанку у том делу Србије. И полазак Московљевића на Цетиње и њихова буна по повратку је, по моме мишљењу, плод рада калуђера из манастира Студенице и њихових помагача у народу.

И г. Живојин Московљевић рачуна по казивању старих, да је Стеван ишао на Цетиње на дваеста година пред Карађорђевог полазак на Сјеницу (1809).

Овај огранак Московљевића спадне на самог Стевана, па ни он није хтео да се жени, јер је био остао мало грбав од ране, коју је добио приликом борбе с Турцима код места Славе. Околни сељаци су ценили ову породицу, да им је било жао да се ископа, те принуде Стевана, да се под старост ожени. Он тада узме одиву породице Павловића из Велике Грабовице. Та је породица била на великом гласу.

Кад је Карађорђе (1809) пошао на Новопазарски Санџак, тада је Стеван побунио свој крај и с великим бројем усташа дошао на Сјеничко Поље. Ту је разапео свој шатор. Веле, да га је ту лично посетио Карађорђе и да му је овај иза тога вратио посету. Војници су га звали „господар Стеван“.

Стеван је имао синове Тома и Томаша. Томо је имао сина Никиту, а Томаш: Дамјана, Драгутина и Обрада. Од њих сада

¹⁾ Вл. Ђорђевић: Исписи из бечких државних архива уз дело „Црна Гора и Аустрија“, стр. 203—204.

²⁾ Љ. Стојановић: Записи, бр. 3719 и даље.

³⁾ Кабланџ стареј Требџана, стр. 35.

имају свега шест кућа и то: четири у селу Рибарима у срезу копаоничком, једна у селу Вичу у истом срезу и једна (Живојинова) у Београду.

Славе Томин дан, а прислужују прву недељу по Васкрсу и Преображење.

Пасови: Живојин (рођ. 1873), — Дамјан (рођ. 1848), — Томаш — Стеван (рођ. око 1765), — Милосав — Саво — Рако. Мисле, да је овај Рако син помињатог Тока, али не сматрају за поуздано.

Терићи. — Ова је породица становала у Дробњаку око деведесет година, па се иселила у Поља код Колашина. О њихову пореклу и прошлости сазнали смо испитујући насеља Пиве и Никшића. Како су они за дуже времена становали на Брезнима у Пиви и пошто њихових отсељеника има у Никшићу, о њима ћемо говорити опширније у радовима о тим племенима, а овде ћемо изнети само неколико података, и то оних који се односе на онај огранак Терића, који је становао у Дробњаку.

Према њиховој породичној традицији најдаља им је старина из села Мужевица у Бањанима. Ово је село до недавно припадало Никшићским Рудинама и чинило саставни део оне територије, коју су Новљани задржали у власништво по преселењу у Дробњак. Одатле су прешли у Брезна, али незнају када. У Брезнима се намноже и обогате. Одатле су се расељавали. Око средине 18 века било их је у Брезнима око десетак кућа. Око 1776 год. крену Никшићски Турци да учини Брезњане. Тада Терићи побегну неке Турке из Никшића, због чега се разуре. Највише их побегне у Дробњак и населе се на Малинску. Старешина им се звао Меоња. До неколике године дођу у Дробњак турске харачлије, да купе хараче. Побегну их Терићи, па побегну у Маџарску и населе се, веле, у Нове Замке (Угвар).

Огранак Терића, о којему ћемо овде опширније говорити, није од оних Терића који су неко време становали на Малинску, него је од Михаила Гаврилова Терића из Брезана. Овај Михаил приликом разуре Терића с Брезана побегне у Мостар и тамо се некако сакрије. Баш те године је био постао удовац. Имао је малог синчића Сима, кога даде некој дадиљи на Дужима, да га подигне. Дојније се Михаилу ода трговини и неке године се помете у дробњачкој Ивици.

Кад је, веле, Симу било тринаест година склоне га ујаци у Горњу Морачу код ускока, да га не би посекали никшићски Турци. Тамо доцније ступи у чету Јакше Гачанина. Убрзо се толико истакне јунаштом и вештином, да у раној младости постаје харамбашом. Четовао је највише са Јакшом Гачанином и Јованом и Гаврилом Шибалијама. Носио је по троје:

тока, зато га назову „токалијом“. Године 1806 ишао је са Шибалијама у Тополу код Карађорђа и учествовао у узимању Београда.

Приликом Карађорђевог поласка на Новопазарски санџак Симо с Јованом Шибалијом и с другим харамбашама сrete Карађорђа на Сјеничком Пољу; а по његову повратку са Сјенице њих два оду са својом четом у правцу Ужица, борећи се са Сулејман-пашом Скопљак. На брду Кукутници у Старом Влаху дође до велике борбе између Срба и Скопљак-паше. Ту дође до мегдана између Туранбеговића из Босне и Јована Шибалије. Тада је Симо био девер своје побратиму Јовану. На мегдану погину оба мегданџије. Тада Симо освети побратима и спасе његово оружје. Овај мегдан је опевала народна песма.¹⁾

Симо је дуго четовао. Био се настанио у засеку Сеопцима у Дробњаку. Ту је преминуо око 1845 године. Према рачунању његова унука, Сима, родио се око 1776 год. О њему има више народних песама.

Симо је имао сина Станишу, а овај Сима. До 1889 год. становали су у Сеопцима, а тада се Симо пресели у Поља код Колашина. Сада живи као пензионер у Пријепољу. Један му је син у Београду, а други у Струмици Дакле од харамбаше Сима имају сада свега три куће.

Пасови: Гојко (рођ. око 1896 год.), — Симо — Станиша — харамбаша Симо (рођ. око 1776 год.), — Михаило — Гаврило. Славе Ђурђев дан.

Петровићи. — Породица Петровићи становала је негде у Дробњаку до око 1760 године. Тада се отприлике њен последњи изданак, Лука Петровић, иселио у Мердаре и населио у селу Стануловићима. Ту је имао сина Гавра, који се, пошто је поодрастао, преселио у околину Пирота и населио у село Станчане. Прозове се Стануловићем по селу из кога се доселио. Гавро је имао више синова. Сазнао сам име само Гавру и он се родио према рачунању његова праунака, Христифора, око 1806 године.¹⁾

У Дробњаку су оставили трага у називу „Петровића Брдо“, које је у пределу данашњег села Новаковића.

Славе Никољ дан.

Градисављевићи. — О њима се једино може сазнати да су некада становали у Дробњаку и да су у Мотичком Гају поседовали земљиште, које се по њима зове „Градисављевићи“. Њих је свакако нестало из Дробњака пре него су Вуковићи (Мотике) купили тај крај, а то је било пре 1690 год.

¹⁾ Књижевни лист „Луча“ за 1897 год. св. V, стр. 208—214.

²⁾ Податке о овој породици добили смо од г. Христифора Стануловића, инжењера у Београду.

Мирновићи, у Прибиловцу код Стоца у Херцеговини. — Причају да су се ту доселили из Дробњака. Не знају због чега и кад је то било. Мисле, да су ту дошли пре 200 и више година. Садашње су презиме донели веле, из Дробњака. Сад су у Прибиловцу свега 2 куће, 1 у Београду пресељена 1882 год. и 2 у Степину Селу у Бачкој.

Славе Враче (1 новембра по ст. кал.), а прислужују Враче, који долазе 1 јула по старом календару.

Гредељевићи. — Самарџићи, који станују у Билећским Рудинама, Дабру и Невесињу а славе Бурђев дан, тврде, да су из Дробњака од породице Гредељевића. Ја сам у Дробњаку сазнао, да је у селу Дужима некада становала породица Гредељевића.

Један Гредељевић, који је радио самаре, досели се из Дробњака у село Лађевиће у Билећским Рудинама. Потомци му се прозову Самарџићима. По моме рачунању ово досељење у Лађевићима било је у другој половини 16 века. Већ у другој половини 17 века њихових отсељеника, Самарџија, било је у селу Расту у Невесињу. Једна народна песма, која нам опева поход чете ускочког војводе Грубеше на невесињска муслиманска села, пева међу турским поћерницима и два Самарџије — „пјеше Луку и на коњу Марка“. Они се у тој борби противу 600 хајдука и 36 харамбаша, колико је бројила чета Грубешина, одликују. Марко је заробио серлара Макиту, чувеног хајдучког харамбашу¹⁾. Овај се догађај десио око 1695 године.

Самарџића има растурих у Лађевићима, Крстачама, Јелића Градини (Билећске Рудине), Дабру и у невесинским селима: Трусини, Риљима и др.

Пељићи. — За Пељиће се може сазнати само толико, да су некад становали у Дробњаку и како се мисли али не тврди у селу Пошћењу. То се закључује из тога, што су у Пошћенском Крају, где само Пошћењани издижу на катун, оставили трага у називима „Пељића Крш“ и „Пељића Под“.

Њљајићи. — Они су становали у засеоку Добријевићима у Бијелој. Били су, веле, задружни и богати. И њих је, као и многе друге, пљенио Бајо Пивљанин око 1684 год. Због тога јако осиромаше. Негде око 1710 г. одагна некуд преко Таре. Прича се, да су преко планине Ивице прешли „површицом“²⁾ на Спасов дан. Они вису истог порекла с Њљајићима из Требјесе.

¹⁾ Песма о овом догађају је у мојој рукописној збирци.

²⁾ Површицом ее зове смрзнут снег.

У месту становања оставили су трага у називу „Њљајића Поткутњица“.

Николичићи. — Да је ова породица становала у Дробњаку, сазнајемо из једног документа из 1612 године. У томе документу пише, да је 1612 год. дробњачки кнез Јован Николичић са још три дробњачка главара и са 300 Дробњака био у војсци босанског везира Кукавице, која је нападала на побуњене Црногорце и тада разрушила Чено.¹⁾

Ми у Дробњаку нисмо могли наћи никаквих трагова у предању или народним песмама о Николичићима. Једино су оставили трага у називу „Николичића Мост“, како се зове једно место на реци Тушини према засеоку Сеоцима. Неки ово мостиште, јер је мост вода однела давно, називају и „Николичин Мост“ и веле, да је ту градио мост кнез Николица Церовић. Могућно је да су ту мост градили и Николичићи, па пошто га је вода однела и кнез Николица.

Поменути назив даје нам право да претпоставимо, да су Николичићи становали у Тушини.

Ребићи, Зиндовићи и Њуртовићи. — Све три ове породице су становале некада у Кошицама, које су при планини Кравици у углу који чине реке Бијела и Буковаца. О пореклу и прошлости тих породица не може се ништа сазнати. Причају, како је нека баба негде у Србији причала, да су се све три ове поменуте породице иселиле из Кошица због бездрвице. Сада је тај крај обрастао густом и старом шумом. Туда се сада распознају гувна и стара кућишта.

Ковачевићи — Ова је породица становала у Дужима. Ту их је у другој половини 17 века затекао Илија Зиндовић, предак Мемедовића. Некуд су се отселили, како се чини у првој половини 18 века. У селу су оставили трага у називу „Ковачевића Убао“.

Шалипури, у селу Голешу у срезу прибојском. — Приповедају, да су се ту доселили из Дробњака. Доселио им се предак Зеко у 18 веку. Садашње су презиме донели из Дробњака. У Голешу их има 25 домова.

Славе св. Јована зимњег,

¹⁾ В. документ 1 у приложеној породичној историји породице Дробњаковића.

Лекочевићи. — Ова је породица некада становала у селу Скоку. Друго се о њима не може ништа сазнати. У селу су оставили трага у називу „Лекочевића До“.

Миловићи. — Некада су становали у Скоку, па су се давно иселили или ископали. У селу су оставили трага у називу „Миловића Лединци“.

Марићи. — У народу се памти, да су Марићи становали у Сировцу и на Барама имали својих земаља. Тамо се и сад зове „Марића Главица“. Нисам могао сазнати како их је нестало у Дробњаку.

Мољевићи. Становали су у Добрим Селима. О њиховој даљој прошлости не може се ништа сазнати. Мисли се, да су од племена Новљана и да су се у Дробњак доселили из Бањана у заједници осталих Новљана. Иселили су се у Босну и у Кремна код Ужица. Не зна се ко им је први дигао у Кремна, само се зна да је последњи Мољевић, Јован, дигао из Добрих Села у Кремна 1871 г. и населио се код својих рођака. Из натписа на Мољаковој Чесми у Кремнима сазнајемо, да је 1858 год. градио „Радован Миловановић иначе Мољевић трговац, кореном Ерцеговац а рођенац и житељ села Кремена с брством“.¹⁾ У селу су оставили трага у називу „Мољевића Њиве“ и „Мољевића Кућа“.

Славили су Ђурђев дан.

Лаловићи. — Они су становали под главicom Цокотином у Тушини. Године 1769. посвоје им земљу никшићски Турци. Поп Милутин Церовић позајмио је новаца Лалу Лаловићу, те је земљу своје породице откупио у Турака око 1800 г. Настане шест брата Лаловића и њихова је задруга бројила шездесеторо чељади. Због неродипе дигну око 1830 г. у Ужице. Тамо су се, веле, ископали. По њима се у Тушини зове једна крушка „Бегар Лаловића“.

Зечеви. — Они су становали у Слатини. Бивало их је по више кућа. Неки су одигли у Босну, а последњи дигну преко Таре и населе се у селима Засади и Подгори. У Слатини су оставили трага у називима „Зечке Баре“, „Зечка Лаза“ и „Зечке Пољане“.

Новаковићи. — Ова је породица становала на Кршу у Шаранцима око педесет година. Ту је дошла из Колашина. Дошао је први Станиша као ускок око 1835 г. и населио се на Кршу. Имао је три сина. Два му погину у борби с Турцима, а трећи, Петар, 1889 г. оде у Србију. Тако их је нестало у Дробњаку.

По њима се зове у Кршу „Новаковића Ограда“.

¹⁾ Драг. Лапчевић: Кремна, у београдској „Речи“ од 1927., бр. 1078

ПРИЛОЗИ

Породична историја Дробњаковића у Рисну

Препис ових докумената узет је из књиге:

„Trassunto dei titoli di benemerenza, e dei Serviggi prestatati in Guerra ed in ogni Pubblica esigenza, Dalla esemplar Famiglia Drobniach da Risano

Tratta dagli Autentici Documenti.

Cattaro, MDCCXCVIII.

Presso Francesco Andreola Stampatore Regio

Con Licenza de' Superiori".

Књига је штампана на пергаменту. Има 24 странице на пергаменту обичне осмине. На почетној левој страни је руком уцртан грб. Али у пољу се не налазе никакви симболични знаци, него један пар са петоро деце. Одећа су као са старих фресака, нека врста сакоса, само што војвода има на глави калпак са челенком, а у руци голу сабљу. Женска, која се налази на десној страни мушкарца, има на глави неки богат накит, а у десној руци неку врсту букета. Деца поред њих су представљена као једнака раста и сва гологлава. Над тим је натпис: Arma della benem^{ta} Famiglia Dobrgnacovich. Изнад тога златним словима је исписано: „Арма воеводе Милеше Мандића Дробњака“.

Унутра у књизи на л. 3. налази се двоглави орао, у чијем пољу је грб са три паралелне водоравне пруге и монограмом.....¹⁾

Између страница 10. и 11. налази се на једном листу непагинираном с десне стране турски грб на коме доле пише: „Arma Turca“ а на левој страни млетачки грб с натписом доле: San Marco.

Књига је својина г. др. Милоша Дробњаковића, банк. чинов. у Београду, иначе из Рисна, чијом сам је добротом добио.

Неки од ових докумената превођени с турског на талијански изгледа да су изгубили много нешто од своје аутентичности, ради чега би стварно било најбоље, кад би се нашли турски оригинали и поново превели директно на срп-

¹⁾ Пошто у штампарији није било знакова који би одговарали овом монограму, обележили смо га са неколико тачака.

ски. Таквих докумената имају свега два и то први и други. Тиме би се дало и тумачити, да је у другом документу име султана Сулејмана Величанственог замењено с именом Мурат; а у првом Симеуна Мандића назива Симо Мандић, затим се каже да је погинуо, а затим да је награђен као жив.

И један и други документ говоре о дотичној породици Мандића као турским приврженицима а противницима хришћанства, ради чега се с разлогом може претпоставити да нису никакви породични фалсификати, јер иду на штету породице о којој говоре и племена из кога су.

I.

Traduzione.

1612. li 18. del Mese di Maggio, a Drobnjach.

Copia d'un Attestato del Vizir Cucavizze della Bosnia rilasciato in tempo della Guerra con il relativo Firmano del Sovrano; e chiamo dinanzi a se il Capitano da Drobnjach, e li conti ed il Capitano Simeon Mandich detto Drobnjach, ed il Con: Jovan Nicolich. ed il Con: Nicola Balotich, ed li Con: Stofan Cossovich, ed andarono con trecento Uomini tutti da Drobnjach, alla testa de' quali era il Capitano Simeon Mandich suddetto, per saccheggiare il Montenero, et arrivarono a Cevo, la qual villa hanno incendiata, unitamente a dell'altre, perlochè tutti si assogettarono, e pagarono al Vizir il debito Tributo, e quando s'è fatto il piu grande combattimento a Cevo con una grossa Armata di Turchi, peri, e fini di vivere il suriferito Capitano Simeon Mandich, per diffendere la vita dello suddetto Visir, e con lui li Conti; e quando sono giunti nel luogo detto Exer ed hanno piantati li Padiglioni, chiamo dinanzi a se il mentovto Visir il Capitano Simeon Mandich suddetto, e prendendolo fra le ginocchia, esso Visir lo accarezzo qual suo fedele suddito, e fece regalo allora al suddetto Capitano Simeon Mandich d'un Coporan di panno fino, di color rosso. tutto fornito con le Pelli all'estremita, nonchè d'un Anello d'oro con la Pietra, e suo impronto; ed alli Conti regalò ad ogniuno una Penacchiera bianca d'argento, e gli confermò gl'attestati, e Carte del Sovrano, che comprovano la sua fedeltà sempre avuta al mentovato suo Monarca.

L. S. (Capitano Jovan Mittrovich).

L. S. (Conte Ghergur Ivceovich).

Nicolo Pasquali V. Interp. ho tradotto in fede ec. li 29 Agosto 1798.

Noi Giudici del Tribunal Provr. Reg. Cef. di prima Istanza della Citta di Cattaro per sua Maesta Ces. Reg. Imp. R. A.

A qualunque Attestiamo essere la sopradetta sottoscrizione del Sig. Nicolo Pasquali V. Interp. della Lingua Illirica di questa Città, tale quale si è di proprio pugno, e carattere sottoscritto, e perciò degno qui, ed ovunque di piena fede. In quorum ec.

Cattaro li 29 Agosto 1798.

L. S. (Triffon Enrico Co: Gregorina Giud. Pref. Gio. Valerj. Can. Com. Ces. Reg.

M. P.

II.

Traduzione.

Copia d'un Decreto Sovrano. Il primo Decreto fu segnato dal Principe Murat Otmanovich in Constantinopoli l'anno 1542 li 16 del Mese d'Agosto, e chiamò a se dinanzi il capitano Milos Milessevich da Drobnjach, dal Luogo detto Pridvorizza, e presentò esso Capitano le sue carte del Conte Serviano Lazzaro, che dimostrano la fedeltà mai sempre prestata dalla Famiglia Milessevich al Conte Lazzaro, e come ha sparso il suo sangue per la fedeltà, e sudditanza al suddetto suo Sovrano. Quindi è che l'esimia Bontà del Principe Murat Otmanovich ha approvate, e confermate le Carte del Capitano Milos Milessevich Drobnjach, ed ora gli faccio un regalo e per il di lui servizio, e fedeltà glifa un Decreto e v'appone la sua Arma. Primieramente facio un dono al Capitano Milos Milessevich che non debba pagare alcun gravame sulle Terre, relativamente a quello dichiarato è nelle di lui Carte delli suoi confini. Inoltre faccio un regalo al sureferito Capitano, che non sia tenuto a pagare alcun Dazio sopra verum suo Negozio che facesse, tanto lui, cheli di lui Discendenti, e posterità per sempre Amen; dichiarando esente nel Formaglio, Lana, Manzi, Mandre, Scevo, Formento, Grasso, ed in tutti gl'altri Negozi e Prodotti che fossero nati in Luogo del Sovrano. Dippiu lo autorizzo che sia esso Capitano Milos Milessevich Comandante di dodici Conti di Drobnjach e gli regalai in contrassegno una Sciabola d'argento dorata, acciò gli serva d'attestato e pegno della di lui fedeltà, e Servizio prestato al di lui Sovrano

L. S. (Capitano Jovan Mittrovich).

L. S. (Conte Ghergur Ivceovich).

Nicolo Pasquali V. Interp. ho tradotto in fede ec. li 29 Agosto 1798.

И даље све као и у првом документу.

III.

Traduzione.

Copia d' altro Decreto segnato in Constantipoli di pugno del Sovrano; d' ordine del quale si presentò il Capitano Ivan Milessevich detto Mandich Drobnjach, nato nel Luogo detto Pridvorizza sopra l' acqua della Fiumera esistente nel suo Fondo; produsse li Sovrani Decreti aventi l' arma del Sovrano l'scritti in Caratteri d'oro, ed il benigno Sovrano sottoscrisse anche quest' altro Decreto e fece un regalo al mentovato Capitano Ivan

Milessevich cognominato Mandich Drobnich, sotto il giorno 24 del mese di Giugno dell' anno 1671. e conferma col Decreto della suespressa data, che sia esente dalla corrisponsione di qualunque aggravio sopra le Terre, e tutti li Negozi, come sta dichiarato nel' primo Attestato, che' non sia tenuto a pagare alcun Dazio, come gli prescrivono le antiche sue Carte, sì lui, che li suoi Discendenti in perpetuo amen. In secondo luogo gli fa la benignità del Sovrano un' altro regalo, e gli permette che possa fabricare una Chiesa con il Titolare di Sant' Arcangelo, sul di lui Fondo a Pridvorizza appresso la Fiumera, che gli ha regalata il glorioso suo Monarca, e gli conferma li Confini a Mocro, a Poschien, ed a Exer, sotto Piritoro, e le solite Case poste a Pridvorizza: Concede inoltre la facoltà al mentovato Capitano d' essere il Comandante di dodici Conti, trattando secoloro giusta le Leggi Divine, e del suo Sovrano; e gli fa un regalo d' un anello d' oro, e d' un Binis, e d' una Sciabla lavorata in ricompensa della di lui fedeltà per ordine del Glorioso Sovrano.

L. S. (Capitano Jovan Mitrovich).

L. S. (Conte Ghergur Ivcevic).

Nicolo Pasquali V. Interp. ho tradotto in fede ec. li 29. Agosto 1798. и даље све као и прва два документа.

IV.

Traduzione.

Copie del quarto Decreto, che es trago dall' Originale Decreto io Prete Rade Giuch per ordine del Capitano Jovan Mitrovich e del Con. Ghergur Ivcevic, rilasciato alla Famiglia del Capitano Jovan Mandich, cognominato Drobnich da Pridvorizza le di cui Terre sono a Nissichi, cioè la mettà di un Fondo detto Lucovo, e la Pianura chiamata Rudo Pogle fino Gruzca mala fino alia Citta di Nissichi, di cui i confini sono da Occidente la Fiumera grande, dalla parte di Ponente, nominata Grobnizze fino il Sasso grande, la qual' Terra hà d' estensione quattrocento e cinquanta giorni d' arativo, quale gli ha donata il glorioso Sovrano per il di lui fedele Servizio, esentandolo da qualunque Dazio sopra la medesima Terra, nè sopra qualunque altro Negozio e Mercanzie, che fossero delle produzioni di Nissichi, con Decreto segnato in Constantino-poli l' anno 1573. in contrassegno dell' attaccamento e benevolenza che porta alla Famiglia Mandich il Glorioso Sovrano Selman. E la presente Copia estraesi alli fratelli Mittar, ed Alexa Drobnacovich detti Mandich da Pridvoriza, e la sottoscriviamo, apponendovi li nostri Sigilli.

L. S. (Capitano Jovan Mitrovich).

L. S. (Conte Ghergur Ivcevic).

Nicolo Pasquali V. Interp. ho tradotto in fede ec. li 29. Agosto 1798. и даље све као и у првим документима.

V.

Adi 14 Ottobre 1691. Presentato all' infrascrito Elia Balotich.

A Sua Ecc. Proveditor General,

che ne ordinò l' esecuzione

Gasparo Marino Seg.

Franciscus Mauroceno Dei gratia dux Venetiarum etc. Universis et Singulis Rappresentant nostris quibuscumque et, praesertim Provedit. nost. Generali in Dalmatia, et Albania, et success. ad quos hae nostrae pervenerint significamus hodie in Cons. Nostro Rog. captam fuisse partem tenoris infrascripti videlicet. Fatto suddito volontario della Republica Nostra con l' abbandono della propria Patria e beni, che godeva di non poca considerazione nel paese Turchesco Elia Balotich nativo di Drobnasi, e rassegnatosi sotto le Pubbliche Insegne con seguito di numerose Genti fu accolto con rimonstranze di predilezione da Prov. nostri Gener., e datoli modo di palesare l' ardenza del suo animo, e stabilirsi merito nella Publica Grazia. Quali siino stati li saggi di fedeltà da lui palesati in piu ardue occorrenze, e particolarmente nel dar l' addito all' acquisto Glorioso di Castel Novo, ed in altre rimarcabili occasioni, ben chiaro lo dimostrano ampie attestazioni de Nostri Rapresent., e come, resta espresso nella sua supplicazione hora letta a questo Cons. per l' intiero delle sue Benemerenzze. Questi giusti motivi han persuaso l' animo del fu Prov. Gener. in Dalmazia Kav. Cornaro con sua terminatione 11 Novmbre. 1687. a concederle la Casa del Turco Zamberg Risvan Agich. e suoi pochi terreni, e con altra istessamente 18 Maggio 1688 ha maggiormente esteso nove Comissioni per l' effeto medomo. Anco il Prov. Gener. Molino mosso da tali riguardi, e concorso alla confermatione della casa, e beni predetti con sue decreto 20 settemb. 1689. dovendosi per tali sue benemerenzze farle godere le rimonstranze della Publ. Munificenza, e renderlo animato alla continuazione del suo servizio. L' Anderà parte che le Terminationi di sopra espresse siano per autorità di questo Consiglio confermate, i approbate, così che habbi a godere il suddetto Elia, e suoi posterì la Casa e pochi terreni con le condizioni con le condizioni dichiarite nelle terminationi accenate, ed inoltre per dar a lui miglior modo di poter sostenersi gli restino per atto di pubblica benignità concessi ducati dieci al mese di capo soldo da esserli Corrisposti sua vita durante da quelle Camere dove servirà onde Consolato s' infervori ad impiegarsi nelle pubbliche occorrenze con quel frutto, che si rende necessario nelle Congiunture presenti. Quare auctoritate supradicti Consilii mandamus vobis, ut ita exequi debeatis. Datum in Nostro Ducali Palatio die vigesima nona Septembris Indictione XIV. Anno MDCLXXXI.

Felice Gallo Seg.

1691. primo Decembr. Reg. nell' Offiz. della Colateral. di Cattaro in Registro sec. di detto Offiz. a cart. 18.

1777. 3. Aprile. Presentata da D. Antonio Frusca in questa Segr. animo reabendi.

In q. etc.

L. S.

VI.

Joannes Cornelio.

Del gratia Dux Venetiarum etc.

Universis et singulis Rectoribus, Provisoribus Generalis Dalmatiae, et Albaniae, et Reppresentantibus Nostris quibuscumque ad quos hae nostrae pervenerint et earum executio spectat vel spectare poterit significamus quod in Consilio nostro captam fuisse partem tenoris infrascripti Videlicet. Che fatti venire nel Collegio Nostro li Ambasciatori della Fedelissima Comunità di Risano Capitan Dimitri Cussidich, e Capitan Zuanne Faocih le sia letto, e dato in Copia quanto seque. Dopo aver rese chiare prove di valore, e di fede alla Signoria. Nostra, le genti della Comunità di Risano che fin nella guerra decorsa si rassegnarono al Nostro Dominio, fatteci avanzare col mezzo di Voi Ambasciatori le proprie istanze perchè alle distintive in passato accordategli fossimo per farle godere nuovi atti della Pubblica Munificenza; mentre sono accolti con affettuosa dispositione, concorre il Senato, riguardando col' parziale predilezione quei amatissimi, e benemeriti Sudditi per e attioni Loro di coraggio, e divocione fatte apparire nelle passate occasioni, e sempre portato ad incontrare nel possibile tutto cio, che riuscir possa in Loro sodisfazione, e vantaggio ad accordarle.

Che il Capitano, e Giudici della Comunità di Risano, possano giudicare le vertenze, che in sorgessero fra q Popoli della medesima cosi criminali, come Civili in qualunque somm, con il ricorso di quelli, si sentissero aggravati al Proveditor straordinario di Cattaro.

Che al Capitano della Comunità stessa faranno nel tempo di Guerra fatti corrispondere dalla Camera di Cattaro ducati venti al mese. E mentre promette il valore de' Popoli di quella Comunità di continuare a dar prove nell'occasione d' esser comandati dal Proveditor straordinario di Cattaro d' uscir in Campagna, dovranno essere essenti da altre personali funzioni secondo s' e stabilito con li Zuppani, e perche possano conservarsi non meno, ch' adoperarsi con vigore nei cimenti ci presentassero, si rilasciano gli ordini onde siino soccorsi con stara duecento Grano, e consegnati duecento Fucili della ricercata qualità con un Stendardo, cosichè assicurati Voi da queste nove testimonianze della Cordialità, con che siete stati accolti siamo certi, che sollecitando il Ritorno alle proprie Case farete comprendere a quei amatissimi Sudditi la partial dispositione degli animi nostri verso i Loro riguardi

con sicurezza di aver a riportare dalla Loro costante Fede in ogni incontro i maggiori vantaggi.

E da mo sia commesso al Magistrato alle Biave di far somministrar agli Ambasciatori di Risano stara duecento Grani minuti in dono.

Et all' Regimento all' Arsenal Fucili duecento di 5 palmi di lunghezza

E da mo sia pur commesso al Magistro delle Rason Vecchie di far vestire li due Ambasciatori di Risano a spese Pubbliche con li due loro servitori, e di dar a cadauno d' essi Ambasciatori una Medaglia di Dieci Zechini l' una, ed il Sav. Cassier Faccia tener al Magist. Suddetto il soldo occorrente per le Provisioni suddette Data in Nostro Ducali Palatio die 23. Aprilis MDCCVII.

Gio: Francesco Busenello Seg.

Attesto io Sottoscritto Nodaro Pudblico esser l' oltrosritto Decreto stato copiato d' aliena mano d' altro consimile Autentico, ed havendolo incontrato e ritrovato in tutte le sue Parti consimile mi son sottoscritto e posto il mio Notarial Sigillo; in quorum Fidem etc

Venetiis die 26 Mensis Maii 1717.

L. S. N.

Ego Joannes Antonius Generini Civis Orig. ac Pub. Venet. Not. una cum d. Marco etc in fidem me subscripsi, et signavi absque registrata etc.

Attesto io Nodaro Pubblico Veneto qui dietro scritto essere la presente Copia fedelmente da me estratta da altra simile autentica esistente in Carta Pecora in una libro legato in Carton Nero con Bollo Ducale esibitomi dal S. Giudice Dimitri Andrin detto Drobanach q. Andrea nativo di Risano, e poi allo stesso restituito; che però da me incontrata, e ritrovata consimile de verbo ad verbum ne rilascio in segno di verità questa presente mia Pubblica attestazione, e vi pongo il solito mio Notarial Sigillo; in quorum fidem etc.

Venetiis hac die Lunae decima septima Mensis Octobris 1796 ind. XV.

L. S. N.

Ita est Marius Foppa Pub. Venet. Nat. Rog. pro fide subscripsi. et sign. absq. registrata etc.

VII.

Joannes Cornelio.

Dei Gratia Dux Venetiarum etc.

Nobilis, et Sapientis, Viris Aloysio Mocenigo Provis. Nod. Generali in Dalmat., et Albania, et successoribus Fidelibus, Dilectis salutem et dilectionis affectum.

Intesi li vostri prudenti sentimenti sopra li tre punti contenuti nei divoti memoriali, della Fedelissima Comunità di Risano, e considerati egualmente i Titoli distinti delle proprie benemerenze con la signoria Nostra, attesa l'incorrotta lor fede dimostrata verso il Pubblico Nome, e palesata sempre con prove di valore, e di sangue. Viene il Senato in deliberazione di graziosamente dichiarare che la Comunità predetta di Risano abbia per sempre di godere la franchigia della Contribuzione del Canone per le Casette, e loro adacenze che servono in quella Terra alla loro abitazione, coi che in tempo venuro quegli abitanti possan essere astretti al alcun pagamento per ragione delle Casette medesime, concorrendosi stessamente ad esaudire le loro istanze riguardo al secondo punto per il godimento di Stara duecento cinquanta all'anno, che fu alla Comunità medesima nell'anno 1705. accordato, et, indi sospeso come Vien di rilevarsi, resta decretato che de extero abbian quei Popoli di Risano a goder intieramente del Privilegio medesimo delli stara 250 di sale all'anno al solo prezzo di lire due per staro, come pure la gratiosa esentione da Datii dei soli prodotti naturali in quel luogo. Con tali espressi Rescritti della Pubblica generosità, e Clemenza consolata la prediletta Fedelissima Comunità di Risano s'assicuriamo fara essa per corrispondere con la constanza della propria Fede, continuando quelle prove di valore, che ha sempre marcate verso la Repubblica nostra, onde si confermino a se stessa gradi maggiori di merito, e gli affetti della Pubblica considerazione, ed affetto.

Data in Nostro ducali Palatio die 18 junii: indictione XI, MDCCXVIII.

Lorenzo Vignola Seg.

Attesto io sottoscritto Nodaro Pubblico essere l'oltrosritto decreto stato copiato d'aliena mano d'altro consimile autentico, et avendolo incontrato, et ritrovato in tutte le sue parti consimile mi sono sottoscritto, e posto il mio Notarial Sigillo; in quorum fidem etc.

Venetis die 23. Mensis Junii 1718.

L. S. N.

Ego Joannes Antonius Generini Civis Orig. ac Pub. Venet. Not. in fidem me subscripsi, et. signavi absque registrata etc.

Attesto io Nodaro Pubblico Veneto qui sottoscritto, essere la presente Copia fedelmente da me estratta da altra simile autentica, esistente in Carta Pecora in un libro legato in Carton Nero con Bollo Ducale esibitomi dal S. Giudice Dimitri Andrin detto Drobanach q. Andrea nativo di Risano, e poi allo stesso restituito; che pero da me in contrata, e ritrovata Consimile de Verbo, ad verbum ne rilascio in segno di verità questa presente mia Pubblica attestazione, e vi pongo in solito mio Notariale Sigillo; in quorum fidem etc.

Venetis hac die Lune decima septima Mensis Octobris 1796. indictione XV.

L. S. N.

Ita est Marius Foppa Pub. Venet. Not. Rog. pro fide subscripsi, et sign. absq. registrata etc.

VIII

Noi

Lorenzo Soranzo

Per la serenissima Repubblica di Venezia provedit. extraordin. di Cattaro, ed Albania colla soprintendenza di Castel Novo, e Budua.

La benemerita esempl. Famigl Drobniach del Rito Greco, prima degl' anni 1687. ebbe a prendere Domicilio in Risano, antica primaria comunità di questa vasta Provincia delle Boche di Cattaro, al di cui spiritoso Governo fummo Noi destinati in figura di Proveditor Extraordinario Politico, e Militare, Colla Soprintendenza della Veneta Albania, e delle due antiche prelibate Citta di Cast. Nuovo e Budua loro Giurisdizioni, e Distreti tutti. Conosciuto da solenni Pubblici riscontri da quali parimenti risulta la venuto al servizio della Veneta nostra Repubblica nella persona di Elia Co: Drobniach con numeroso seguito di genti da lui condotte a proprie spese, colle quali non poco contribuì al momento dell' acquisto di Castel Nuovo, in allora possesso dagli Ottomani. Una prova non equivoca del suo Marzial coraggio del suo fedele impegno, della sua costante fermezza ed attaccamento al Riale pubblico Servizio di tempo in tempo dimostrato per le pubbl. che Glorie è la meritata giustissima ricompensa del generoso pubblico aggradimento rimarcato in osteg. Ducali dell' Eccell' Senato 29. Dicembre 1691. Animato dal quale fu perenne anche il Servizio ne' Successori del prefetto Balottich, et ebbimo Noi a riscontrarlo col magior fervore e Zelante impegno nella persona di detto Mitre ossia Dimitri Drobniach, uno degl' attuali Giudici della preferita Comunità di Risano. Conosciuta la sua degna persona per i rapporti di Sangue in Trebigne, Corienichi, e Nixichi, non che per gli anteriori riscontri del servizio de proprij antenati all' Ottomano, prima di divenire suditi Nostri, poté egli destamente consiliare la pace in questi ultimi tempi, frà quelli di esse ville Nixichj — Trebique, e Corienichj colli suddetti Nostri di Risano, oggidì sua Patria, senza verum pubblico aggravio, essendosi personalmente ivi trasferito a proprie spese, con seguito di persone, e mediante l'assistenze delli Vojvoda Miter Carassich Drobniach e co: Maxim Jaxin Drobniach di lui parenti ne riuiscisce così il plausibile contemplato efetto, facendo sempre più rissaltare il suo merito, e comparire assieme la sua Patria, e lo stesso attuale suo camp. Risto Jovovich. Si presto egualmente con fruttuoso impegno nell'ultime mosse del nottorio Ribbelle Macmut Pascià di Scuttari indefesso nel recar molestie, a questa

superior Provincia, reggitava tra'neri disegni d'alterare la pubblica, e privata tranquillita. dirisante di qui' discendere con formidabile Esercito per crudelmente sterminare i Popoli, in quell'occasione unanimemente postisi alla garanzia, e difesa delle respetive confinazioni passasse l'infendele Comandante stesso verso il limitrofo Montenegro, dove trà il sanguinoso, conflitto di reciproco fuoco vivo, restasse interfetto dagl' Avversarij Montenegrini stessi, prima dicke manteness: esso Co: Dimitri Drobniach le piu reccudite corrispondenze in Berda per espiare gli andamenti di quel' infedele Mussulmano, e cosi esibire precauzionante contegno ai Capi di quella fedele Comunità, dalla di cui Zelante attenzione parimenti derrivassero a Noi pure le ritratte notizie.

Fra tanti benemeriti contrassegni di vera Sidditanza, leal fede, ed ammirabile fervore per il proprio Sovrano, non dee Soprafarsi il suo penetrato animo, l'indefesso impegno, ed il lo-devolisimo buon'esempio di contribuir egli pure all'ammasso di Genti agguerrite, senza pubblico aggravio inoltrate alla Serenis. Capitale impiegando nell'occasione medesima anche due suoi Cugini di Sangue, uuo de quali di morte naturale manco a viver in'attualità di pubblico Servizio alla Dominante stessa.

Le distinte qualità della Famiglia, e del personaggio segnatamente meritevolissimo essendo di riscontri che spieghino il pienissimo pubblico aggradimento, troviamo però di tutta equita munirlo delle presenti giuste Nostre Attestazioni, contemplando, che colla scorta delle medesime, possa esso Co: Drobniach portarsi a qualunque Principale, o Reggio Comandante, per essere protetto, e garantito ne'suoi Speciosi titoli. prerrogative. possedimenti, non menoché riguardato con contrassegni remuneranti il suo rilevato merito, e Fedele condotta.

In quor. etc.

Data dall'Uffi della Canc. Nostr. Preff. e V. Segretaria li 4. Marzo 1797. Cattaro

L S S M.

Lorenzo Soranzo Prov Est

Il Cancel. Proff. e V. Seg.

Женидба Кнежевића - Милоша.

(Око 1675 год.).

Од како је свијет настануо, Није љепши цвијет процватио, Но што кажу и причају људи У Виниће и Бјелопавлиће У војводе од Винића Рада.	5
Није цвијет ни гора ни трава Но Ружица лијепа ђевојка. Љепота се њена огласила, Па јој просци многи долазили: Просе цуру два Матановића	10
И два брата оба Бошковића И два брата два Дрекаловића И од Жупе Бојовић војвода, И с Његуша Радоњић војвода, Али пура неће ниједнога,	15
Но све мане на јунаке баца. То се чудо чуло по свијету, То зачуо Кнежевић-Милошу У Дробњаке на Ерцеговину. Трефило се момче нежењено,	20
Па са собом оде говорити: „Спремићу се на бијелу кулу, „А појати дебела ђогина, „Па ћу ићи у Бјелопавлиће, „Да ја просим Ружицу ђевојку“.	25
То изрече, на ноге скочио, Опреми се и нареди дивно. Из подрума изведе ђогина, Уми ђога водом и сапуном, На сунђер му воду покупио,	30
А на чешаљ длаку исправно; Преви ћебе тури татарију А по њему седло османлију; Притеже му четири колана	

И петицу ибришим-каницу; 35
 Заложи га ђемом немачкијем,
 Устури му дизгин на јабуку,
 Па сигурна закрочи ђогина.
 Ишћера га на Крново равно 40
 Не смје граду ићи Никшићскоме,
 Да га не би Турци опазили.
 Ђера ђога преко Лукавица,
 Док саћера води Грачаници,
 А о голе брду Пониквици.
 Сагна ђога у Бјелопавлиће 45
 Под бијелу кулу војводину.
 Млађи су му коња приватили
 И повели у топле подруме.
 Ето кнеза на бијелу кулу.
 Војвода га дочекао дивно, 50
 Пију кафу, а пију ракију,
 Пале бошче брчкога дувана.
 Рече момче Кнежевић-Милошу:
 „О војвода од Винића Раде,
 „Ја сам чуо, неко ми је прича’ 55
 „Да ти имаш лијепу ђевојку,
 „Стасала ти цура на удају,
 „А ја јесам момче на женидбу;
 „Па сам дош’о из Ердеговине,
 „Да ми дадеш Ружицу ђевојку, 60
 „Да будемо пријатељи главни,
 „Да додимо један у другога,
 „Да питамо један за другога“.
 А војвода оде говорити:
 „О ђетићу, Кнежевић-Милошу! 65
 „Дао бих ти Ружицу ђевојку,
 „Но је моја шћерка самовољна,
 „Она за се бира господара;
 „Па ђевојци у олају пођи.
 „Ако би те цура одабрала, 70
 „Војвода ви развалити неће.“
 А рече му Кнежевић Милошу:
 „Ноћас ићи код ђевојке нећу,
 „Јер сам много трудан и уморан;
 „Но кад сване и огране сунце, 75
 „Ја ћу онда код Ружице поћи“.
 На томе су егден претурили,
 И ту тавну ноћцу коначили,
 А ујутро Милош поранио,
 Умио се и Богу молио 80
 И попио кафу и ракију;

Па велики ђурак пригрнуо,
 Па пошега на бијелу кулу
 И улезе у каваз ђевојци, 85
 Па он цури добро јутро виче.
 Ђевојка му здравље приватила
 И лијепо мјесто начинила.
 Донесе му кафу и ракију.
 Но ђевојка прва проговара:
 „Окле јутрос, незнана делијо? 90
 „Окле су те виле донијеле,
 „Јутрос зором, у мога каваза?“
 А вели јој Кнежевић-Милошу:
 „Ја сам момак из Ердеговине
 „Из Дробњака Кнежевић-Милошу. 95
 „Нема мајка но мене једнога.
 „Нијесам се момче оженило.
 „Имам танку у Дробњаку кулу,
 „А под кулом зелену ливаду,
 „На њој раним брава пет стотина 100
 „И стотину коња и говеди.
 „Па сам чуо, лијепа ђевојко,
 „За Ружицу шћерку војводину;
 „Па сам дошо у Бјелопавлиће,
 „Да ме узме за свог господара 105
 „И да виђу и ту Црногорку,
 „Ђе сад за њу нема Црногорца“.
 Ђевојка се гротом насмијала:
 „О ђаволе, Кнежевић-Милошу!
 „Глава мудра а бесједа луда! 110
 „Што ли овце и говеда фалиш,
 „Ја не тражим коза ни оваца
 „Нити тражим луке ни читлуке,
 „Но кућића и оцаковића
 „Као тебе Кнежевић-Милоша. 115
 „Узећу те за свог господара,
 „Па да овце за узицу немаш“.
 Сад да видиш Кнежевић-Милоша,
 Он извади прстен и јабуку
 И извади стотину дуката, 120
 Те дарова лијепу ђевојку.
 Она њему Божју вјеру тврду,
 Да другога неће господара,
 Док је њему на рамена главе.
 Отоле се Милош подигао 125
 И ето га код војводе Рада
 И каза му што је и како је:
 Како га је цура изабрала.

Па војвода њему посудио.
 Он с војводом свадбу уговара 130
 За петнаест бијелијех дана,
 Да доведе стотину сватова
 Из Дробњака из Ерпеговине.
 Отоле се Милош подигао
 И отиде завичају своме, 135
 Да он купи господу сватове.
 Но ево ти јада изненада:
 Подиже се Булатовић Вуче
 Из Роваца мјеста каменита,
 Да он проси за себе ђевојку. 140
 Јаше Вуче маџита дорина,
 Планине је многе прегазео,
 Докле Вуче у Пипере дође
 У Пипере у село Копиље
 Код његова Богом побратима 145
 Побратима Пилетића Јока.
 Ту је Вуче на конак пануо,
 А Јоко га добро дочекао:
 Уби челу а скува цицвару,
 А закла му овна преодника. 150
 Пију вина, а пију ракије,
 А о свачем егден затурили
 О земљама и о крајинама
 О коњима и о јунацима
 И међу се нашли Црногорци, 155
 Да немају бољег јунака
 Од ђетића Драшка Поповића.
 Но што рече Булатовић Вуче:
 „Побратиме Пилетићу Јоко!
 „Дај ми причај, мио побратиме, 160
 „Бе би наша' добра пријатеља
 „И у њега лијепу ђевојку,
 „Да ожениш мила побратима?“
 А вели му Пилетићу Јоко:
 „Казаћу ти, мио побратиме, 165
 У Виниће у Бјелопавлиће
 „Војегоду од Винића Рада;
 „У Рада је лијепа ђевојка,
 „А Раде је добар пријатељу,
 „Даће ти је, Раде, без ријечи“. 170
 На томе су еглен претурили.
 Ту је Вуче ноћу преноћио,
 А ујутро рано поранио,
 Те закрочи уморна дорина;
 Ђера дора уз Пипере тврде, 175

А отоле уз Бјелопавлиће.
 Док доћера војводиној кули,
 Ту му млађи коња прихватише,
 А капетан на бијелу кулу. 180
 Војвода га добро дочекао.
 Но што рече Вуче капетане:
 „О војводо од Бјелопавлића!
 „Ја сам чуо други ми је прич'о,
 „Да ти имаш лијепу ђевојку.
 „Оли ми дат' Ружицу ђевојку, 185
 Да ожениш Булатовић-Вука?“
 Војвода му на то одговара:
 „Дао бих ти Ружицу ђевојку
 „И то би ми моја жеља била,
 „Да такога сгечем пријатеља; 190
 „Но је моја цура испрошена
 „За ђетића Кнежевић Милоша,
 „У неђељу друга која дође,
 „Милош ће ми са сватима доћи“. 195
 А Вуче му вели капетане:
 „Ти се прођи Кнежевић-Милоша,
 „Е је Милош дробњачка балија,
 „Ту су Турци, довијек ајдуци.
 „Чим доведе лијепу ђевојку,
 „Милоша ће Турци погубити, 200
 „Узеће му Ружицу ђевојку,
 „Но, војводо, да се послушамо,
 „Дај ти мене Ружицу ђевојку,
 „Да је водим у камена Ровца,
 „Јер Турака у Ровцима нема“. 205
 Превари се војвода Раде,
 Обећа му Ружицу ђевојку.
 Даде Вуче прстен и јабуку,
 Па отолен ситну књигу пише,
 А посла је у камена Ровца 210
 Брату своме Булатовић-Марку,
 У књизи га Вуче поздравио:
 „Ето књиге, види што ти пише!
 „Ево мене у Бјелопавлиће,
 „Ја сам дивну цуру испросио 215
 „У војводе од Винића Рада,
 „Но чим примиш ситну бурунтију,
 „Одма' купи педесет сватова
 „Мога брства све Булатовића,
 „Хитај мене у Бјелопавлиће“. 220
 А кад Марку ситна књига дође,
 Ни сједио нити дангубио,

Но сакупи педесет сватова,
 Шњима пође у Бјелспавлиће. 225
 Но ни цура не сједи залуду,
 Но и она књигу оправила
 И Милоша у њу поздравила.
 „Чуј ћетићу, Кнежевић—Милошу!
 „Враг донесе и несрећа црна
 „Од Роваца Булатовић Вука, 230
 „Он препроси твоју заручницу
 „И ево га на бијелој кули,
 „А ситну је књигу оправео,
 „Да му дође педесет Ровчана.
 „Но чим ситну примиш бурунџију, 535
 „Одма' итај у Бјелопавлиће,
 „Јер је тебе зазор и срамота
 „Да ти љуба оде за другог,
 Чим Милошу ситна књига дође,
 Мисли Милош што ће и како ће. 240
 У Милоша породице нема,
 Па овако оде говорити:
 „Да ја купим сватове Дробњаке,
 „Могли би ми тамо изгинути.
 „Немам брата немам братучеда, 245
 „Немам стрица нити стричевића,
 „Да одемо у Бјелопавлиће.
 „Ал' тако ме не родила мајка,
 „Сам ћу поћи у Бјелопавлиће,
 „Да ја питам Вука капетана, 250
 „Куд је трга, шта је наумио
 „С чијом ли ће да се жени љубом?“
 Па сигурна закрочи ћогина,
 Сагна ћога у Бјелопавлиће,
 Под бијелу војводину кулу. 255
 Но Ровчани први уграбили
 И на кули коло затурили.
 Узе гусле Вуче капетане,
 Пјева Вуче грлом јуначкијем:
 „Бе си ноћас Кнежевић—Милошу? 260
 „Ти сад сједиш у Ерцеговини,
 „Ал' не сједи Вуче капетане,
 Но га ево у Бјелопавлиће
 „На бијелу војводину кулу
 „Су његово педесет сватова, 265
 „Одведе ти на силу ђевојку.“
 А то Милош и слуша и гледа,
 Па повади пламена анџара,
 Те на Вука загон учинио: 270

„А бре курво, Вуче капетане!
 „Ја не сједим на Ерцеговини,
 „Но ме ево у Бјелопавлиће!
 „Куд си трга, шта си наумио? 275
 „Неј се мојом оженили љубом.“
 Одиста га погубити 'ћаше,
 Но је Вуче мудар и паметан:
 Зграби капу у жалосну руку,
 Пале шњоме на гола кољена:
 „Не, Милоше, ја те Богом кумим 280
 „И нашијем светијем Јованом,
 „Немој ноћас заматати кавгу
 „Но ми пушти лијепу ђевојку,
 „Да те зовем на вјенчано кумство.“
 Чим чу Милош светог Јована, 285
 Нож остави натраг у ножнице.
 Код Вука му мјесто начињеше.
 Ту су тавну ноћу коначили,
 А ујутру зором поранили. 290
 Војвода им изведе ђевојку
 И дарова педесет сватова.
 Отален се свати подигоше,
 Отидоше уз планине пусте.
 Кад су наврх од планине били 295
 На зелене Баре Бојовића
 Код некаква Драгилова Вира,
 Ђе бијаху двије раступнице:
 Једна иде у племе Дробњаке,
 Друга иде у камена Ровца,
 Онда Милош отиште ћогина 300
 Раступницом у племе Дробњаке.
 А вели му Вуче капетане:
 „Бе ћеш тамо, Кнежевић—Милошу?
 „Оли са мнош у камена Ровца,
 „Да ме вјенчаш с госпоњом ђевојком? 305
 А вели му Кнежевић—Милошу:
 „О мој куме, Вуче капетане!
 „Сама ми је кула останула
 „И бијеле на ливади овце.
 „Кућу ће ми опљачкати Турци, 310
 „А овце ми рашћерати вуци,
 „Морам итај у племе Дробњаке,
 „Ако Бог да по земану, Вуче,
 „Доћи ћу ти на крштено кумство.“
 Но што рече Вуче капетане: 315
 „Ти сад ајде, куд је тебе драго.
 „Не зовем те на крштено кумство.

„Ја ти отех лијепу ђевојку
 „На срамоту зе живота твога.“
 Грдно рече, срамота га било! 320
 Кад је Милош Вука разумио,
 Па на дизгин поврну ђогина,
 Па с ђогата Вуку проговара:
 „Ала, Вуче, срамота те било!
 „Кад мишљаше таку ријеч рећи, 325
 „Зашто мене не посјече главу?
 „Но поврни твојега дорина,
 „Ајде мене на дуга мејдана
 „На зелене Баре Бојовића.“
 Онда Вуче поврну дорина. 330
 Сретоше се двије сератлије
 На сред равна поља Лукавице.
 Салеће га Милош на ђогату,
 Оштром га је сабљом ударио
 И ту Вуку зада рану грдну, 335
 Указа му прве цигерике.
 А побјеже Вуче на дорату,
 Па он грлом бијелијем виче:
 „Бе сте, браћо педесет Ровчана,
 „Погуби ме Милош на мејдану?“ 340
 Док ровачке пушке запуцаше.
 При Милошу добра срећа била,
 Ровачке га пушке не убише.
 Виђе Милош да ће погинути,
 Па побјеже преко Лукавица 345
 И утече у племе Дробњаке.
 А Ровчани Вука приватише,
 Начинише дрвена носила,
 Однијеше у камена Ровца.
 Доведоше Ружицу ђевојку, 350
 Изведоше Вука капетана,
 Привјенчаше за Вука ђевојку.
 Једно јутро Ружа подранила,
 Па ђевера Марка дозиваше:
 „Оли нешто сна у послушати. 355
 „Да се спремиш на бијелу кулу,
 „Да пођемо у Бјелопавлиће,
 „Рода сам се ужељела мога?“
 Оће Марко не рече ријечи.
 Опреди се на бијелој кули. 360
 Узе снаху за бијелу руку.
 Отидоше уз камена Ровца,
 На Требијеш изашли планину
 Код језера Амзе капетана.

Но што рече Булатовић Марко: 365
 „Оће ћемо мало починути.
 „Е сам нешто трудан и уморан.“
 А снаха му оде говорити:
 „Мој ђевере, Булатовић Марко!
 „Да ти оћеш мене послушати 370
 „Да прођемо Требијеш планину
 „На зелене Баре Бојовића,
 „Онђе ћемо мало починути,
 „Бе је Милош мејдан дијелио
 „Са нашијем Булатовић Вуком.“ 375
 Зато Марко снаху послушао.
 Кад на Баре дошли Бојовића.
 Свуче Марко бугар-кабаницу,
 А отури од себе оружје,
 Те он леже у зелену траву, 380
 А на сна'у наслонио главу.
 Заспа Марко као јагње мало,
 Ал' не спава Ружица ђевојка,
 Маркову је сабљу приватила,
 Те ђеверу главу откинула; 385
 Замота му главу у мараму
 И побјеже преко Лукавица.
 Бе гођ виђе да је стало кљусе,
 Све је млада помислила у се:
 Овуда је Милош пролазио. 290
 Докле дође Крновској Главици,
 Па погледа низ племе Дробњаке,
 Док угледа Милошеву кулу.
 Кад пред кулом коло уваћено,
 Кад то виђе Ружица ђевојка, 395
 Проли сузе низ бијело лице:
 „Куку њојзи црној кукавици,
 „А оно се Милош оженио!
 „Пред кулом се свати окупили.
 „Мене више повратишта нема 400
 „Код мојега Булатовић—Вука,
 „А да одем у Бјелопавлиће,
 „Ни тамо ми опоришта нема,
 „Но ћу ићи Кнежевић—Милошу.
 „Ако буде соја господскога, 405
 „Накав ће ми цвап учињети.“
 Кад се кули примакнула близу,
 Даде јој се нешто погледати:
 То не бјеху свати Милошеви,
 Но он слави светога Јована. 410
 Па се бјеху гости окупили.
 Дође млада у бијелу кулу,

Она њему Бога називаше,
А он јој здравље приватио.
Она баци из мараме главу. 415

Дробњаци се гости препануше,
А вели им Кнежевић—Милошу:
„Не бојте се, моји соколови,
„То је глава Булатовић-Марка.
„А ово је моја заручница.“ 420

Па добави попа свјештеника,
А ту нађе кума вјенчаног,
Па за себе привјенча дјевојку.
То је било, или није било,
А да није што би се зборило. 425

Бајо Пивљанин и Дробњаци.

(Око 1684 год.)

Књигу пише Бајо Пивљанине
Од бијела Рисна и Пераста
А посла је у племе Дробњаке
У Чупиће и у Чарапиће
А на руке Чупића Илинци 5

И у књизи Бајо говораше:
„О Илинка, Чупића планинка!
„Ја сам чуо, кажују ми људи,
„Да ти имаш три хиљаде брава.
„Три хиљаде и четири брава; 10

„У јомужи да лице умиваш.
„У приљеви да ноге сапираш.
„Пошаљи ми пешћеш од Дробњака,
„Оправи ми груду сира прља,
„Да не тучем кору хлеба сува. 15

„Ако ли га ти послати нећеш,
„Кунем ти се, а вјеру ти давам,
„Покупићу триста четеника,
„Ударићу на Крново равно
„И твоје ћу плијенити овце.“ 20

Кад Илинци таква књига дође,
Те виђела што јој карта пише,
Па се књизи насмијала гротом.
Доватила дивит и хартију,
Па је другу књигу направила 25

И у књизи Баја поздравила:
„Харамбашо Пивљанине Бајо!
„Ја сам твоју књигу прегледала
„И виђела што ми у њој пишеш. 30

„Истива је што говоре људи,
„Да ја имам три хиљаде брава
„Три хиљаде и четири брава;
„У јомужи да умивам лице,
У Приљеви да ноге сапирам. 35

„Ја радила Бог ми помогао.
„А што кажеш, Пивљанине Бајо,
„Да ти пошљем од Дробњака мито,
„Никад ти га оправити нећу!
„А што кажеш, харамбаша Бајо,
„Да ћеш мене с четом ударити 20

„И да ћеш ми овце плијенити,
„Не било ти за очину душу
„За очину ни за материну!
„Да никога у Дробњаке немам,
„До ђевера Чупића Томаша 45

„И сокола попа Вуловића
„Не би моје упуштили овце.“
А кад таку књигу накитила,
Па је Рисну и Перасту спреми
А на руке Пивљанину Бају. 50

Када Бају ситна књига дође,
Те видио што Илинка пише,
Ни сједио, нити дангубио,
Но дохвати двије пушке мале
Двије пушке оба аберадара, 55

Па изиде пред бијелу кулу
И пушкама даде ватру живу:
Сигурне му ватру прихватише,
Даше хабер на четири стране.
То зачуше хитри четеници. 60

Такви бјеше у хајдука хадет,
Како чуше пушке хабердаре,
Скупише се под Бајову кулу.
У томе се и Бајо опреми,
Па с' отален с четом подигнуо 65

И ето га уз Рисанске Стране,
Док изиде на Грахово равно,
Па Рудине здраво прегазеше.
Докле Бајо на Трубјулу дође
И ту Бајо конач учинио. 70

19

У јутро су рано подраили,
 Па их ето Мосту Кусињскоме,
 А отален покрај поља равна
 Докле Горњем Пољу долазише;
 А отален Прагу пријеђоше. 75
 Док дођоше Градачкој Пољани,
 Ту се чета покрила у шушње
 И ту тавну ноћу коначила,
 А ујутро рано уранила,
 Излазила на Крново равно, 80
 На бијеле овце ударила
 И бијеле овце пљигенила.
 Чобани су јадни побјегнули,
 Изидоше Крновској Главици,
 Глас ладоше у племе Дробњаке. 85
 То зачуо попе Вуловићу,
 (Који бјеше у Милошевиће,
 Доша' попе да отвори цркву;
 Да послужи часну летурђију
 И хришћански да причести народ. 90
 То бијаше на Васкрсеније),
 Па кад попе разабрао гласе,
 Да је Бајо с четом ударио
 И бијеле овце пљигенио,
 Па дозива нападију младу 95
 И овако попе, проговара:
 „Сигурај ми претила гаврана,
 „Е ћу мало поћерати Баја.
 „Већ ти нећу проскуре носити,
 „Ни бијеле цркве отварати.“ 100
 То изрече посједе вранчића,
 Собом викну седам—осам друга,
 Па се, поне, натурао трагом.
 У Прагу је Баја пристигнуо
 Су његово триста четеника. 105
 Јави чета три хиљаде брва.
 Па кад попе чету пристигао,
 Одмах, поне, цефердара пали
 И Бајова уби четеника.
 Па и даље чету поћерао. 110
 Често попе пали цефердара
 И ниједном не пуца на празно.
 Докле чета код Баја протужје:
 „Харамбашо, Пивљанине Бајо!
 „Потуче нас попе Вуловићу, 115
 „Не остави друга ђавољега.“
 На то Бајо у дружину виче:

„Немојте се који преварити.
 „Безакоње данас учињети,
 „Да убије попа Вуловића. 120
 „Грехота је убит' свјештеника!“
 Попе даље прати четенике,
 А све пали пушку цефердара,
 Ниједном му не пукне на празно,
 И Бајове ваља четенике. 125
 Докле били у Кусиде тврде.
 Јопет чета код Баја се тужи:
 „Харамбашо, Пивљанине Бајо!
 „Потуче нас попе Вуловићу,
 „Не остави друга ни једнога.“ 130
 Јопет Бајо чети говорио:
 „Немојте се који преварити,
 „Безакоње земљи учињети,
 „Грехота је убит' свештеника.“ 135
 Не даду се попу врнут' врази
 Но и даље чету поћерао,
 Па и више пали цефердара
 И убија Бају четенике.
 Докле Мосту Кусињскоме били,
 Тако зборе и говоре људи 140
 Седамнаест уби четеника.
 А кад виђе Бајо Пивљанине,
 Ђе се попе оканити неће,
 Па је Бајо на Мост запануо
 И мимо се чету пропустио. 145
 Док у томе попе наљегло
 На његову вранцу дебеломе,
 А Бајо га близу напустио
 И Бајо га цефердаром гађе,
 На дивно га мјесто погодио, 150
 Посред прси и сјајнијех тока.
 Оде попе дремат низ гаврана
 И пануо под коња вранчића.
 Допануо Бајо Пивљанине,
 Те му прими коња и оружје, 152
 Па за четом окренуо трагом.
 У том стаса попова дружина,
 Јадна пола налазише мртва,
 Већ Бајову чету оставише
 И ту попа сахранише мртва. 160
 Таман попа бјеху сахранили,
 Док ето ти Карацића Јока
 И за њиме пет стотина друга,

Па за Бајом поћераше трагом:
 У Рудине чету пристигоше, 165
 Чета јави голема плијена.
 Тада рече Караџићу Јоко:
 „Харамбашо, Пивљанине Бајо!
 Мало ти је земље и свијета,
 „Да не ћераш плијен из Дробњака. 170
 „Остав, Бајо, пребијеле овце.
 „Немој ође да се посвадимо,
 „Без крви их нећеш оћерати.“
 Но говори Бајо Пивљанине:
 „О војвода, Јоко Караџићу! 175
 „Натраг врни пет стотин' Дробњака!
 „Нећу плијен данас оставити,
 „Да ћу своју главу изгубити.“
 Кад то зачу Караџићу Јоко.
 На Дробњаке срклет учинио: 180
 „Палте своје пушке цефердаре!
 „Или ћемо плијен отимати,
 „Или ћемо главе изгубити.“
 Тад Дробњаци пушке подпалише,
 А одонуд Бајови хајдуци, 185
 Побише се огњем из пушака.
 Четеници трудни и уморни
 Сташе одмах плијен остављати
 И бјежати своме завичају;
 А Дробњаци нагло кидисаше 190
 И пијели плијен претекоше.
 Тако зборе и говоре људи,
 Од Бајово триста четеника
 Не утече ни стотину друга
 И пред њима харамбаша Бајо, 195
 Побјегоше Рисну на Габелу.
 И Дробњака доста погинуло,
 Ма Дробњаци плијен поврнуше,
 Одјавише у племе Дробњаке
 У Дробњаке на Млетичак равни. 200
 Оставише катун на Крново,
 Ту га Чупић није понављао.

Зидање града Никшића.

(Око 1696 год.)

Подиже се Махмудбеговићу
 Од бијела града Дукађина,
 Оде паша у Стамбол султану
 И двори га по године дана. 5
 Не извори коња ни сокола,
 Ни ђавоље паре ни динара.
 Двори паша цијелу годину,
 Док извори у цара фермана.
 Цар Махмуту изум учинио, 10
 Да је капац градит' грађевину
 Махмут паша на Ерпеговину.
 Цар му даде два товара блага,
 Војске даде дванаест хиљада,
 Све бирана царева солдата, 15
 Да чувају свога господара
 И дале му под туром фермана,
 Да га нико посјећи не смије,
 Док честита цара не упита.
 Отален се Махмут подигнуо. 20
 Гредом купи гоге и мајсторе.
 Нешће Турчин ниђе починуту,
 Докле Сливљу дође Смишљеноме.
 На зелено Сливље починуо,
 Починуо за неђељу дана. 25
 Покупио пет стотин' мајстора
 И хиљаду ђеце шегрчади,
 Што ће чкаљу и пржину вући.
 Па подиже гоге и мајсторе,
 По Никшићу мјеста прегледао, 30
 Ђе би граду корниж поставио.
 Ђевши ђевше, а клачине пали.
 Махмут граду корниж поставио.
 Тврди бедем у Никшиће гради
 Кључаницу од Ерпеговине 35
 Стражарицу спрема Горе Црне
 И седмеро на крајину Брда.
 Гради града, а просишће благо.

Од свакуд му раја долазила
 И велики поклон доносила
 Жива ока нема од Дробњака, 46
 (Ни долази, ни поклон доноси.
 Гради града по године дана,
 Док најпошље једно Туре дође
 Од Требиња Ресулбеговићу,
 Дође паши и поклон донесе 45
 Од Требиња и од Гаџа равна.
 Њега пита Махмутбеговићу:
 „Млади пашо, од Требиња главо!
 „Јели каква ова грађевина?
 „Сретни ми је мусафа ти твога!“ 50
 Мудар паша ријеч говорио:
 „А луд ли си, Махмутбеговићу!
 „Ође града ни камена нема,
 „Но тавница за невољна сужња:
 „Љуто ти се обавила гуја 55
 „Око твога у Никшиће града:
 „Црна Гора и седмеро Брдџ,
 „Мој Махмуте, и Ерцеговина,
 „Сасуће ти бедем у гомилу.
 „Јеси л' чуо, Махмутбеговићу, 60
 „Љуту гују војводу Илију
 „У Дробњаку у племену јаку?
 „Пет је пута у Стамбол одио,
 „Он је нашег цара преварио,
 „Измамио ферман и челенку, 65
 „Да га везир посјећи не смије,
 „Док честита цара не упита.
 „На његово дванаест кнезова,
 „Донио је златне перјанице;
 „Сви слушају војводу Илију, 70
 „Наког лава у далеко нема.
 „Командира Пивом и Дробњаком
 „И цијелом око поља рајом.
 „Па до тврда Колашина града;
 „Он ће тебе бедем разурити. 75
 „А кад би ме стио послушати,
 „Ја ћу тебе, тако, световати,
 „Како можеш града сачувати“.
 А кад зачу Махмутбеговићу,
 Он Ресулу паши говорио: 80
 „Ела сјетуј, ја ћу послушати“.
 А Ресул га оде свјетовати:
 „Себи зови рајине главаре

„Од добријех кућа и оцака,
 „Који мисле о јаду твојему 85
 „И свакоме посиједи главу;
 „Па наново постави судију,
 „Све од злијех кућа и отаца,
 „Што ће с миром арач доносити.
 „А, кога ћеш, пашо, погубити 90
 „И то ћете Ресул свјетовати:
 „Посиједи, пашо, најправога
 „Од Риђана Језду Мировића;
 „Од малена села Озринића
 „Удри, пашо, Вука Николића, 95
 „Од Кочана Јова Лековића,
 „Од Студенца Петра Кнежевића,
 „Од Магнића Зрна Брајичића,
 „Од Требјесе попа Вукашина,
 „Од Кличева Калабић-Тодора, 100
 „А од Бршља Пеја Вушовића,
 „Са Крај Вира Вука Јушковића,
 „С Горњег Поља кнеза Пејовића,
 „Са Шипачеа кнез-Дурутовића,
 „Од племића из Драговољића 105
 „Удри, пашо, попа Драгутина,
 „А од Кута кнеза Лакетића.
 „Премјести се онда у Дробњаке:
 „Од Бијеле удри Вуловића,
 „А од Дужи кнез-Мемеловића, 110
 „Од малене шехер Комарнице
 „Удри, пашо, старог кнез-Ђурђића,
 „Од Пошћења кнез-Абазовића,
 „С Годијеља кнеза Мијовића,
 „Од Петњице кнеза Караџића, 115
 „И Томића кнеза са Превиша,
 „Од Тушине кнеза Церовића,
 „Све су ово рајини кнезови,
 „С Косорића војводу Илију
 „Он је свијем тијем старешина. 120
 „Ако, пашо, смијеш ризикати
 „Без изума нашег султана,
 „Посиједи дробњачког војводу,
 „Спора ће ти бити грађевина“.
 А кад зачу Махмутбеговићу, 125
 То се њему добро допануло,
 Па дохвати перо и хартију,
 Ситну књигу накити војводи
 И у њу му паша говорио:
 „О Илија, главо непокорна! 130

„Ја сам чуо казују ми људи,
 „Ти си скоро у Стамбол одио,
 „Цар је теби ферман покловио,
 „А на главу чекркли челенку,
 „Да те везир посјећи не смије,
 135
 „Док честита цара не упита.
 „Јеси л' чуо, је ли ти ко казо',
 „Ево има по године дана,
 „Ка' се цару грађевина гради
 „У Никшићу пољу широкоме? 140
 „Што 'во тебе у Никшићу нема,
 „Да честиташ цару грађевину,
 „Да је видиш и да је обидеш,
 „Је ли каква, како ти се свиђа?
 145
 Кад је ситну књигу начинио
 И под књигу књигоношче нађе,
 Оде књизи тражит господара,
 Донесе је у племе Дробњак
 И предаде војводи Илији.
 150
 Кад војвода књигу прихватио
 И на књизи печат саломео,
 Те видио што му књига каже,
 Нимало му мило не бејаше,
 Ал' му друге бити не могаше.
 155
 Па дохвати перо и хартију,
 Те је ситне књиге накитио
 На његово дванаест кнежева
 Који царске носе перјанице,
 А иде им од цара улева.
 160
 У књигама поздравља војвода:
 „У суботу која прва дође,
 „Сви хитајте Беришиној Луци,
 „На састанак да се састанемо,
 „Да договор братски учинимо,
 165
 „Е нас зове Махмутбеговићу,
 „Да му силни бедем честитамо“.
 Књиге му се по гласу стигоше,
 А кнежеви на ноге дигоше
 И сиђоше Беришиној Луци.
 170
 Док међу њих и војвода дође
 На дебелу ату алатасту,
 Кога му је султан покловио;
 Па свијема Божју помоћ викну.
 Главари му стиму учинеше,
 175
 Пред војводом на ноге скочише
 „Добро дођи, наша перјаницо!“
 Широко му мјесто начинише,

Но војвода сјећет, не 'оћаше
 Већ кнежевим 'ријеч говораше: 180
 „Ајд' устајте на ноге лагане,
 „Да идемо граду у Гликишиће“.
 А главари њему бесјеђаху:
 „Дај, војвода, да се послушамо!
 185
 „Да на Дробњак порез ударимо,
 „Неколико дара покупимо
 „За Турчина Махмутбеговића“.
 А војвода њима проговара:
 „О главари, мила браћо моја!
 190
 „Ја му не дам паре ни динара.
 „Док ја паши у Никшиће сађем,
 „Питаће ме Махмутбеговићу:
 „Јели каква ова грађевина?
 „Сретни ми је војвода Илија!“
 195
 „Ја ћу рећи: несретна ти била!
 „Нећу ли му бедем омразити
 „Да се онђе не населе Турци
 „У готову ону грађевину“.
 Молише га дробњачки кнежеви,
 200
 Молише га но не умолише,
 Но кренуше Беришином Луком,
 А отален гором Туђемиром.
 Док избише на Крново равно,
 Мало сјели па се одморили,
 205
 Па отален кренуше главари
 И ето их пољу Никшићкоме.
 Пашина их стража опазила,
 Муштулука паши ухватила:
 „Муштулук ти, Махмутбеговићу!
 210
 „Ево тебе војводе Илије
 „И његово дванаест кнежева,
 „Што им иде од цара улева,
 „Који царске носе перјанице.
 А кад зачу Махмутбеговићу,
 215
 Искрај себе дурбин дохватио,
 Те у поље смотрио војводу
 И око њег крваве Дробњак.
 Препале се паша од војводе,
 Па на млађе вику учинио:
 220
 „Слуге моје, хитро похитајте,
 „Те сретите војводу Илију,
 „Узмите му коња и оружје,
 „Па пуштите њега под шатора!“
 Себи зове турске војсковође,
 235
 Па овако њима проговара:

„Уредите војску у параде,
 „Велику му стиму учините,
 „Нек војвода кроз параду прође,
 „Докле мене до шатора дође,
 „Ка' силноме капиџији царском!“ 230

Сва устаде војска у параде.
 У поље га сретеше кавази,
 Поискаше коња и оружје.
 Мудар бјеше војвода Илија,
 Добро мудар па се преварио, 235

Те им коња дао и оружје.
 Војвода се у ферман уздаше
 И у царску на глави челенку:
 Несмију му ништа учињети.
 Па га ето низ турску ордију. 240

Докле дође пашину чадору,
 На шатор се споне распучише,
 Велика му врата отворише,
 Те унутра позваше војводу,
 Бе'но сједи Махмутбеговићу; 245

Поред њега царски делибаша
 А дворе их четири каваза.
 Пред шатором дванаест каваза
 Са сабљама у бијеле руке.
 Војвода им помоћ натурао. 250

Обрну се Махмутбеговићу
 На Илију дробњачког војводу;
 На њег' виђе цареве тугове
 И велики ферман и челенку.
 Несмје Турчин сјеђет' на серцаду, 225

Но пред њега на ноге устаде,
 Па оваку ријеч проговара:
 „Добро дођи, каурска војводо!“
 Руке шире у лице се љубе,
 Питају се за мир и за здравље. 260

Здраво били тамо и овамо.
 Па сједоше један до другога,
 С десног краја војвода Илија,
 А с лијевог царев делибаша.
 Млађе слуге кафу донијеше, 265

Донијеше кафу и ракију.
 Чим попише кафу и ракију,
 Одмах паша говори Илији:
 „О Илија, каурска газијо!
 „Виђе ли ми бедем у Никшиће? 270

„Јели какав? Како ти се свиђа?
 „Сретни ми га крста ти часнога!“

А војвода паши олговара:
 „Мудра глава, Махмутбеговићу!
 „Мудра глава, а бесједа луда. 275

„Ође града ни камена нема
 „Но тавница од невоље љуте
 „За некаква сужња невољника.
 „Несретна ти била грађевина!
 „Ни га гради, ни имадеш рашта. 280

„Но ако ћеш мене послушати:
 „Јаши, пашо, бијесна ђогина,
 „Па ти бјежи граду Дукаћину,
 „Окле су ти и потекли стари. 285

„Док си здраво ни срамоте нема.“
 А кад зачу Махмутбеговићу,
 Он војводи оде бесјелити:
 „О Илија, дробњачки војводо!
 „За све ћете паша послушати, 290

„Сам' послушај што ћу говорити,
 „Чини ми се боље ће ти бити.“
 А вели му дробњачки војвода:
 „Ела збори, Махмутбеговићу!
 „Кад би ријеч отприлике била. 295

„За све ћете послушат' Илија!“
 А Махмут му тио проговара:
 „О Илија, каурска газијо!
 „Потурчи се крста ти часнога!
 „Даћу тебе бедем у Никшиће 300

„И даћу ти цио товар блага.
 „Ја ћу јашат' мојега ђогина,
 „Па свртати Дукаћину нећу
 „Него гонит' у Стамбол султану;
 „Код пара ти ферман извадити, 305

„Да ти иде од пара улева.
 „Цар ће тебе ставити везиром
 „У тврдоме граду Никшићскоме
 „Да крајину чуваш од Латина.“
 А кад зачу дробњачки војвода, 310

Он овако паши одговара:
 „Аох, пашо, чудна разговора!
 „А ту дара ни камена нема.
 „Ко ће дати образ за дукате?
 „Ја ћу тебе боље даровати: 315

„Покрсти се мусафа ти твога!
 „Љепше ти је крста ми часнога!
 „Навићу ти око поља рају,
 „Нек' ти чкаљу и пржину вуку,
 „Докле свршиш бедем у Никшиће.

„На рају ћу порез ударити, 320
 „Скупићу ти два товара блага,
 „Каква блага мекијех дуката.
 „Даћу тебе бутум Гацко равно
 „И Вољујак више Гацка равна, 325
 „Да ти коњи у ерђели пасу.
 „Ја ћу тебе боље даровати:
 „Имам шћерцу на бијелу кулу,
 „Ево има дванаест година,
 „Како цура у кавазу расте; 330
 „Би ваљала за цара парица,
 „А камо ли за те папиница;
 „Моју ћу ти шћерцу поклонити,
 „Да будемо главни пријатељи;
 „А танку ти кулу начињети 335
 „Под бедема града бијелога.
 „Ја ћу тебе дати капетанство,
 „Те ћеш бити иза мене први.
 „Никад нећеш жељковати блага
 „Док војводу чујеш у Дробњаке.“ 340
 Кад то зачу Махмутбеговићу
 Уризика паша погинути,
 Под ферманом посјећи војводу.
 Кријући је Турчин учинио.
 Намигнуо оком на целата. 345
 Вјерне слуге пашу дворијаху,
 С крвавијем мачем у рукама.
 Целат ману бријаткињом ђордом
 И удари војводу Илију
 По дохвату и бијелу врату; 350
 Полеће му глава под шатором
 И на глави царева челенка.
 Војводину главу дохватише,
 На тврди је бедем изнијеше.
 Окрвави граду подументу
 Добром главом лава бијеснога 355
 Дробњачкога војводе Илије.
 Све му скиде царева тугове.
 Из шатора леша истурио.
 Кад Дробњаци јаде сагледаше,
 Прихватише без главе војводу 360
 Повијеше њега у Дробњаке.
 Оде абера на четири стране,
 Свућ се чудо чуло на далеко,
 Ће погибе војвода Илија
 Без питања цара честитога 365
 Под велику цареву челенку.

Поче му се одметати раја:
 Оскочи му Језда Мирковићу
 Из Риђзна села маленога, 370
 Од малена села Озрнића
 Одметну се Вуче Николићу,
 А од Кута Лакетић војвода,
 Од Требијесе попе Вукашине,
 Искрај Вира Вуче Јушковићу, 375
 Од Кочана Јово Лековићу,
 Поп Драгутин од Драговољића,
 Петар кнеже села Студенаца,
 Одметну се Калабић Тодоре,
 С Бршна кнеже Пејо Вушовићу. 380
 Сви скочили рају одметнули
 И са пашом кавгу затурили,
 А на новог града ударили,
 Да погубе Махмутбеговића,
 А његову војску рашћерају 385
 И нову му соре грађевину.
 А Дробњаци у племе Дробњаке,
 Донијеше грдну касапницу.
 Оде хабер свуда у Дробњаке.
 Дођоше му пркви жалбеници. 390
 Цијело се племе окупило,
 Ће год бјеше злице и крвавца.
 Што је боље Махмутбеговићу,
 Ће посјече војводу Илију,
 Кад ј'остало пиле од сокола 395
 Младо момче војводић — Огашу.
 Тек му бјеше деветнаест љета,
 Па изиђе међу племенике;
 Носи капу у бијелу руку,
 Главарима поклон учинио 400
 И оваку ријеч говорио:
 „Племеници, моја браћо драга!
 „Не жалите мога родитеља!
 „Луд је био, лудо погинуо;
 „Но вас молим као браћу своју: 405
 „Ви војводом мене учините,
 „Салте, браћо, по године дана
 „Док осветим родитеља мога.“
 Сви Дробњаци радо пристадоше
 И Оташа војводом прозваше.
 А кад зачу војвода Оташе, 410
 Из скупштине изабра Дробњаке
 Кућевиће и Оцаковиће,
 Који смију по крви газити

Ка' по роси и зеленој трави,
 А за образ мисле погинути. 415
 Триста узе бираних Дробњака,
 Па изваља вина и ракије.
 Добро Оташ напојио војску,
 А поклао овце и говеда, 420
 Те спремио ручак и вечеру.
 Па га ето на бијелу кулу,
 Те на млађе вику учинио:
 „Слуге моје, брже похитајте,
 „Изведите из подрума вранца!
 „Ево има дванајест година, 425
 „Од како сам коња набавио,
 „Нит га јашем нити коме давам;
 „Вет је вакат мене и гаврану
 „Путовати низ Ерцеговину.“
 Млађе слуге коња опремише. 430
 Соко Оташ оде у одају,
 Те се спрема путу и мегдану:
 На се тури нови кат аљина,
 Које му је бабо добавио
 Из Стамбола у Отмановића: 435
 Добре токе и нову доламу
 Од лијепе млетачке кадифе,
 За пас тури свијетло оружје,
 А на гајтан привјесио хорду,
 Припасао пулнате кулете 440
 И у њима стотину фишека,
 С чивилука узео цефердара.
 Крену ногом низ скалине кули.
 Све му хорда броји басамаче.
 Докле сиђе мавиту гаврану, 446
 Примаче се бињетеш-камену,
 А с камена коњу на рамена.
 Ишћера га скоком из авлије.
 Би рекао и би се заклео,
 Да ће младо момче у меану 450
 Да испија вино и ракију.
 Да виш главе војводе Оташа:
 Дуга гњата, подмашита врата,
 Тек га мало тргле науснице;
 Радо му се смију племеници 455
 И међу се зборе и говоре:
 „Ако нам је погину' Илија,
 „Остао је ора у Дробњаке
 „Младо момче Илију Оташе,
 „Неће свога покорити баба, 490

А жедан је крви од Турака,
 „Одиста ће осветити баба
 „И разурит нову грађевину
 „У Никшићу пољу широкоме.“ 465
 Помами се под Оташом вранац:
 По три метра у висину скаче,
 По четири хвата у ширину,
 А по двадест лети у дужину.
 Није шала ни дванаест дана, 470
 А камоли дванаест година,
 Како јечам зобље и сијено,
 На далеко није путовао,
 Спрам војводе главу издигнуо,
 Господара пјеном пребацује 475
 На валове ка на голубове,
 Те их грудa на сапим' гаврану.
 Ето Отуш међу племенике.
 Шњиме триста крену племеника,
 Сваки пјеше иде на опанке, 480
 На рамена носе цефердаре.
 Дробњаци су племе прегазили,
 Па их ето преко Пиве равне,
 Ударише преко Гацка равна,
 Невесиња, Стоца и Љубиња. 485
 Свуда Оташ Турке полазио.
 И већи им зулум учинио:
 Роби, пали, а сијече главе,
 Гони турке на алаје браве, 490
 Пресијеца друме и карване,
 А цареве затвори градове;
 Роби буле, проваљује куле,
 Шњима жени кржаве Дробњаке,
 Нек с умећу љути Арнаути. 495
 Тако прође по године дана,
 Док ођеде три стотин' Дробњака:
 Сваки носи беговско ођело,
 Сваки јаше ата јал' парипа.
 На њ одоше кржави мазари 500
 Пред честита у Стамбол султана:
 „Помози нам, драги господаре,
 „Од некаква млада Ерцеговца,
 „Млада момка војводе Оташа!
 „Попали нам куће свеколике, 505
 „Остави нас на голој пољани.
 „Нашега се дина дохватио.
 „Јал помагај, јали нас опраштај!
 „Ил ћемо се, царе, покрстити

„И момчету руку пољубити,
 „Па то дину добро бити неће.“ 510
 Кад су пару даве додијале,
 Он оправи сићана фермана
 По татару Махмутбеговићу
 И у њему цар му говорио:
 „Слуго моја, Махмутбеговићу! 515
 „Мене многе даве додијаше.
 „Многе даве а све од Турака
 „Из немирне земље Херцегове,
 „На некакво момче Херцеговче
 „Из Дробњака војводу Оташа. 520
 „Пријете ми Херцеговци Турци,
 „Да ће ми се листом одметнути,
 „Часноме се крсту поклонити
 „И војводи руку пољубити,
 „Па то дину поднијет не море; 525
 „Него зови дробњачког војводу.
 „Те му русу посијечи главу,
 „Јал на вјеру, јали на мегдану.
 „Његову ћеш оправит ми главу,
 „Јали даде своју за његову. 530
 „Чини, Пашо, како ти је драго.“
 Кад Махмуту ситац ферман дође,
 Те видио што му царе пише,
 Од јада га забољела глава,
 А од главе ухвати грозница, 535
 Од грознице у срце удрило.
 Мисли Турчин крупно у памети.
 Он се себи бјеше препануо,
 Ће царева посјече војводу
 без питања честита султана, 540
 Па дохвати дивит и хартију,
 Књигу шара ш њом се разговара,
 А у књизи поздравља Оташа:
 „Сине мио, војвода Оташу!
 „Јеси ли се наљутио на ме, 545
 Ће сам баба посјекао твога?
 „Оди, сине, да се помиримо!
 „Ја ћу тебе поставит војводом,
 „Даћу теби ферман и чепенку,
 „Коју ти је султан поклатио 550
 „Твоме бабу војводи Илији.“
 Кад војводи ситна књига дође,
 Није шала књига од крвника,
 Ево нема још година дана,
 Како му је погубио баба. 555

Књигу учи, сузе пролијева.
 Обрну се момче око себе,
 Неће л' кога мудријега наћи,
 Нећели га когођ свјетовати, 560
 Да отпише књигу душманину.
 Па не мога наћи мудријега,
 Но из главе своје извадио,
 Па Махмуту поздрав оправио
 И у њему 'вако говорио:
 „Мој крвниче, Махмутбеговићу! 565
 „Што ме зовеш да се помиримо,
 „Ја ти тамо ни макнути нећу
 „Ако тврду вјеру дат' ми нећеш,
 „Да о моме бабу не зборимо,
 „Да ми ране не вријеђаш љуте. 570
 „Тада бих ти доша у Никшиће,
 „Кад речено да се састанемо.“
 Селам дође Махмутбеговићу,
 Селам прими, други оправио
 Косорићу војводу Оташу 575
 И овако њему говорио:
 „Сине мио, војвода Оташу!
 „Задавам ти Божју вјеру тврду,
 „О бабу ти говорити нећу!
 „Дођи, сине, граду у Никшиће, 580
 „Но не води калабалук војске,
 „Само узми племенске главаре.
 „Што их мање, биће више дара
 „И за дуже нашег разговора“.
 Така књига кад Оташу дође, 585
 Одмах ситне књиге растурио
 На кнезове зенђила Дробњака
 И зове их у суботу прву
 На састанак Беришиној Луци;
 Но да дођу и воде Дробњаке, 590
 Све што папе свијетло оружје.
 Мало прође и субота дође,
 Оташ ето Беришиној Луци
 И ту нађе дванаест кнезова
 А око њих шест стотин' Дробњака 595
 Све јунака добро оружника.
 Оташ свима добро јутро виче.
 Дробњаци му стиму учињеше
 И са нога Бога прихватише,
 А широко мјесто начинише, 600
 Ће 'но му је и бабо сједио.
 Оташ на глас књигу проучио,

Која му је дошла од крвника
 Од крвника Махмутбеговића
 Из цареве нове грађевине
 У Никшићу пољу широкоме;
 Па овако Огаш говорио:
 „О Дробњаци, моји племенци!
 „Хоћемо ли ићи душманину
 „У цареву нову грађевину?
 „Шта велите и како желите?“
 Сви рекоше на окуп Дробњаци:
 „Сви велимо тамо не желимо
 „На мир какав и вјеру с Турцима!
 „Да идемо на град ударити,
 „Добра Турчин града начинио,
 „А на граду топове ставио,
 „У граду је многа Турадија,
 „А бедема поље опасало;
 „Но да њега амо позовемо,
 „На згодно му мјесто ударимо“.
 Говори им војвода Огашу:
 „Не, Дробњаци, моји племенци!
 „Ја сам каван у Никшиће поћи,
 „На састанак Махмутбеговићу,
 „Да му нову видим грађевину.
 „Више нећу искати војника
 „До 'ве моје три стотин' јунака,
 „Те их водим кроз Ерцеговину.
 „Ја ви ријеч и вјеру задавам,
 „Помирит' се са Турцима нећу,
 „Но ћу шњима кавгу затурити,
 „Погубити мојега крвника,
 „А сорити нову грађевину,
 „Ил' изгубити са рамена главу
 „И све моје три стотин' Дробњака“.
 Сви рекоше да му посулише
 Одмах Огаш узне четенике
 И окрену гором Туњемиром
 Док изађе на Милошевиће
 А отален на Крново равно.
 На Крново друштво уставио,
 Уставио, те га одморио,
 Гледа Огаш триста четеника:
 На свакоме токе и долама
 И остало од свиле и злата;
 Сваки гиба бистра цефердара,
 А о пасу кривоперу ласу,
 У појасу по две кубурлије

605

610

615

620

625

630

635

640

645

И по двије у кубурлупима;
 Сваки јаше хата ил' парима.
 Кад војвода све то разгледао,
 Виђет' му се дивно учинило,
 Па запјева из грла бијела:
 „А мој, бабо, војвода Илија!
 „Да се тебе нешто подигнути,
 „Виђет' сина војводу Оташа,
 „С каквом китом у Никшиће пође?“
 Куд год пође војвода Оташе,
 Момче води Грачанице сиде,
 Па поврну дебела гаврана
 И Дробњацим' оде бесједити:
 „Послушајте мене, племенци!
 „Потегните дрвене чутуре,
 „Напите се жежене ракије;
 „Па уз поље коње отисните!
 „Сад ће изаћ' преда нас кавази,
 „Да нам ишту коње и оружје;
 „Но не дајте, да ви камен није!
 „Кад ижљегну преда вас кавази,
 „Све коњима дизгин покупите,
 „У чело се љуто намрдите,
 „А на сабље навалите руке,
 „На кавазе коње наћерајте!
 „Неће смјети гледат' не кавази,
 „А камо ли искати оружје,
 „Док дођемо папину шатору,
 „Ја вас молим као браћу моју,
 „Сви ћете се млађи учинити
 „И пода мном коња ухватити.
 „Цијели му шатор опашите!
 „Држ'те вранца на врата шатору!
 „Ја ћу ићи паши под шатора
 „Код крвника Махмутбеговића,
 „Да се мало разговорим шњиме.
 „Кад изиђем међу вас, Дробњаци,
 „Онда ћу ви издати команду,
 „Како ћете у логор поступат“.
 Тако рекли, па се послушали.
 Потеглоше дрвене чутуре,
 Напише се жежене ракије,
 Па уз поље коње наћераше.
 Пашина их стража опазила,
 Муштулуке паши ухватила:
 „Муштулук ти, Махмутбеговићу!
 „Ево тебе војске и Оташа,

655

660

665

670

675

680

685

690

695

20*

„На поклон су дошли у Никшиће,
 „Да предаду данке и хараче“,
 А кад зачу Махмутбеговићу!
 Преда њ паша слуге оправео 700
 И овако њима говорио:
 „Сусретите војводина сива!
 „Узмите му коња и оружје,
 „Па пуштите њега под шатора,
 „Да честита моју грађевину.“ 705
 Умлађега нема поговора,
 Но сретеше у поље Оташа,
 Поискаше коња и оружје.
 Иде мудро војвода Оташу:
 Гаврану је дизгин покупио, 710
 А на сабљу руку навалио,
 Зубом шкрину, а сабља му сину.
 Кавази га ни гледат' не смјеше,
 Но му одмах сокак начинише. 715
 Прође шњиме три стотин' Дробњака,
 Кроз ордију Махмутбеговића.
 Док дођоше пашину шатору,
 Одја Оташ дебела гаврана.
 Дробњаци му коња прихватише. 750
 То кад виђе Махмутбеговићу
 Подјачио под шатором стражу,
 Са педесет добријех Турака
 Под копљима и бајунетима.
 На шатор се споне распучише, 725
 Те унутра позваше Оташа.
 Кад наступи шатору на врата,
 Под шатором паша сјелиаше,
 Поред њега царев делибаша,
 А дворе их четири целата 730
 И четири крвава каваза
 И остали Турци свиколици.
 Војвода им Божју помоћ викну.
 Паша му је здравље прихватио
 И ваку ријеч говорио: 735
 „Добро дођи, мој сине Оташу!“
 Руке шире у лице се љубе
 И питају за мир и за здравље,
 Крај себе га паша намјестио
 И добријем пићем почастио. 740
 Паша поче питати Оташа:
 „Је ли каква ова грађевина
 „У овоме пољу широкоме?
 „Сретни ми је, мој Оташе сине!“

Оташ вели Махмутбеговићу: 745
 „Несретна ти, пашо, грађевина!
 „Ође града ни камена нема,
 „Но тавница за невољна сужња.
 „Љута ти се опасала гуја
 „Око твога у Никшиће града: 750
 „Црна Гора и Брда крвава
 „И племена од Ерцеговине;
 „На тебе ће неђе ударити
 „И русу ти главу погубити,
 „А ордију твоју рашћерати 755
 „И сорити нову грађевину,
 „Да се у њу не населе Турци.
 „Него пашо Махмутбеговићу,
 „Бјежи, пашо, Дукаћину твоме,
 „Окле су ти потекли и стари. 760
 „Док си здраво ни срамоте нема,
 А кад зачу Махмутбеговићу,
 Оташу је вако говорио:
 „Сине мио, војвода Оташу!
 „Послушај ме што ћу говорити, 766
 „Па ћу бедем тебе оставити,
 „А ја бјежат' оћу Дукаћину.“
 На то му је Оташ говорио:
 „Ела збори, Махмутбеговићу,
 „Ако буде ријеч од прилике, 770
 „За све ћете Оташ послушати.“
 Паша му је тада говорио:
 „Ка' што му је и бабу зборио:
 „Потурчи се, мој Оташу сине!
 „Даћу тебе бедем у Никшиће 475
 „И даћу ти цио товар блага.“
 А кад зачу војвода Оташу,
 Он овако паши проговара:
 „А луд ли си, Махмутбеговићу!
 „А ту дара ни камена нема 780
 „За момчета војводе Оташа!
 „Имам доста и на кули блага,
 „Да га мељем самлети не могу.
 „Ко ће дати образ за дукате?
 „Послушај ме што ћу говорити: 785
 „Ја сам кадри тебе даровати.
 „Покрсти се мусафа ти твога!
 „Љепше ти је крста ми часнога!
 „Даћу тебе два товара блага
 „Каква блага мекијех дуката. 790
 „Неј добријех коња жељковати.

„Даћу тебе Гацко поље равно
 „И Волујак више Гацка равна,
 „Да ти коњи у ерђелу пасу.
 „Имам сестру на бијелу кулу, 795
 „Моју ћу ти сестру поклонити,
 „Да будемо главни пријатељи.
 „Ја ћу тебе ставит капетаном,
 „Те ћеш бити иза мене први.“
 А кад зачу Махмутбеговићу 800
 (Момче му се рза дохватило)
 Па оваку ријеч проговара:
 „Младо момче, војвода Оташу!
 „Моли Бога за ђавола твога,
 „Бе сам тебе дао вјеру тврду, 805
 „Да ти ништа учинити нећу,
 „А сад би ти полећела глава.
 „Таки тебе и бабо бијаше,
 „Луд је био лудо говорио,
 „Стога ти је главу изгубио.“ 810
 А кад зачу војвода Оташу,
 Плану момче као ватра жива,
 Па овако паши проговара:
 „Камо вјера, Махмутбеговићу?
 „Камо вјера стигла те невјера! 815
 „Јеси ли ми дао вјеру тврду,
 „Да о моме бабу не зборимо,
 „Да ми ране не вријеђаш грдне?“
 Нешто папа говорити ћаше,
 Но му млади Оташ не даваше. 820
 Хитро момак на ноге скочио
 И за браду пашу дохватио,
 Оптријем га мачем ударио,
 Док му глава оста у шакама.
 Како пашу тако делибашу. 825
 На њег' скочи дванаест каваза
 И четири крвава целата,
 Да ухвате војводу Оташа
 Под шатора Махмутбеговића.
 Ваљаст момак војвода Оташу, 830
 Па се мачем од каваза брани.
 Док шатору споне искидаше
 И шатору врата отворише,
 Искочио војвода Оташу,
 С крвавијем мачем у рукама, 835
 Носи главу Махмутбеговића.
 Дробњаци му коња додадоше.
 Како момак сједе на гаврана,

Он цијелој командова војсци:
 „Испалите мале и велике, 840
 „Па у Турке јуриш учините,
 „Па што коме донесе крајина!“
 Боже мио, немила састанка.
 Ала банда затури се кавга.
 Одмах триста пуче џефердара 845
 И толико двоје леденица.
 Бој се уби у поље Никшићско.
 Паде тама од неба до тала,
 А кроз таму улијећу момци.
 Све Оташу прискакаше војска: 850
 Прискочи му Јово Лековићу
 И сив соко Вуче Николићу,
 Прискочи му Језда Мирковићу,
 Кнез Пејовић и Вук Јушковићу,
 Вушовићу и Кнез Калабићу, 855
 Петар Кнеже и поп Вукашине.
 Попе Симо од Драговољића
 И Лакетић од питоме Жупе,
 Прискочише, индат учињеше.
 Велика је војска у Оташа. 860
 Алакају Срби витезови.
 Жива ватра таму пресијеца.
 Бој се уби низ बारे зелене
 Низ зелена बारे под Риђане.
 Гонише се љетни дан до подне, 865
 А кад више замину земана,
 Све Риђане притиснула тама
 Од брзога праха и олова
 И од паре коњске и јуначке.
 Моли Бога војвода Оташу: 870
 „Дај ми Боже виар од планине,
 „Да подигне маглу у висине.
 „Да ја виђу чија гине војска,
 „Чија гине, чија ли добива?“
 Молио се, док се умолио. 875
 Танак сјевер од Крнова пуну
 Те подиже уз Риђане таму
 Питомијем барам' пут Будоша.
 Кад разгледа војвода Оташу,
 Кад по пољу Срби алакају; 880
 Стоји писка јаднијех Турака,
 Ками були да могу утећи.
 Цијелу су војску крдисали:
 Три хиљада глава погубили,
 А остало пољем рашћерали. 885

Тада Оташ искупи Дробњаке,
 Не бјеше му нико погинуо
 Нити љуте ране задобио.
 Сваки главу носи од Турчина
 И турају главе пред Оташа. 890
 Оташ дивно војсци захвалио,
 Па на бедем војску поврнуо
 И оваку ријеч говорио:
 „Сад саспите бедем у гомилу,
 „Да се ође не враћају Турци!“ 895
 Одиста га обалит' 'оћаху
 Но Бог уби Вука Николића
 И проклетог Језду Мировића,
 Неколике куме изнијеше
 Пред Оташа и његову војску 900
 И овако њему говорише:
 „Прими кумство не обарај града!
 „Требаће нам ова грађевина
 „За пазара и за састајања.“
 А кад зачу војвода Оташу, 905
 Свако им је кумство прихватио
 И оваку ријеч говорио:
 „Бог т' убио, Николићу Вуче,
 „И проклети Језда Мировићу,
 „Не дасте ми бедем оборити: 910
 „Неће проћи ни година дана
 „Ође ће се населити Турци.“
 Па с бедема помакао војску
 И Петрову доградио цркву 915
 За спомена цијела Дробњака
 И освету свога родитеља.
 Младо момче војвода Оташу
 Пође кући и поведе војску.
 Весело му иду племеници. 920

Погибија војводе Оташа Носорића.

(Око 1699. год.)

Уранио Ресулбеговићу
 У Требињу мјесту питомоме;
 Силан Турчин од Требиња глава,
 Дохватио перо и хартију,
 Па шарену књигу накитио, 5
 А посла је у племе Дробњаке,
 А на руке војводи Оташу,
 У књизи му вако говорио:
 „Млада главо, војвода Оташу,
 „Јеси л чуо је л ти ико каз'о, 10
 „На те иду крвави мазари
 „Пред честита у Стамбол султана.
 „Знаш, Оташу, није давно било,
 „Нема пуне ни три годинце,
 „Од како си пашу погубио 15
 У Никшићу Махмутбеговића;
 „Тада си се аси учинио:
 „Прекинуо данке у Дробњаке,
 „Па не даваш паре ни динара
 „Ни икаква ака са земаља.
 „Чете водећ' низ земљу Турћију, 20
 „Прекин'о си друме и карване,
 „А све прштиш сиротињу рају,
 „Па ти зулум трпљет не можемо!
 „Но Оташе, аси Каурине, 26
 „Чиме примиш књигу шаровиту,
 „Одма' скупим арач у Дробњаке
 „И пошаљи у Требиње града,
 „А распусти чете и хајлуке, 30
 „Нека ору, нек се љебом ране;
 „Свакоме ће царо опростити,
 „Што је који досле учинио,
 „А поселе на његову душу.
 „Ако тако неби учинио, 35
 „Но би стару игру затурио,

„Покупићу силовиту војску,
 „Какву прије ни чуо нијеси,
 „Па ћу шњоме на Равно изаћи
 „И цијелу Пиву изгорјети,
 „А по Пиви народ ископати;
 „А ондолен на твоје Дробњаке,
 „Па ћу онда посјећи ти главу
 „И цио ти Дробњак ископати,
 „Све палећи до под твоје дворе:
 „Пред њих ћу ти логор учињети
 „И бијелу цркву потурчити,
 „Срушићу ти на цркву олтара
 „А подигнут висока мунара,
 „С њег ће оца призиват Алаха
 „И турчити кржаве Дробњаке;
 „Па ћу онда посјећи ти главу
 „И цио ти Дробњак изгорјети
 „До бијела Колашина града
 „И до Таре воде валовите!“
 Кад Оташу књига допанула;
 Нимало му мила не бијаше,
 Ал' му друга бити не могаше,
 Па се тури у замишљеније.
 Све мислио у једну смислио
 И у себи Оташ говорио:
 „Недам паши паре ни динара,
 „Но сам воли главу изгубити,
 „Но довијек раја останути!“
 Па довати перо и хартију,
 Те шарену књигу начинио
 И у књизи пашу поздравио:
 „Силян пашо, Ресулбеговићу!
 „А што си 'аси учинио,
 „У Требињу мјесту питомоме,
 „Те ми тражиш данке на Дробњаке?
 „Чуо јесам ће говоре људи,
 „Да си бољи по други јунаци.
 „Ма ни мене не куди крајина;
 „Па се надам у Бога једнога,
 „Жеља ти се испунити неће.
 „Ја ти недам гроша ни арача,
 „Ни признајем цара ни везира;
 „Него купи силовиту војску,
 „Ајде шњоме кадгођ ти је драго,
 „Вазда сам те калер дочекати!“
 А кад паши књига допанула,
 Те видео што Каурин пише,

40

45

50

55

60

65

70

75

80

Нимало му мила не бијаше,
 Но се вељем чуду зачудио
 И овако себи говорио:
 „Ала, ала, аси Каурина
 „Косорића војводе Оташа,
 „Бе честита цара не познаје,
 „Не познаје цара ни везира,
 „Но бакује Оташ у Дробњаке;
 „Ма за дуго то му бити неће,
 „Но ћу силну војску покупити
 „Гацко равно и Требиње мало,
 „Невесине поље и Љубиње
 „И све Турке од Ерцеговине,
 „А повешћу бега Љубовића,
 „Да ме беже чува од Оташа;
 „Па ћу њему књигу оправити,
 „Да ме чека ће је њему драго,
 „Да не рече да је пријевара.
 „Рок ћу дати за петнајест дана.“
 Па шарену књигу накитио
 И у књизи поздравља Оташа:
 „Велику сам војску покупио
 „И изаћу на Равно планину
 „И чекат' те за петнајест дана,
 „Да не речеш да је пријевара.“
 Када Оташ књигу прихватио
 И видео пашине поздраве,
 Поскочио на ноге лагане,
 Па довати перо и хартију,
 Те шарене књиге начинио,
 Начинио, па их растурио:
 Прву књигу у Никшићску Жупу
 А на руке Бојовићу кнезу;
 Другу књигу Вуку Николићу
 У Побрђе село Озрниће;
 Ону трећу у Кочане равне
 А на руке Јову Лековићу.
 У књигама поздравља кнежеве:
 „О кнежеви, моји соколови,
 „Јесте л' чули, јесте л' разумјели,
 „Е је паша Ресулбеговићу,
 „На ме силну војску покупио;
 „Мисли паша Пиву изгорјети
 „И све наше широке Дробњаке,
 „Па довести војску у Никшиће,
 „Да поправи царску грађевину.
 „Но кнезови, моји соколови,

85

90

95

100

105

110

115

120

125

„Куп'те војске што више можете, 130
 „Па хитајте уз Дугу краву,
 „Да стигнете на Равно планину,
 „До неђеље која прва дође!
 „Ја ћу купит' крваве Дробњаке,
 „Па навести Пивом каловитом, 135
 „Те покупит' по Пиви Пивљане
 „И изаћу на Равно планину,
 „Да ми онђе војске смијешамо
 „И идемо паши на мејдана!“
 Ове посла друге начинио 140
 На његово дванаест кнезова
 У Дробњаку у племену јаку,
 Да покупе војску по Дробњаку
 И хитају Комарници равнот
 У суботу која прва дође: 145
 „Па чекајте докле и ја дођем!“
 Све се књазе по гласу стигоше,
 А кнежеви на ноге дигоше
 И велику војску покупише.
 Оташ скочи на ноге лагане, 150
 Па се спреми на бијелу кулу,
 А подвикну своје вјерне слуге,
 Да изведу његова брњаша.
 А Оташ се оде опремати:
 На се тури нови кат хаљина: 155
 Добре токе и нову доламу.
 Утеже се пасом стамболскијем
 А за њ тури двије златке мале,
 А о бедри сабљу припасао,
 А на главу самур и челенку 160
 И велике цареве тугове
 И под туром парева фермана.
 Мисли звати пашу на мејдана,
 Па прихвати бистра цефердара
 И ево га низ бијелу кулу, 165
 А слуге му извеле брњаша.
 Прекрсти се усједе брњаша,
 Па на узду коња оставио
 И дозива љубу Видосаву
 И овако љуби проговара: 170
 „Слушај добро остарелу мајку
 „И подижи мог Илију сина;
 „Јер сам ноћас чудан сан уснио:
 „Виар вјетар преко Гацка пуну,
 И с главе ми понесе челенку; 175
 „Али сану није вјеровати,

„Сан је лажа а Бог је истина!“
 А стара му мајка говорила:
 „О Оташу, мој милосни сине, 180
 „Немој ићи на Равно планину,
 „Него пиши Ресулбеговићу,
 „Да ће добит' арач од Дробњака,
 „Но да враћа војску у Требиње.
 „Ја сам ноћас чудан сан уснила:
 „Бе долеће прна кукавица 185
 „И паде ни на бијелу кулу,
 „Како паде три пут закукала,
 „То ће рећи ти си погинуо;
 „Но тако ти материне ране,
 „Покори се Ресулбеговићу!“ 190
 На то Оташ мајци одговара:
 „Волим своју главу изгубити,
 „Но се турском паши покорити!“
 Па окрену бијесна брњаша,
 А гаврана у поводу вода, 195
 Јер га Оташ чува за мејдана.
 Мајка стара за њим пристанула
 И Оташу благослове дава:
 „Збогом пођи, мој Оташу сине,
 „Учинио што си наумио!“ 200
 Оташ нешће мајку ни слушати,
 Но подасе гиљикну брњаша
 И ето га сентом и свијетом,
 Докле дође шеер Комарници
 И ту нађе на испкуп Дробњаке; 205
 Па им Оташ Бога називаше.
 Дробњаци му здравље прихватили
 И пода њим коња ухватили.
 Али Оташ сјећет' не хоћаше,
 Јер се боји љуто од Турака 210
 Да му не би Пиву погорјели;
 Па подиже силовиту војску
 И ето га преко Драгаљева.
 А отален Пивом поточљивом.
 Уз пут купи по Пиви Пивљане. 215
 Куд гођ иде на Равно изиде
 И ту кнеза Бојовића нађе
 И делију Вика Николића
 И сокола Јова Лековића
 И око њих војске неколико. 220
 Оташ њима помоћ натурео,
 Кнезови му помоћ прихватили
 И пода њ га коња ухватили,

Руке шире у лице се љубе
 И питају за мир и за здравље. 225
 Кад рекоше да су здраво били,
 Здраво били и тамо и амо,
 Онда рече Бојовићу кнеже:
 „Косорићу, војвода Оташу,
 „Ти си вома с војском задоцнио, 230
 „Јер су Турци прије излазили,
 „Положаје боље уграбили.“
 Кад то зачу Косорић војвода.
 Па дозива дробњачке кнезове,
 Да разреде војску на команде, 235
 Још им Оташ 'вако говорио:
 „Чујете ли, моји соколови,
 „Ја ћу пашу на мејдан позвати,
 „На средину ће гледају војске,
 „Да на сабље живот дијелимо; 240
 „Ако би ми суђен данак био,
 „Те ми паша главу изгубио;
 „Немојте се, браћо, препанути
 „Но на Турке сложено ударите
 „И вјечити спомен оставите!“ 245
 Па довати перо и артију
 Те шарену књигу накитио
 И у књизи пашу поздравио:
 „Силан пашо, Ресулбеговићу!
 „Јаши ата, ајде на мејдана, 250
 „На пољану ће гледају Турци
 „И јунаци љути Ерцеговци.
 „Ако би ти срећа испанула,
 „Те би моју главу изгубио,
 „Онда купи данке у Дробњаке; 255
 „А ако ми не би излазио,
 „Да јуначки мејдан дијелимо,
 „Бјежи с војском бијелу Требињу,
 „За Оташа справљај преоблака!“
 Кад видео паша лакардију, 260
 Нимало му мило не бијаше,
 Мало мање него погибија,
 Ма се њему на ино не може,
 Но Оташу књигу повратио
 И у књизи њега поздравио: 265
 „Силна главо, Косорић војвода,
 „Тебе фали сенат и крајина,
 „Ма ни мене не куди дружина,
 „Мило ми се с тобом посијећи
 „И идем ти на мејдан јуначки 270

„И не водим друга за свједока,
 „Јер ће ојје војске свједочити,
 Па се паша, спрема за мејдана
 И узима бега Љубовића. 275
 Оташ поја бијесна ђогица
 И оћера на мејдан јуначки.
 Кнез Бојовић предузе команду
 И поближе примаче Дробњаке
 Да се нађу поближе Оташу,
 Још оваку ријеч говорио: 280
 „Ја се бојим иле од Турака,
 „Да не падну у бусију Турци
 „И преваром Оташ не погине,
 А Турци му главу изгубити 285
 И уграбит' ферман и чепенку.“
 Ето Оташ дође на биљегу.
 Али паша прије излазио
 И сакрио бега Љубовића,
 Да он чува свога господара.
 Оташ збори Ресулбеговићу: 290
 „Држ се добро, Ресулбеговићу,
 „Немој побјећ са дуга мејдана;
 „Него добро погледај Оташа,
 „Који ће ти главу изгубити!“
 Паша виђе мрка Каурина, 295
 Страшан му се на очи виђаше,
 Па побјеже са дуга мејдана;
 Но му Оташ бјежат' не даваше,
 Но овакву ријеч говораше:
 „Стани, пашо, рђа те убила, 300
 „Да на сабље живот дијелимо!
 „Срамота је побјећ' са мејдана,
 „Бе гледају војске обадвије,
 „А носити цареве тугове!“
 Па под собом гиликну гаврана. 305
 Итар гавран изјели га вуци,
 Што не носи у рамена крила,
 Не може га стићи ни утећи,
 Па пристиже Ресулбеговића,
 Сабљом ману одсјече му главу, 310
 Па одјаха вранца од мејдана,
 Те привати осјечену главу,
 И узео свијетло оружје
 Ђаше Оташ, вранца узјахати,
 Него не да беже Љубовићу, 315
 Но од очи пали пефердара,
 Те погоди војводу Оташа,

У ковије међу очи двије
 Па му русу главу откинуо
 И уграби ферман и челенку 320
 И побјеже у турску ордију,
 То виђеше чемерни Дробњаци,
 Па на бега плотун оборише,
 Убише га бјежат' не дадоше. 325
 Кнез Бојовић учини команду,
 Да на јуриш ударе Турцима.
 Па се двије војске сударише
 И погнаше на Равно планину.
 Кад је дневи око подне било, 330
 Док Турцима муке додијаше,
 Плећи даше, а бјежати сташе,
 А гоне их Срби соколови.
 До Гацкога доља широкога
 Пет стотина глава посјекоше. 335
 Па се натраг војска сувратила
 Те укопа војводу Оташа
 Побие му камен становити,
 За вјечити спомен вјековити.
 Војводина гроба окитише
 Са турскије глава пет стотина. 340
 Покупише ферман и челенку,
 Понијеше војводиној мајци,
 Кад порасте пиле од сокола,
 Нека носи бабово знамење.

5.

Погибија Паше на Брљеву.

(1774 год.)

Књигу паша од Пљеваља пише
 Па је спрема у племе Дробњаке
 А на руке Томићу Илији,
 У књизи му 'вако говорио: 5
 „О Илија, кнеже од Дробњака!
 „Покупи ми све седам кнежева.
 „Пива ми се аси учињела,
 „Неда цару гроше ни араче;
 „Па сам силну војску покупио, 10
 „Хоћу Пиву тевтиш учињети
 „И по њојзи арач закупити;
 „Но ме срети у Тепца камена,
 „Те да мојој калаузиш војсци!“
 Кад Илији така књига дође, 15
 Ни сједио нити давгубио,
 Но ето га Беришиној Луци
 И ту нађе на скупу Дробњаке.
 Он пред њима књигу проучио,
 Дробњацима ријеч проговара:
 „О Дробњаци, моја браћо драга! 20
 „Да идемо паши у сретање,
 „Да у Дробњак војску не пуштимо,
 „Много би нам штете учињела;
 „Но ми њину војску да спремимо 25
 „Нека иде Пиви валовитој.“
 И тако се они насулише,
 Па Илија пође с кнежевима
 И он оде у Тепца камена
 И ту сrete пашу од Пљеваља. 30
 И за њиме неколико војске.
 Кнежеви су паши приступили,
 И од земље на ноге скочили
 Окренуше преко Дурмитора,
 Док дођоше Пиви води ладној
 На Плужине војску прејавише. 35

На Брљево војску изјавише
 И ту паша логор учинио.
 А кад паша дође од Пљеваља,
 Па стадоше прилазит Пивљани,
 Те доносит гроше и араче, 40
 Па доносе груде и јагањце.
 Ту је био за неђељу дана,
 Око њега све седам кнежева.
 Једно јутро Турчин поранио,
 Па се Турчин по Брљеву шета, 45
 Око њега дробњачки кнежеви.
 Но што рече паша од Пљеваља:
 „О кнежеви моје лале праве!
 „Пивска су ме јагњад помамила.
 „Незнате ли лијепе ђевојке, 50
 „Јал' невесте иза жива мужа,
 „Која би ми врло требовала,
 „Док сам ође н. Брљеву равну?
 Тада рече Томићу Илија:
 „Господаре, пашо од Пљеваља! 55
 „Сваки ћемо зулум поднијети
 „А та, пашо, никад довијека“
 Па кнезови на ноге скочише
 И на добре коње усједоше
 И одоше у племе Дробњаке. 60
 Оста Турчин на Брљево равно.
 Кад одоше дробњачки кнежеви,
 Док ето ти Дуке од Риђана
 И он носи гроше и араче
 Од широка поља никшићскога 65
 И пред пашом паде на Брљево,
 А паша га дочекао дивно.
 Говорио паша од Пљеваља:
 „Вјерна слуго, Дуко од Риђана!
 „Пивска су ме јагњад помамила, 70
 „Да не знаш ће лијепу ђевојку,
 Ал' невесту иза жива мужа,
 „Која би ме добро послужила?“
 Тада Дука рече од Риђана:
 „Господаре, пашо од Пљеваља! 75
 „Има једна кићена Брђанка
 „А то жена Малише сердара,
 „Е се скоро сердар оженио
 „Из Пипера мјеста крвавога
 „Од госпоцке куће Пилетића: 80
 „Таке буле ни Влахиње нема.

„Жива нам се згода догодила:
 „Није дома Малиша сердаре
 „Но ј' отишо сердар у тазбину 85
 „У тазбину женину родбину;
 „А Бошко је поша мору сињем
 „Да учини конат с ортацима,
 У бијели Рисан на Габелу.
 „А Никола момак код оваца,
 „Чува момак у Рудине овце; 90
 „А код куле Малише сердара,
 „Нико нема на бијелој кули
 „Но његове вјеренице љубе
 „И Јелице његове сестрице.
 „Дај ти мене делибашу Ибра 95
 „И са њиме три-четири друга
 „Довешћу ти Малишину љубу.“
 Одма' Турчин срклет учинио,
 Даде њему делибашу Ибра
 И са њиме три четири друга, 100
 Тада Дука посједе дората
 И пођоше ноћу без мјесеца.
 Док у Горње Поље салазили,
 Ту их тавна ноћца оставила,
 А бијели данак приватио. 105
 Ту се чета добро одмориле.
 Док је добро данак навалио,
 Па од земље на ноге скочише
 Па на добре коње посједоше
 И ето их бијелу Никшићу 110
 У Требијесу Малишиној кули.
 А Јела их виђе са пенџера,
 Па дозива своју милу снаху:
 „Трчи доље на мермер авлију,
 „Ето Дука на коња дорина 115
 И са њиме три-четири друга,
 „Привати ђм коње ћулеане,
 „Да их, снахо, дивно дочекамо.
 „Ође нема Бошка ни Малише.“
 А Брђанка на ноге скочила, 120
 Одма' сиде на мермер-авлију.
 У то Дука на коња дорина,
 А кад виђе кићену Брђанку,
 Њојзи Дука добар вече виче.
 Госпођа му Бога приватила 125
 И за узду коња уфатила:
 „Слази, Дука, са коња дорина!
 „Ајде горе на бијелу кулу.“

Док дотрча делибаша Ибро
 На његову дебелу ђогину, 130
 Па Брђанку уфати за руку,
 Извуче је за се на ђогата.
 Побјегоше пољем зеленијем.
 Љуто писну кићена Брђанка:
 „О заово, Јелица ђевојко! 135
 „Мене данас заробише Турци.“
 Писну Јела ка' и љута гуја.
 Док се тавна ноћца уфатила,
 Кука Јела на бијелу кулу,
 Ка' 'но прна кука кукавица, 140
 Па уљезе у шикли-одају,
 Док угледа шибу Малишину:
 С чивилука шибу дофатила
 А од куле пенџер отворила.
 Па на пенџер шибу наслонила, 145
 У Рудине грлић оправила.
 Она шиби живу ватру даде.
 Када пуче шиба Малишина,
 Загрмјеше брда и долине,
 Дозваше се све редом плагине. 150
 А Никола чобан код оваца
 Баш под Киту зелену планину
 Око њега тридесет чобана;
 Па кад чуо шибу Малишину,
 У торину овце ујабио. 155
 Тада рече чобанин Никола:
 „О чобани, моја браћо драга!
 „Ево пуче шиба Малишина,
 „Малиша је мене погинуо;
 „Него, браћо, да се послушамо, 160
 „Да ми наше друштво предвојимо:
 „Половина са мном да идемо,
 „Половина овце да чувамо.“
 Одвоји се петнајест чобана.
 Па шарене пушке дофатише 165
 И ето их низ Кусиде равне.
 Иду момци ка' и соколови,
 Док дођоше у Требјесу тврду.
 Кука Јела на бијелу кулу,
 Дозива је чобанин Никола: 170
 „Сестро моја, отвори ми врата!“
 А ђевојка отвори му врата.
 Таде рече чобанин Никола:
 „Сестро Јело, ја те Богом кумим!
 „Је л' Малиша мене погинуо?“ 175

А Јела му ријеч проговара:
 „Камо срећа да је погинуо,
 „То би вашој сестри пјесма била!
 „Ево дође Дука од Риђана, 18
 „Он је моју снаху заграбио
 „Твоју снаху, љубу Малишину,
 „Одведе је паши на Брљево.“
 А кад зачу чобанин Никола,
 Оваку јој ријеч говорио:
 „О Јелице, сестро моја мила! 185
 „Дај вечеру на ово чобана
 „И спреми ми леба у торбице.“
 Па на брзу руку вечераше
 И торбице леба напунише,
 Па шарене пушке приватише, 190
 Па ето их на Луково равно
 А с Лукова на Крново равно.
 Иду момци ка' и соколови
 Док дођоше у Бијелу Горњу
 А под чардак Милутина кнеза. 195
 При Николи добра срећа била,
 Бјеше кнеже добро подранио
 И сјеђаше пред свога чардака.
 Никола му добро јутро виче,
 А кнез му је Бога приватио: 200
 „Здраво да си, чобанин Никола!
 „Је л' Малиша нама погинуо?“
 Никола му ријеч проговара:
 „Камо срећа да је погинуо?“
 Све му што је и како је каже. 2
 А кад зачу кнеже Милутине,
 На млађе је вику учинио,
 Спремише му вранца ол мејдана.
 Вранчићу се на рамена бапи,
 А пред њиме чобанин Никола 210
 Су његово петнајест чобана
 И ето их Беришиној Луци.
 Кад дођоше Беришиној луци,
 Не бијаху на скупу Дробњаци.
 Тада рече кнеже Милутине: 215
 „О мој брате, чобанин Никола,
 „Ајде горе у село Петњицу
 „На бијелу кулу Караџића,
 „А ја одох на село Превиша;
 „Да позовем Томића Илију.“ 220
 Па Никола оде у Петњицу,
 А кнез оде кнезу на Превиша;

А кад кнезу дође у Превиша
 И ту нађе кнеза од Превиша,
 Па му што је и како је каже. 225
 Обојица на ноге скочише
 И на добре коње усједоше,
 Па ето их у село Петњицу.
 Ту кнежеви на ноге скочише,
 Неколико војске сакупише; 230
 Они воде чобанин-Николу
 И са њиме петнајест чобана.
 До Дубровска кад су долазили,
 Ту их бијел данак оставио,
 А тавна их ноћца приватила. 235
 Дробњаци су вјешти у путове,
 Па у зору дошли ни Брљево,
 Кад бијаху Турци у логору,
 Те спаваху Турци у чадоре;
 Тада рече Томићу Илија: 240
 Сад, Дробњаци, да се разредимо!
 „Тек чујете кавгу под чадора,
 „Ви на турке јуриш учините.“
 Па Илија ријеч проговара:
 „За мноме ајде, чобанин Никола.“ 245
 Кад дођоше наши пред чадора,
 Стоји писка кићене Брђанке
 И оваку ријеч говораше:
 „Одби ми се, босански шљивару!
 „Живој нећеш пољубити лице!“ 250
 У то доба Томићу Илија,
 Од чадора отворио врата,
 Двије пушке носи у рукама,
 Па објема живу ватру дава.
 Обје пушке ватру приватише, 255
 Паша паде под чадора свога;
 Никола му посијече главу.
 А Дробњаци удрише на Турке,
 Узеше им коње и оружје,
 Неколико посјекоше глава, 260
 Уфатише Дуку од Риђана,
 Па дрвене гужве начињеше,
 На главу их њему натицаху,
 Док му оба ока ишћераше,
 На муке му живот извадише. 265
 Дробњаци се онда повратише.
 Тако њима Бог и срећа даде,
 Ниједан им није погинуо,
 Нити грдне ране допануо.

И ето их у племе Дробњаке 270
 Код бијеле Караџића куле.
 Окупише стотину Дробњака
 Седамдесет коња товарнијех
 И пред њима чобанин-Николу, 275
 Па одоше у српску Требјесу;
 Ту нађоше Малишу сердара
 И Требјеса пређе у Дробњаке.
 И то било кад но се чинило,
 Ође нама мир и здравље било, 280
 Здравно били и тамо и амо!

6.

Погибија војводе Јована Церовића.

(Око 1802 год.).

Кликовала пребијела вила
 Са врх Лоле зелене планине,
 Зове вила под Сировац тврди
 У Тушину селу дробњачкоме
 На бијелу Церовића кулу, 5
 А на име војводу Јована
 И 'вако му вила говораше:
 „Јеси л' чуо, је л' ти ко казао,
 „Да ће тебе војска ударити 10
 „На планину Штичју зеленоме,
 „Бјеле ће ти одјавити овце.
 „Код оваца посјећи чобане?
 „Шаљи гласе а купи Дробњаке.
 „Од Брда се војска искупила 15
 „И хоће ти војска ударити.“
 На то Јован вили одговара:
 „Хајде тамо од планине вило,
 „Нимало ти за глас не захваљам.
 „Ја сам, вило, у мир с Брђанима 20
 „С Ровчанима и с Морачанима,
 „С Пиперима и Бјелопавлић'ма
 „Без Стијене села пиперскога,
 „А њима сам главу изгубио
 „Бојовића Вука барјактара 25
 „И шњима се хоћу помирити.
 „Јуче сам им оправдио куме
 „И надам се прихватиће куме.
 „Куме мире посјечене главе,
 „То је умир међу јунацима.“ 30
 Опет вила њему говорила:

„О Јоване, зла ти разговора!
 „И ако си у мир с Брђанима,
 „Стијена је Брђанима глава.
 „У Стијену големо јунака
 „Који знаду чете заводити 35
 „Од Бојане до Таре валовне;
 „Хоће они осветити Вука.
 „Више жале Вука барјактара
 „Него десет другијех јупака,
 „Да су у бој други погинули. 40
 „Кога су гођ позвали на војску,
 „Свак је њима хитро долетио;
 „Па се веља чета подигнула
 „Са Стијене мјеста јуначкога.
 „Мину чета двије Пониквице 45
 „И Штитово зелену планину,
 „А синоћ је на конаку била
 „У зелено поље Лукавицу,
 „А јутрос ће тебе ударити.
 „Што, војводо, за куме казујеш, 50
 „Да су пошле куме на Стијену;
 „Куме су се с војском разминуле,
 „У Жупу се куме уставиле
 „На дворове Бојовић војводе.
 „Пред четом је добар поглавица 55
 „Са Стијене Радојев Савићу.“
 Још хоћаше говорити вила
 И војвода шњом се разговарај,
 Но пиперска момчад не дадоше,
 Ударише на Штичје планину. 60
 Стаде вриска добријех момака
 А пуцњава танкијех пушака,
 Одјекује Семољ и Јаворје
 Од жестока боја на планину.
 Кад то зачу Церовић војвода, 65
 На јуначке ноге устануо
 И дохвати пушку с чивилука,
 Па долеће до коња мркова
 И повика тушинске јунаке:
 „А на ноге, моји соколови, 70
 „Удари ни војска на планину!“
 Он уђаха поамна мркова
 И повика Церовић-Радоја:
 „А Радоје, пиле од сокола,
 „На Штичје нам ударила војска; 75
 „Хајде хитро да се покољемо
 „Да ми нашег мала не пуштимо,

„Но јуначки да се покољемо
 „И крвничком крвљу облијемо!“ 80
 Ал' Радоја дома не бејаше,
 Но се озва Радојева мајка,
 Па Јовану стара бесједила:
 „Зло ти јутро, војвода Јоване!
 „Дома нема мог сина Радоја, 85
 „Но је јуче поша' на планину
 „И омрка ноћас на торину,
 „А јутрос је мислим погинуо,
 „Већ да му се не радује мајка.“
 Кад то зачу војвода Јоване,
 Пушти коња пољем тушинскијем 90
 И кликује све добре јунаке
 Од Дробњака од племена јака;
 Пиперима у претијек пође
 На Кравицу да претече војску.
 Ал' Пипери кад су ударили, 95
 На катуне Штичју зеленоме,
 Свак утече у гору зелену
 И савога мала оставише;
 Па Пипери мала заврнуше
 И гоне га врхом од Јаворја; 100
 Кад се Лоли пропели плавини
 И баш кад су на крајеве били
 Ту их стиже Јован и Дробњаци,
 С Пиперима боја заметнуше
 И бој бију, мала не пуштају. 105
 У Пипера нема много војске,
 Разма што је једна чета мала
 Чета мала ама је ваљана.
 Док Дробњаци одсвуд надјачаше
 И на Лолу путе претекоше. 110
 Чета се је тврдо препанула,
 Кад одсвуда угледаше војску,
 Мал остави, да стругу направи.
 Дробњаци им одсвуд кидисаше.
 А кад виђе војвода Јоване, 115
 Да Пипери мала оставише,
 Он наћера коња на Пипере,
 Но пиперске пушке запуцаше,
 Пуче пушка Перовић Станише,
 Од пиперског села Петровића 120
 И погоди Церовић-Јована.
 Паде Јован низ коња мркова,
 А допаде Радојев-Савићу,
 Те Јовану посијече главу,

Савић главу, а Пеко оружје. 125
 Кад остали виђеше Дробњаци,
 Да погибе војвода Јоване,
 Оставиле Лолу и Шаровањ,
 Те Пипери мирно пријеђоше; 130
 Понијеше Јованову главу,
 Осветише Вука барјактара,
 А Дробњаци натраг утекоше.

7.

Скопљак паша и Дробњаци.

(1805 год.).

Сан уснила љуба Анђелија
 Вјерна љуба војводе Стојана
 На десници Стојановој руци
 И бијелој Карацића кули 5
 У Петњици Божјој несретници,
 Ће вас Дробњак притиснула тама
 Од Ивице па до Придворице,
 Око таме опасале гује,
 На Јаворје наслониле главе, 10
 Па зинуле гује на Морачу,
 Погледају често низ Рзачу.
 Сан виђела, ма се не препала,
 Докле била други сан уснила:
 Ће проврела вода Комарница,
 Све кржаве ваља клобукове, 15
 Низ Петњицке Стране ударила,
 У Петњицу била угрцнула.
 Све петњицке куле понијела,
 У црквена впускује врата. 20
 Ни од тог се сана не препала,
 Докле била трећи сан уснила:
 На кули се шљеме преломило,
 На огњишту кука кукавица,
 А око ње пиште ластавице: 25
 Још Стојану поникнула брада,
 Црвенијем обојена вином.
 И од тог се сана препанула,
 Па у страху на ноге скочила,
 Свилен јорган под ноге бадила, 30
 Па на кули ватру наложила,
 А уз ватру кафу приставила.

Рони сузе низ бијело лице.
 Ал' се прену војвода Стојане,
 Кад му љубе у душеку нема, 35
 Од јастука главу подигнуо,
 На десницу руку наслонио,
 Па овако поче говорити:
 „Анђелија, вјерна љубо моја,
 „Ево дана дванаест година, 40
 „Од кад сам се с тобом оженио,
 „Још нијеси тако уранила,
 „Ни на кули ватру наложила.
 „Што је, Анђо, аирли нам било?“
 А Анђа му на то одговара: 45
 „Господаре, војвода Стојане!
 „Што је било немој се чудити.
 „Ја какав сам сан грдан уснила,
 „Бог ће дати неће добро бити.“
 Све му каже што је и како је. 50
 Кад то зачу војвода Стојане,
 Нимало му мило не бејаше,
 Па се даде у замишљеније;
 Па подоцкан поче говорити:
 „Љубо моја, гуја те пинула! 55
 „Ласно ти је санак толковати:
 „Што проврела вода Комарница,
 „Те низ наше стране ударила,
 „На бару се вода уставила
 „И сву нашу бару потопила, 60
 „А бијеле куле оборила,
 „У црквена врата залиена;
 „То ће нама Турпи ударити
 „И све наше куле оборити,
 „А бијелу цркву запалити. 65
 „Што на кули шљеме саломљено,
 „На огњишту кука кукавица,
 „А око ње пиште ластавице;
 „То ћеш, љубо, остат' удовица,
 „Па ћеш кукат' на бијелу кулу. 70
 „Око тебе сва три моја сина.
 „Што је моја поникнула брада
 „И црвеним вином обојена,
 „То ће мене погубити Турпи.“
 И на том се сану прекинуло. 75
 Док Стојану књига допанула
 Од Скопљака паше Сулејмана,
 Оваку му Турчин књигу пише:
 „О Стојане, дробњачки војводо!

„Ево има девет годин' дана,
 „Од ка си се, Влаше, одметнуо, 80
 „Не даш цару гроша ни арача,
 „Ни нашега цара познајете.
 „Пошли арач од девет година!
 „Ако ли га оправити нећеш, 85
 „Велику сам војску прикупио,
 „На Дробњак ћу тебе ударити,
 „У живој га ватри изгорјети.“
 А Стојану кад та књига дође,
 Он посједе на коња дорина,
 Па ето га Беришиној Луци; 90
 Ту бијаху на скупу Дробњаци
 Међу њима све седам кнежева.
 Њима Стојан књигу проучио
 И оваку ријеч говорио:
 „Сад Дробњаци, моја браћо драга! 95
 „Сад што ћемо од живота свога?
 „Карађоко јесте заратио,
 „У њега је још млена снага.
 „Оћемо ли арач оправити?“
 А Дробњаци ријеч говораху: 100
 „Не дамо му гроше ни араче,
 „Но Турчину рата објавимо.“
 Они таку књигу начинише
 И у књигу фишек утурише,
 Те на пешћеш паши справише. 105
 Сад овако Стојан проговара:
 „О кнезови, браћо моја драга!
 „Сад ће Турци на нас ударити,
 „Ја вас молим, све седам кнежева,
 „Да ми ситву књигу начинимо, 110
 „Оправимо у Пипере тврде
 „А на руке Ђетку Пилетићу
 „Да доведе три стотин' Пипера,
 „Да му дамо три стотин' дуката;
 „Да купимо Ровца и Морачу, 115
 „Зевђил Дробњак море дочекати.“
 Па тако се они посулише,
 Они Ђетку књигу справише.
 Покупише Ровца и Морачу
 И ето ти Ђетка Пилетића, 120
 Ђе он води три стотин' Пипера,
 А кнежеви војску прикупише.
 Док Стојану страже долећеше:
 „Ево војска на Црквице дође.“
 Отоле су војску подигнули 125

И дођоше на Пишче поносно.
 На Кулиће Турке дочекаше
 На Кулиће и Јокановиће.
 Убише се боја жестокога, 130
 Боја бију цео дан до подне,
 Па почеше Турци узмицати,
 А војска се српска примицати.
 А кнез Ђоко нагони кулаша
 И у Турке јуриш учинио, 135
 Двије Ђоко посијече главе.
 Па их стрмо води окренуше,
 Док на воду Турке прећераше.
 Много Турских глава посјекоше
 И лијепи шићар шићарише. 140
 Војвода је војску поврнуо
 И на воду стражу оставио,
 Да се неби поврнули Турци,
 Преко Пиве преко воде ладне;
 Па се војска натраг измакнула, 145
 На Пирноме Дољу уставила
 И код воде логор учинела.
 А Пивљани црн им образ био,
 На паре их Турци преварише,
 Те уз Крушку војску изведоше 150
 И Дурмитор они запасаше,
 Те на логор њима ударише.
 У зору им Турци ударише,
 Изненада ће се не надаше.
 Ту погибе војвода Стојане 155
 Око њега неколико друга.
 Ко се борја фати и Боричја,
 Он утече у планину тврду.
 Ками мајци да утећи могу,
 За њима се Турци натурише, 160
 До Јаворја све гонише војску.
 Зевђил Дробњак Турци освојише
 И ту Турци зиму зазимише
 До Ђурђева дана честитога.
 Док се гора преођеде листом, 165
 А земљица травом и цвијетом,
 Онда паша подигнуо војску
 И он оде Новоме Пазару
 И одведе војску на Србију;
 Па пјевају све српске ђевојке:
 „О Дробњаци, сам ве Бог убио, 170
 „Ви сте турску угојили војску,
 „Те ни гојни удрише Србији!“

8.

Скопљак паша и Морачани.

(1806 год.)

Подиже се Скопљак паша млади
 Од Скопљака града бијелога
 За њим војске педесет хиљада,
 Изведе је на Језера равна,
 Под високу вр'у Дурмитору
 5
 Ту је паша с војском починуо,
 Па добави гоге и мајсторе,
 Те дрвени чардак начинио
 Кад дрвени чардак начинио
 И паша се дивно окућио,
 10
 Дофатио дивит и артију,
 По кољену ситну књигу пише,
 А шиље је у Морачу Горњу
 А на руке Шибалији Гашу:
 „Јесил' чуо, Шибалија Гашо
 15
 „Јеси л' чуо, је л' ти ко кажево,
 „Е сам силну војску истеглио,
 „Има војске педесет хиљада,
 „Шњом починух на Језера равна;
 „Ође сам се дивно окућио:
 20
 „Дрвени сам чардак начинио,
 „Но ми арач шиљи од Мораче:
 Шиљи мене тридест овнова
 „За мојијех тридест пашалија
 „И тридесет јаловијех брава
 25
 За мојијех тридест тевабија;
 Мени паши вола великога,
 „Тридест ока вина црвенога
 „А четрдест жежене ракије,
 „Двадест ока масла топљенога,
 30
 „А четрдест брашна бијелога.
 „Оправи ми тридест ђевојака
 „Све сестара морачких главара
 „За мојијех тридест пашалија;
 „Па ми пошљи тридесет невјеста,
 35
 „Које 'но су скоро доведене,

„Доведене а не обљубљене,
 „Ни на десну руку пригрљене,
 „За мојијех тридест тевабија,
 40
 „Мени паши твоју вјерну љубу,
 „Да је љубим, да другу не жудим.
 „Ако ли ми то оправит нећеш,
 „Извести ћу на Јаворје војску,
 „А с Јаворја у Морачу Горњу,
 45
 „Мораче ћу фетом учињети:
 „Све ћу мушко под сабљу турити,
 „Што је женско на огањ изгорет';
 „Тебе, Гашо, жива ухватити,
 „На муке ти живот извадити.“
 50
 А кад Гашу ситна књига дође,
 Не умједе књигу проучити,
 Но добави попа Драговића,
 Те му попе књигу проучио.
 А кад Гашо књигу саслушао,
 55
 Он отиде попу говорити:
 „Пиши попе, ја ћу наређиват!“
 Попе пише наређује Гашо:
 „О Турчине Скопљак пашо млади!
 „Ја сам чуо ће с' извео војску,
 60
 „На Језера шњоме починуо
 „И дрвени чардак начинио;
 „Али с миром ту остати нећеш.
 „Што ми, пашо, за овнове пишеш
 „За овнове и бијеле овце.
 65
 „Ја у тору ни шиљеже немам,
 „Морачани својијех не дају.
 „Што ми, пашо, ти за вино пишеш,
 „Боровина не рађа ми вино.
 „Што ми, пашо, за ракију пишеш,
 70
 „Буковина не рађа ракију.
 „Што ми, пашо, ти за брашно пишеш,
 „Да ти шиљем брашна бијелога,
 „У Морачи ни елдовна нема.
 „Што ми, пашо, ти за масло пишеш,
 75
 „Ја се, пашо, на Божић не мрсим,
 „А камоли тебе да оправим.
 „Што ми, пашо, за ђевојке пишеш
 „Ђевојке су наше самовољке,
 „Не гитају ни оца ни мајку,
 80
 „А камоли мене да слушају.
 „Што ми, пашо, за невјесте пишеш,
 „Момчад су се скоро оженила,
 „Па не даду својијех невјеста,

„Сваки своју, а ја недам моју.
 „Недам теби ништа без камена. 85
 „Што пријетиш да ћеш ударити,
 „Не било ти за булину душу!
 „Вазда сам те кадер дочекати,
 „А љепше те тамо испратити,
 „Из пушака врућијех крушака. 90
 „Кад разредим моју силну војску:
 „Дуловиће на Грдијевиће,
 „А Бојиће на Спасојевиће,
 „Љевиштање на Невесињање,
 „А Старчане на младе Гачане, 95
 „А Сврчане 'оћу на Борчане,
 „А Чепића на мрвог Дрињака,
 „Нек се грда и покора туче;
 „Мене Гаша на тебе Скопљаша.“
 Па дозива бабу остару 100
 Стару бабу Крушића Мирушу:
 „Носи, бабо, на Језера писмо,
 „Те га предај Скопљак-паши младу!“
 А кад баба књигу доватила,
 Однесе је на Језера равна 105
 Код пашина бијела чардака
 И ту нађе Скопљак-пашу млада
 И даде му књигу из недара.
 А кад паша књигу приватио
 И видио што му ситна пише, 110
 Он овако баби говорио:
 „О крмаче, бабе ол Мораче!
 „Ко ли паши књигу да донесе?“
 Њему баба на то одговара:
 „Бољи, пашо, био за бољега, 115
 „А ја доста добра спрема тебе!“
 А кад паша зачу лакрдију,
 Он дозива своје пашалије,
 Па овако њима проговара:
 „Видите ли, моја браћо Турци, 120
 „Да је силна у Морачу војска?
 „Кад су 'ваке, браћо, бабе њине,
 „А какви су онда Морачани?
 „Бјежмо, Турци, дома да бјежимо,
 „Док смо здраво ни срамоте нема; 125
 „Оће би нас јад могао наћи.“
 Отале је паша побјегао.
 На Језера чардак оставише.